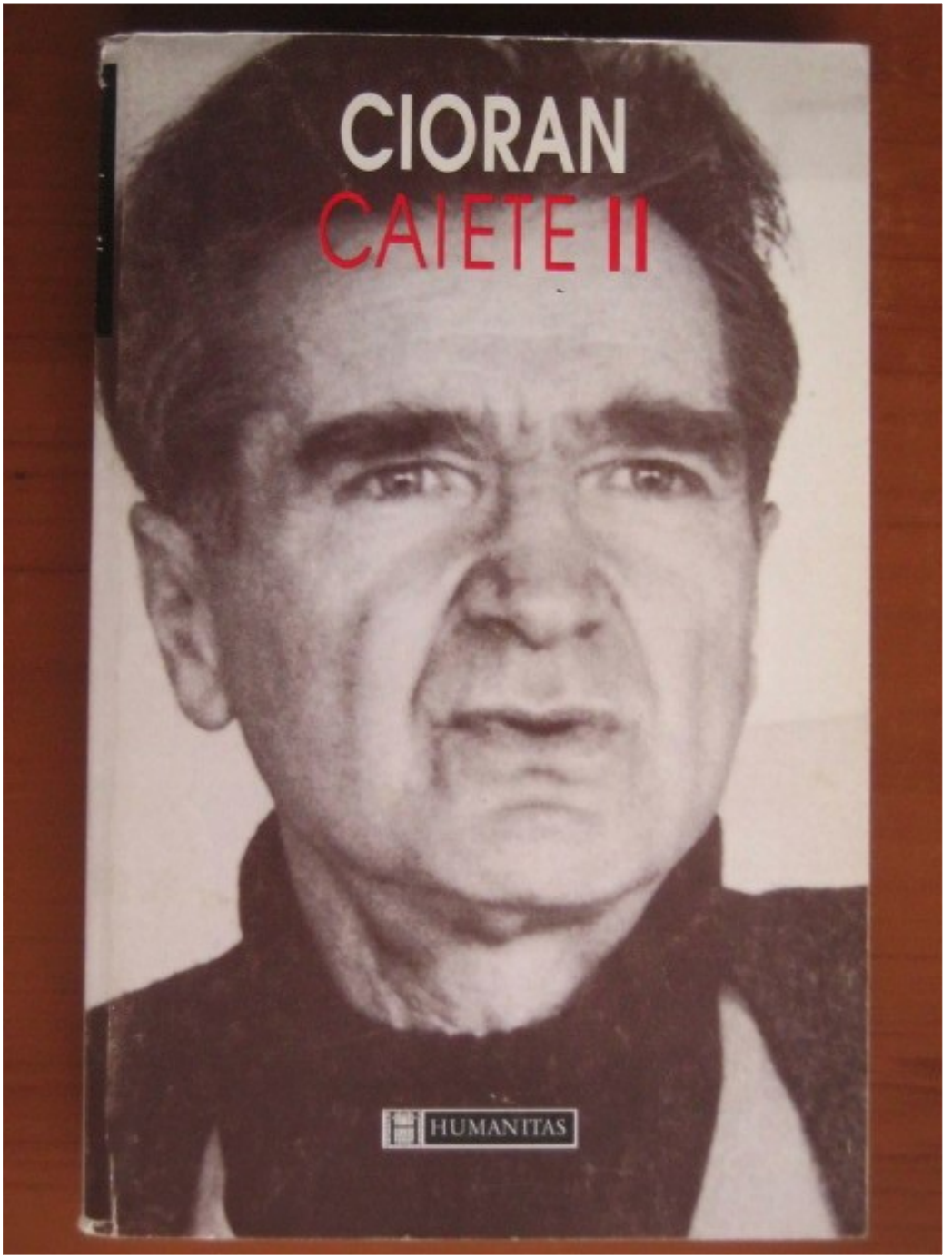
CIORAN
CAIETE II
HUMANITAS

CIORAN

Caiete II
1966 – 1968

Traducere din franceză de
EMANOIL MARCU şi VLAD RUSSO

Ediţia a II-a

HUMANITAS
BUCUREŞTI

Coperta
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

1 ianuarie 1966

M-am dus să mă plimb de-a lungul Marnei, pe lângă Tribaridon (?), Din cauza inundaţiilor, râul s-a umflat, parcă ar fi Mississippi. Cinci ore de mers, aproape tot timpul cu vântul în faţă. Bucurie de a umbla, de a face efort fizic, dar în spatele acestei bucurii simţeam prezenţa unei melancolii care, la un moment dat, aproape a declanşat o criză de plâns. Totul, fără complicitatea nici unui gând.

2 ianuarie

Ieri-seară în metrou, o codoaşă lăbărţată, hidoasă, vorbind franţuzeşte stricat, cu un accent sud-american (?), mângâia mâna unui tânăr subţiratic, străin şi el, „drăguţul” ei probabil, un arab după toate semnele. Spectacolul era atât de oribil că nu-mi reveneam. Nu ştiu vreun animal care să-mi poată inspira o asemenea scârbă. Putoarea asta infectă pur şi simplu m-a îmbolnăvit. Nu este admisibil ca fiinţa umană să poată lua asemenea înfăţişare.

Urâtul se anunţă aproape totdeauna prin pofta de a fredona refrene de demult. Amintirea trecutului ne pune brusc în faţă evidenţa ireparabilului. Nu putem suporta cu detaşare *senzaţia* curgerii timpului; chiar şi ideea acestei curgeri e greu de suportat. Când mă gândesc că toate clipele pe care le-am trăit s-au dus pentru vecie, mă miră zelul meu de-a mai trăi şi altele.

Că în tinereţe am fost un ambiţios, nu încape nicio îndoială; că am încetat să fiu, de asemeni. Uneori mă felicit pentru asta, cel mai ades mă întristez: căci, fără ambiţie, deşi într-un fel m-am depăşit pe mine însumi, mi-am pierdut totodată însuşi resortul fiinţei.

Pe cheiul Senei, pe o tarabă plină cu romane poliţiste englezeşti, găsesc un sfânt Ioan al Crucii, format de buzunar! E acolo, bănuiesc, din cauza titlului: *The Dark Night of the Soul*[1]. E drept că şi coperta era prea *ţipătoare,* făcând confuzia posibilă, dacă nu chiar inevitabilă.

Arătaţi-mi omul care nu *judecă* pe nimeni, ca să-l declar sfânt. Să exişti înseamnă să judeci, înseamnă să fii nedrept. Căci orice judecată e nedreaptă, având în vedere că nimeni nu e răspunzător pentru ceea ce este şi nici măcar pentru ceea ce face. Vinovăţia e la suprafaţă, la nivelul convenţiilor. Ea nu mai are niciun sens de îndată ce coborâm spre fondul lucrurilor.

O, dacă m-aş putea abţine de la orice judecată de valoare! De fiecare dată când îmi scapă vreuna, sunt mândru pe moment, apoi mă cuprinde căinţa, aproape că roşesc. Pornirea mea e mai întâi să acuz pe toată lumea, apoi să-i scuz pe toţi. — Este un semn de cinism să te pronunţi în legătură cu ceva.

3 ianuarie 1966

Ieri-noapte, neavând somn o vreme, mi-a revenit obsesia curgerii timpului: fiecare clipă care trecea, *ştiam* că trece şi că n-am s-o revăd niciodată. Această succesiune de puncte, fiecare dureros de ireversibil, nu este conştientizată atâta timp cât acţionăm sau cel puţin gândim. O percepem doar în acele momente când suntem exteriori existenţei noastre, când nu

[1] Întunecata noapte a sufletului. (N.t.)

înregistrăm în noi decât o mare linişte care în mod normal ar trebui să se prefacă în rugăciune în loc să-şi rumege propria-i curgere.

Cât timp un prieten este în viaţă, ne place să-l criticăm, să le dezvăluim celorlalţi, care nu-l cunosc de aproape, ce vicii ascunde. Când moare, simţim o adevărată mâhnire. Ceea ce totuşi nu ni se întâmplă când dispare unul din foştii noştri duşmani.

Patru ore de monolog în care mi-am etalat răutăţile cele mai secrete.

Şi când mă gândesc că îndrăznesc să-i critic pe alţii. Ce lepră!

Mai bine un stil ferm şi sec decât unul molâu şi mişunând de cugetări. (După ce-am încercat să-l recitesc pe Amiel.)

5 ianuarie. Ieri-seară, la un dineu, am aflat că P. Celan a fost internat într-un ospiciu, după ce ar fi încercat să-şi omoare nevasta. Întorcându-mă acasă noaptea târziu, am fost cuprins de o adevărată spaimă şi am adormit cu mare greutate. Azi-dimineaţă, la trezire, am regăsit aceeaşi spaimă (sau angoasă, dacă vreţi) – ea însă nu dormise.

Avea mult farmec, acest om imposibil, cu care orice relaţie era dificilă şi complicată, căruia însă îi iertai totul dacă uitai reproşurile sale injuste, absurde, aduse lumii întregi.

Spiritul nu înseamnă mai nimic când îl priveşti din perspectiva nebuniei. E la cheremul unui accident, funcţionează prin bunăvoinţa unei chimii impure. Un pic de sânge se preface în cheag şi gata, soarta îi e pecetluită. Mai bine treci peste mizeriile astea.

Când mă gândesc la toate stratagemele la care recurg *ca să nu lucrez,* mă-ntreb ce progrese aş face dacă le-aş folosi ca să-mi sporesc eficienţa!

Adesea îmi imaginez că urc pe acoperiş, că mă apucă ameţeala, apoi că sunt pe punctul de a cădea, scoţând un

strigăt. A „imagina” nu e însă cuvântul potrivit, pentru că nu mă pot împotrivi, sunt *obligat* să-mi imaginez acest gen de acrobaţie. La fel trebuie să vină şi gândul crimei.

Prin 1934 mă aflam la München. Trăiam într-o asemenea tensiune, încât şi acum, când mă gândesc la ea, mă trec fiori. Mi se părea atunci că puţin îmi lipseşte pentru a fonda o religie, iar această eventualitate îmi inspira spaime din cele mai mari.

… De-atunci, m-am liniştit… nu fără riscuri.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât înţeleg că nu isterici ca Nietzsche îmi pot fi de oarece ajutor, ci minţi aşezate, care au cucerit seninătatea cu trudă, ca Marc Aureliu.

„Chiar din această clipă, pământul va acoperi toate ale noastre; după aceea el însuşi se va transforma, apoi şi acestea se vor transforma până-n veşnicie, apoi altele, iarăşi şi iarăşi până la infinit. Cine cugetă la această frământată învolburare de transformări succesive şi alternări şi la iuţeala cu care se petrec va simţi un dispreţ adânc pentru tot ce este muritor.”[1] (Marc Aureliu)

Cât de sensibil sunt la dulceaţa acestor banalităţi! Ce bine îmi fac! Când le citesc sau meditez la ele sunt cu adevărat *fericit.* Orice comentariu despre nimicnicia noastră, tot ce are legătură cu ea, mă umple de satisfacţie şi încurajează tot ce am mai bun şi mai rău în mine.

Să nu fii contemporanul nimănui.

X îmi scrie că ar vrea să vorbească despre „opera” mea, prea puţin cunoscută. Nu ştiu ce să-i răspund. În fapt, nu-mi place nici să se preocupe cineva de ea, nici să nu se preocupe. Cei care-mi vor binele mă obosesc aproape tot atât cât cei care mă atacă. Divină neutralitate!

Ştiu ce trebuie să fac ca să fiu un înţelept, dar nu am stofă ca să devin aşa ceva.

---

[1] Marcus Aurelius, *Către sine*, Cartea a IX-a, § 28, p. 195, trad, de M. Peucescu şi D. Burtea, Editura Minerva, 1977. (*N.t.)*

Aplecarea mea pentru tristeţe e marele obstacol ce mă împiedică să ajung la înţelepciune.

Într-un birou de percepţie, mai bine de douăzeci de persoane ce trudesc din greu, aplecate pe nişte hârtii care n-au nicio legătură cu ele şi pentru care e omeneşte imposibil să aibă vreun cât de mic interes. Printre ele, o fată cu aerul unui înger cam ofilit. Mai curând ar face trotuarul, ar fi mai bine pentru ea. Să te chinui cu cifrele zece ore pe zi! Ce-au putut face din oameni! O fată de ţară care să prefere satului oraşul, un ţăran care în locul libertăţii să aleagă uzina – iată lucruri peste putinţă de înţeles.

Naturile puternice, generoase, fecunde, aflate în continuă *emanaţie,* gata oricând să producă, să se manifeste, *şi fie* – le înţeleg din ce în ce mai puţin. Energia lor mă depăşeşte, dar nu le invidiez. Ele nu *ştiu* ce fac…

Lucrul de care te saturi cel mai repede şi mai deplin este gratitudinea. Să mulţumeşti, să mulţumeşti de dimineaţă până seara, o viaţă întreagă – nu, până la urmă devine insuportabil.

M-am născut într-un popor de sclavi; aşa se explică incredibila teamă pe care-o am în faţa autorităţii, a autorităţii de orice fel. De îndată ce văd un ins în uniformă sau în spatele unui ghişeu, un slujbaş al STATULUI, mă blochez.

Drama inşilor prea dotaţi (Sartre), care pot aborda orice gen, care produc ce vor ei, ce hotărăsc ei, care pot fi orice, pentru că nu sunt nimic.

Tot ce era mai bun în mine s-a irosit în discuţii, în tinereţe mai ales. Cărţile mele, şi cele româneşti şi cele franţuzeşti, nu sunt decât un palid reflex a ceea ce eram, a ceea ce sunt. Freneticele mele monologuri de odinioară nu mai există nici măcar în amintirea mea. Mă risipeam cu o generozitate pe care acum o regret; e uzată, nu mai rămân din ea decât crâmpeie. Chiar dacă aş mai poseda-o, n-aş mai putea s-o suport, s-o susţin *fizic,* din lipsă de energie şi vitalitate. Anumite virtuţi au nevoie de un anume trup.

Cruzimea e „lucrul” cel mai vechi pe care-l posedăm. Ne aparţine cu adevărat. Nu este niciodată falsă, de vreme ce originile ei se confundă cu ale noastre. Spunem atât de des că bunătatea unuia sau altuia e doar aparentă, în timp ce rar se întâmplă să vorbim de cruzime jucată, simulată (în timp ce rareori vorbim de cruzime…). Bunătatea este recentă, dobândită, nu are rădăcini adânci în natura noastră. Nu este *moştenită.*

Sunt invitat la un soi de congres la Hamburg. Probabil voi refuza. Ideea de a merge acolo, de a întâlni oameni mai ales, îmi face greaţă. Iar să particip la discuţii, nu, e peste puterile mele.

Genealogia moralei e o carte ce anunţă deopotrivă fascismul şi psihanaliza. Importanţa lui Nietzsche e că a fost profetul unor mişcări şi doctrine care se exclud.

Ideea de a scrie despre muzeul de Paleontologie mi-a venit în momentul când, ajuns la un grad de slăbiciune alarmant, mă socoteam mai apt ca oricând să meditez asupra scheletului în general. Mă simţeam solidar cu toate umbrele acelea, nu mai eram decât o creatură în *oase,* carnea fiindu-mi doar o amintire.

Zilnic mă felicit că sufăr din ce în ce mai puţin pentru faptul că nu sunt nimic în ochii celorlalţi.

Oricât de puţină stimă aş avea pentru mine, mi se întâmplă să fiu indulgent cu propria-mi persoană. Ce bine că există şi ceilalţi! Cusururile lor mă fac să fiu mai drept cu ale mele.

Cât voi trăi, voi crede că natura noastră e decăzută. De aceea nu voi putea niciodată s-o rup total cu *esenţa* creştinismului.

Să nu-i cer niciodată cuiva să scrie despre mine; la rândul meu, să nu scriu niciodată despre nimeni. (Ah, obligaţiile, drama gratitudinii etc. Mai bine mă omor decât să mă prostituez, să scriu fără convingere.)

Verbal, pot face destule demersuri interesate; când însă

trec la scris, mă inhib. Asta pentru că, scriind puţin, inevitabil cred în ceea ce scriu: pentru mine cuvintele au o greutate, o realitate. Mă simt răspunzător pentru ele, nemaivorbind că-n ochii mei orice cuvânt are privilegiul de-a fi de neînlocuit.

De ce nu mă desprind de Marc Aureliu, de Epictet, de Buddha, de Zen şi aşa mai departe? De ce recurg la ei aproape-n fiecare zi? Ce aştept de la ei? — Văd un singur răspuns: să învăţ să nu (mai) sufăr şi să-mi minimalizez mizeriile. Prin mijloacele mele
proprii nu izbutesc: şi tocmai asta e *mizeria* mea.

Legăturile cele mai profunde între fiinţe se creează prin muzică.

Devii aproape un înţelept când vezi de ce nebunii sunt capabili cei pe care îi preţuieşti.

Aş avea oarece consideraţie pentru capacităţile mele dacă mi-aş suporta cu indiferenţă sau cu umor actuala perioadă de sterilitate. Dar ea mă mâhneşte peste măsură – ceea ce, la un „cinic", e o slăbiciune inadmisibilă.

Anxietatea – ea a fost *Unterton*[1]-ul vieţii mele.

Cheia oricărui lucru este umilinţa şi ceea ce rezultă din ea. Totul se învârte în jurul ei; nu facem decât s-o rumegăm în ascuns, aşteptând explozia.

Atât de mult mă tem să nu fiu umilit încât, ca să nu-mi asum acest risc, prefer să stau deoparte. Să nu facem nimic, e mai sigur. *Eul* este o rană deschisă. Dacă vrem să nu suferim, trebuie să *ocolim* eul, să facem astfel încât să trăim fără el. Uşor de spus. Oricum, eul este în noi. Trebuie să ne deprindem cu el, altfel vom sângera – la nesfârşit.

Succesele duc la blazare; le acceptăm ca pe un lucru de la sine înţeles; în schimb, în faţa fiecărui eşec reacţionăm ca şi cum ar fi primul; experienţa nu joacă aici niciun rol, nu e de

[1] Fondul, trama, fundalul. (*N.t.*)

niciun folos.

Ce profundă este expresia *a se înarma* cu răbdare! Dar tocmai de asta suntem cel mai puţin capabili.

Cât am putut suferi în ascuns! Atâtea încercări şi spaime pe care nu le-am putut birui! Ele mi-au fost tovarăşe nevăzute, care-au făcut ca singurătatea mea să nu fie deplină.

14 ianuarie. Pe stradă, adineauri, criză subită de îndoială, sentiment de a fi neînţeles, respins, alăturea cu drumul, cvasicertitudine a unei existenţe episodice, fără ecou, cufundate în anonimat, dacă o fi ieşit vreodată din el.

Incredibila fascinaţie pe care o exercită asupra mea decăzuţii, solidaritatea cu ei, faptul că mă consider şi chiar sunt un decăzut – toate astea îmi vin din adolescenţă, de la nopţile albe, de la voinţa vătămată, de la nepotrivirea mea cu lumea.

Pentru a scăpa de ispitele orgoliului, nu există decât o atitudine, cea pe care o recomandă Ignaţiu de Loyola (la drept vorbind e curentă în creştinism): să considerăm că toate darurile, toate izbânzile noastre le datorăm nu meritelor proprii, ci bunăvoinţei lui Dumnezeu: chiar şi operele noastre, lui i le datorăm, ocrotirii, harului, milosteniei sale. Dacă suntem excepţionali, această excepţie, această desăvârşire e voită în ceruri; ne e dăruită; nu avem niciun drept să ne împăunăm cu ea. Iată, poate, singura cale ce duce la smerenie. Numai că, pentru a putea merge pe ea, trebuie să crezi.

15 ianuarie. Dacă nu m-aş stăpâni, aş face, cred, o criză de plâns *fără motiv.* Adică fără motiv *aparent,* căci lacrimile acestea ar izvorî, ca să vorbesc ca Dra Lespinasse, *din toate clipele vieţii mele.*

Noaptea trecută am visat că eram în Japonia. Străzi japoneze, chipuri japoneze, peisaje japoneze – ce efort presupun toate astea, ce uzură a creierului pentru a *inventa* forme pe care nu le-am văzut niciodată. Chiar şi discuţia a fost, dacă nu chiar în japoneză, oricum într-un idiom pe care nu-l ştiu…

Nu-i de mirare că a doua zi eşti istovit, că una-două căşti,

că ai un chef grozav să dormi în plină zi.

Nimic nu ne ajută mai mult să învingem melancolia decât o carte de gramatică.

Gramatica e cel mai bun antidot împotriva urâtului.

Să exersezi un idiom străin, să cauţi în dicţionare, să urmăreşti cu pasiune nişte fleacuri, să compari diferite gramatici ale aceleiaşi limbi, să faci liste de cuvinte sau de expresii ce n-au nicio legătură cu umorile noastre – tot atâtea mijloace de a învinge urâtul. — Pe vremea Ocupaţiei, umblam cu liste de cuvinte englezeşti pe care le învăţam pe de rost în metrou, sau stând la coadă la tutungerie, la băcănie.

17 ianuarie. Ieri, duminică, petrecut şase ore în pădurea Rambouillet. Ningea, aşa încât a fost o exaltare neîntreruptă. Parcă mi-aş fi regăsit copilăria.

Nietzsche mă oboseşte. Oboseală ce merge uneori până la silă. Nu poţi accepta un gânditor al cărui ideal se situează la antipodul a ceea ce era. Are ceva greţos nevolnicul ce propovăduieşte forţa, nevolnicul ce *nu cunoaşte mila.* Toate astea sunt bune pentru adolescenţi.

Să vezi până-n străfundul lucrurilor, în vacuitatea lor ultimă.

Pe fişa mea de asigurare socială figurează menţiunea: scriitor nesalariat. Dacă s-ar mai adăuga un *ne* înainte de scriitor, formula ar fi exactă iar situaţia mea bine şi clar definită.

La etajul de dedesubt locuiesc două femei foarte bătrâne. Una mă exasperează cu radioul ei; cealaltă, surdă fiind, vorbeşte foarte tare şi i se răspunde la fel. Sunt, economic vorbind, nişte prăpădite, de ani de zile îşi lungesc agonia, ceea ce mă deprimă la culme. Le urăsc pe aceste ploşniţe care, în loc să crape în linişte, îşi fac simţită prezenţa de câte ori au prilejul. Dacă ar fi cămătărese, aş fi ispitit să-l imit pe Raskolnikov. Însă chiar şi fără să fie, tot mă încearcă astfel de tentaţii; iar dacă nu trec la fapte este pentru că sunt prea laş şi prea normal.

Ceea ce îi cer unui scriitor e să scrie *corect.* Că o carte e

scrisă bine sau prost, asta mi se pare cu totul secundar. „Stilul”, care a fost obsesia mea atâta vreme, nu mă mai preocupă: credeam în el în perioada când „juram” pe Valéry. Acum mă obsedează substanţa, „conţinutul”. De altfel îmi displace tot mai mult să subscriu la vechea separare dintre formă şi conţinut. La naiba cu aceste false probleme. Trebuie să încerci să te faci înţeles, asta-i tot; să rămâi, dacă se poate, inteligibil – un scop în acelaşi timp dificil şi modest. Să ne limităm la atât. Restul nu are nicio importanţă.

Pe nedrept mi se atribuie sau mi se recunoaşte un „stil”. Nu am un stil, ci, cum a remarcat Saint-John Perse, un „ritm”. Iar acest ritm corespunde fiziologiei mele, fiinţei mele, este cadenţa mea organică, gâfâiala mea de isteric ce trece în frazele mele. Însă ar fi o eroare ca această facultate de a-mi proiecta în ele mişcarea interioară să fie considerată un „stil” sau un talent oarecare. Nu, nu am nici talent, nici stil, am un ton cadenţat, ce vine, printre altele, de la anxietatea mea aproape neîntreruptă.

Prea am cârtit în viaţa mea; e timpul să mă cuminţesc. Numai că simt o nevoie organică de a protesta, şi mi-aş pierde echilibrul dacă mi-aş lichida nemulţumirile. Să ne lăsăm dar umorile să se manifeste, să se dezlănţuie, să le urmăm, de vreme ce fără ele nu avem identitate, nu suntem nimic.

Am citit un articol de René Guénon despre „maladia angoasei”, pătruns de cel mai intolerant dogmatism. Cum poţi să scrii cu asemenea fanatism şi cu un orgoliu cu-atât mai condamnabil cu cât te pretinzi obiectiv şi denunţi *eul* cu tărie, ori de câte ori ai prilejul?

Au fost în Franţa, în prima jumătate a veacului, trei spirite intolerante, foarte diferite, dar care, în numele Inteligenţei, au dovedit un fanatism ce întrece măsura: Maurras, Benda, Guénon. Trei maniaci ai Inteligenţei.

21 ianuarie sâmbătă – Azi-dimineaţă, în loc să lucrez, m-am dus într-o librărie unde am scotocit mai bine de-un ceas, *fără nicio nevoie.* Am răscolit nişte cărţi ce nu mă interesau deloc, iar culmea e că ştiam că nu voi găsi nimic interesant. Totul ca să mă eschivez de la lucru, sau mai exact de la obligaţia de a mă

aşeza la masa de lucru. Obiceiul acesta de-a amâna de pe o zi pe alta e o crimă contra mea însumi. După un ceas de „scotoceală” inutilă, eram ameţit. Şi m-am întors acasă cu un sentiment de ruşine şi silă pe care nu reuşesc să-l alung. Un individ terminat, un *mizerabil* în toate sensurile cuvântului. Cum am ajuns aici? Mai mare decât decăderea mea e doar sentimentul acestei decăderi.

Singurul lucru ce m-ar putea interesa acum ar fi să scriu un eseu *interminabil* despre Decădere, despre toate formele pe care le îmbracă; dacă nu o fac, e pentru că tot ce-am scris până acum tratează chiar această temă. Ar însemna să degradez, să comprim în sistem fragmentele contradictorii pe care le-am gândit la întâmplare, purtat de umorile mele.

Cine mă va lecui de cumplitul meu „Bildungstrieb[1]”? Pe cine să fac vinovat de pasiunea mea pentru cărţi, de nevoia de a mă „cultiva”, de setea de a învăţa, de a acumula, de a şti, de a strânge nimicuri despre orice? Prefer, pentru comoditate, să pun aceste cusururi pe seama originilor mele: ieşit dintr-un popor pentru care analfabetismul era realitatea dominantă, nu sunt oare, prin curiozitatea mea insaţiabilă, un fenomen de reacţie? Sau, mai curând, nu trebuie *să plătesc* pentru toţi strămunii mei în ochii cărora exista o singură carte, cea numită de ei *cartea,* adică Biblia? E în acelaşi timp plăcut şi umilitor să mă gândesc că în urmă cu câteva generaţii *ai mei* erau nişte sălbatici, nişte *băştinaşi.* Juridic vorbind, erau nişte sclavi, obligaţi să nu ştie nimic; eu însă mă simt obligat să ştiu totul: de aceea citesc orice, până-ntr-acolo că nu mai am timp pentru propriile mele elucubraţii. Le neglijez ca să văd ce au *spus* ceilalţi. Consumul de cărţi nu este egalat la mine decât de consumul de alimente: într-adevăr, mi-e foame permanent şi nimic nu mă satură – nici când mănânc, nici când citesc. Bulimia şi abulia merg mână-n mână. Trebuie să *devor* ca să simt că exist, ca să fiu. Îmi amintesc că în copilărie, uneori, mi se întâmpla să mănânc singur cât toată familia. Aşadar o veche nevoie de a mă *linişti* prin hrană, de a găsi certitudini printr-un act bestial, de a scăpa prin ceva precis, *animalic,* de ezitările, de vagul şi indecizia în

[1] Literal, instinct ce împinge spre cultură, spre formarea personală. Nevoie de instruire. (*N.t.*)

care trăiesc. Când văd un câine sau un porc repezindu-se la mâncare, îl înţeleg ca pe un frate. Şi când mă gândesc că de luni de zile lecturile mele au drept temă principală renunţarea şi că, dintre toate cărţile, le prefer pe cele de filosofie hindusă.

Cărţile pe care le citesc cu cel mai mare interes tratează despre mistică şi despre dietetică. Să fie vreun raport între ele? Neîndoielnic, în măsura în care mistica implică asceza – aceasta nefiind în esenţă decât o chestiune de *regim.*

Orice om care se manifestă îşi are ceasul lui de glorie, oricât de efemer ar fi el.

Duminică – La ţară, în împrejurimile Parisului, nu întâlneşti decât muncitori portughezi, cu care este imposibil să te înţelegi. Prezenţa lor *schimbă* până şi peisajul. Pentru că nu poţi să comunici cu aceşti noi indigeni, ai impresia că eşti undeva departe, foarte departe de Paris. Senzaţie binefăcătoare, pe care ţi-ar plăcea s-o ai în fiecare zi.

X – mereu cârtind, mereu nemulţumit. Cineva a spus foarte bine despre el: „Are pesimismul *oamenilor mărunţi*".

Nimic nu este mai convingător şi totodată mai iritant decât pesimismul. Când citesc o carte *neagră*, ader la ea numai *pe timpul cât o citesc;* de îndată ce-am isprăvit-o, îmi reproşez că am subscris la ea, mă lepăd de ea şi încerc prin toate mijloacele să-i demolez tezele. E ceea ce mi se întâmplă şi-aş zice mai ales – cu propriile mele producţii, sinistre peste poate. După ce scriu o carte, simt o mare dorinţă s-o neg, pe ea şi pe toate celelalte; dar nu izbutesc, căci nu pot să-mi repudiez propriul *Lebensgefühl*[1], nici să adopt un altul, de vreme ce acesta se confundă cu cvasitotalitatea trăirilor mele, cu însăşi existenţa mea. Îmi e cu neputinţă să-l schimb ori să-i prefer un altul.

Anxietatea, împinsă foarte departe, gravă şi cronică, poate duce fie la eroism, fie la laşitate. În primul caz, ea se întoarce împotriva ei înseşi într-o furie bruscă, în al doilea, se surpă iremediabil peste ea însăşi. Regula este această surpare, şi ea

[1] Sentimentul existenţei, sentimentul de a exista. (*N.t.*)

exprimă condiţia comună, esenţa fiecăruia dintre noi, în timp ce eroismul e doar un fenomen insolit, chiar monstruos al anxietăţii.

Ce datorez cărţilor subversive, negatoare, „acide”. Fără ele n-aş mai fi în viaţă. Prin reacţie la otrava lor, prin rezistenţă la forţa lor nocivă, m-am întărit şi m-am legat de fiinţă. Cărţi *tonice,* de vreme ce-au trezit în mine tot ce avea să le nege. Am citit aproape tot ce trebuie pentru a mă duce la fund; dar tocmai de aceea am putut evita naufragiul. Cu cât o carte e mai „toxică”, cu atât efectul ei asupra mea e mai tonic. Nu mă afirm decât prin ceea ce mă exclude.

Sunt sigur că „civilizaţia” trebuie să dispară, dar nu văd cu ce am putea s-o înlocuim.

Tratatul şi *Ispita,* cărţile mele cele „mai bune” după aprecierea criticilor, îmi par teribil de prăfuite, din cauza „poeziei” din ele, poezie, trebuie spus, demodată, excesiv de romantică, deloc contemporană. Influenţa lui Rilke, *a primului* Rilke, a fost nefastă pentru mine; apoi lectura aproape zilnică din Shelley în timpul Ocupaţiei m-a rupt prea mult de actualitate, de „gustul” literar mai nou. Nu mă miră că în Germania, ţară unde totul funcţionează prin decrete şi unde s-a *decretat* că doar avangarda contează, nu am niciun succes.

Foiala, iată boala mea. Nu pot sta locului, de îndată ce mă *opresc* devin nervos, mă apucă un tremur secret. Dacă rămân acasă, mă plictisesc, amorţesc. Mă trezesc, simt că trăiesc, mă *distrez* numai când iau hotărârea să ies. Să fiu cu orice preţ afară, *să uit* în mijlocul gloatei. Singur, mă copleşesc regretele, *splendoarea* defectelor mele, insuportabila evidenţă a decăderii mele, prezentă, invadatoare, *fascinantă.* — Dintotdeauna, în voinţa mea s-a infiltrat un principiu nociv, o tară congenitală ce a marcat-o şi a slăbit-o pentru vecie. Nu pot să *vreau* decât în afara timpului, iar de îndată ce mă închipui într-o lume în care ar fi suprimate înseşi condiţiile actului, mă simt un Hercule.

Dacă aş vrea să-mi calific situaţia, cred că cea mai bună expresie ar fi: „Mi s-au făcut farmece”. Căci nu mă pot împiedica

să atribui ceea ce simt intervenţiei unei fiinţe sau a unui lucru, unei forţe ostile venind din afară şi nicidecum dinlăuntrul fiinţei mele. Nu, *asta* nu poate veni de la mine, eu nu pot fi aşa; mi-a căzut pe cap de undeva. Când existau zei şi demoni, lucrurile erau mai simple, se explicau mai uşor şi, trebuie spus, mai *firesc:* ştiam unde este *duşmanul –,* acum, când ni se spune să-l căutăm în noi înşine, ne simţim stingheriţi, nemaivorbind că experienţa noastră, sau mai curând senzaţiile noastre îl situează altundeva, în afara fiinţei noastre, probabil pentru că de veacuri am fost învăţaţi să procedăm aşa; fapt e că această interpretare ne vine în minte spontan şi că am minţi dacă am susţine contrariul.

25 ianuarie 1966

Azi după-amiază, la frizerie. Ajung pe mâna unui ucenic care, de la-nceput, mă taie cu briciul, lângă urechea stângă. Simt că m-apucă furia, mă ridic să plec, apoi mă aşez din nou ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Pentru o fiinţă nevricoasă ca mine e o victorie. Nu degeaba am citit literatură budistă: din ea am învăţat orgoliul de a-mi învinge propria natură. Pentru acelaşi incident, acum câteva luni aş fi pornit un întreg tărăboi şi m-aş fi întors acasă scârbit, bolnav, furios şi copleşit de ruşine.

Schopenhauer notează că Franţa, naţiunea cea mai uşuratică, l-a dat pe Rance, fondatorul celui mai auster ordin călugăresc; ar fi putut să adauge că Italia, ţara cea mai frivolă şi mai găunoasă, l-a dat pe Leopardi, poetul cel mai pesimist din câţi au fost vreodată.

În tinereţe, mi s-a întâmplat să-mi petrec vacanţa într-un sat din Carpaţi, nu departe de Sibiu (Râul-Sadului). Îmi amintesc de o dimineaţă, după o noapte albă, de plimbarea în micul cimitir năpădit de buruieni. Crucile, toate din lemn, abia se mai zăreau. Pe una din ele, niciun nume, doar aceste cuvinte abia lizibile, aproape şterse şi cu un scris extrem de stângaci: „Viaţa-i speranţă, moartea-i uitare.”[1] Au trecut de atunci mai bine de treizeci de ani, dar tulburarea pe care a iscat-o în mine acel epitaf este la fel de vie ca-n clipa aceea.

[1] În româneşte în original. *(N. t.)*

Trăiască Anglia! Trăiască englezul timid, constipat şi ţeapăn!

Iată ce-mi venea să strig după vizita unui profesor polonez, deloc antipatic, dar un pisălog ce întrecea orice limită.

27 ianuarie

Azi-dimineaţă, criză de indignare, apoi înduioşare şi dezgust, sentimentul de a fi victima unei injustiţii abominabile etc. Şi eu care mă credeam lecuit de complexul insului neînţeles.

Niciodată nu mi-am putut câştiga viaţa *normal,* trăiesc şi am trăit întotdeauna *indirect,* dacă pot spune aşa.

Fişă de impozite. Trebuie să-mi născocesc nişte *venituri!* Doar auzindu-l, cuvântul ăsta mă face să vomit.

Pentru mine, Vacuitatea e totuna cu ce era fostul Dumnezeu.

Să nu-ţi laşi condeiul să alerge, să te retragi din faţa cuvintelor, să urăşti abundenţa, să te sufoci de-atâta concizie – să iei model de la... de la cine? Trebuie să deprolixizăm literatura şi, cu atât mai mult, filosofia.

Francezii au toate defectele, în afară de unul: nu sunt servili. Au demonstrat-o suficient în timpul Ocupaţiei; n-am văzut niciun francez care, pe stradă sau în altă parte, să se fi umilit în faţa ocupantului ori să fi plecat capul (Colaborarea e cu totul altceva; colaboratorii s-au *vândut:* ceea ce nu-i acelaşi lucru). Sub acest aspect, francezii au o certă superioritate faţă de nemţi, care, când sunt învinşi, devin umili. Însă chiar şi fără înfrângere, germanii fac mereu sluj în faţa unui şef ierarhic: disciplina lor are la bază laşitatea civilă, nu acceptarea ordinului. Să ne gândim la raporturile dintre profesor şi studenţi în universităţi: cordialitatea, adevărată sau falsă, ascunde o relaţie ca de la Dumnezeu la simplii muritori. Din perioada când am trecut pe acolo, prin pomenitele universităţi, uni amintesc că m-a îngreţoşat aerul tâmp al acelor blonzi spălăciţi, mereu în extaz în faţa profesorului. Nu-mi vine să cred că a fost o vreme când

naţia aceasta mi-a inspirat o adevărată idolatrie! Entuziasmul meu s-a stins de mult. Mi-l reproşez însă şi-acum, acuzându-mă de orbire şi stupiditate. Ceea ce m-a fascinat la aceşti foşti germani a fost probabil faptul că nu aveam cu ei nimic în comun. Drama oricărei neasemănări *esenţiale,* a oricărei atracţii din cauza unei incompatibilităţi profunde. Întotdeauna, spre nefericirea mea, am căutat în ceilalţi ceea ce nu găseam în mine, în loc să mă limitez la slăbiciunile mele şi să mă mulţumesc cu ele.

În fiecare zi mă-ntreb dacă sunt un înţelept sau un bolnav mintal.

Dacă ar fi după visele pe care le visez, ar fi trebuit să scriu povestiri fantastice, în loc de eseuri cum nu se poate de *aşezate.* La mine, nopţile nu seamănă cu zilele; mai precis, noaptea am coşmaruri concrete, pestriţe, dramatice, în timp ce ziua trăiesc un acelaşi coşmar monoton, abstract, sâcâitor peste poate, ce se confundă cu rumegarea anxietăţii mele.

Prolixitatea lui Platon. Diogene îi reproşa, deja, lungimea discursurilor.

Grecii aceştia, chiar şi cei mai mari, aveau în ei ceva de avocat.

Evoluţia în şcoala cinică. „Trăieşte potrivit virtuţii”, spusese Antistene; dar la acest principiu socratic a venit să se adauge un principiu nou: „Trăieşte potrivit naturii”, spunea Diogene (în *Antistene,* de Charles Chappuis, Paris, 1854, p. 130).

Diogene:

„Înţeleptul este imaginea Zeilor, Zeii nu au nevoie de nimic; cu cât ai mai puţine nevoi, cu atât te apropii de ei”.

Nimic mai insuportabil decât poetul care meditează la poezie, un Valéry de pildă, pentru care, pe vremuri, aveam un fel de cult şi care nu mai înseamnă nimic pentru mine.

30 ianuarie

Duminică în *Vexin* (Santeuil, Marine, Char, Neuilly-en-Vexin,

Heaulme).

Din zece vise pe care le visăm, doar unul este semnificativ, dac-o fi şi acela! Restul – deşeuri, literatură de doi bani, imagerie grotescă.

Visele lungi par să arate că „visătorul” nu ştie cum să le încheie, că se chinuie fără succes să găsească un deznodământ. Este exact ca la teatru, unde autorul născoceşte noi peripeţii, neştiind cum şi unde să se oprească.

Oare *ne plictisim* în vis? Cred că da, deşi mi-e greu să-mi amintesc un vis a cărui substanţă să fi fost plictiseala.

Să petreci o seară întreagă lângă un om care trăieşte în minciună, care e un gunoi dar nu ştie (sau nu crede) că este, o asemenea seară îţi lasă un dezgust care a doua zi încă te bântuie şi-ţi strică ziua.

Dacă nu încetez să mă învârt în jurul înţelepciunii, e pentru că mai sper să găsesc în ea un leac pentru obsesiile mele.

X – un ticălos care face pe distratul.

Această febră goală, ce nu duce la nicio revelaţie, ce nu e purtătoarea nici unei idei, dar care ne dă un sentiment de putere cvasidivin ce dispare de cum încercăm să-l analizăm. — La ce corespunde acest sentiment? La ce poate fi bun? Cu neputinţă de ştiut. Poate că n-are nicio noimă, poate că e mai important decât orice revelaţie metafizică.

Cel mai mare serviciu ce i se poate face unui scriitor e să fie împiedicat să publice şi mai ales să scrie – *un anume răstimp.* Ar trebui, spre binele său, să existe regimuri tiranice de scurtă durată care să aibă ambiţia de a suprima orice activitate intelectuală. Pericolul pentru un scriitor este de a se *risipi,* de a nu avea timp să acumuleze. Libertatea de exprimare *neîntreruptă* e nefastă: ea atentează la *rezervele* spiritului.

Singurul subiect pe care-l înţeleg perfect e cel al *riscurilor* libertăţii şi al primejdiei la care aceasta expune talentele.

Eram cu toţii în Carpaţi. Nepotul meu avea vreo trei-patru

ani. Într-o după-amiază, cum treceau nişte nori uriaşi, ne cheamă: „Veniţi să vedeţi. *Cerul a plecat”.*

Un necunoscut mă roagă să scriu o mică evocare pentru o culegere despre Jean Genet. Refuz. Vorbim la telefon de una, de alta. Îmi spune că Genet a îmbătrânit cumplit, că e bolnav, şi *că nu mai scrie.* (Cum îi mărturisise chiar Genet.) „Nu mai scrie” – a fost pentru mine ca o împunsătură de pumnal. Exact ce mi se întâmplă şi mie.

Izvorul meu de „inspiraţie” este mila de mine însumi. La cel mai mic acces de autocompătimire, mă *gândesc* că ar trebui să scriu…

Singurul om *adevărat* este ţăranul (ar trebui să spun: *era,* căci practic a dispărut ca tip uman, cel puţin în civilizaţiile industriale). Să faci mereu acelaşi lucru, să reîncepi în fiecare an aceeaşi viaţă, ca animalele, păsările, insectele – iată secretul adevăratei existenţe. Monotonia în natură iar nu în uzină – la asta ar fi trebuit omul să rămână, dacă ar fi acţionat în propriul său interes.

Ceea ce numim instinct *creator* nu e decât o pervertire a naturii umane: nu ca să inovăm am fost lăsaţi pe lume, ci ca să trăim.

Cum de am reuşit să-mi domin ori să-mi camuflez anumite cusururi? — Ale prietenilor mei m-au făcut să sufăr atâta, încât am încercat mereu să le-ndrept pe-ale mele.

9 februarie – Toată ziua, buimăceală, febră, poftă de a striga, de a comite ceva important, ireparabil. Răbufnire de ură contra celor cinci continente.

Un om modest nu e niciodată foarte nefericit. Trebuie o doză de vanitate şi de orgoliu ca să suferi şi să te plângi de ceea ce ţi se întâmplă. Pentru un ceas de adevărată smerenie, aş da toate „talentele” pe care îmi *închipui* că le am.

Prin lucarna de la mansarda mea, văd o bucată de nor

luminată de soare, pe un fond azuriu. Mont-Blancul nu e mai frumos.

Maxima stoică potrivit căreia trebuie să ne resemnăm fără a murmura cu lucrurile care nu depind de noi şi chiar să le tratăm cu indiferenţă nu ţine seama decât de nenorocirile exterioare, ce vin independent de voinţa noastră; dar cele care vin din noi înşine, cum să le acceptăm? Dacă sursa relelor noastre suntem chiar noi, cui să i-o reproşăm? Nouă înşine? Uităm repede că adevăraţii vinovaţi suntem noi, şi abia aşteptăm ocazia să găsim o fiinţă sau un lucru ca să le trecem povara propriei noastre responsabilităţi.

În viaţa de toate zilele, oamenii acţionează, cum se ştie, cu chibzuinţă; puşi însă în faţa unor opţiuni decisive, cel mai adesea acţionează cum îi taie capul, şi nu înţelegi nimic din dramele individuale sau colective dacă pierzi din vedere acest comportament neaşteptat, această uitare a instinctului de conservare, atât de frecventă în clipele decisive ale unui destin. Nimeni n-ar trebui să încerce să descifreze „sensul” Istoriei dacă nu percepe această fatalitate ce-l împinge pe om să acţioneze împotriva intereselor sale. Totul se petrece ca şi cum instinctul de conservare n-ar funcţiona decât în faţa primejdiei unei morţi imediate şi ar înceta în faţa perspectivei unui mare dezastru.

Câte ceasuri n-am petrecut gândindu-mă la lacrimile pe care nu le-am vărsat, pe care n-am putut să le vărs!

Toată viaţa voi fi trăit cu sentimentul că am fost *alungat* din adevăratul meu loc; dacă expresia „exil metafizic” n-ar avea niciun sens, existenţa mea i-ar da unul. Nimeni nu poate aparţine acestei lumi mai puţin decât mine – de aceea m-am gândit atâta la lacrimi. Aş putea scrie despre ele o carte întreagă; şi chiar am scris una, în româneşte. Să-ţi simţi carnea cum plânge, cum sângele îţi curge îndoit cu lacrimi – doar dinlăuntrul unor senzaţii ca aceasta îl înţelegi pe Plotin când spune că existenţa în lume e „sufletul ce şi-a pierdut aripile”.

Pe timp ce trece, mi-e tot mai silă de vorbărie; or literatura, cu excepţia celor mari, e vorbărie şi nimic altceva. Câte din cărţile pe care le citesc sau frunzăresc n-au nicio greutate!

Nu ne *bucurăm* de sănătate, nimeni nu e *conştient* că e sănătos – pe când cea mai uşoară indispoziţie ne zdruncină inconştienţa naturală. Boala e cea mai mare *invenţie* a Vieţii.

Poate că nu sunt bune, cărţile pe care le-am scris – dar cel puţin au meritul că s-au născut din *toate* suferinţele mele.

Să nu-ţi renegi niciodată originile, oricâte motive ai avea să roşeşti pentru ele. E o apostazie ruşinoasă şi de altfel fizic imposibilă, o contradicţie în termeni: e un refuz al identităţii, e ca şi cum ai spune: „Eu nu sunt eu", lucru pe care, evident, îl poţi spune, dar care nu înseamnă nimic – afară de cazul că e o întorsătură retorică sau un paradox de circumstanţă.

11 februarie. Prânz cu români. Pileală cruntă. Am băut aproape o sticlă de vin de Bordeaux. Neputinţă de a-mi menţine controlul asupra „creierului". Am bătut câmpii ceasuri în şir. Ce stupid e totul!

„Geniu pustiu"[1] – iată cheia ţării mele.

Tratatul a apărut în format de buzunar. L-am văzut la *Samaritaine*[2]. După asta, nu-mi mai rămâne decât să mă arunc într-un canal.

Cu cât suntem mai meschini, cu atât suntem mai *aproape* de „viaţă". Căci numai în lucrurile mărunte defectele noastre ajung să se pună în valoare, să-şi dea întreaga măsură. O pasiune e cu atât mai vie, mai violentă, cu cât obiectul ei este mai neînsemnat. Adevăratele nebunii au loc aproape totdeauna pentru nimicuri.

12 februarie. Adineauri, stingându-se lumina, am înţeles brusc ce este noaptea în sine, inclusiv cea a mormântului.

Mi-e atât de ruşine de mine încât, dac-aş putea plânge, aş

---

[1] În româneşte în original. (***N.t***.)

[2] Mare magazin parizian. ***(N.t)***

plânge. Ar fi, poate, singurul mod de a învinge această ruşine.

De fiecare dată când citesc ceva despre Luther, înţeleg, mai bine decât din lectura altor biografii, de ce nu am *vână.*

În conflictul care-l opune lui Cajetan, la Augsburg, sunt când de partea lui, când de partea legatului. Cel din urmă era un rafinat, un sceptic, un spirit ultracivilizat şi deci corupt – în faţa unui barbar care credea în tot ce spune. Duplicitate italiană – naivitate germanică.

Reforma nu e cu nimic mai prejos de Revoluţia franceză. Prin urmare, germanii nu sunt chiar lipsiţi de spirit revoluţionar. Doar că s-au emancipat în plan spiritual cu mult înainte de a se emancipa politic.

Ruptura lor cu Roma, deşi era înscrisă în firea şi destinul lor, a fost un şoc din care s-ar părea că nu şi-au mai revenit niciodată.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât am mai puţin caracter. De câte ori dau dovadă de caracter, îmi par un ins care n-a înţeles chiar nimic.

Oamenii întregi, integri, cei care, în religie sau în politică, *put a credinţă* – mai mult îi invidiez decât îi dispreţuiesc.

Nu ştiu care din două – inima sau mintea – îmi e mai *zdrobită.*

O fată mi-a spus la începutul războiului: „Când mă gândesc la tine, cuvântul *nestatornic* e cel care-mi vine cel mai adesea în minte”.

Tot ce provine dintr-un dezechilibru pronunţat trezeşte un ecou puternic, mai ales în literatură. Iar dacă e perfect adevărat că o operă nu s-ar putea naşte din indiferenţă şi nici măcar din seninătate – acea indiferenţă pozitivă, decantată, desăvârşită, aproape triumfală – din acelaşi motiv, în momentele dificile, în momentele de dezechilibru, găseşti atât de puţine opere ce pot linişti şi mângâia. Şi cum să poată, când ele însele sunt fructul neliniştii şi-al nemângâierii?

Tot timpul mi se cere să scriu despre cutare sau cutare.

Refuz. Din punctul unde am ajuns, cele mai multe din operele despre care ar trebui să vorbesc îmi par nişte piruete şi nimic altceva: să meditez la ele sau doar să le citesc ar fi o pierdere de timp. Practic am rupt-o cu făcătorii de literatură, de orice gen ar fi.

Un scriitor care se respectă mai mult se teme de succes decât îl doreşte.

Românii. În contact cu noi totul a devenit frivol, până şi evreii noştri. I-am sterilizat, i-am făcut să-şi piardă geniul, mai ales geniul religios. Nu avem rabini miraculoşi, nu avem hasidism. Scepticismul visceral al neamului nostru le-a fost fatal. Şederea printre noi le-a fost mai nefastă decât o asimilare. I-am făcut aproape la fel de *superficiali* ca noi; încă puţin, şi i-am fi asimilat pe deplin.

Luther – cel mai mare temperament religios de după sfântul Pavel.

Îmi plac temperamentele agresive şi contradictorii, violente şi sfâşiate, şi care prin excesele lor te stimulează, te descumpănesc. Abulia mea are nevoie de bici.

O, dac-aş avea un minimum de convingeri ca să pot lupta pentru sau contra unui lucru! Eu însă mi-am vlăguit, mi-am secătuit, mi-am golit convingerile, una câte una şi toate deodată.

Obsedaţii ar trebui să se ferească să devină fecunzi, să scrie cât mai puţin, altfel riscând să se repete.

Nu există măreţie decât acolo unde un om e singur contra tuturor. Disperarea sau erezia.

Eşti de-o mie de ori mai fericit în „societatea” unui fanfaron decât în cea a unui văicăreţ. Mi-e groază de cei care se vaită mereu, cu sau fără motiv. În schimb, ce plăcere să petreci o oră cu un gascon! Iată, în fine, un ins ce trebuie să facă un *efort* pentru a fi dezamăgit. Cunosc pe unul care, dat afară din slujbă din cauza tuberculozei, mi-a anunţat vestea ca pe un triumf.

Între un gascon şi Don Quijote distanţa este minimă.

Spunându-i unui colaboraţionist că evreii au fost cei mai eficienţi agenţi ai culturii germane, el mi-a răspuns: „Germanii şi-au distrus cel mai preţios *capital”.*

Dacă germanii au excelat în metafizică e pentru că, din toate popoarele, al lor e cel mai lipsit de bun-simţ.

Ar trebui să invocăm în fiecare zi un alt zeu, ca să putem înfrunta acea teamă ce se înnoieşte la capătul fiecărei nopţi.

Toată literatura contemporană, în măsura în care vine de la Rimbaud şi suprarealişti, e fondată pe dezacordul dintre imagini.

Demiurgul e numit în ebraică *Ialdabaôth,* adică „fiu al haosului”.

Joyce şi Wittgenstein (am citit în biografiile lor) îl apreciau în mod deosebit pe Tolstoi, şi mai ales povestioara lui: „Cât pământ îi trebuie unui om?”

Dintr-odată, îmi amintesc de primul film pe care l-am văzut (în 1919?) la Sibiu, la cinema „Apolo”. Filmul se chema, dacă nu mă înşel, *Doamna Mării* (??). Îmi amintesc ce *răscolit* am fost la vederea mării ce tălăzuia pe ecran. O senzaţie pe care n-ar fi trebuit s-o uit niciodată; şi totuşi, ea nu-mi revine în memorie decât acum, după patruzeci şi cinci de ani!

De ce mă interesează omul atât de mult încât mi-am făcut din el unica preocupare? Nu e cumva o cale ocolită pentru a-mi masca obsesia pentru eul meu, drăguţul de eu?

Pentru un scriitor, ca pentru oricine, e mai bine să sfârşească hulit decât aplaudat. Nu în glorie, ci în noroi eşti mai aproape de esenţial.

Tocmai am recitit câteva pagini din *Tratat* (apărut în format de buzunar!), şi *am fost destul de impresionat.* Emoţia mea, am înţeles-o până la urmă, se datora nu calităţii textului, ci

amintirilor legate de el, suferinţelor din care s-a născut.

(A lăsa această carte în mâinile oricui îmi pare imprudent. Poate strivi un ins slab şi slăbi pe unul puternic. Cât venin am acumulat ca s-o pot scrie!)

Îmi amintesc că, pe când scriam *Tratatul*, am repetat destul de des: „Am să-i vin de hac Vieţii”. Era vorba, recunosc, de o execuţie. Toate cărţile mele ţin de acelaşi spirit.

18 februarie. E trecut de miezul nopţii. Tensiune nervoasă vecină cu epilepsia. Îmi vine să ţip. Mă dor toate membrele. Mă stăpânesc ca să nu explodez în bucăţi. Nu eşti nimic, dar poţi fi cineva prin ceea ce simţi.

Sunt nedemn de senzaţiile mele.

Îmi spun de nu ştiu câte ori pe zi: „Nu ai nicio vocaţie pentru Izbăvire! Ai face bine să nu mai vorbeşti despre ea”. — Căci, dacă e să spun adevărul, constat cu fiecare ocazie că parcă n-am făcut niciun pas spre înţelepciune, atât de viu e „omul vechi” în mine.

Îmi cunosc defectele şi ştiu totodată că nu mi le pot îndrepta. Ce altceva îmi rămâne decât să le revendic?

Doar vanitoşii sunt amari.

19 februarie. Este un timp primăvăratic. Şi, ca de fiecare dată, această îmblânzire prematură a vremii mă cufundă într-un urât când melodios, când atroce. – Oasele îmi pârâie din toate încheieturile – ceea ce, la mine, e semnul ce vesteşte înnoirea.

Descopăr, spre marea mea ruşine, că am reacţii *de autor,* acolo unde m-aş aştepta mai puţin. Această surpriză îmi cade greu de fiecare dată şi se repetă supărător. Nu am putere asupra fondului meu, asupra *fiinţei* mele, nu am niciun mijloc de a-mi ţine sub control secretele, *eul.*

20 februarie. Ieri-seară, pentru prima oară în viaţă, am fumat haşiş, în cantitate insuficientă, căci n-am simţit nici un efect clar, afară poate de-o anume plăcere (care s-ar putea să nu fi fost decât o iluzie).

Româna — limba cea mai urâtă şi mai poetică dintre toate. Iar dacă românii nu sunt mari poeţi, motivul e că limba nu opune nici o rezistenţă şi nu constituie un obstacol de trecut. Tentaţia facilităţii e mare şi e de înţeles că-i cedăm.

E o mângâiere că la Paris există un Piotr Rawicz[1].

Mi-e groază să mă *manifest.* Şi, cum i-am scris cuiva, sunt un om terminat, căci încep să suport consecinţele ideilor mele. Pe măsură ce le asum, simt că situaţia mea e şi mai ambiguă în raport cu existenţa. Să te retragi la nesfârşit în sine, ca Dumnezeu după Facere!

Dürer, El Greco, Van Gogh.

Niciodată nu trebuie să scrii pentru a *face* o carte, adică nu trebuie să scrii cu ideea de a te adresa celorlalţi. Trebuie să scrii pentru tine însuţi, atâta tot. Ceilalţi nu contează. Un gând nu trebuie să se adreseze decât celui care-i concepe. E condiţia indispensabilă pentru ca ceilalţi să-l poată asimila cu folos, să şi-l însuşească într-adevăr.

Obsesia *operei* pe care ar trebui s-o creezi, s-o *laşi* după tine, îmi pare din ce în ce mai puerilă. Trebuie *să fii* cineva, opera e secundară: o superstiţie, în fond, destul de recentă. Civilizaţiile *orale* erau cu mult superioare alei noastre! în fapt, până şi Antichitatea avea prejudecata scrisului. Trebuie să coborâm la Homer ca să găsim o lume ce mai trăia în adevăr.

Groaza, frica de carte în universul rural: D. Ciotori, care-şi scria la ţară, în Oltenia, amintirile din copilărie, îi spune într-o zi vecinului, un anume Coman, că în carte va fi vorba şi despre el. Iar Coman îi răspunde: „Oi avea eu multe păcate. Dar nu credeam că sunt atât de netrebnic ca să fiu băgat într-o carte!“

Am un dispreţ total pentru scriitorii care se pretind şi se cred blestemaţi, dar se pricep de minune să-şi vadă de afaceri. Cutare face pe solitarul dar nu lipseşte din reviste, le face curte celor tineri şi nu scapă nici o ocazie ca să vorbească despre

---

[1] Născut în Ucraina, fost deportat la Auschwitz, Piotr Rawicz trăia la Paris din 1947. Romanul său, *Le Sang du del* (Gallimard, 1961), scris direct în franţuzeşte, a fost tradus în vreo zece limbi. A publicat de asemeni *Bloc-notes d'un contre-révolutionnaire, ou la gueule de bois* (Gallimard, 1969). S-a sinucis în 1982. (*N.t.*)

sine. Totul, cu un aer în aparenţă distant; în realitate, cu cea mai mare dorinţă de a fi pretutindeni *prezent.*

Orice scriitor e detestabil, ca scriitor. Poate ar trebui generalizat: e detestabil oricine trudeşte, într-un fel sau în altul, la o *operă.*

Avantajul de a trăi la Paris e acela de a-ţi putea exersa dispreţul oriunde şi oricând; o facultate care-n alte părţi secătuieşte rapid, din lipsă de obiect; aici însă înfloreşte, mai ales în contact cu oamenii de talent. S-ar zice că, aici, cu cât e cineva mai înzestrat, cu atât trebuie să dezamăgească *la nivel spiritual.*

Să te restrângi la minimum, iată deviza mea. Murind, mi-ar plăcea să spun: „N-am făcut tot ce-aş fi putut face."

Un orgoliu pe dos, mă tem. Să laşi să se creadă că ai talente pe care nu le ai decât în germene — nu-i oare o înşelăciune, ca să nu spun o escrocherie ?

Orice om care vânează laude sau numai aprobarea celorlalţi dovedeşte că nu e destul de orgolios.

Poetul care meditează la limbaj dovedeşte că e un poet pe care poezia l-a părăsit.

Culme a mizeriei! Astăzi poeţii scriu despre poezie, romancierii despre roman, criticii despre critică, filozofii despre filozofie, misticii despre mistică.

Singurul obiect al unei activităţi e chiar activitatea respectivă; meseria s-a substituit realului; procedeul, trăirii; peste tot, un deficit de originar, de trăit; reflecţia are întâietate absolută; nicăieri sentimentul nu mai are căutare — parcă n-ar mai fi nimic de simţit.

De câte ori abandonez un proiect sau nu-mi îndeplinesc o sarcină, simt mai întâi o uşurare, apoi un pic de ruşine. Ceea ce caut e uşurarea; dacă ruşinea nu apare întotdeauna, uşurarea în schimb nu se lasă nicicând aşteptată.

Să te accepţi aşa cum eşti — e singurul mijloc ca să eviţi amărăciunea. Dacă „te refuzi", atunci în loc să te ataci pe tine îi ataci pe ceilalţi şi secretezi numai fiere.

Oamenii se împart în două categorii: cei care caută sensul vieţii fără să-l găsească şi cei care l-au găsit fără să-l caute.

Bolnavii sunt de o cruzime implacabilă: nu le e milă de nimeni

— (E un adevăr ce comportă excepţii) (E un exemplu tipic de semiadevăr).

Nu am afinităţi cu niciun scriitor sănătos (dacă o fi vreunul, să zicem, simplificând – în genul lui Goethe).

Un grup de studenţi mă invită să ţin o conferinţă; le răspund că „mă pierd înaintea chipului omenesc”. Să vorbesc în public mi se pare de neconceput; de altfel sunt absolut incapabil. E vorba de o incapacitate morbidă. Când sunt în faţa mai multor oameni (chiar şi cunoscuţi, într-un salon), nu pot să mai articulez, mă simt ca un animal fără darul vorbirii, legat dintr-odată de universul de *dinaintea* cuvântului. M-am gândit adesea că La Rochefoucauld a refuzat să intre în Academie de frica discursului de rigoare.

Ascultând la G.M. două cantate de Bach, exaltare vecină cu beatitudinea.

Sunt capabil de groază sau de extaz, dar nu de fericire. Am sărit peste treapta intermediară dintre cele două extreme.

Beteşugurile mele îmi iau atâta timp, că nu le mai pot suporta şi pe ale altora. Nu am *spaţiu* de cedat unor suferinţe străine; sunt copleşit de ale mele, am capitulat în faţa lor.

Crizele mele de descurajare culminează întotdeauna cu accese de cruzime.

23 februarie – *Asta* e disperarea: starea în care mă aflu în momentul acesta şi care nu poate fi exprimată. Aş vrea să mă smulg din ea, să dorm un număr nesfârşit de ore, până voi pierde amintirea acestor clipe cumplite: cine-mi va scoate oţetul acesta din minte?

Laşitatea mea în faţa „vieţii” – această formalitate pe care nu o pot îndeplini. Cât de oficial e totul, până şi existenţa, până şi FIINŢA.

Nu voi învinge frica, e clar, dar nici n-o să mă las înfrânt de

ea. Vom trăi împreună şi poate vom sfârşi prin a face casă bună.

O minte bolnavă, roasă de obsesii, nu se poate salva decât prin suspendarea temporară a gândirii, printr-o *cură de idioţie.*

Toţi oamenii caută plăcerea – afirmaţia e adevărată, cu condiţia să adăugăm că sunt şi unii care caută durerea şi că aceea e tot o căutare a plăcerii. E hedonismul pe dos.

Ar trebui să fim ca Atman, „bucuros şi fără bucurie”, cum se spune în Katha-Upanishad.

Alles ist einerlei! All is of no avail![1]– am trăit agăţându-mă de toate formulele ce exprimă Deşertăciunea a tot şi a toate.

27 februarie. Dispoziţie execrabilă, neputinţă de a privi pe cineva în ochi, tristeţe omicidă.

Duminică după-amiază. Am intrat în biserica Saint-Séverin. Era aproape pustiu, doar organistul care improviza, sau mai curând tatona. Eram însă într-o asemenea stare de receptivitate încât cel mai neînsemnat acord mă mişca, mă tulbura, mă înfiora.

28 februarie. Un autor dramatic e un om de acţiune. Cu fiecare piesă pe care o pune în scenă, mai dă o bătălie. Mă gândesc la Ionescu, la drama fiecărei „repetiţii generale”. Îţi trebuie curaj ca să înfrunţi un fiasco sau numai ca să te gândeşti la el. Am scris în franţuzeşte cinci cărţi; afară de prima, niciuna n-a avut succes. Eşecul, însă, abia dacă l-am remarcat. Căci destinul unei cărţi nu se decide într-o seară. Avantaj uriaş.

Mai bine nu mai scrii deloc decât să scrii o carte oarecare. Evită cu orice preţ să te repeţi. Nu te lăsa prins de propriul tău joc. Nimic nu e mai rău decât automatismul, mai ales în gândire. Să nu te complaci în comoditatea lui Nu.

Am cumpărat cele două volume de amintiri ale lui Matila Ghyka. Îl deschid pe primul şi văd fotografia autorului ca tânăr

[1] Toate sunt una! Totul e zadarnic! (***N.t.***)

aspirant de marină, apoi ca ministru plenipotenţiar, cu pieptul plin de decoraţii. Singura dată când l-am văzut a fost la Londra, cu doi ani înainte să moară, într-un azil pentru bătrâni săraci. Avea un aer buimac, jalnic, rătăcit, parcă tocmai suferise o criză de apoplexie. Am schimbat câteva fraze convenţionale. Ca să-i fac plăcere, i-am spus: „Aţi accepta să vi se dea un premiu la Paris, al Academiei, de pildă?" Chipul i s-a luminat dintr-odată. — Contrastul dintre acea epavă şi fotografiile strălucitoare din carte era să-mi dea ameţeli; oricum, m-a copleşit urâtul şi m-am băgat în pat, ca atunci când mă încearcă o mâhnire adâncă.

E de necrezut cât de aproape mă simt de un La Rochefoucauld. Cred că motivul e o identică şi maladivă inaptitudine pentru iluzie.

Să nu scrii nimic ce nu e smuls din propria-ţi fiinţă – să nu scrii nimic cu gândul la o operă, ci la adevăr.

Fiecare din noi, o viaţă întreagă, nu încetează să se mire că este exact acela care este. Drama unicităţii e fără sfârşit şi fără soluţie.

Eşti cu atât mai avansat în viaţa spirituală cu cât ceea ce fac ceilalţi ţi se pare mai inutil. (Asta n-are nimic de-a face cu reacţia egoistului, care s-ar putea exprima astfel: „Numesc inutil tot ce fac ceilalţi.")

Toţi îmi par prea *naivi*, chiar şi Ecleziastul.

Dacă de la o vreme scriu cu-atâta greutate e pentru că nu mai gust nici violenţa, nici provocarea; or, numai în ele judecata mea se simte în largul ei şi funcţionează fără efort. Cumpătarea, pe care mi-am impus-o, mă lasă fără niciun fel de mijloace. Înţelepciunea e dezastrul meu.

Întotdeauna am vrut să fiu singur sau chiar unic, dar niciodată-n fruntea altora. Îmi repugnă total să poruncesc, să exercit o autoritate, fie şi spirituală. Aş prefera să fiu orice decât un zeu. Urăsc orice formă de consacrare, îndeosebi cea supremă – fie şi numai ideea ei mă scoate din fire. Nu-mi place decât

retragerea în umbră, cu orgoliul pe care-l implică. Să fiu cineva fără ca lumea s-o ştie – aspir la asta prin fire, mai mult decât prin calcul sau „ideal”.

Un om nu poate deveni mai bun decât dacă, printr-un accident, ajunge să-şi piardă ambiţiile.

Pretutindeni, dar mai ales la Paris, nu există plăcere mai mare decât aceea pe care o suscită prăbuşirea unui *renume*. Într-adevăr, îţi pierzi numele; gloria era consacrarea lui.

Pe şemineul din camera mea, o statuetă a lui Buddha şi o tăietură de ziar reprezentând un cimpanzeu. Vecinătate întâmplătoare? Da, însă corespunde obsesiilor mele actuale, începuturile omului şi Izbăvirea.

În fiecare zi, la un moment pe care-mi este imposibil să-l prevăd, apare această indispoziţie care se adânceşte, se strecoară în mine, pune stăpânire pe mine: e angoasa care se anunţă şi se manifestă, e ceasul ei; şi rareori lipseşte la întâlnire.

Disperarea îmi vine aproape exclusiv de la abulia mea, aflată în contradicţie cu o exigenţă morală ascunsă în mine şi care dăinuie acolo în ciuda convingerilor mele atât de apropiate de universul abulicilor. Am, mai mult sau mai puţin inconştient, nostalgia acţiunii, a eficacităţii, a *făptuirii,* lucruri pe care le dispreţuiesc în teorie; dar teoriile noastre n-au nimic de-a face cu realităţile noastre profunde.

Sunt superstiţios până la ridicol, nu am intrat pe deplin în jocul civilizaţiei: prin ceea ce-i adevărat în mine, aparţin lumii de dinaintea conceptului, de dinaintea fandoselilor raţiunii.

Dacă am slăbit atâta de un an încoace, e pentru că mă îndoiesc îngrozitor de mine şi, mai grav, nu mă accept. Mă refuz, iar drept urmare însuşi organismul îmi este zdruncinat. Ca să-ţi menţii greutatea, îţi trebuie un minimum de încredere în sine şi de speranţă. Eu însă îmi trec zilele într-o disperare sterilă ce mă uzează, ce mă *uşurează* în mod periculos.

În India antică, înţelepciunea şi sfinţenia se confundă. Imaginaţi-vă sinteza perfectă dintre un stoic şi un mistic creştin şi veţi avea un echivalent (cu totul relativ de altfel).

Gândirea mea e monocordă. Bolile care au alimentat-o sunt totuşi cum nu se poate mai diverse. Gândirea le-a asimilat pe toate, dar n-a păstrat din ele decât esenţa, care le e comună.

Dacă am înţeles ceva în viaţă, o datorez calităţii mele de *învins.* Eşecul, e în plan filosofic, *profit sută la sută.*

Din momentul în care te simţi absolut singur, tot ce trăieşti ţine mai mult sau mai puţin de religie.

Între neliniştea metafizică şi neliniştea în stare pură, fără motiv, diferenţa este infimă – şi totuşi prima e aproape normală iar a doua e obligatoriu morbidă.

Omul care şi-a învins *total* egoismul, care l-a lichidat complet, nu mai supravieţuieşte decât douăzeci şi una de zile – susţine o şcoală vedantică modernă.

14 martie. Azi-dimineaţă m-am sculat cu gândul de a lucra. După patru ceşti de ceai foarte tare, mă aşez la masa de lucru. Primesc un telefon, apoi încă unul. Apoi o invitaţie la prânz în ultimul moment. Nu pot să refuz, din mai multe motive. Revin acasă pe la ora 17. Somn, indispoziţie, plictiseală. Mă gândesc să mă culc devreme. Cină cu nişte prieteni, hotărâtă în ultimul moment.

Toate aceste atentate sunt comise prin telefon, acest instrument diabolic, de care nu izbutesc să mă lepăd.

În clipele de extremă furie contra mea şi a oamenilor, mă agăţ de Dumnezeu. E, încă, lucrul cel mai solid.

Omul fiind un animal bolnăvicios, cel mai neînsemnat gest al lui are valoare de *simptom.*

Omul va trece.

Îmi place acea credinţă hindusă potrivit căreia anumiţi demoni sunt fructul unei dorinţe – formulată într-o viaţă anterioară – de a ne încarna într-o fiinţă, vrăjmaşă de moarte a lui Dumnezeu; căci ura ne face să gândim la El mai mult decât iubirea.

„Măgarul îmi pare un cal tradus în olandeză”. (Lichtenberg)

18 martie. *Idée fixe* a lui Valéry la… teatru. Plictiseală cruntă, aproape mortală. *Spiritul* este insuportabil când vine automat, în jet continuu şi se reduce la un şir de piruete şi trucuri. Apoi, există la Valéry acel fetişism al inteligenţei, al inteligenţei *lui*, care e pur şi simplu exasperant. Strălucirea nu face doi bani şi mai ales nu poate ţine locul emoţiei.

Până în 1950 (ca să spun o dată!) am crezut în Valéry. Dar de atunci încoace n-am făcut decât să mă despart de el, astfel că acum îmi e cu totul străin.

12 aprilie. Un hasid, discipol al lui Ba’al-Şem, a mărturisit că intenţionase să publice o carte dacă ar fi fost sigur că n-are alt scop decât „bucuria Creatorului său”. Cum însă avea îndoieli, a renunţat.

17 aprilie. Terminat articolul pentru *N.R.F.* – „Paleontologie”. Divagaţii despre Muzeu. Ca întotdeauna când termin un text, uşurare la început, apoi îndoială. Am petrecut o lună întreagă, ba chiar mai multe meditând la schelet şi cadavru. Rezultat: abia cincisprezece pagini… Subiectul, ce-i drept, nu îndemna la prolixitate.

Boală reală sau imaginară, pentru mine e totuna. Vreau să spun că întotdeauna mă doare *ceva,* că am conştiinţa dureroasă a neputinţei mele de a fi sănătos. Nu atât trupul, cât *fiinţa* mă doare.

Lucrul cel mai stupid, cel mai puţin „filosofic” din toate e să invidiezi pe cineva. Nu ştiu nicio *fiinţă* pe care mi-ar plăcea s-o pizmuiesc. Dacă ar fi vorba de obiecte, ar fi cu totul altceva.

24 aprilie. Duminică după-amiază. Ies la plimbare. Plictiseală de moarte. Telefonez unor prieteni, care mă invită la ei. Accept. Abia am acceptat, că plictiseala creşte, devine angoasă şi febră. Ce n-aş fi dat să rămân singur, ca să-mi mistui starea. Imposibil. Nu puteam să nu merg. Şi, câteva ceasuri, am trăncănit de una şi de alta. Acum remuşcarea a venit să ia locul plictisului. Cum mai stric totul!

Teama de suferinţă e principalul obstacol în calea împlinirii unei fiinţe, a ambiţiei şi a dorinţei de-a avea un „destin”.

În ultima vreme, m-am tot învârtit în jurul filosofiei hinduse. Însă mi s-a făcut lehamite – pentru moment. În tot ce fac mă pândeşte sastisirea. În spatele fiecăreia din senzaţiile mele se ascunde plictisul, *senzaţia mea fundamentală.* Plictisul e *adevărul* a tot ce trăiesc, *fondul* a ceea ce sunt, mai bine zis a ceea ce *este,* a tot ce există.

Îmi place să citesc biografii, să mă îndop cu maniile altora, să găsesc în ele o scuză pentru ale mele. Dacă un maniac a bântuit vreodată pe acest pământ, acela sunt eu.

Una din ultimele dispoziţii testamentare ale lui Schopenhauer e următoarea: „Cuprins de indignare din cauza ruşinoasei mutilări la care mii de scriitori fără minte supun limba germană, mă văd silit să fac următoarea declaraţie: Blestemat fie omul care, în viitoarele ediţii ale operei mele, va schimba ceva cu bună ştiinţă, o frază sau numai un cuvânt, o silabă, o literă, un semn de punctuaţie!”

Cine l-a făcut să vorbească aşa – filosoful sau scriitorul din el? Mai curând amândoi deodată, ceea ce e o combinaţie extrem de rară. Un Hegel n-ar fi proferat asemenea blestem! Şi niciun alt filosof de mare clasă, cu excepţia lui Platon!

Goethe, care era foarte îngăduitor cu cei care-i criticau operele literare, devenea intransigent de îndată ce era vorba de lucrările lui ştiinţifice, în special teoria culorilor (din cauza ei s-a certat cu cei mai buni prieteni).

Când scrii, cât durează elaborarea, tot ce-ai spus ţi se pare

important – când în sfârşit ai scris sau publicat, ce trezire! Orice creaţie este un vis (iar asta e valabil pentru însăşi Creaţiunea).

28 aprilie. Ieri, pe strada Medicis, îl priveam pe Sartre cum trece la braţul unei tinere blonde cu capul mare. El avea un aer băţos, îmbrăcat şi încălţat după moda italiană, cu pantofi ascuţiţi şi tocuri înalte, pus la patru ace. Văzându-l astfel, spilcuit şi voios ca un cintezoi, m-a cuprins o jenă. Din cauza urâţeniei lui? Nu tocmai, căci e limpede, are mult farmec. La drept vorbind, nu-mi pot explica acea jenă, dar cred că seamănă cu aceea pe care o vor fi simţit în faţa lui Voltaire contemporanii săi, oarecum zăpăciţi şi cu siguranţă exasperaţi de monstruoasa notorietate a individului.

Să-ţi fie frică de propria umbră. Păi cum să nu-ţi fie? Am cincizeci şi cinci de ani şi e prima oară în viaţă când „realizez" că am, eu, o *umbră* – şi că nu eu o proiectez pe ea, ci ea mă proiectează pe mine.

30 aprilie. Timp frumos; o mulţime imensă. Furnicar dement, smintit. De-ar veni mai repede Judecata de Apoi!

Cu vârsta, îmi pierd tot mai mult gustul pentru paradox. Mă interesează *adevărul,* nu expresia pentru sine. Să fugim de strălucire ca de ciumă.

Crizele de melancolie mă împiedică să am o regulă de conduită în ordine spirituală. Trec de la o stare la alta, fără niciun *folos.*

Când te chinuie prea multe porniri contradictorii, nu mai ştii de care să asculţi. *A nu avea caracter* asta înseamnă şi nimic altceva.

Încă nu ştiu dacă vreau sau nu să fiu necunoscut. Dacă aş avea parte de glorie, sunt aproape sigur că nu aş putea s-o suport, în orice caz aş suporta-o mai greu decât îmi suport anonimatul cvasitotal.

Să nu scrii pentru nimeni, nici măcar pentru tine însuţi – nu

e oare singura cale de a ajunge la adevăr şi de a-l reflecta? (de a te pune la acelaşi nivel cu realitatea?)

„Metaphysics is the finding of bad reasons for what we believe on instinct". (F.H. Bradley)

(„Metafizica e căutarea unor false motive pentru a justifica ceea ce credem instinctiv.")

2 mai. Dispoziţie cum nu se poate mai sumbră. Am întâlnit o mamă necăsătorită, subchiriaşă într-o odăiţă, cu un sugaci de şapte luni şi un băieţel de trei ani. Nici gaz, nici posibilităţi de încălzire.

Sub cerul de vară, grădina Luxembourg, plină de lume. Idei de sinucidere. Nu ştiu de ce-o mai lungesc în mijlocul acestei gloate.

Din nou, tentaţia deşertului.

Aruncat într-o stare de non-dorinţă.

Lacebun-ul e bun şi el la ceva. În ultima vreme, împins de accese de indignare, am scris mai multor „personalităţi" scrisori de insulte. Nu am trimis niciuna: ba chiar m-a prins mila de cei „insultaţi", mi-am zis că fusesem nedrept cu ei. Oamenii nu pot fi decât ceea ce sunt. De ce să-i tulbur în obiceiurile şi viciile lor? Ori de câte ori, în viaţă, am rupt o scrisoare scrisă la furie, m-am felicitat. De altfel, una peste alta, am trimis de când sunt măcar o duzină? Cel mult. Să rămânem în afara jocului, să-i lăsăm pe ceilalţi să se uzeze în el.

Sunt uimit de resursele mele de tristeţe; de unde pot să provină? Sunt pur şi simplu inepuizabile. Ce progres spiritual aş putea să fac cu această povară în sânge?

Când vorbesc de „izbăvire", nu fac literatură; răspund unei chemări ţâşnite din mintea şi fiziologia mea, din tot ce am mai bun şi mai rău, din tot ce e *religios* în deznădejdea mea. Singurul „mit" la care ader fără rezerve e cel al Paradisului pierdut.

Stările mele obişnuite, să zicem predominante: milă,

dezgust, deznădejde, groază, nostalgie, regrete în serie.

De unde poate izvorî această tristeţe *inumană}* îi văd cauza într-un dublu dezastru: metafizic şi fiziologic.

Mă apasă un urât cosmic. Nu scap de el decât refugiindu-mă în pat şi trăgându-mi pătura peste cap. Uitare preafericită, fugă, cufundare într-o laşitate supremă.

Cruzimea ca produs al urâtului. *Gustul* pentru cruzime este inseparabil de urât. Nevoia de a cid cărţi despre Teroare.

Bunin povesteşte în amintirile sale că prinţul Kropotkin, revenit în Rusia în timpul Revoluţiei, a fost sărbătorit ca un erou. Dar în scurt timp a fost uitat. A trebuit să se mute de mai multe ori, până ce, abandonat de toţi, a ajuns să locuiască într-un mic apartament mizerabil. Prinţul era foarte bătrân şi nu mai avea decât un ideal: să capete o pereche de pâslari.

Trebuie să te obişnuieşti cu ideea că lumea te-a uitat, apoi să te resemnezi cu ea, să te bucuri de ea dacă se poate. Cel mai ridicol e să suferi pentru asta.

Un imbecil mă ţine la telefon mai bine de jumătate de oră. N-are nimic să-mi spună, nici eu lui, dar cum nu am forţa să-i trântesc telefonul, merit pedeapsa pe care mi-o aplică debitându-mi tâmpeniile lui. Într-un fel, îmi face un serviciu: îmi dezvăluie profunzimea laşităţii mele, a pretinsei mele „delicateţi”.

Sila ce mă îneacă de fiecare dată când sunt întrebat dacă scriu şi despre ce etc. Dacă ceilalţi ar şti! Ruşine, remuşcări, exasperare – ce nu intră în drama scriitorului care nu scrie?

A., pe care îl detest şi care mă detestă în egală măsură: un Trakl vid, un Trakl ce n-ar mai avea decât ticuri. Un poet lipsit de substanţă. Dar dacă răceala e un merit, în asta da, excelează. Fiecare cuvânt – cântărit şi răscântărit. Poezie în doză homeopatică. Un pic de inspiraţie, domnilor!

E foarte grav să ni se dea de ştire când cineva ne vorbeşte de rău. Să ne ferim de indiscreţii care în aparenţă ne vor binele. Cu aceeaşi uşurinţă, ei le repetă altora remarcile noastre veninoase. Urile profunde se nasc aproape toate din vorbe colportate, Cel care ne spune ce se spune despre noi ne este cel mai mare duşman. Este imposibil să nu apleci urechea la o calomnie care te priveşte şi care ţi se aduce la cunoştinţă. Ce vulnerabili suntem!

Mă plâng de ceilalţi dar nu sunt cu nimic mai bun decât ei. Am toate viciile pe care le denunţ la ei. Şi, mai grav, îmi dau seama că un cusur sau altul, pe care credeam că-l ţin sub control sau că l-am depăşit, e de fapt mai viguros ca oricând şi abia aşteaptă să se manifeste. Sunt un violent pe care laşitatea îl face să pară înţelept. Fără această laşitate, aş fi în stare de orice! Trebuie de asemeni să spun că ţin la liniştea mea şi că n-am niciun interes să-mi cultiv pornirile, instinctele violente. Am, funciarmente, un temperament epileptic.

Cel mai mult ne temem de vorbele pe care le spun despre noi aceia dintre duşmanii noştri care ne-au fost, cândva, prieteni. Cum ne cunosc prea bine şi nu mai au niciun interes să ne cruţe, adevărul judecăţii lor este insuportabil şi fără apel.

Nedreptatea nu e un accident ci esenţa *vizibilă* a lumii acesteia.

Când ni se aduce la cunoştinţă o afirmaţie ostilă sau calomnioasă făcută la adresa noastră, în loc să ne supărăm ar trebui să ne gândim la tot răul pe care l-am spus noi despre alţii, şi să privim ca pe un act de justiţie faptul că suntem trataţi cu aceeaşi măsură. Dar asta nu se întâmplă în veci. Iar dintre toţi oamenii, cei mai sensibili, cei mai susceptibili şi mai puţin dispuşi să mediteze la propriile cususruri sunt bârfitorii. E suficient să le citezi cea mai măruntă vorbă spusă împotriva lor, ca să-şi piardă cumpătul şi să se dezlănţuie.

Tatăl lui Saint-Simon avea şaptezeci de ani când i s-a născut fiul. Ocupându-se de educaţia lui, i-a impus stilul şi limba de la începutul veacului al XVII-lea. Asta explică multe din

anomaliile şi ciudăţeniile întâlnite la memorialist.

7 mai. O violenţă ce nu se poate manifesta, refulată, silită să vegeteze, să dospească, să-şi aştepte momentul la nesfârşit – astfel îmi apare cazul meu.

(P.S. Mă gândesc că dacă aş comite vreodată o crimă, mărturisirea de mai sus ar constitui aproape o probă…)

Ce păcat că nu sunt romancier! Tot ce este impur, tulbure, rău în mine, tot ce e crimă şi veleitate de crimă i s-ar putea atât de bine pune în cârcă unui personaj, unui asasin imaginar!

Prânz în oraş. Un francez de origine polono-rusă, pe care îl întreb dacă mai ştie destulă rusă ca să poată citi un poem, îmi spune: „N-am încercat, n-am timp”.

Nevasta acestui domn, o putoare de o prostie monstruoasă, când îi spun că în Rusia mai sunt doar câteva persoane cultivate care ştiu franţuzeşte, îmi răspunde: „În Rusia toţi sunt cultivaţi, toţi sunt inteligenţi. Nu mai e ca-nainte”.

„Ca să fii fericit, îţi trebuie un stomac bun şi un suflet rău”. (Fontenelle)

„Cel mai mare secret al fericirii e să te suporţi pe tine însuţi”. (Fontenelle)

Despre Fontenelle, Dna Geoffrin spunea că nu-i lipsea nimic, „cu excepţia acelui grad de curiozitate care te face nefericit”.

Iubesc acea sectă evreiască din secolul al XVIII-lea, cred, ai cărei membri se converteau la creştinism din gust şi pasiune pentru decădere.

Am remarcat că în toate momentele cruciale ale vieţii, după câteva reflecţii de un ordin, să zicem, *elevat,* gândurile mele luau invariabil o întorsătură meschină, prozaică, ba chiar grotescă. La fel s-a întâmplat, la fel se întâmplă mereu, în toate crizele mele: – de îndată ce faci un salt capital în afara vieţii, viaţa se răzbună… şi te readuce la nivelul ei, dacă nu chiar sub el.

Cruzimea şi mila, amândouă *abstracte, cerebrale,* sunt

trăsăturile mele caracteristice. Aş fi bun de *tiran* sau *de pustnic:* un monstru în ambele cazuri.

Cele mai multe din zilele mele trec într-o febră metafizică *fără gândire.*

„O poveste banală" de Cehov, unul din cele mai bune texte care s-au scris vreodată despre *efectele* insomniei, sau mai curând despre irupţia insomniei într-o existenţă.

Ceea ce face o carte să fie interesantă e cantitatea de suferinţă ce se găseşte în ea. Nu ideile, ci zbuciumul autorului ne atrage: strigătele, tăcerile, impasul, zvârcolirile lui, frazele încărcate de insolubil. Ca regulă generală, tot ce nu iese din suferinţă *e fals.*

Adevăratul secret al fericirii constă în a „te suporta pe tine însuţi": dacă vorba lui Fontenelle i se potriveşte cuiva, acela sunt eu, dar mi se potriveşte la modul *negativ.* Oricât m-aş sili, nu izbutesc să mă împac cu mine însumi, întotdeauna sunt certat cu propria-mi „fiinţă". Furia mea e fără margini, oricare-ar fi obiectul ei – eu însumi, sau universul.

Un indian din America de Sud, convertit la creştinism, se lamenta că va ajunge hrană pentru viermi în loc să fie mâncat de copiii săi, soartă onorabilă pe care-ar fi avut-o dacă rămânea la credinţa străbună.
N-a existat vreodată regret mai întemeiat.

Sunt făcut să suport loviturile metafizice, nu şi loviturile sorţii. Ca să nu am de rezolvat dificultăţi practice, le-am transformat pe toate în probleme. Confruntat cu insolubilul, respir în sfârşit...

Evreii nu sunt un popor, ci un destin.

Mă interesează tot mai mult Mongolia, al cărei destin istoric e pe gustul meu. Cu greu s-ar găsi un alt exemplu de glorie atât de mare urmată de o decădere atât de lamentabilă.

„Pentru omul modern, moartea nu e simbolizată nici de tânărul ce stinge o torţă, nici de o Parcă, nici de un schelet; doar omul modern n-a găsit un simbol pentru moarte… ” (Max Scheler, *Mort et survie*, Aubier, Paris, p. 41)

14 mai. Nervozitate apocaliptică.

Azi-dimineaţă mi-am mutat masa de lucru *de patru ori*,* cu speranţa să găsesc un loc prielnic pentru a „crea”. Ştiu bine că viciul e în mine şi nu în masă, totuşi comedia a durat toată dimineaţa.

Păcat că nu cred în psihanaliză, căci tare aş avea nevoie să descâlcească cineva, într-un fel sau în altul, cazul meu; care de altfel ţine mai mult de spovedanie decât de această tehnică dubioasă.

* OPT ori.

Apropo de ce spune Scheler despre moarte. Dacă omul modern nu i-a găsit un simbol, nu-i de mirare: nemaiavând o credinţă religioasă precisă, unde să găsească elementele necesare pentru a crea un simbol? De care imagine să se agaţe dacă pentru el moartea e doar un *proces* şi nimic altceva? Un proces nu evocă o imagine, şi cu atât mai puţin un simbol.

Logia, cugetările părintelui Pouget, publicate de Jacques Chevalier. Nu am găsit niciuna care să mă impresioneze cu adevărat. Totul era în om, în prezenţa lui, în inflexiunile vocii. Acea impresie de profunzime *vizibilă,* de sfinţenie, nu se degajă din text. Până şi sfinţenia e o chestiune de *accent.*

Mă gândesc la acele discuţii strălucite, chiar extraordinare, ce-şi pierd toată savoarea de îndată ce le pui pe hârtie. Când ne fascinează anumite figuri, trebuie să vorbim despre ele, să le schiţăm portretul: nu citându-le vorbele vom putea da o idee despre ce sunt. – în *Portrait de M. Pouget,* partea cea mai bună este a lui Guiton, prin ceea ce spune despre fizionomia şi ciudăţeniile părintelui.

Totul îmi este o corvoadă, căci fiecare clipă echivalează cu un obstacol. Timpul e fărâmiţat într-o infinitate de piedici, care-l

opresc şi pe el şi pe mine. Această discontinuitate e un alt nume al deznădejdii.

Dacă aş *şti* cât sunt de jalnic, m-aş sinucide, cu siguranţă.

E straniu şi normal totodată că un om atât de inapt pentru mântuire ca mine a făcut din ea unica temă a meditaţiilor sale.

15 mai – Duminică la ţară, după o noapte de insomnie. Totul îmi pare ireal în această superbă pădure din Compiègne: am fost cu-adevărat acolo? Lumea nu există decât pentru cel care doarme; pentru cel ce veghează şi trebuie să-nfrunte ziua, totul se preface în vis.

Să abdici, „să-ţi prezinţi demisia”, să abandonezi, să capitulezi, să te retragi şi mai ales să destitui, să fii destituit… etc. etc… Găsesc o plăcere aproape *sănătoasă* în toate nuanţele eşecului.

X, critic literar, romancier etc. — Nu există leac pentru confuzia lui intrinsecă, pentru haosul lui congenital.

M. Blanchot vorbeşte de „obscenitatea necinstită” (?) a lui Chateaubriand, opunând-o nu ştiu cărei „purităţi” a lui Şade…

Atâta lipsă de judecată şi de bun-simţ te lasă perplex.

19 mai, de înălţare

Trebuie să fii nebun ca să negi că urâtul are un substrat organic; sau să nu-l fi cunoscut niciodată.

Cel mai adesea, urâtul este o oboseală care se ignoră.

Cel mai adesea, urâtul este un eufemism pentru o oboseală care se ignoră.

Sau: este o oboseală cu nuanţă / tendinţă metafizică.

Pe unii (Proust, Hitler…), perspectiva morţii îi incită la o activitate dezlănţuită; vor să *termine* totul, să-şi încheie opera, să devină veşnici prin ea; nu mai au de pierdut nicio clipă, ideea propriului sfârşit îi stimulează. Pe alţii, aceeaşi perspectivă îi paralizează, îi duce la o înţelepciune sterilă şi îi împiedică să lucreze: la ce bun? în loc să-i îmboldească, gândul morţii le

favorizează apatia, pe când celorlalţi le trezeşte toate energiile, bune sau rele.

Cine are dreptate, unde e bunul-simţ? Greu de spus, cu atât mai mult cu cât amândouă reacţiile se justifică. Totul depinde de înclinaţiile noastre, de natura noastră. Ca să cunoşti pe cineva cu-adevărat, ar trebui să ştii ce *efect* are asupra lui gândul morţii: îl îmboldeşte sau îl paralizează? Ferice de cei care se pun pe treabă la gândul că vor muri, care găsesc în această idee un impuls dintre cele mai vii! mai rău de cei care depun armele şi aşteaptă, căci au *prea mult* timp pentru a se gândi la sfârşitul lor. Ei mor în fiecare clipă pe care o consacră ideii morţii: sunt muribunzi în sensul propriu al cuvântului, nişte muribunzi *inepuizabili.*

Mongolia, ţară pe care o iubesc pentru că are mai mulţi cai decât oameni. Un ziarist englez povesteşte că un tânăr indigen, plângându-se că ţara sa abia depăşeşte un milion de locuitori, i-a spus: „Şi totuşi, noi am stăpânit Rusia, China şi India”.

De şapte secole, Mongolia cunoaşte decăderea. E chiar o decădere unic *z, fără precedent,* un dezastru istoric uluitor. O ţară ce a pierdut totul. Cel mai mare imperiu din câte-au

existat vreodată (ca întindere, desigur), redus la un mic popor, sortit, s-ar părea, unui viitor mediocru. Dar poate că destinul său nu e pecetluit. E preferabil să fii mongol decât să aparţii unei ţări fără trecut şi fără viitor. Dacă aş fi mongol, aş fi la fel de mândru ca un evreu – (în numele unui trecut atât de insolit).

21 mai. Azi, frunzărind o carte (proastă) despre Rimbaud, dau peste reproducerea fişei de la Hospice de la Conception, unde Rimbaud, revenit la Marsilia, era internat. Scrie în ea: Profesiunea: *Negustor...* Am simţit o împunsătură în inimă. Rareori un lucru *pe care-l ştiam* mi-a provocat o emoţie atât de violentă. După un asemenea *şoc,* fuga într-un pustiu pare unica soluţie ce-i mai rămâne spiritului.

Lucrul cel mai grav pentru un scriitor, şi mai ales pentru un poet, e să intre în propriul său joc.

A avea gust / talent înseamnă a şti să *suprimi.* Acumularea de găselniţe este acumulare de slăbiciuni.

Mai bine să dezamăgeşti prin laconism decât prin abundenţă.

În toate momentele de vid, de neant interior, de uscăciune totală, mă agăţ de limbaj, mai rău: de gramatică.

Carte pasionantă a lui Gusty Herigel despre aranjamentele florale în Japonia.

Tot vrând să-mi corectez defectele, nu mai ştiu unde-am ajuns.

Ikebana – numele japonez al artei de a aranja florile.

Cred că aş fi cel mai prost psihiatru, pentru că mi-*aş înţelege* toţi bolnavii şi le-aş da dreptate.

Mozart şi Japonia simt cele mai superbe izbânzi ale Creaţiunii.

Uneori îmi spun: Eşti omul cel mai *uzat* pe care-l cunosc. — Exagerare sau nu, puţin contează; fapt e că, în comparaţie cu mine, toţi oamenii îmi par de o incredibilă prospeţime, fizică şi morală. Această impresie vine de asemeni de la vechea, deliranta mea convingere cum că sunt singurul ce nu se lasă amăgit, că toţi ceilalţi sunt creduli, naivi, împotmoliţi pe vecie în iluzie, inapţi pentru trezire, pentru adevăr, pentru iremediabil.

Să poţi vedea Pământul după un război atomic e o dorinţă firească, numai că…

Pentru mine, orice anotimp e un chin: „natura” nu se schimbă şi nu se primeneşte decât spre a mă *lovi.*

Mă gândesc la cutare poetastru ce s-a simţit ofensat pentru că, în *Mercure,* figuram înaintea lui. Îi port şi nu-i port pică, în acelaşi timp. Prima pornire e să mă răzbun, dar judecata mă îndeamnă să uit, altminteri…

La mine, iertarea e totdeauna al doilea impuls, ce-mi vine din conştiinţa zădărniciei oricărui *gest.*

24 mai 1966. S., fiul unei prietene, douăzeci şi unu de ani, a căzut de câteva luni într-o stare depresivă din care nu poate ieşi. Trebuie să i se facă un tratament într-o clinică. Insomnii, silă de toate etc. Cred că starea mea e undeva între starea lui şi normalitate.

D. vrea să-mi trimită un manuscris în care e vorba de grozăviile pe care le-a trăit în închisorile de-acolo. Dar *aici* suferinţele lui nu interesează pe nimeni: cum să i-o spun? Acolo ar avea un sens şi un ecou, şi o valoare *literară*; în Occident, nu prezintă nici măcar un interes anecdotic.

Oamenii din ţara mea se pricep să sufere inutil şi la momentul nepotrivit.

M-am născut într-o ţară unde principala activitate a fiecăruia e să *regrete.* Cu siguranţă, strămbunii mei nu trăiau cu privirile aţintite spre viitor. Dar nu sunt eu cel care să-i condamn pentru asta. Un neam elegiac, sceptic, dezmoştenit.

Vernisajul lui D. Th. — O întâlnesc pe Leonor Fini, pe care n-o mai văzusem de ani de zile şi care mă tratează cu răceală: oare de ce? Nu merită să ieşi în lume dacă nu poţi să-ţi ascunzi sentimentele.

24 mai. Mers la un cocktail unde nu cunoşteam pe nimeni. Jenă, indispoziţie, silă. Ce Dumnezeu căutam acolo?

Când eşti sărac, ai obligaţii iar obligaţiile implică umilinţe. Pentru mine, să ies în lume este una din ele (... a devenit, mai degrabă, căci a fost o vreme când o curiozitate stupidă mă făcea să frecventez saloanele).

O cină cu mai mult de patru persoane e o corvoadă. Orice „societate", de fapt, mai întâi mă deprimă, apoi mă înfurie.

Aş accepta să ies în lume dacă ar fi permis să tragi palme.

Tatăl nostru, Urâtul.

Este neelegant să te plângi de viaţă câtă vreme poţi să-ţi asiguri un ceas de singurătate pe zi.

Toate aparatele şi chiar uneltele pe care le creează omul se transformă în instrumente de tortură şi se întorc contra lui. Lucru valabil îndeosebi pentru tot ce face ca să-şi ofere plăcere.

Sensul existenţei mele? Să acumulez stupori…

Când citeşti un poem, trebuie s-o faci fără ostentaţie, fără să te te substitui poemului, cum fac toţi francezii când insistă să recite. Acele tremolouri, acele elanuri retorice, cabotinismul, acele inflexiuni nazale distrug muzica *internă*, nedeclarată a poemului printr-un fel de supralicitare vulgară, fals dramatică. Cauza acestei falsificări, a acestui atentat contra esenţei poeziei e teatrul: ar trebui interzis actorilor, actriţelor mai ales, să recite cel mai mic vers, în Franţa, evident. Femeile îşi compun o voce plângăreaţă sau urlătoare, ai zice că le violează cineva. Aceeaşi nevoie de a ieşi în faţă, de a juca – o trăsătură naţională, şi atât de funestă pentru *expresie,* pentru *rostire.* Actorul este inamicul poemului.

„În 1928, Maestrul Takeda i-a invitat la Sandai pe principalii Maeştri în arta aranjării Florilor din Japonia, şi am putut asista la întâlnirile lor. Fiecare trebuia să realizeze lucrări reprezentative pentru maniera sa de a interpreta arta floral㠂. Începeau dimineaţa devreme iar lucrările erau expuse în vase alese cu grijă. Până seara, se perindau neîncetat vizitatori competenţi şi respectuoşi care nu oboseau să admire perfecţiunea şi infinita varietate a lucrărilor realizate pe una şi aceeaşi temă.

La sfârşitul săptămânii, Maeştrii s-au adunat pentru ultima oară. În cursul acelei ultime întâlniri, cineva şi-a exprimat regretul că florile ce servesc la aranjamente sunt scoase în aceeaşi seară din vasele ce trebuie eliberate pentru lecţiile de a doua zi. Astfel, florile nu pot ajunge la deplina lor înflorire, ceasurile fiindu-le numărate… Maeştrii au hotărât să cinstească printr-un act solemn florile care, dintotdeauna, sunt tăiate pentru a servi la compoziţii florale, apoi, când se ofilesc, sunt aruncate sau, după un obicei străvechi, lăsate să curgă pe apa

unui râu.

Au hotărât aşadar cu toţii să îngroape florile în grădina Maestrului Takeda. A fost înălţată o stelă, purtând pe o faţă următoarea inscripţie: «Pentru sufletul florilor sacrificate… pe cealaltă faţă fiind gravate numele Maeştrilor prezenţi”. (Gusty L. Herrigel, *Le Zen dans l’art japonais des compositions florales,* Lyon, Paul Derain, 1961)

27 mai. Ceasuri în şir nu fac decât să plâng fără lacrimi, să mă vaiet lăuntric şi să murmur cântece de inimă albastră ca o domnişoară clorotică sau ca o târfă dezafectată.

Mă preocupă religiile orientale, sunt obsedat de izbăvire, de puritate, de nirvāna, şi totuşi *cineva* înăuntrul meu îmi şopteşte: „Dac-ai avea curajul să-ţi exprimi dorinţa cea mai tainică, ai spune: *«Aş vrea să am toate viciile*.»”.

Heidegger vorbeşte despre Hölderlin ca şi cum ar fi vorba de un presocratic. Să aplici acelaşi tratament unui poet şi unui gânditor mi se pare o erezie. Sunt domenii de care filosofii n-ar trebui să se apropie. Să dezarticulezi un poem la fel cum dezarticulezi un sistem este o crimă contra poeziei.

Lucru ciudat: poeţii sunt mulţumiţi când se fac consideraţii filosofice despre opera lor. Se simt flataţi, au iluzia unei promovări. Ce lamentabil!

Doar iubitorul sincer de poezie suferă din cauza acestei imixtiuni profanatoare a filosofilor într-un domeniu ce-ar trebui să le rămână interzis, ce le este interzis *în mod natural.* Nu există niciun filosof (Nietzsche?) care să fi produs măcar un poem acceptabil! (Există, ce-i drept, sisteme cu tendinţe poetice, Platon, Schopenhauer; însă aici e vorba de o viziune, sau de o operă influenţată de frecventarea poeţilor, Schopenhauer.)

Sunt întrebat ce mai face prietenul meu X. Îşi *administrează* gloria – a fost răspunsul meu.

E *ridicol* să mori.

Nu iubim cu-adevărat un prieten decât atunci când a murit.

Timpul e viaţa mea, e sângele meu; ceilalţi – vampiri ce se hrănesc cu el, secătuindu-mă. Cel care-mi *face vizite* îmi fură substanţa, sau măcar o ştirbeşte.

Drama Germaniei e că n-a avut un Montaigne. Ce avantaj pentru Franţa – să *fi început* cu un sceptic!

Jakob Taubes îmi spune că fiul său de treisprezece ani nu mai crede în Dumnezeu: „Când îmi fac temele la matematică, le fac fără ajutorul lui Dumnezeu”. Şi adaugă: „În timpul războiului, când Hitler îi ucidea pe evrei, *Dumnezeu se plimba pe altă planetă*”.

Elie Wiesel, evreu din Sighet, din nordul Transilvaniei, îmi povesteşte că a revenit în oraşul natal, acum doi ani. Nu se schimbase nimic, doar că lipseau evreii. Înainte de a fi ridicaţi de nazişti, au ascuns în pământ bijuterii şi alte bunuri. El însuşi îngropase un ceas din aur. Ajuns la Sighet, trage la hotel şi, în plină noapte, merge să caute ceasul. îl găseşte, se uită la el, dar nu poate să-l ia. Are senzaţia că ar comite un furt. În oraşul fantomă, oraşul său, nu întâlneşte niciun cunoscut, el e singurul supravieţuitor al masacrului.

5 iunie. Ieri-seară, cină la familia Bosquet, cu Beckett care aproape n-a deschis gura şi a plecat în grabă la sfârşitul mesei. Să-l fi exasperat Jacqueline Piatier cu limbuţia ei? Nu ştiu. Era beat? E penibil să vezi un om pe care-l respecţi purtându-se mizerabil. Toată seara a făcut gesturi smucite, ca un nevropat cu ticuri, care efectiv m-au îmbolnăvit. Angoasa ori exasperarea lui, mi-a transmis-o şi mie şi mi-a stricat seara.

Nu privi nici înainte, nici înapoi, priveşte în tine însuţi, fără teamă sau păreri de rău. Nimeni nu coboară în sine atâta timp cât persistă în superstiţia trecutului şi-a viitorului.

8 iunie 1966. Radioul babei ce locuieşte dedesubt mergea atât de tare, încât am coborât şi-am început să urlu ca un nebun, cu o voce care mă îngrozea pe mine însumi. Rezultat – palpitaţii, dureri de stomac, de ficat, dureri peste tot.

Dacă jinduiesc într-atât la *nirvāna*, e ca reacţie la umorile mele, la temperamentul meu.

9 iunie. Ieri, plimbare la ţară. Aproape zece ore de mers pe jos între Limours şi Rambouillet. Din nou, păsările. Fiecare cântă fără să-i pese de celelalte, fiecare se repetă la nesfârşit. Natura e refuzul originalităţii.

Toată viaţa am trăit în situaţii echivoce. Motivul e că niciodată nu m-am identificat pe deplin cu ceva. Mereu *pe-alături,* aparent în regulă cu toate, în realitate cu nimic.

Un întreg sector al „fiinţei" mele e de resortul psihiatriei. Cele mai multe din obsesiile mele sunt morbide, deci stupide, vreau să spun sterile şi inutilizabile.

În loc să-mi mulţumească, prietenii îmi reproşează că nu scriu, că nu public nimic.

10 iunie. Laşitatea mea în faţa autorităţilor. În faţa unui ins ce are o calitate oficială, mă pierd. Sunt prin aceasta urmaşul unui neam de sclavi, umiliţi şi bătuţi timp de veacuri. Cum văd o uniformă, cum mă simt vinovat. Ce bine-i înţeleg pe evrei! Să trăieşti mereu la marginea statului! Drama lor este şi a mea. La drept vorbind, ieşit dintr-un popor al cărui blestem e mediocru (dar totuşi blestem) – eram făcut pentru a intui blestemul prin excelenţă.

Cât îmi urăsc poltroneria, lipsa ereditară de demnitate! — Azi după-amiază am trecut prin transele silei de mine însumi, ba chiar m-am detestat cu o furie ucigaşă. Mă întreb uneori prin ce miracol izbutesc să mă mai suport. Ură de sine vecină cu urletul sau cu lacrimile.

Orice-aş face, nu voi prinde nicicând rădăcini în lumea aceasta.

În ziua în care n-am suferit, nu am trăit.

Într-o lume în care toţi fac prea mult, eu mi-am impus, cu succes, să fac cât mai puţin: temperamentul mă împingea de

altfel aici. Am însă meritul de a fi improvizat, din lipsurile mele, o înţelepciune.

Rinită cronică, guturai – nu trebuie mai mult ca să urăşti lumea şi să te urăşti pe tine însuţi. Iar astea sunt doar bolile care mă chinuie mai des. Dar stomacul, ficatul, nervii, picioarele …

Am moştenit un trup cu care nu mai ştiu ce să fac. Ah, părinţii ăştia care n-au putut să se abţină!

În timpul acceselor de orgoliu, adu-ţi aminte de modul în care ai fost conceput; nimic nu îndeamnă mai mult la modestie, nici măcar moartea. Dacă vrei să păstrezi un strop de respect pentru tine însuţi, nu te gândi prea des la procesul dezgustător căruia îi datorezi existenţa.

Citesc într-o carte de psihiatrie: „Ca să apară angoasa, o viaţă trebuie să fie în pericol”.

— Ba deloc! Angoasa n-are nevoie de o primejdie exterioară; în general ea există sub o ameninţare *fără obiect.*

11 iunie. Noapte atroce. Vomă, dezgust… cu asemenea maţe nu ajungi prea departe.

Seara trecută, citit un articol de Cyril Connolly despre Leopardi: „This way to the Tomb”[1]. — Un titlu care mi se potriveşte.

După anumite nopţi, trebuie să iei totul de la capăt. E ca şi cum te-ai reîntoarce din Infern.

A borî nu e niciodată un act pur fizic.

De câte ori, de-a lungul zilelor, puţin a lipsit să-mi vărs maţele! Sunt cel mai îngreţoşat mamifer.

14 iunie – ora 18. Am asemenea nevoie de singurătate, că e destul să mă gândesc la un chip omenesc ca să-mi vină să urlu.

Ceva mai târziu: să mă vâr în pat şi să plâng, e tot ce

[1] „Asta e calea spre mormânt". (N.t.)

doresc.

Să nu le pretindem originalitate crizelor de melancolie: specificul urâtului e că nu se reînnoieşte, iar ceea ce-l face atât de cumplit e nesfârşita lui monotonie. Cu cât revine mai des, cu atât mai greu scăpăm de el. Dacă îi suntem predispuşi, nu-i chip să-l ocolim. Se încuibează în noi, este incurabil; se umflă, creşte, ne apasă cu toată greutatea. Cum am putut strânge în mine atâta urât?

Adesea, în toiul unei cine, în mijlocul unei mulţimi, într-o sală de concert sau într-un parc, mi se întâmplă să gândesc: „Toţi oamenii ăştia sunt condamnaţi să moară, nimeni nu scapă". Iar această evidenţă, după dispoziţia de moment, mă uşurează sau mă copleşeşte.

Un spirit iluminat dintr-odată de viciu.

16 iunie. Sufocant. Cuvânt ce defineşte la fel de bine canicula cât şi umorile mele din orice anotimp.

Dacă te gândeşti bine, natura e la fel de dezechilibrată ca omul.

Mă agăţ de îndoială ca să nu cad în disperare şi de disperare ca să nu mă în fund în îndoială.

A înfunda e cuvântul potrivit: mă în fund în tot ce mie dat să îndur, în toate *stările* mele.

„Sunteţi un tip *gastric*", mi-a spus acum vreo zece ani un ins care tocmai citise *Tratatul.*

Avea dreptate, şi totodată se înşela grav: în materie de beteşuguri, sunt bine dotat şi nu mă tem de concurenţa nimănui, nu sunt un *parvenit.*

Orice *prezenţă* mă deranjează, îmi face rău. Obsesia *pustiului* îmi vine de la întreaga mea fiinţă, şi în special de la fiziologie. Ar fi trebuit să mă nasc înainte de apariţia celor vii.

P.C. – ştiam că e la Sainte-Anne[1], însă ieri-seară l-am întâlnit întâmplător pe stradă. Mi s-a făcut teamă ca în faţa unei fantome. Îmi amintesc ce *răscolit* fusesem, acum câteva luni, când am aflat că fusese internat.

În pofida unui secol de psihiatrie, nu ne-am obişnuit cu nebunia; continuă să ni se pară „ruşinoasă" iar familiile o ascund prin toate mijloacele; totuşi, când cineva e atins, toată lumea o ştie şi comentează, cu excepţia rudelor apropiate ale pacientului.

Îmi place ca un stil să aibă limpezimea anumitor otrăvuri.

17 iunie. Erwin Reisner a murit.

Reisner, mort la şaptezeci şi şase de ani, e un om pe care l-am iubit şi admirat întotdeauna. L-am cunoscut la Sibiu prin 1931. Astăzi, trebuind să merg să mănânc în oraş, pe când îmi făceam nodul la cravată, îmi ziceam că el, Reisner, a scăpat de toate astea.

Că unii caută la mine consolare şi sprijin – iată un lucru ce mă descumpăneşte mai mult ca orice. Incapabil să-mi rezolv măcar una din problemele mele, mă văd silit să găsesc soluţii pentru problemele altora.

Sunt surprins şi dezamăgit să văd că moartea lui Reisner nu m-a mâhnit pe măsura ideii pe care o aveam despre un asemenea prieten.

Înţeleg uşor beteşugurile altora, dar fără să le plâng întotdeauna de milă: căci mi-am secătuit rezervele de milă cu mine însumi, îngrijindu-mi bolile permanente şi mai ales gândindu-mă la ele.

Dacă am cerceta fiecare caz într-un mod absolut, sunt sigur că am ajunge să-i iertăm pe toţi, inclusiv pe marii criminali. Orice judecată morală aplicată celorlalţi provine dintr-o cercetare insuficientă, dintr-o cunoaştere superficială. Călăi şi

[1] Spital de psihiatrie din Paris. (***N.t.***)

victime sunt făcuţi din acelaşi aluat – e concluzia la care ajungi după ce le-ai analizat cu atenţie natura şi mobilurile.

Nu izbutesc să am o greutate normală, slăbesc *de ani de zile,* şi doar unghiile mele prosperă, ca la cadavre.

Ambiţioşii se recrutează printre taraţi. (Apatia mea dovedeşte oare că sunt *normal*?)

Dacă-i adevărat că Epicur voma de două ori pe zi, acest detaliu ne oferă singur cheia *ataraxiei* sale şi ne scuteşte să-i căutam motivele în altă parte. Ce revoluţie se petrece în organism – şi chiar în „suflet" – când îţi verşi maţele! înţelegi atunci de ce vrem pacea, seninătatea, şi de ce urâm orice fel de tulburare.
Ar trebui să existe o singură biografie: a bolilor noastre.

Simone Weil – această femeie extraordinară, de un orgoliu fără precedent, şi care se credea sincer modestă. O asemenea necunoaştere de sine la o fiinţă atât de excepţională te lasă perplex. În materie de voinţă, de ambiţie şi de *iluzie* (da, iluzie), ar fi putut rivaliza cu orice mare delirant al istoriei contemporane. (S.W. mă duce cu gândul la Sorana Gurian – plus geniul.)

De peste şase ani, duc un război sistematic împotriva ambiţiilor mele. *Căderea în timp* e un act al acestui război, un atac, cel mai clar, dar nu şi cel mai eficace. Adevărata subminare o practic în taină şi în tăcere, prin această continuă autoreflecţie, îndreptată împotrivă-mi.

19 iunie. Acelaşi regret de a constata că nu sufăr peste măsură cu ocazia morţii lui Reisner (normal ar fi să fiu copleşit de durere). Depind prea mult de infirmităţile mele ca să am mintea liberă, adică deschisă la nenorocirile obiective.

Renunţarea la Mântuire, tema viitorului meu articol: mă gândesc la ea din când în când, dar nu înaintez în niciun fel. Totul se-nvârte în jurul acestei chestiuni: să dovedeşti că renunţarea la mântuire e suprema formă de renunţare.

Jakob Taubes mi-a spus un lucru îngrozitor, anume că pătimirile recente ale evreilor n-au produs nicio rugăciune *originală,* care să poată fi adoptată de comunitate şi spusă în sinagogi.

19 iunie. După o săptămână de timp frumos, ce bucurie să contemplu cerul înnorat! Azurul permanent m-ar face să înnebunesc. Am o nevoie fizică de nori. De altfel, mă armonizez cu ei automat: norii sunt *eu.*

Bergson mărturisea că nu-l poate citi pe *Nietzsche*; ce-ar zice el azi văzând că noi nu-l putem citi pe Bergson?

Orgoliul filosofic e cel mai stupid dintre toate. Dacă printr-o minune oamenii ar adopta cândva toleranţa, singurii care n-o vor dori, nici nu vor beneficia de ea vor fi filosofii. Căci o viziune despre lume nu poate să se pună de acord cu o altă viziune, nici s-o accepte, şi cu atât mai puţin s-o justifice. Să fii filosof înseamnă să crezi că eşti singurul filosof, că nimeni altul nu poate avea această calitate. Doar fondatorii de religii mai au asemenea mentalitate. A elabora un sistem e tot religie, dar *mai stupidă.*

Există în mine ceva, de o natură pe care n-o pot defini, şi datorită căreia nu voi fi niciodată în regulă cu lumea aceasta.

A suferi înseamnă a *produce* cunoaştere.

Cel mai mic curent îmi stârneşte durerile de urechi şi sinuzita. Ceilalţi caută răcoarea, eu o evit: nu o suport decât staţionară, imobilă. Aerul trebuie *să se oprească –,* altminteri mă ucide.

Odiseea Ranchiunei – e fructul direct al durerilor mele de nas şi de urechi. Aş fi putut să pun ca subtitlu: O.R.L.

Nimic nu e mai rău decât cretinismul ce-şi pune masca inteligenţei. (E ceea ce vedem la toţi cei care folosesc un jargon filosofic sau altul.)

Angoasa *în ţinută de gală,* cum o numeşte Cyril Connolly. Dezvoltarea lui *Angst.*

Emite judecăţi morale despre ceilalţi, se erijează în cenzor – iată specificul unei canalii. E vorba, bineînţeles, de cei care emit astfel de judecăţi în mod sistematic, de spiritele intolerante, de toţi cei care nu au nicio indulgenţă pentru slăbiciunile celorlalţi. Mă gândesc la X, omul tuturor compromisurilor, lipsit de scrupule în ceea ce face ca şi-n ceea ce scrie, dar care nu pierde nicio ocazie de a critica şi acuza pe toată lumea, adică pe toţi cei care-i sunt superiori.

22 iunie. Văzut aseară pe P.C., ieşit dintr-o clinică de psihiatrie după şase luni (sau mai mult). Total restabilit, în afară de o expresie suferindă şi o uşoară îmbătrânire *neliniştitoare.*

Există în mine, în acelaşi timp, ceva de palavragiu şi de călugăr trapist[1].

Greşeala mea: am meditat prea mult la fiinţe şi prea puţin la fiinţă.

25 iunie. *Să plâng şi să dorm,* cu alte cuvinte să revin la copilărie – e tot ce vreau în momentul acesta.

Ar trebui să citesc mai puţine cărţi de teologie – ar trebui mai ales să mă desprind de Orient – într-un cuvânt, să revin la mizeriile mele.

Din generaţia Sartre-Bataille, doar Simone Weil mă interesează.

Nu sunt în vervă decât atunci când îmi *denunţ* mizeriile.

Mizeriile mele! – singurul lucru care mă preocupă cu adevărat. Tot ce am scris se reduce la o meditaţie pe marginea lor; au fost întotdeauna însăşi materia gândurilor mele, unicul

[1] Trapişti, călugări cistercieni care respectă regulamentul introdus în mănăstirea Trappe de Rancé (1661), prin care discuţiile sunt interzise. (*N.t.*)

obiect al obsesiilor mele. Era de aceea inevitabil să mă apropii de religii (folosesc cu bună ştiinţă pluralul), căci prin ele am încercat să-mi înţeleg multipla mea decădere.

Cum se face că există atât de puţini oameni *de calitate*? M-am săturat de aceşti umanoizi neisprăviţi, de aceste caricaturi, de aceste fiinţe reuşite doar pe jumătate.

26 iunie. Acces de plictiseală ce ar putea ucide un elefant. Există în plictis o cruzime *ce se dizolvă* şi care, dizolvându-se, ne macină şi ne distruge carnea, măduva din oase.

(În crizele mele de plictis, stomacul şi creierul sunt cele mai *vătămate.* E ca şi cum în ele s-ar forma o otravă, o substanţă corozivă, un acid agresiv şi distrugător.)

Nici duşmanilor mei nu le doresc să cunoască asemenea senzaţii – ocrotească-i cel de sus!

Anxietatea nu e provocată (condiţionată) de nimic; ea încearcă să-şi dea un conţinut, iar pentru a reuşi, orice e bun pentru ea. De aici disproporţia dintre o stare, considerabilă în sine, şi pretextele jalnice de care se agaţă. Anxietatea este realitate *în sine,* care-şi *precede* toate formele particulare, toate varietăţile; ea se creează, se zămisleşte singură. E „productivitate infinită" şi, ca atare, poate să fie formulată mai curând în termeni de teologie decât de psihiatrie. Pentru a-i înţelege natura, trebuie depăşite limitele psihismului, trebuie mers la suveranitatea fiinţei înseşi. Ea este într-adevăr *suverană,* şi nu există atribut care să i se potrivească mai bine.

Sorana Ţopa (Marga Barbu trebuia să-i ducă o scrisoare din partea mea, dar i-a fost imposibil să vină să mă vadă înainte de plecare) îmi comunică telefonic din Bucureşti prin aceeaşi M.B. că nu trebuie să-i scriu, că va lipsi din Bucureşti o lună întreagă etc. Adevăratul motiv, nu am nicio îndoială, e *frica* – frica să nu-i scriu lucruri care s-o compromită (ceea ce e ridicol, căci nimeni nu e mai prudent ca mine când scriu *dincolo*). Ironia face că în scrisoarea pe care mi-a trimis-o după douăzeci de ani de tăcere *(silită,* trebuie să precizez) nu vorbea decât despre anonimat, despre anihilarea eului – şi tot tacâmul krishnamurtian. O laşitate împinsă atât de departe, deşi explicabilă, m-a indispus

enorm. Această ţărancă ce perora despre Neant (cum o caracterizase P.Ţ.) mi-a inspirat întotdeauna o indispoziţie îndulcită de-un strop de admiraţie; acum, tot ce rămâne în mine e amintirea indispoziţiei. Nu am dreptate, recunosc, iar asprimea mea mă condamnă. Sunt uimit să văd că sunt atât de nedrept şi de meschin.

Simone Weil observa cu justeţe: creştinismul e faţă de iudaism ceea ce catarismul avea să fie faţă de creştinism...

Momentul cel mai straniu al durerii fizice este când ne surprinde în plină noapte. E atunci nemărginită ca noaptea, pe care o *imită.*

Când eşti pătruns, ca mine, de sentimentul deşertăciunii universale, totul pare ridicol, chiar şi acest sentiment. Văzut de prea sus, orice delir, fie el şi metafizic, se degradează.

29 iunie. Dacă viaţa ar fi suprimată din acest univers, nu ar fi un motiv să ne plângem.

(Ascultând o voce înfiorătoare.)

Romanii şi englezii au putut fonda imperii durabile pentru că, lipsiţi de spirit filosofic şi refractari la ideologii, nu au impus niciuna popoarelor pe care le aserveau. Erau administratori şi paraziţi fără *Weltanschauung* – şi deci fără adevărată tiranie. În schimb spaniolii, cu catolicismul lor mărginit, şi-au văzut imperiul năruindu-se repede, iar germanii, cu spiritul lor de sistem pe care l-au transferat din filosofie în politică, au eşuat doar după câţiva ani. Nu altceva îi aşteaptă pe ruşi. Ideologiile ajută expansiunea doar ca s-o stăvilească mai bine. Turcii au exercitat o lungă hegemonie pentru că nu cereau de la popoarele supuse nicio adeziune teoretică, nicio *credinţă*, niciun asentiment profund. Nu e uşor să fii autoritar şi totodată sceptic. Această contradicţie e proprie totuşi adevăratului Stăpân.

Defectele mele sunt cu siguranţă mari; dar în definitiv nu sunt decât defectele unui leneş, pe când ale celorlalţi, ale celor activi, ale ambiţioşilor trebăluitori îmi par incomparabil mai grave, căci îmi tulbură şi deranjează lenea însăşi, mă lovesc în

tot ce am mai sfânt.

(Se poate vorbi de lene în cazul unuia care nu încetează să se zbuciume, care deci e *activ* în felul său? Sunt un leneş *sui generis,* un agitat pe loc, mistuit de o furie fără randament.)

2 iulie. M-am întors acasă la 3 noaptea, beat criţă. Azi, mahmureală, vomă, o ţâfnă morbidă. Într-o librărie, m-am certat prosteşte cu un alt client.

Este incredibil cât poate E. să mănânce şi să bea. La ora 2 noaptea, am mâncat a doua oară. El a comandat melci.

3 iulie. Am încercat să recitesc tratatul lui Schelling despre *Libertate,* pe care îl citisem în România acum vreo treizeci de ani. Decepţie totală. Ceţos, abstract peste poate şi de o subtilitate ce te calcă pe nervi. Înţelegi că după asemenea elucubraţii materialismul se impunea ca o reacţie sănătoasă.

6 iulie. Mă pregătesc să merg la mare; mai curând aş avea nevoie de o casă de sănătate, de un azil…

În tot acest răstimp, am citit enorm, fără niciun folos, şi din laşitate, din *teama de a lucra.*

Dacă nu sunt nebun, e numai pentru că n-am avut nebuni în familie.

Ieri, la biblioteca Institutului pedagogic, am frunzărit vechiul dicţionar român-francez al lui Damé. Toate cuvintele româneşti – de o forţă, de o poezie extraordinară; echivalentul lor francez – găunos, insipid, convenţional, *didactic –,* e *lătinie* în sensul cel mai rău al cuvântului.

6 iulie. Azi după-amiază, plimbându-mă în parcul Luxembourg, m-a străfulgerat senzaţia deşertăciunii – totuşi atât de obişnuită la mine. A fost ca o răsucire a vidului în jurul lui însuşi. Am hotărât să scriu un *Eseu despre Urât,* cu speranţa că analizând această boală ce-mi e atât de proprie, aş putea izbuti să-i reduc virulenţa. Căci e cu neputinţă să continui cu asemenea stări.

În scepticism, îndoiala nu e un mijloc ci un *ţel,* adică însăşi mântuirea. Căci numai îndoiala ne poate elibera, ne poate scăpa de legăturile noastre. Ceea ce pentru majoritatea oamenilor e o stare abia suportabilă, aproape un coşmar, pentru sceptic e un fel de perfecţiune, oricum o împlinire, o stare *pozitivă.*

(Scepticismul sau mântuirea prin îndoială.)

Câtă resemnare sau cât curaj ne trebuie pentru a nu ne sfărâma sau dizolva, pentru a ne păstra figura şi identitatea!

Pentru a trăi mult, trebuie învinsă „voinţa de a trăi", cramponarea încăpăţânată de viaţă. Buddha a murit octogenar, Pyrrhon, nonagenar.

În teorie, mi-e totuna dacă trăiesc sau dacă mor; în practică, sunt chinuit de toate spaimele ce cască un abis între viaţă şi moarte.

Revăzut Petru Comarnescu după douăzeci şi cinci de ani. Plăcere să văd că nu s-a schimbat; indispoziţie din exact acelaşi motiv.

(Toţi aceşti prieteni care, trecuţi prin atâtea încercări, şi-au păstrat totuşi o prospeţime, o vioiciune, o tinereţe pe care noi, la adăpost de loviturile sorţii – politice, desigur – nu le-am putut păstra. Tocmai pentru că n-am suferit la fel de intens ca ei suntem atât de înăcriţi, acreala fiind semnul unei suferinţe incomplete.)

Petrec ore întregi la telefon ascultând necazurile celorlalţi; joc rolul unui duhovnic – pândit de dezgust.

Părerea unui scriitor* despre un alt scriitor nu valorează nimic. E ca şi cum ai lua în seamă părerea unei ţaţe despre altă ţaţă.

* (Vreau să spun a unui scriitor contemporan despre un alt scriitor contemporan.)

Subit, mă gândesc la începutul scrisorii de condoleanţe pe care i-am scris-o văduvei lui Reisner acum o lună: „Sunt uluit că un om atât de remarcabil a putut să moară" …

E absurd, dar era spus în germană.

10 iulie. După-amiază sufocantă. Privesc oamenii în parcul Luxembourg, imobili, năuciţi de căldură. Ce mai aşteaptă? Aşteaptă moartea, sunt deja morţi. — M-am săturat să privesc aceste chipuri de osândiţi. Ia s-o luăm din loc!

12 iulie. După-amiază, la biblioteca primăriei arondismentului VI, am auzit, venind din curte sau poate din stradă, un vechi refren care m-a răscolit teribil. N-a durat mult ca să aflu motivul: dormisem prea puţin noaptea trecută; nervii îmi erau anormal de receptivi.

I-am spus adineauri la telefon lui Fred Brown că dacă ar fi suprimate cărţile poştale ilustrate nu ar mai fi turism: oamenii călătoresc doar ca să le poată trimite salutări celor ce nu pot umbla.

Nu mai gust decât anecdotele şi metafizica hindusă.

Atrizii şi Habsburgii.

Pascal şi Hume – l-am citit destul de mult pe primul, foarte puţin pe-al doilea, dar îi ţin la mare preţ pe amândoi.

Germanii au făcut teoria ironiei pentru că sunt incapabili s-o practice. Iată două dovezi destul de elocvente. Îi scriu directorului unei reviste aproape clandestine, ce apare de două ori pe an, că totul ar fi bine pe pământ dacă revista lui ar apărea zilnic… îmi răspunde prompt: Am o veste bună. Revista va apărea de *patru* ori pe an. — Altul e directorul de la *Merkur;* i-am scris că, dacă germanii vor să fie un popor *ireproşabil,* ar trebui suprimate *berea* şi *universitatea.* La care îmi răspunde că, dacă vin la München, îmi garantează că mă face să-mi schimb părerea despre bere etc. etc.

Lenea mea mentală e atât de mare, încât orice idee, dacă nu e instantanee, fulgurantă, îmi apare ca o corvoadă: e greoaie, obscură, şi trebuie s-o urnesc cu greu, s-o târăsc spre lumină.

În afara Parisului, „scrierile” mele nu au găsit ecou decât printre evreii din America, pe care psihanaliza i-a nevrozat şi mai rău.

Îmi trebuie zilnic raţia de îndoială. Mă hrănesc literalmente cu ea. N-a existat vreodată scepticism mai organic. Totuşi, toate reacţiile mele sunt ale unui isteric. Daţi-mi noi şi noi îndoieli. Sunt pentru mine mai mult decât hrana, sunt un drog. Nu pot să mă lipsesc de ele. Sunt dependent pe viaţă. De aceea, când dau peste o îndoială, oricare, mă năpustesc asupra ei, o devor, o asimilez. Căci capacitatea mea de-a asimila îndoielile e nesfârşită; le mistui pe toate, ele sunt viaţa mea, raţiunea mea de a fi. Nu pot să mă închipui fără ele. Daţi-mi îndoieli, noi şi noi îndoieli, mereu.

Orice exaltare implică o dorinţă de a muri. Ceea ce triumfă la hotarul extazului e voinţa de a dispărea, *beţia ireparabilului.*

Când strig: Doamne! atâta timp cât durează strigătul meu, El *există.* E suficient: ce mi-aş putea dori mai mult?

14 iulie. Pe stradă, privind genunchii unei fete, mi-a venit, absolut spontan, ideea că e vorba de un schelet, de un *detaliu* de schelet, şi că nu-i cazul să mă las tulburat de nicio dorinţă.

O dată ce scepticismul a pus stăpânire pe mintea noastră, chiar dacă izbutim să ne debarasăm de el, revenim la el periodic: e o boală intermitentă; trecem din recidivă în recidivă, fiecare cu caracterul şi cu intensitatea ei proprie.

Densitatea demografică a plajelor şi-a cimitirelor.

16 iulie. Zărit pe stradă, la interval de câteva minute, pe Adamov şi pe Sartre, amândoi îmbătrâniţi. Dacă şi eu m-am schimbat tot atâta, ceea ce mi se pare inevitabil, ce jale!

Eugen Barbu scrie în *Jurnalul* său că n-am niciun motiv special pentru a fi nefericit, că aş cultiva neliniştea pentru ea însăşi – toate astea fără răutate, cu simpatie mai curând. Povesteşte o discuţie pe care am avut-o la Paris, acum un an. —

Cum poate cineva să-mi ghicească infirmităţile din exterior? Într-un fel, e bine să se creadă că nefericirea noastră e fără motiv, noi înşine ar trebui să sfârşim prin a o crede.

În *Sunday Times* de săptămâna asta am citit un articol de Raymond Mortimer *contra* lui Marc Aureliu, care ar fi fost un „prig" (pedant), un filistin, un ipocrit. Evident, se poate spune orice. M-am înfuriat şi am fost cât pe ce să-i scriu autorului o scrisoare de insulte. Apoi, *gândindu-mă la împărat,* m-am calmat. Şi în definitiv ce nevoie am să citesc ziarele?

Când mă gândesc la toţi cei pe care îi cunosc bine, prieteni sau nu, şi când mă-ntreb ce mobiluri îi fac să acţioneze (mă gândesc la cei care au „reuşit"), aproape totdeauna găsesc un viciu sau mai curând o non-virtute care explică activitatea, febra lor productivă. A. – patima morbidă pentru bani, cu care totuşi nu face nimic: doar că nu poate refuza nicio ofertă; la fel acest bătrân, G., care vântură lumea ca să adune bani, cu care, ca şi A., nu face nimic; B., ambiţios, sete de a publica; C. – teama de a fi uitat, nevoia de a fi prezent peste tot; D., ambiţie aproape autodistructivă… dar la ce bun această înşiruire? Oricine se agită o face sub impulsul unui motiv ruşinos, pe care nu şi-l mărturiseşte nici măcar sieşi, pe care poate nici nu-l cunoaşte. Orice acţiune e profund impură. Monstrul din noi e cel care ne face să ieşim din noi înşine.

19 iulie. Încă nu mi-a trecut furia contra imbecilului care l-a *executat* pe Marc Aureliu. Am imaginat tot felul de formule de insultă ca să răzbun memoria acestui gânditor la care fac mereu apel în momentele grele.

Reacţia mea violentă e totuşi în contradicţie flagrantă cu toată învăţătura marelui stoic. Furiile mele mă fac nevrednic de el.

Nimeni n-are mai multă nevoie de înţelepciune decât mine; şi nimeni nu-i mai incapabil de a fi înţelept.

Sunt uluit să constat că sunt la fel de rău, dacă nu mai rău decât alţii. Regăsesc în mine toate instinctele joase pe care morala le condamnă. Iar dacă sunt atât de virulente la mine, care totuşi am făcut ceva eforturi ca să le resping, cât de

puternice pot fi la cei care nu se supraveghează, nici nu se analizează?

A scrie o scrisoare mă îmbolnăveşte, deşi a fost o vreme când nimic nu-mi plăcea mai mult. Motivul este că fiinţele mi-au devenit indiferente şi nimeni nu mă interesează într atât ca să-mi dau osteneala să-i vorbesc de un subiect sau altul.

(Indiferenţa lui Pyrrhon faţă de ceilalţi: când discuta cu cineva, dacă interlocutorul pleca, el continua să vorbească, ca şi cum nu se întâmplase nimic. Cât aş vrea să *am forţa indiferenţei* pe care-o avea marele sceptic. Regăsesc în mine mai degrabă acreala unui Chamfort decât seninătatea şi detaşarea de care da dovadă înţeleptul antic.)

Aş fi vrut să-i spun criticului englez ce-l acuză pe Marc Aureliu că e un simplu imitator care a debitat numai banalităţi, că măreţia înţeleptului încoronat vine de la un *ton* personal ce transfigurează truismele şi le conferă o valoare dramatică, mai importantă decât o cugetare originală sau un paradox, că acele truisme au în ele ceva de rugăciune, o rugăciune fără iluzii şi uşor amară ce o împiedică să degenereze în platitudine.

Spiritul de indiferenţă.

19 iulie. M-am gândit azi că această alunecare, ba nu, această prăbuşire zilnică în somn ar trebui să ne împace cu moartea, de vreme ce procesul sau „evenimentul” e asemănător. Asta explică de ce se moare uşor *dacă te laşi în voia curentului.* A înceta să filosofezi asupra morţii e adevărata modalitate de a învăţa să mori.

Mă gândesc la moarte spontan, la fel cum alţii se gândesc spontan la viaţă. În fond, şi într-un caz şi-n celălalt, e vorba de una şi aceeaşi obsesie exprimată în mod diferit.

La mine, „oroarea şi extazul în faţa vieţii” sunt absolut *simultane, o* experienţă de fiecare clipă.

Acasă la mine, o perindare de oameni: am impresia că sunt un ins care dă audienţe, fără motiv, fără obiect, fără necesitate.

Ceasuri ireale în compania unor fantome, dar nu sunt oare eu însumi mai ireal decât ele toate?

Plictiseala comportă o anume poezie – nu însă şi urâtul. Cum să explici fenomenul?

Magny câştigă cu flautul lui, la ieşirea din sălile de concert sau pe terasa cafenelelor, cam 20.000 de franci pe seară. Niciodată nu se bărbiereşte singur; merge zilnic la frizerie şi schimbă tot timpul hotelul. Ar putea, dacă ar „lucra" toată ziua, să câştige în jur de 60.000, deci aproape 2 milioane pe lună. De-acum înainte, voi cere eu pomană cerşetorilor, de departe meseria cea mai lucrativă la ora actuală. Burghejii au conştiinţa încărcată; cerşetorii profită.

J. P. Jacobs îmi scrie de la Berlin, pe care îl detestă şi a cărui urâţenie îl înspăimântă. Toate impresiile mele despre acest oraş, unde am stat în 1934 – 35, îmi revin la suprafaţa conştiinţei. Am dus acolo o viaţă de halucinat, de nebun, într-o singurătate aproape totală. O, dacă aş avea curajul sau talentul să evoc acel coşmar! Dar sunt prea slab ca să mă pot cufunda iar în asemenea grozăvii. Nu-i mai puţin adevărat că acel sejur m-a marcat pentru tot restul vieţii. E apogeul negativ al vieţii mele.

P. V., care-a închiriat o casă în Bretagne, îmi povesteşte discuţiile lui cu o ţărancă ce crede în reîncarnare. El e foarte pasionat de tradiţiile celtice care continuă în ascuns. îl întreb dacă ţăranca ştie să citească şi să scrie. — Da, citeşte chiar şi *cărţi de ocultism,* îmi răspunde el...

Şi Kleist, şi Rudolf (eroul de la Mayerling) – caută şi găsesc femei împreună cu care se sinucid. Ce pot să însemne aceste propuneri de sinucidere în doi? Să fie teamă de a muri singur, sau, mai curând, nevoia de a-ţi curma zilele *în acea plenitudine* ce trebuie să preceadă moartea *împărtăşită)*

Nu poţi să fii zeu, şi nici măcar să devii zeu pentru ai tăi. Cel mai înverşunat duşman al lui Buddha a fost un văr al său.

— Iisus a spus: „Nimeni nu-i profet în cetatea lui iar un

medic nu-i poate lecui pe cei care-l cunosc*”. (Evanghelia după Toma)*

Un popor căruia i s-a interzis opinia şi căruia în schimb i s-a dat o ideologie, un stimulent, o „lovitură de bici”. Acum cincizeci de ani se râdea de „pericolul galben”; azi e un truism. Ceea ce numim „accelerarea istoriei” e doar o schimbare de ritm care s-a petrecut în trecerea de la neverosimil la evidenţă
(e doar o convertire mai rapidă a neverosimilului în evidenţă).

24 iulie. Noaptea asta m-am gândit că dacă am totuşi un merit, acela e de a fi dat expresie unei forme rare de scepticism: scepticismul *violent.*

Secretul lui Charles de Gaulle e de a fi un spirit în acelaşi timp himeric şi cinic. Un visător *fără scrupule.*

Cine eşti? Sunt *omul pe care totul îl deranjează.* Vreau să fiu lăsat în pace, să nu-mi poarte nimeni de grijă, să nu-i pese nimănui de mine. Încerc să-mi atrag din partea celorlalţi o indiferenţă totală. Şi totuşi…

Totul pe lume mă oboseşte, totul. Continui totuşi. Am, până şi eu, porniri de luptător. Mă opun slăbiciunilor mele, îmi *suport* starea de sănătate, mă suport. Ceea ce frizează eroismul.

28 august 1966. Întoarcerea de la Ibiza.

Nu sunt capabil decât de-o singură formă de curaj: curajul de a nu spera. (Măcar atât!)

Felul meu de a scrie suferă din cauza rămăşiţelor de stil filosofic. Iar ceea ce face cam dificilă citirea cărţilor mele e suprimarea frazelor intermediare, explicative, aparent inutile dar în fond necesare căci uşurează sarcina cititorului. Scriind însă fiecare din textele mele de câte trei-patru ori, am suprimat cu îndârjire aceste fraze parazite dar utile. Poate n-ar trebui publicată decât prima versiune, adică aceea în care îţi explici ţie însuţi ceea ce vrei să „demonstrezi [1], să „dovedeşti”, ceea ce

crezi că ai descoperit.

În metafizică, la fel ca în toate, mă port ca un zurbagiu. E talentul cel mai cert pe care îl am, şi care scade cu vârsta (şi din cauza veleităţilor mele de înţelepciune).

(În tinereţe, oriunde mă duceam, îmi plăcea să semăn dezordine. La dineuri, întâlniri, adunări literare, în medii intelectuale sau burgheze, peste tot produceam haos şi agitaţie prin sarcasme sau provocări. Toate astea nu ţineau la drept vorbind de o voinţă premeditată de scandal, ci de o isterie irepresibilă, de o sete de autodistrugere *îndreptată spre exterior.)*

Scriitorii care n-au nimic de spus îşi povestesc visele. E una din cele mai jalnice forme de lene sau de vid.

(Fenomenul ţine şi de psihanaliză, a cărei influenţă în literatură e pe cât de profundă, pe atât de nefastă.)

Abia m-am întors la Paris că telefonul ţârâie. Coşmarul reîncepe.

Un necunoscut îmi trimite Chestionarul Proust. A răspunde la acele întrebări e ca şi cum ai răspunde la un interogatoriu de poliţie. În principiu, n-ar trebui să răspund niciodată la scrisorile cititorilor. Aproape totdeauna, când am făcut-o, m-am căit mai apoi. Doar pisălogii le scriu autorilor.

Recitit – pentru a cincea sau a şasea oară – *Smerita.* La fel de răscolit ca la prima lectură. — Doar Dostoievski şi Shakespeare mă fac să ating extremităţi pe care singur abia dacă le întrevăd. Ei mă scot la propriu afară din mine, mă proiectează dincolo de limitele mele.

Degeaba mă revolt împotriva *pasiunii,* fără ea totul e găunos pe pământ; pasiunea e un suflu ce străbate vidul şi ni-l ascunde. De îndată ce ea se domoleşte, vidul e şi mai cumplit decât înainte. Cum să fac?

De ce există ceilalţi? Ceilalţi – cei cu care n-am să mă deprind niciodată.

Vreau să fiu singur şi nu izbutesc. Sunt, cum se spune, *agresat* permanent de inşi cu care nu am nimic în comun. N-am

nevoie de nimeni dar mă întâlnesc cu toată lumea. Fericirea de a fi la Ibiza, de care eram destul de conştient, n-am ştiut s-o preţuiesc aşa cum merita.

Să-mi corectez textele mele traduse în engleză sau în germană, să fiu silit să mă recitesc *cu lupa,* ce supliciu! Să prelungesc suferinţa pe care am avut-o scriindu-le, s-o retrăiesc încercând să le descifrez într-o altă limbă! Să scrii într-o limbă de împrumut pentru ca mai apoi să te corectezi în altă limbă de împrumut – asta cam întrece măsura.

Dispoziţie atroce – stare ideală pentru a concepe extraordinarul.

Una peste alta, ceea ce caut e adevărul. Iată motivul pentru care nu sunt *scriitor,* sau nu sunt scriitor decât accidental.

29 august. L-am zărit de departe pe X – scriitor de mare reputaţie. Avea un aer îmbuibat şi încântat de sine. Ce să-i fi spus? M-am făcut că nu-l văd.

Mă-nvârt în jurul aceloraşi lucruri, mi-am înăbuşit anumite obsesii, dar nu le-am depăşit. Trebuie să ai cu-adevărat pasiunea nuanţei ca să discerni diferenţele dintre textele pe care le-am scris de-a lungul a peste treizeci de ani, atât în româneşte cât şi în franceză. În fond n-am făcut decât să brodez pe aceleaşi teme şi să le adâncesc *pe alocuri.* Semăn prin asta cu toţi scriitorii *bolnavi,* ce nu pot părăsi spaţiul îngust al bolii lor.

Fiecare trebuie să epuizeze doza de nebunie ce i s-a dat la naştere, apoi să dispară.

Tocmai am citit în numărul pe august al *N.R.F.* „cugetările” unui anume G.P. – Furios, arunc revista. Ce tupeu! Să vorbeşti despre tine când eşti un nimeni, să-ţi începi textul vorbind de vârsta pe care o ai, apoi să-l comentezi pe Barthes, să spui că poziţia lui este „tragică” *etc.* E cu putinţă să se publice asemenea lucruri?

Să nu ai încredere în fragment: îţi închipui că pui în el foarte mult, dar cititorul nu e obligat să compenseze lipsa ta de talent, nici să considere semnificative tăcerile tale proclamate. Îmi amintesc proasta primire ce s-a făcut *Silogismelor* mele – era justificată. Ce idee, să adun câteva maxime şi să le dau un titlu pompos! Le citeşti într-un sfert de ceas. Mă rog, am vrut să-l imit pe La Rochefoucauld, şi am fost pedepsit. Arta de a nu-ţi face iluzii despre tine însuţi e foarte dificilă. N-o învеţi niciodată, mai ales când îţi închipui că ai învăţat-o (cum a fost cazul meu).

Unul din puţinele lucruri pe care le-am învăţat: să rezist poftei de a publica.

Dar un leneş îşi poate face un merit din asta? în cazul meu, am numai avantaje din defectele mele, profit de ineficienţa mea. De câte eşecuri, de câte dezastre nu m-a ferit ea până acum! Dacă făceam tot ce plănuiam să fac, dacă toate dorinţele mele s-ar fi tradus în fapte, astăzi eram nebun sau împuşcat.

Singur, chiar stând degeaba, nu ai impresia că-ţi iroseşti timpul. Cu alţii, aproape totdeauna ţi-l pierzi de pomană.

Nu am nimic de spus? Şi ce dacă? Acest *nimic* este real, fecund, căci o discuţie cu tine însuţi nu poate fi întru totul sterilă. Neapărat apare ceva, fie măcar *speranţa* de a te regăsi cândva.

Ce mă şochează mai mult când mă gândesc la trecutul meu sunt nu atât decepţiile, cât entuziasmele mele. Dacă vreodată mi-aş scrie amintirile, ar trebui să le intitulez: *Istoria unui entuziast.* Un entuziast pe care-am încercat să-l sabotez (mai mult chiar decât circumstanţele exterioare sau contactul cu oamenii), un entuziast doborât.

Gândirea, în esenţa ei, e distrugere.

Mai exact: *în principiul* ei. Gândim, începem să gândim pentru a rupe legături, pentru a lichida afinităţi, pentru a compromite scheletul „realului”. Abia după aceea încercăm s-o consolidăm. Căci atunci gândirea îşi revine şi se revoltă contra pornirii sale naturale.

În aproape orice domeniu, întâlnesc doar oameni care *cred*

că ştiu dar care nu ştiu. Nimic nu e mai rău decât să-ţi *închipui* că ştii. Mă gândesc în special la traducătorii care se mulţumesc cu iluzia de a înţelege. Un autor nu este obligat să fie riguros; un traducător este, ba este chiar *răspunzător* pentru lacunele autorului.

Pe un bun traducător îl pun mai presus de un bun autor.

Nu ne amintim decât orele, zilele sau lunile în care-am suferit. „Fericirea" nu are memorie: dacă a trăi înseamnă a-ţi aminti, atunci a fi fost fericit e ca şi cum n-ai fi trăit.

Boala nu ne distruge decât în aparenţă, căci ea salvează, perpetuează, face să fie veşnic actual timpul când încerca să ne distrugă; în schimb, timpul cât am fost sănătoşi a dispărut pentru vecie; iar dacă lasă urme, niciuna nu e *conştientă,* niciuna nu ne atrage atenţia. În acest sens, sănătatea reprezintă o pierdere, un pasiv mult mai grav decât boala.

Ceea ce mă împiedică să inovez în franţuzeşte e ambiţia mea de a scrie *corect.* Acest scrupul, împins până la nuanţă, se explică prin faptul că am început să „compun" în această limbă la treizeci şi şapte de ani. E ca şi cum aş scrie într-o limbă moartă, şi se cunoaşte diferenţa, potrivit lui Meillet, cred, dintre o limbă vie şi una moartă – în cea din urmă nu ai dreptul să faci greşeli. (Obsesia *greşelii* îmi strică orice plăcere de-a scrie în franţuzeşte. E ceea ce am numit „senzaţia de a fi într-o cămaşă de forţă" – pe care mi-o dă întotdeauna acest idiom – prea rigid după gustul meu. O limbă în care nu pot să *uit de mine* –, în care sunt artificial, crispat, stângaci, o limbă cu reguli care mă paralizează, mă obsedează şi mă inhibă. *Un profet năucit de gramatică.)*

Îi uităm pe inşii pe care i-am insultat, pe care i-am umilit; ei însă nu ne uită. (Mă gândesc la cutare poet care mă urmăreşte cu ura lui: se pare că i-am spus nişte lucruri neplăcute într-o discuţie despre Sainte-Beuve; abia dacă-mi mai amintesc de el. Tot ce spunem despre alţii îi priveşte doar pe ei, nouă puţin ne pasă. Ce importanţă poate avea pentru noi că-l tratăm pe cutărică de *idiot}*)

La Talamanca, barmaniţa de la *Melodia*, se dădea în vânt după… Talleyrand. Deşi nu citise decât biografia lui Duff Cooper, făcuse pentru prinţ o adevărată pasiune – vizitase chiar şi castelul din Valençay. Zilnic mergeam să-i reproduc – în englezeşte! – câte o frază a idolului ei pe care mi-o aminteam peste noapte. Dar cum să traduc acele formule atât de delicate, acele întorsături de frază de-o ironie imperceptibilă, acele nimicuri atât de concentrate, atât de semnificative? Chiar stâlcite de mine, Ann le gusta pe toate, câtă vreme veneau de la El.

Într-o dimineaţă, la Ibiza, am asistat la plecarea unui submarin francez, aflat acolo de câteva zile. În momentul când a părăsit portul, s-a întors – cu câtă graţie – astfel încât l-am putut vedea din profil: silueta lui neagră, aerul funebru – ai fi zis că duce trupul unui erou – m-au mişcat până la lacrimi. Trebuie spus că turela aceea sumbră sub soarele strălucitor avea de ce să te tulbure.

În civilizaţiile vechi, spontaneitatea şi vulgaritatea sunt totuna. Pentru rafinaţi, spontaneitatea nu e acceptată decât dacă este voită, adică în stare virtuală. Cei care o posedă sunt consideraţi grosolani sau ridicoli.

2 septembrie. Mi-am reluat plimbările nocturne în jurul grădinii Luxembourg, am redevenit un automat.

În vacanţă, toată lumea s-a îngrăşat; doar eu am rămas cu slăbiciunea mea. *Carnea* nu e punctul meu forte.

Mi-am impus o filosofie sceptică pentru a-mi putea contracara temperamentul nenorocit, spaimele, toanele. În fiecare clipă trebuie să mă stăpânesc, să-mi înfrânez pornirile, să-mi combat indignările în care de altfel *nu cred,* care irump din sângele meu sau cine ştie de unde. Scepticismul este un *caimaru,* cel mai sigur din câte-am găsit. Recurg la el în orice ocazie; fără el, aş exploda literalmente.

Nu cunoşti o limbă străină decât atunci când poţi să spui în ea o anecdotă.

Toate popoarele sunt blestemate. Poporul evreu – mai mult decât celelalte. Blestemul lui este automat, evident, total. Un blestem de la sine înţeles.

Evreul român este antiromân; evreul american este antiamerican ş.a.m.d. Evreul francez nu e însă antifrancez. *Nu îndrăzneşte* să fie. Oare de ce?

Franţa are – sau mai curând a avut – monopolul *prestigiului.* S-a creat în favoarea ei o prejudecată favorabilă de care toată lumea vrea să profite.

X, un imbecil, mă ţine la telefon jumătate de oră ca să-mi dea veşti ce nu mă interesează. Acest atentat contra timpului meu mă lasă total năucit, vlăguit. Probabil asta simte cel care-şi *aminteşte* o repriză de tortură. La celălalt capăt al firului se afla, efectiv, un torţionar.

Socrate, în ajunul morţii, învăţa o melodie la flaut. „De ce-o înveţi, la ce-o să-ţi folosească? a fost întrebat. — *Ca s-o ştiu înainte de moarte*".

3 septembrie. Ieri-seară, pe strada Guynemer, priveam o scandinavă (?) cu părul de aur, sprijinită de braţul bărbatului ei. Avea o prezenţă atât de fascinantă că nu-mi puteam desprinde privirea de ea. Cuplul mergea pe celălalt trotuar, iar eu am început să-i urmăresc; depăşindu-i, am constatat cu groază că ea avea o voce cavernoasă, extrem de neplăcută, şi că vorbeau o limbă de-o urâţenie aproape insuportabilă. Femeia era, şi de aproape, frumoasă; dar cum putea scoate astfel de sunete? Nu avea nicio scuză ca să aibă asemenea voce. M-am depărtat fără păreri de rău.

Azi-dimineaţă, revenind de la Enghien, am asistat în staţia de metrou din Gara de Nord la o scenă jalnică. Pe ambele peroane, lumea aştepta metroul. Pe peronul din faţă, o fată de vreo douăzeci şi doi de ani îl cheamă pe un bărbat la vreo patruzeci de ani care se depărtează de ea. Insul revine. Ea se strânge la pieptul lui, plânge, bate din picior; el se depărtează, ea strigă, bate din picior; el gesticulează, ea reîncepe şi mai dihai. Are o valiză pe care, de câteva ori, o ridică şi o lasă să

cadă. Până la urmă bărbatul revine, ia valiza iar fata se lipeşte de el, suspină şi dispar împreună. Era soţia, amanta sau... fiica lui? Purtarea ei, ca şi a lui de altfel, îndreptăţeau toate cele trei ipoteze, într-atât raporturile lor păreau de tulburi şi totuşi *normale.*

Din afară, orice clan, orice sectă, orice partid par omogene; din interior, diversitatea e cât se poate de mare. Conflictele dintr-o mănăstire sunt la fel de reale şi de frecvente ca în orice altă comunitate. Chiar şi în singurătate, oamenii nu se adună decât pentru *a evita liniştea.*

Ne-am ocupat de Socrate veacuri în şir; vedeam în el filosoful întruchipat, un model şi un personaj enigmatic. Astăzi nu mai avem, ca să spun aşa, treabă cu el, figura lui şi-a pierdut orice mister; nu mai *nelinişteşte* pe nimeni.

Ultimul care l-a mai luat în serios a fost Nietzsche. După aceea a încetat să fie o problemă. Căci pentru noi, în ciuda daimonului său, nu e destul de complicat iar întrebările lui nu sunt destul de dramatice. Oricum, pentru noi e prea *rezonabil,* şi nu vedem ce am mai putea începe cu el. Perplexităţile lui metodice nu mai sunt pentru noi un *punct de plecare.* Ironia lui nu ni se pare mai plină de sens decât surâsul... Giocondei. Mistere epuizate, false abisuri.

Vis, glumă, impostură – în momentele capitale, funebre chiar, aceste trei cuvinte sunt singurele care mă ajută să înţeleg existenţa. Căci în acele momente ea pare nu tragică, ci ireală. În faţa unui mormânt, fie şi al unui prieten, cum să nu crezi că a exista e o problemă *serioasă}* Totul se petrece ca şi când s-ar fi trişat din start, de *la origine.* Cel puţin ăsta e sentimentul cvasi permanent pe care mi-l inspiră lucrurile lumii acesteia.

Un lucru pe care l-am înţeles foarte devreme şi care m-a ferit de multe nebunii: martiriul se reduce la un conflict cu poliţia. Mai bine orice decât genul acesta de „dialog”. Să te distrugi în asemenea condiţii, şi la un nivel atât de jos, înseamnă să te dezonorezi.

Şi totuşi, martiriul (politic mai ales) îşi trage poate valoarea şi prestigiul din faptul că accepţi să te înjoseşti şi să suferi prin tot ce-i mai abject în societate.

„Muzica ar putea supravieţui într-un fel chiar dacă universul ar înceta să existe”. (Schopenhauer)

5 septembrie. L-am întâlnit ieri-seară pe K.G., evreu ungur pe care îl cunosc de mult (din ’38, cred). Vorbeşte o franceză execrabilă, o ştie şi suferă pentru asta. Despre oricine i-aş vorbi, el îmi spune că nu-i place, că-i este antipatic. Îi recunoaşte valoarea intelectuală, dar nu-i place ca om. „Pe Raymond Aron îl preţuiesc ca gânditor, dar nu-l pot suferi ca om”.

Urât, sardonic, încrâncenat şi bineînţeles nefericit, K.G. ştie – deşi în sinea lui refuză s-o recunoască – că toţi îl găsesc antipatic, şi nici el nu-i găseşte vreun farmec cuiva. Le reproşează celorlalţi ceea ce i se reproşează lui însuşi. Nu mă pot împiedica să-i spun: „Dar R. Aron are enorm de mult farmec *ca om.* — Poate, îmi replică el, dar nu ca profesor. Mi-a fost îndrumător la teza de doctorat. A fost odios”.

În fond, G. Îi face pe toţi să se simtă prost, ceea ce nu i se poate ierta. Vrea să fie drăguţ, dar nu izbuteşte niciodată; va găsi mereu cuvântul nefericit care răneşte, deşi voia să-ţi facă un compliment. Dacă n-ar avea posibilitatea să-i chinuie pe ceilalţi, să-i învinovăţească de proastele sale relaţii cu ei, viaţa i-ar fi un iad. Este, la el, o reacţie de autoapărare de care nu e conştient. Ce nu faci ca să te poţi suporta!

La fel suntem cu toţii. În loc să spunem: „Cutare nu mă iubeşte”, preferăm să-l taxăm de odios sau de mojic *în general*. În materie de cunoaştere de sine, a eluda adevărul înseamnă a-ţi urma instinctul de conservare, a te supune unui imperativ vital.

De fiecare dată, înainte de a scrie o scrisoare, uşoară criză de neurastenie. Îmi e atât de greu să intru în contact cu cel căruia mă adresez! Niciodată nu sunt la nivelul potrivit ca să comunic cu el. De unde efortul, fie pentru a mă înălţa, fie pentru a coborî, în funcţie de calitatea „adrisantului”.

Nu e nimic mai penibil decât să-ţi torni cenuşă-n cap fără să fie absolută nevoie. Mă gândesc la D.N., care, cu trei articole de renegare, şi-a distrus legenda şi a şters cu buretele şase ani de suferinţă. Masochismul nu duce la glorie decât dacă e dirijat cu abilitate.

În voinţa de martiriu intră masochism, provocare şi un imens orgoliu întemeiat pe resentiment.

Orice martir îşi murmură în barbă: „O să le-arăt eu ce sunt în stare”. Când spune asta, se gândeşte atât la duşmani cât şi la *galerie.*

Într-o seară, la Ibiza, singur în faţa mării, am avut, foarte limpede, sentimentul de absurditate al onoarei său, dacă vreţi, al onorabilităţii. Privind la valurile care se spărgeau de stânci, îmi spuneam: „De ce m-ar afecta părerea oamenilor?

Dacă toţi, până la unul, m-ar socoti un scelerat, un monstru, ruşinea speciei umane, de ce ar trebui să-mi pese? Şi ce realitate ar putea avea, în mijlocul elementelor, o judecată de valoare, chiar dac-ar aparţine omenirii întregi?” Şi mă gândeam la reacţiile mele de jupuit de viu, la resentimentele, la înfrângerile sau la entuziasmele mele, şi îmi spuneam că trebuie să fiu un idiot ca să sufăr ori să mă bucur pentru un motiv sau altul. De îndată ce sunt *afară,* adică în faţa unui arbore, în faţa unei stânci, în faţa unui peisaj *lipsit de prezenţă umană,* primesc imediat o lecţie de indiferenţă, care m-ar umple de fericire dacă la primul contact cu omul n-aş uita-o.

Vis idiot. Aveam întâlnire cu cele *două* fete ale lui Bergson. După complicaţii inimaginabile, reuşim să prindem trenul de Ocna-Sibiu – chiar aşa (!); linia era în reparaţie, trenul abia înainta; fetele nu ştiau româneşte.

E cu putinţă ca creierul să nu aibă ceva mai bun de făcut decât să născocească asemenea tâmpenii? Ce secrete se ascund aici? — Ce-i lipseşte psihanalizei e simţul ridicolului. O disciplină, seducătoare în teorie, grotescă în practică. Este de necrezut că atâtea minţi luminate au luat-o în serios.

Nu ştiu nimic mai jalnic decât o viaţă reuşită, împlinită, deşi, în aparenţă, e plăcut să vezi un chip radios, *emanând* mulţumire.

Recitind câteva poeme de Leopardi, am înţeles că sunt lecuit de romantism – *în ce priveşte forma,* nu şi în ce priveşte fondul.

În loc să *lucrez,* învârt pe toate feţele nişte resentimente (era să scriu presentimente); umorile mele simt problemele mele.

M-am trezit cu *certitudinea* că am fost bătut, că am trecut prin mâinile mai multor torţionari, unul mai expert decât altul. Asta se cheamă *somn.*

Sunt singurul contribuabil din Franţa care declară mai mult decât câştigă. Indiferent care îmi sunt veniturile, nu pot declara mai puţin de un minim vital. Au fost totuşi ani când eram mult mai jos. Despre acest capitol, tăcere, orice detaliu echivalând cu o umilinţă sau cu o lamentaţie.

Nu-mi plac inşii care se cramponează, care vor să se vorbească despre tot ce fac, chiar şi despre agonia lor, care nu ştiu să se retragă la timp şi care niciodată nu vor bănui voluptatea de a te şti uitat, de a fi artizanul uitării în care-ai căzut.

Atâta timp cât invidiezi reuşita altuia, fie şi-a unui zeu, eşti un sclav mizerabil la fel ca toţi ceilalţi.

Nimeni nu se bucură cu-adevărat de succesele prietenilor săi: nu poţi suporta reuşita celor pe care-i cunoşti bine, în schimb te resemnezi uşor cu cea a unui necunoscut sau a oricărui ins cu care n-ai prea avut de-a face. Povestea lui Abel. — E forma cea mai evidentă şi mai cotidiană a blestemului.

Adevărata eleganţă morală e arta de a-ţi deghiza victoriile în înfrângeri.

După o *poantă,* nu mai am poftă să „gândesc”. Fragmentul, butada, maxima, adevărat atentat contra spiritului. („Spiritul” e duşmanul spiritului.)

Un neam inteligent şi lipsit de mister. Aici femeia n-are niciun „coeficient” poetic. E bună doar pentru amor şi conversaţie.

Nu există „nostalgie” galică, doar „urâtul”. Melancolia nu-i

de aici.

„Idolul n-ar vrea să-şi vadă niciodată sculptorul, nici miluitul pe binefăcătorul său”. (Baltasar Gracian, *Curteanul)*

De citit: Adolphe Coster, *Baltasar Gracián*, 1913.

Dacă mi s-ar fi prezis că luni în şir voi trăi fără muzică şi că, pe legea mea, voi suporta destul de bine asta, l-aş fi pălmuit pe autorul prezicerii. E totuşi ceea ce mi s-a întâmplat anul acesta. Muzica se depărtează, nu-mi mai *umple* viaţa. Uscăciunea mea actuală e cauza sau efectul acestei despărţiri? Nu pot decide.

10 septembrie. Noapte îngrozitoare. Din cauza căldurii, îmi simt nervii ca nişte rufe stoarse. Apoi aceste dureri de picioare, aceste înţepături cât e noaptea de lungă. Să-ţi întâlneşti mereu propriul trup, să fii mereu în faţa acestui flagel.

„A înţelege înseamnă a înţelege ca fiind adevărat. Iar a considera o teză ca fiind falsă înseamnă obligatoriu a n-o înţelege”. (Părintele Valensin)

Această afirmaţie e tipic teologică, vreau să spun că soiul acesta de paradox inutil, de subtilitate în vânt, e caracteristică pentru mentalitatea teologului (sau a logicianului).

Pentru unul care a izbândit, o sută de rataţi, dacă nu o mie.

M. Lusseyrand, profesor de franceză în America, îmi spune că nu e posibil să ai o discuţie profundă, apropiată, cu un american în *englezeşte*, în schimb acelaşi se deschide imediat dacă vorbeşte în franceză. — Căci, în limba sa, anglo-saxonul e prizonierul tuturor clişeelor, al locurilor comune, al prejudecăţilor ce i-au fost inculcate; pe când în altă limbă, nimic nu-l reţine să fie ceea ce este în ascuns, adică în realitate, să fie el însuşi iar nu ceea ce a făcut din el societatea.

Poate că fenomenul e valabil pentru toţi, nu doar pentru anglo-saxon (deşi la el e mai acut, din cauza tabuurilor ce domină totul şi în America, şi în Anglia).

Cu cât mă gândesc la Atena, cu atât cred că trebuia să fie

un iad. Într-un spaţiu atât de strâmt, să aduni atâtea spirite opuse, silite să se cunoască, să-şi vorbească, să se ciorovăiască!

Între mister şi obscuritatea voită se cască un abis. Literatura contemporană abundă în cea de-a doua, primul în schimb îi lipseşte.

(Nu există nimic mai ridicol decât să vrei să fii obscur ca să pari profund.)

De ani de zile, X face literatură ilizibilă şi se repetă cu neruşinare; de ce s-ar opri câtă vreme totul îi merge ca uns iar fiecare din producţiile lui e salutată ca o revelaţie?

Nu ştiu nimic mai penibil decât accesele de plictiseală din timpul unei discuţii, tăcerile care apar şi teama s-o vezi stingându-se de tot. Nimeni nu ştie să plece la timp, înainte ca subiectul să fie definitiv epuizat. „Hai, şterge-o!”, îmi vine să-i strig pisălogului ce nu se poate dezlipi de fotoliul în care s-a lăţit ca un… *torţionar.*

Orice nedreptate pe care am comis-o intenţionat sau din capriciu, am regretat-o amarnic, uneori imediat, alteori după ani. Greşelile mele n-au încetat niciodată să-mi alimenteze coşmarurile.

„Din toate soiurile de monotonie, cea mai rea este monotonia afirmaţiei”. (Joubert)

12 septembrie. Azi-dimineaţă, curăţind bucată cu bucată carcasa metalică a radiatorului cu gaz, scoteam un zgomot ce a trezit în mine senzaţii bizare: unde mai auzisem aceleaşi „grupuri” de sunete, acelaşi clinchet şi aceeaşi discontinuitate sonoră? După un ceas, am găsit: la concertele de la Domeniul muzical, ultimul *răcnet* al muzicii. Manipulând un obiect menajer, eram, fără să ştiu, în plină avangardă.

Recitit câteva pagini de Schopenhauer. Mai supravieţuieşte moralistul şi omul cu hachiţe. Partea propriu-zis filosofică e demodată: toate acele trimiteri la voinţă, când vrei şi când nu vrei, evocă o idee fixă sau insistenţa unui maniac.

Pentru o epocă precum a noastră, care gustă obscuritatea cu orice preţ, scrierile mele nu prezintă niciun interes: sunt prea clare… Dar această epocă superficială nu şi-ar putea imagina ce luptă am dus, întâi cu mine, apoi cu limbajul, ca să ajung la această aparenţă de limpezime, atât de dispreţuită în jurul meu.

Mila e singurul sentiment ce s-ar justifica să-l avem pentru orice fiinţă, chiar şi pentru un ticălos.

L. vrea să vadă dacă am linia sinuciderii; eu însă îmi ascund palmele, şi, ca să nu i le arăt, voi purta mereu, în prezenţa sa, mănuşi negre.

Reproşul cel mai grav care se poate face revoluţiilor e că, din cauza fricii, scrisori, jurnale intime sunt sacrificate şi că le distrug chiar posesorii şi autorii lor; n-o lasă în grija poliţiei.

(Distrugerea jurnalului D-nei de Remusat la revenirea pe tron a Bourbonilor[1]. Consemnase în el, zi de zi, discuţiile cu Napoleon şi cu oamenii de la curte. „Memoriile” ei, scrise mai târziu, nu sunt decât un slab ecou, un fruct al amintirii.)

12 septembrie. Ieri-seară, o femeie pe care-o urmărea un negru mă cheamă în ajutor. Mă apropii iar negrul îşi vârâ mâna în buzunar. Am înţeles. Era pe bulevardul Arago. Cucoana nu risca nimic, eu însă riscam totul, prosteşte. I-am lăsat să-şi vadă de disputa lor, nu fără să încerc un sentiment de ruşine.

Creierul meu nu e într-o formă prea bună, şi am de-a face numai cu dezechilibraţi.

După ce-am frunzărit o carte cu poze despre Spania:
Nimic din ce e spaniol nu mi-e străin.

14 septembrie. Explozie de furie într-un magazin cu alimente de regim. De luni de zile de când merg acolo, n-am încetat s-o urăsc pe cucoana care, bănuiesc, e patroana. E hâdă, odioasă, poartă ochelari şi te priveşte ipocrit. Culmea ironiei, dugheana se numeşte „La vie claire”. De fiecare dată când am intrat acolo am *presimţit* că voi izbucni. Azi îmi oferă două pâini

[1] De fapt, s-a întâmplat ceva mai târziu, în manie 1815, Ia vestea venirii lui Napoleon de pe insula Elba. (N.t.)

de secară foarte turtite (parcă ar fi fost laminate) şi-mi spune că sunt mai ieftine (un franc bucata) pentru că sunt necrescute. „Atunci daţi-mi doar una”, zic eu. Cucoana a făcut un rictus insuportabil, care m-a scos din fire. Am aruncat moneda de un franc şi am plecat furios. În faţa unei mutre ca asta, cum aş putea să mă stăpânesc? Şi totuşi ar trebui. În fiecare dimineaţă, ieşind din casă, ar trebui să-mi propun să rămân calm orice s-ar întâmpla. E cu adevărat umilitor să nu te poţi controla. Dar această neputinţă nu-i accidentală: e înscrisă în natura mea.

14 septembrie. Am întâlnit-o ieri pe Dna (?) care locuieşte în acelaşi imobil şi al cărei soţ a murit acum două luni. Am oprit-o ca să-i prezint încă o dată condoleanţe. Mi-a aruncat o privire teribilă, plină de ură şi cruzime. Am fost surprins şi răscolit, pentru că imediat a început să plângă. Am înţeles că ceea ce luasem drept cruzime şi ură nu era decât disperarea.

Ştiu că-i lipsit de nobleţe să consideri recunoştinţa ca o povară, eu însă aşa o simt. Nu mă simt *liber* când sunt în faţa cuiva care m-a îndatorat: e ca şi cum ar ocupa un loc mai înalt într-o ierarhie invizibilă; îi sunt subaltern. Relaţiile dintre noi sunt de aceea alterate; sinceritatea nu mai e posibilă; reţinerea îşi face apariţia. La ce bun să mai am relaţii cu el? Nu mai există spontaneitate, nici din partea mea, nici dintr-a lui; binele pe care mi l-a făcut se ridică între noi permanent şi ne paralizează pe amândoi.

E rar, e o excepţie să găseşti un om valoros care să se înconjoare cu persoane demne de el; afară de cazul că o face *din calcul.*

Niciodată n-am înţeles că poţi accepta de bunăvoie servitutea de-a avea *discipoli*. Întotdeauna eşti sclavul celui care te imită.

Am o experienţă destul de bogată în ce priveşte oamenii şi lucrurile. Însă în viaţa practică nu-mi e de niciun folos, sau aproape. În schimb, teoretic îmi este foarte utilă. Dar, repet, nu trag din asta niciun folos.

I-am trecut în revistă pe toţi oamenii pe care i-aş putea invidia. La urmă, am constatat că nu mi-ar plăcea să-mi schimb soarta cu niciunul din ei. Toată lumea e în aceeaşi situaţie. Asta înseamnă să fii unic. Până şi un broscoi este unic; tot ce respiră e unic. Cel mai mare geniu nu e nimic pe lângă această miraculoasă unicitate. Cum se explică atunci că invidia e sentimentul cel mai profund, cel mai vechi pe care îl încearcă orice creatură?

Citit câteva pagini din ultimul volum al *Jurnalului* fraţilor Goncourt cu o silă enormă. E cu putinţă ca un scriitor să fie o asemenea ţaţă?

E o anume micime sufletească în faptul că, atunci când suntem nefericiţi, dorim ca celorlalţi să le pese de necazurile noastre.

Mă gândesc la văduva disperată de deunăzi. Despărţindu-mă de ea, mi-am spus că marile dureri, în perspectiva absolutului, nu sunt decât un joc şi că oamenii ar trebui învăţaţi să-şi râdă de suferinţele lor. Dar, înainte de toate, ar trebui făcut orice pentru a-i împiedica să se lege profund de ceva: să demolăm superstiţia iubirii, să smulgem rădăcina idolatriilor, cultul pentru o fiinţă şi chiar pentru o idee. Căci atâta vreme cât credem că există ceva *real* pe pământ, ne agăţăm de lucrul acela şi îl divinizăm, rezultatul fiind, pentru noi, un şir interminabil de suferinţe. A postula că totul e fantasmagorie – iată deci o lucrare salutară şi chiar o datorie de care niciun suflet caritabil n-ar trebui să fugă.

Ce mă frapează cel mai mult la criticii de astăzi (critici literari, plastici, ai filosofiei etc.) este insistenţa, voinţa de metodă şi de sistem ce le permite să-şi ascundă lipsa de talent şi care face să li se ierte plictiseala nesfârşită ce se degajă din producţiile lor. De îndată ce un făcător de literatură se deghizează în filosof, poţi fi sigur c-o face pentru a-şi camufla defectele, lipsa de talent, lipsa de inspiraţie. *Ideea,* sau simulacrul de idee (pentru public e totuna), ce paravan! Cel mai adesea, în spatele lui nu se află nimic. Parada, exhibiţia de idei din comentariile critice este hoţie abia disimulată: iei ideile

altuia, le întorci pe dos, le compari şi le pui faţă-n faţă într-un soi de balet nedemn de un spirit serios, şi te proclami judecător în timp ce jefuieşti bunul unui amărât care măcar a produs ceva direct şi viu.

15 septembrie

Aceeaşi întrebare obsedantă: „La ce lucraţi, ce pregătiţi?" – *Aştept",* îmi vine să le răspund tuturor. Dar răspunsul adevărat ar trebui să fie mai curând: „Am eu mutra unuia care trebuie să facă ceva?"

Începând de azi, mă apuc iarăşi de textul despre *dificultăţile renunţării.*

În jurul meu, toată lumea se agită, se *afirmă,* în timp ce eu mă *consum,* mă *consum.*

Oracolul Manual de Baltasar Gracián seamănă *prin ton* cu *Dao de Jing.* Dar e posibil să fie între aceste două cărţi analogii mai adânci, corespondenţe misterioase. E o iluzie a mea? Sau este o impresie fondată? De verificat.

Acest mare personaj care şi-a trădat toţi prietenii şi toate cauzele nu uită niciodată să meargă la biserică în oraşele şi ţările pe care le vizitează. Cum îndrăzneşte să i se adreseze lui Dumnezeu? Ce poate să-i spună? De Dumnezeu e vorba!

Cine se prevalează în public de o religie o dispreţuieşte prin chiar gestul său.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât sentimentul de irealitate se schimbă la mine în certitudinea unei farse generale. Nişte muşte tragice, asta suntem cu toţii.

„Talentul are nevoie de pasiuni? Da, de multe pasiuni reprimate". (Joubert)

16 septembrie. În mijlocul nopţii, m-a trezit un coşmar atât de cumplit încât primul meu gând a fost că această trezire va fi definitivă, că nu voi mai adormi niciodată.

Lucru ciudat, în minte îmi rămâne doar impresia lăsată de

coşmar; orice afabulaţie a dispărut; îmi e cu neputinţă să-mi amintesc ceva.

„Un duşman e la fel de util ca un Buddha”. — Ce bine înţeleg această vorbă! Dacă am comis mai puţine greşeli decât eram în stare, le-o datorez duşmanilor mei. Ei au *vegheat* asupra mea, veghează şi acum: recunoştinţa ce le-o port e nesfârşită.

Sunt uluit de persistenţa cusururilor mele. Mă plâng că vizitele inoportune mă împiedică să lucrez. E-adevărat. Dar şi mai adevărat e că eu însumi *mă* împiedic să-mi fac datoria, că am geniu când e vorba *să-mi* irosesc timpul. Azi după-amiază, deşi nimic nu mă obliga să ies în oraş, am pierdut două ceasuri în biblioteca arondismentului IV frunzărind prosteşte nişte cărţi mai mult sau mai puţin interesante. Şi totuşi; am privit nişte fotografii din Grecia, din insulele greceşti – *pentru, prima oară în viaţa mea.* Tot ce iubesc se află acolo. O nouă pasiune s-a născut. Să existe, undeva, chiparoşi – nu cer mai mult ca să mă declar mulţumit de lumea aceasta. Din cauza prejudecăţii româneşti împotriva grecilor, n-am vrut niciodată să merg în ţara lor. Toată povestea asta e o tâmpenie, o tâmpenie monstruoasă.

Heine povesteşte că în copilăria lui, la Düsseldorf, se credea că vârând într-un butoi de bere o aţă de care se lega degetul unui spânzurat (de preferinţă nevinovat), cantitatea şi calitatea berii creşte. Şi Heine adaugă: „Aufgelklärte Bierwierte ein raţionaleres Mittel anzuwenden, um das Bier zu vermehren aber es verliert dadaurch die Stärke.”[1]

Nu ştiu nimic mai insuportabil decât ironia continuă, egală, fără răgaz, ce nu-ţi lasă timp să respiri şi încă mai puţin să gândeşti. Ironia, care ar trebui să fie delicată şi *ocazională* – a devenit, vai, grosolană, adică automată! E, până şi ea, sortită să degenereze, să urmeze legea obştească.

Toţi aceşti profesori, cu Heidegger în frunte, care trăiesc ca

[1] „Berarii pricepuţi utilizează de obicei un mijloc mai raţional pentru a boteza berea, dar atunci ea îşi pierde din tărie.“ (N.t.)

paraziţi ai lui Nietzsche şi care cred că a filosofa înseamnă a „vorbi filosofie”. — Ei mi-i evocă pe acei poeţi care-şi închipuie că misiunea unui poem este să celebreze poezia. Peste tot, drama de a fi *prea* conştient: să fie o secătuire a talentelor sau o secătuire a temelor? Probabil şi una, şi alta: lipsă de inspiraţie ce merge mână-n mână cu lipsa de substanţă. Dispariţia naivităţii; prea multă jonglerie, prea multă *abilitate*, în lucrurile capitale. Acrobatul l-a înlocuit pe artist, filosoful însuşi nu e decât un pedant *care se bâţâie.*

M.F. spune că importanţa lui Nietzsche vine din faptul că a fost printre primii care s-au interesat de mai multe domenii (filologie, psihanaliză, politică etc.). Ce să spui atunci de Hegel? El, dimpotrivă, s-a mărginit la un domeniu şi mai limitat. Spengler are dreptate când susţine că vremea marilor filosofi, care-au îmbrăţişat toate domeniile, s-a terminat, că filosofia s-a specializat ca orice altă ramură a cunoaşterii.

Condiţia esenţială dacă vrei să *gândeşti:* să te abţii să meditezi la filosofie.

Pe stradă, m-a cuprins o înfrigurare extremă: mai am atâtea lucruri de spus! Nu sunt încă pierdut câtă vreme sunt capabil să încerc senzaţii atât de intense, atât de rare.

„Sunt poate ultimul om, dar nu-i recunosc nimănui dreptul de a mă judeca”.

Mă gândesc la Erwin Reisner, filosof autentic, mort necunoscut, şi la X, un impostor, celebrat peste tot. Dar la ce bun să mă opresc la aceste evidenţe vechi de când lumea? Meritul nu e răsplătit decât atunci când se găseşte la un arivist fără scrupule. — Nu altceva e orice om de valoare *care a reuşit.*

E un sentiment destul de ciudat acela de a aparţine unei ţări *fără monumente*, unei ţări a cărei singură speranţă e viitorul, şi care s-ar putea să nu aibă mai mult viitor decât trecut.

Pot face destule lucruri fără convingere (şi asta fac aproape

zi de zi), în schimb îmi e cu neputinţă să scriu fără să cred în ce scriu, să scriu ca simplu exerciţiu sau din obligaţie. Tot ce am scris (în afară de scrisorile mele, dar lor nu le acord nicio importanţă şi de altfel majoritatea au fost dictate doar de politeţe), tot ce am scris, tot ce am publicat – chiar am gândit cu-adevărat în momentul în care am scris. E ciudat acest respect pentru scris, având în vedere înclinaţiile mele sceptice. Ar trebui, dac-aş fi consecvent cu unele din ideile mele, să nu dau înapoi de la nimic, să afirm orice şi să susţin orice cauză. Dacă pot să mint în conversaţie, nu pot s-o fac în faţa foii albe: când scriu, îmi e cu neputinţă să fiu *politicos.* Se vede că am un fond de onestitate, de naivitate în orice caz. *Scrupulele unui cinic* – ar fi mai mult decât un titlu de carte, ar fi deviza carierei mele. Sfâşiere în echivoc.

18 septembrie, ora 1 noaptea. Disperare cumplită. Mi-am petrecut seara cu nişte prieteni; totul a fost bine, şi cu toate astea nu am putere nici să mă dezbrac, aş vrea să mă arunc la pământ şi să plâng.

19 septembrie. Ceilalţi nu au sentimentul de a fi nişte impostori – deşi sunt; cât despre mine… sunt tot atât ca şi ei, însă o ştiu şi sufăr pentru asta.

(Pentru că am căutat adevărul, era inevitabil să dau peste minciună şi s-o descopăr în toate gesturile celorlalţi, ca şi în ale mele.)

Să ai ţinută înseamnă să ştii să-ţi ascunzi bucuriile şi mâhnirile, să nu faci nimic ce ar putea stârni invidia, dispreţul sau mila altuia.

Singura parte interesantă dintr-o doctrină ce promite mântuirea (religioasă sau politică, nu contează) e partea ei distrugătoare.

Din nou, amărăciunea şi acel gust de cenuşă ce-mi impregnează toată fiinţa.

Mi se reproşează sterilitatea, adică tocmai raţiunea mea de a fi şi titlul meu de glorie. Nu valorez ceva decât pentru că scriu

puţin. Concepţia mea filosofică detestă dezvoltările. De îndată ce mă explic, mă lichidez cu mâna mea.

X, din reuşită în reuşită, a devenit total găunos; s-a împotmolit în succesele lui. Ca să rămâi tu însuţi, să nu te conformezi cu niciun preţ imaginii pe care ceilalţi şi-o fac despre tine. Chiar cunoscut fiind, chiar celebru, trebuie să trăieşti ca şi cum n-ai exista decât tu şi…

Între mistică şi „nihilism”, diferenţa este pur verbală, vreau să spun că orice experienţă a neantului este de ordin mistic.

20 septembrie. Sună cineva la uşă. Mă uit prin vizor. Nu deschid. Este D.L., care niciodată nu vrea să telefoneze înainte. Aceste vizite neanunţate mă îmbolnăvesc, echivalează cu o violare de domiciliu, cu o profanare a singurătăţii.

Nu poţi scăpa de *Angst* decât prin lecturi frivole sau tehnice; în niciun caz prin ceva ce ţine de „suflet”.

Nu pot înţelege, dată fiind pasiunea mea pentru peisaje, cum am putut bârfi atâta pământul acesta.

Paravanele de Genet. O operetă *pidosnică.* Am plecat la pauză, scârbit, dezamăgit, furios: ce idee să merg la un spectacol atât de „parizian”! Şi ce idee să mă duc la teatru! Sunt o grămadă de „plăceri” ce nu mai înseamnă nimic pentru mine. La drept vorbind, tot ce-i *spectacol* mă plictiseşte. (Totuşi, dacă e să aleg între două plictiseli, încă prefer să văd o piesă de teatru decât să citesc un roman.)

Rabi Mihal le-a mărturisit o dată fiilor săi: „Norocul vieţii mele e că niciodată n-am avut nevoie de un lucru înainte de a-l avea”. (*Povestiri hasidice*)

21 septembrie. Această operetă scabroasă a lui Genet – toate vorbele astea murdare, tot arsenalul vulgarităţii şi mediocrităţii, ce trec fără să deranjeze pe nimeni, cum să le explici? Doar prin tocirea limbajului: aceste cuvinte şi-au pierdut toată prospeţimea, toată virulenţa, au fost şi sunt prea mult

folosite în conversaţie. Nu mai există expresie legată de sexualitate care să nu poată fi folosită în societate, în altă limbă, indiferent care, o piesă ca a lui Genet ar fi pur şi simplu insuportabilă. În românește, de pildă. În franceză, totul s-a golit de conţinut, *niciun cuvânt nu-şi mai păstrează valoarea de imagine.* Prin urmare, nimic nu mai şochează, nimic nu mai este indecent. Ce să spui despre o limbă în care a numi un anume act sau un anume organ nu e mai grav decât să spui *furculiţă)*

Zilnic îmi propun să nu mai văd pe nimeni, să nu mai accept nicio întâlnire. Pe urmă sună telefonul, şi cineva pe care mi-e cu neputinţă să-l trimit la plimbare atentează la timpul meu, vrea să-l înhaţe şi să mi-l fure.

Când eşti străin în sânul unei naţiuni pe care-ai adoptat-o de voie sau de nevoie, nu-i mai vezi, după un timp, decât defectele şi devii orb la virtuţile pe care aceste defecte le presupun. Nu mai disting decât părţile negative ale francezilor – dar încep să redevin echitabil faţă de ei de când mă asaltează compatrioţii mei: pe lângă defectele lor, ale francezilor sunt floare la ureche!

Nimeni nu e mai religios decât mine. Nici mai puţin religios. Sunt în acelaşi timp mai aproape şi mai departe de Absolut decât oricine.

Judecând după tineri, asistăm la *nietzscheizarea* Franţei.

De ani de zile nu scriu decât despre virtuţile indiferenţei, şi nu e zi în care să nu fac o criză de furie care, dacă n-aş reprima-o, ar îndreptăţi o internare. Din fericire, aceste dispute violente se petrec între mine şi mine, dar, la drept vorbind, întotdeauna din cauza cuiva. Încă nu sunt capabil de un imaginare; delirurile mele nu sunt lipsite de obiect.

Să vezi cum o sală întreagă admiră din oficiu, să-i vezi pe toţi aceşti tineri care se tem să aibă o opinie, care se tem că s-ar putea să nu le placă ceea ce trebuie să placă. Îţi vine să te-ntrebi dacă gloria la Paris nu e mai joasă, calitativ, decât cea de oriunde, şi dacă pofta de a fi cunoscut nu ţine de vreo

infirmitate.

Un pasionat care nu ştie în ce să-şi investească pasiunile, de ce să le agaţe.

Dacă toate orele pe care le consacru altora le-aş folosi ca să mă cunosc mai bine, calea spre adevăr, spre adevărul propriei mele fiinţe, ar fi liberă.

Jena pe care-o simt de fiecare dată când sunt întrebat ce fac. Lumea încă n-a înţeles că sunt inapt pentru „făcut", că tot ce fac e să las timpul să treacă, în fapt să trec împreună cu el...

M-am gândit din nou cât de util e duşmanul. Cu o condiţie totuşi: să fie un *bun* duşman, adică să nu ne slăbească o clipă, să fie gata să semnaleze, să dezvăluie cea mai mică slăbiciune a noastră.

Mai devreme sau mai târziu, trebuie să suporţi consecinţele ideilor tale, adică să *plăteşti.* Atunci, şi numai atunci, opera se întoarce împotriva autorului ei. Mă gândesc la S.B., care seamănă tot mai mult cu personajele sale: este revanşa lor; îl silesc să decadă, să coboare la fel de jos pe cât le făcuse el să coboare.

Am vorbit destul despre imposibilitatea teoretică de a trăi; acum mi se pare că această imposibilitate a devenit practică. Dar nu a fost aşa dintotdeauna? Când oare m-am implicat, când oare mi-am asumat *direct* fiinţa?

Scepticismul meu nu e decât transcrierea teoretică a neurasteniei de care sufăr.

Dovada *că probitatea* – ca să vorbim ca Rivarol – defineşte limba franceză este că subjonctivul abundă aici mai mult decât în alte limbi. Franceza sau respectul pentru incertitudine.

23 septembrie. Ieri-seară, era, să zicem, beat. A vorbit, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, de „opera" lui. Opera mea în sus, opera mea în jos. – în fond, toţi scriitorii fac la fel, iar asta îi pierde. Simt nişte prizonieri, nişte sclavi orbiţi de ceea ce

fac. Ce se mai minunează! „Am o operă”, repetă fiecare, neîncetat. Or, modul cel mai sigur de a strica, de a rata această operă este să te gândeşti întruna la ea. Trebuie să scrii pentru a spune ceva, nu pentru a realiza o operă. Totul se degradează dacă e făcut *cu gândul* la o carte. Are valoare doar ceea ce este gândit pentru sine, ceea ce nu se adresează *nimănui.*

Mi-e imposibil să ştiu dacă mă iau sau nu în serios. Drama detaşării este că nu-i poţi măsura progresul. Înaintezi într-un deşert şi nu ştii niciodată unde-ai ajuns.

Mă gândesc la H.M. care se face că nu ştie ce se scrie despre el, când în realitate nu-i scapă nimic. Până şi singurătatea e la el o strategie; cu aerul că trăieşte pe altă planetă, câştigă mereu aici, pe pământ. I se potriveşte cunoscuta vorbă, spusă despre un mai ştiu cine: „X e un sihastru la curent cu mersul trenurilor”.

Se vorbea deunăzi despre succesul la femei al anumitor autori. O tânără, citând numele lui X, se mira că o femeie poate accepta să se culce cu el, chiar dacă îl admiră. Nu-şi putea imagina actul fizic cu un asemenea burtos, buhăit şi congestionat. Cred că am găsit răspunsul. Un scriitor care a reuşit, care e celebru, face figură de *cuceritor.* Iar X este unul: a câştigat o bătălie, şi-a zdrobit adversarii. E un învingător, îşi *dictează* condiţiile. E aici o lege străveche, de care femeile ascultă în mod inconştient. E vorba, din partea lor, de *consimţământul la viol.* Când apărătorii capitulau, cetatea era predată inamicului: chiar dacă îl urau, femeile, în forul lor lăuntric, îl admirau. Era câştigător. Scriitorul cu un fizic hidos exercită acelaşi gen de fascinaţie. Şi el, în felul lui, e stăpânul Cetăţii.

Am patima indiferenţei.

Extazul e lucrul pe care toţi îl caută prin toate mijloacele – iar singurul extaz adevărat nu se obţine decât prin renunţare. Renunţarea nu e un „mijloc”; renunţarea e „totul”.

Din când în când, un tânăr îmi scrie. Nu ştiu ce să răspund.

De fiecare dată în legătură cu *Tratatul.* Degeaba am
3

„făcut” mai multe cărţi, doar una este cunoscută; celelalte, poate mai bune, nu interesează pentru că sunt mai puţin isterice. Lirismul deşănţat trece drept forţă, iar retorica e confundată cu energia.

Nu vreau să le fac cititorilor mei nicio concesie, nu vreau să mă las prins în propriul meu joc ca să le fac plăcere. Avantajul de a nu fi avut succes este să-ţi poţi vedea de drum netulburat, să nu te laşi oprit de chemări sau reproşuri. Nu trădăm pe nimeni, cu excepţia acestor câţiva cititori care nu vor sau nu pot să ne urmeze, care-au rămas la o anume imagine a noastră, de care nu vor să se desprindă. Să continuăm fără ei. Mi-ar fi ruşine de altfel să am o *clientelă.* Discipolul este coşmarul meu. Nu i-aş ierta pe cei care m-ar imita. Prefer un duşman decât un tovarăş de drum.

Iar ceea ce-mi displace mai mult ca orice e să mă recunosc şi să mă regăsesc în cineva.

Numim pe cineva prieten *vechi* atunci când constatăm că nu mai avem nimic să ne spunem.

La fiecare întâlnire, constat că nu mai am aproape nimic în comun cu oamenii pe care-i frecventez – ar trebui să spun cu oamenii în general.

Nu există deosebire fundamentală între o prietenie veche şi o căsnicie veche: în amândouă cazurile, aceeaşi uzură, acelaşi neant.

Din toate părţile mi se reproşează că nu produc nimic, când la mine sterilitatea e postulată; ba e chiar modul meu de „realizare”.

Omul care mă deprimă cel mai mult e mulţumitul de sine. Nu pot să-l înţeleg, reuşita lui îmi pare ireală, orgoliul lui, ridicol sau dement, chiar dacă toţi îl consideră legitim. Căci pentru mine orice reuşită exterioară este mai rea decât un eşec, şi mi se face milă de toţi cei care izbândesc după măsura lumii acesteia.

Când veghez noaptea târziu, sunt bântuit de geniul meu cel rău, cum a fost Brutus bântuit de-al său înainte de lupta de la Filipi…

Un prieten nesincer şi care se interesează de noi doar ca să ne spioneze e mai rău decât un torţionar.

Regulă generală: orice prieten este invidios. Aproape că ne pizmuieşte şi pentru defectele noastre.

Când cineva îmi place, e aproape totdeauna pentru înfrângerile – şi numai uneori pentru reuşitele lui.

24 septembrie. De zece zile e o vreme atât de frumoasă, încât ideea de a fi la Paris mă torturează în fiecare clipă.

Toată dimineaţa am rumegat reproşurile pe care mi le-a făcut ieri M.E.: Ce se-ntâmplă? De ce nu mai scrii? etc. etc. Ar fi trebuit să-i răspund că Wittgenstein n-a scris în totul decât un sfert din cât am produs eu, şi că în comparaţie cu el, cu E., W. nu e decât un biet ratat – dacă numărul cărţilor e unicul criteriu. Dar am tăcut, căci, în mod vizibil, era prea mulţumit de sine ca să poată suporta fără să reacţioneze o cât de mică insinuare vexantă.

Mi-am impus *concizia*; – prietenii, în loc să-mi mulţumească, nu încetează să mi-o reproşeze ca pe o crimă.

Ce mi-a făcut M.E. în astea trei săptămâni, am meritat-o, măcar ca pedeapsă pentru ce i-am făcut eu lui Mircea Zapraţan, la Sibiu, acum vreo treizeci de ani. O noapte întreagă, i-am reproşat că-şi iroseşte talentul prin cârciumi, că nu citeşte şi nu scrie nimic, că e un „Zongoramester”[1]?) în bordelul lui Tilea; ca un torţionar, l-am hărţuit fără să-l slăbesc: credeam că răsucindu-i cuţitul în rană fac o faptă caritabilă, că-l ajut să-şi revină etc. La ora 5 dimineaţa, a izbucnit în plâns. A fost singurul rezultat al rechizitoriului meu. Crezusem că mă port ca un prieten: în realitate, n-a fost decât un exerciţiu de cruzime; mă folosisem de M.Z. pentru a da frâu liber nevoii de a mă afirma nepedepsit prin sarcasm. Ceea ce păţesc acum e un act

[1] Pianist, în ungureşte. *(N.t.)*

de justiţie, şi nu sunt omul îndreptăţit să se plângă.

Doar Anticii trebuie citaţi în legătură cu moartea; – creştinii i-au denaturat sensul. — Cum a stricat totul, Mântuitorul ăsta!

24 septembrie. — Vizita lui R.F., profesor de franceză la universitatea din Buffalo. Origine poloneză. Părinţii i-au murit la Auschwitz. În 1942, este deportat. Avea doisprezece ani. Într-o gară, sare din tren şi se urcă într-un marfar. Când trenul *lui* (cu deportaţi) pleacă, îl *cuprinde spaima*; se află într-un vagon plin cu saci de cartofi. Supravieţuieşte mâncând cartofi – apoi ajunge la Toulouse unde lucrează într-o fermă. După Eliberare, pleacă în America unde face tot felul de meserii…

Îmi spune că e mulţumit, că are o nevastă drăguţă, că America îi place, că e bine plătit – contrariul a ceea ce povestesc intelectualii americani de origine europeană, mai toţi nişte înăcriţi. Căci o fire optimistă poate face minuni: el, care avea motive să fie disperat, nu e defel. Te *naşti* fericit sau nefericit.

Farmecul poeziei contemporane stă în arbitrarul absolut al imaginii.

O reţetă eficientă ca să-ţi impui modestia: aminteşte-ţi mereu că în fond tot ce ţi se întâmplă nu este un *eveniment* decât pentru tine.

„Vasăzică te-ai *resemnat*?” îmi spune E.I. — Nu, dar am *crize* de resemnare.

Cât *viitor neîmplinit* e în trecutul meu!

Strigătul se potriveşte cel mai bine firii mele, dar mi-am pierdut şi obiceiul, şi pofta de a striga. Sunt la antipodul lirismului. Singurele mele raporturi cu poezia se datorează dorinţei mele de a plânge, şi ea însă destul de rară şi din ce în ce mai puţin *exaltantă.*

25 septembrie. După miezul nopţii. Adineauri, făcându-mi plimbarea în jurul grădinii Luxembourg, mă gândeam că există în mine un gust pentru negaţie extrem de pronunţat, din care

derivă toate celelalte înclinaţii ale mele, în primul rând cea pentru mistică. Totul mă plictiseşte, afară de ideea de a distruge această lume.

Lucrul cel mai greu pentru mine e să concep *proiecte* şi să cred în ele. Dacă din când în când îmi fac vreunul, e numai din raţiuni practice.

Un papă care şi-ar pierde credinţa şi ar părăsi Vaticanul după ce şi-ar mărturisi ateismul urbi et orbi…

Încercat să-i recitesc pe Suso, Tauler şi chiar unele texte ale lui Eckhart (*Cartea mângâierii divine) –,* nu am putut; e o formă de mistică pe care-am depăşit-o. Acest zeu prea personal al creştinismului nu-mi mai spune nimic, şi nici această fervoare directă, lirică, cvasierotică, şi care mă încânta atâta în altă epocă a vieţii mele. După ce-ai frecventat o vreme budismul, e cu neputinţă să revii la dulcegăriile creştine (cu excepţia lui Meister Eckhart, în ciuda celor spuse mai sus). Ai nevoie de ceva mai impersonal şi de asemenea mai radical, aş spune mai *definitiv*…

Neputinţă de a scrie. Dau înapoi în faţa oricărui *subiect.*

Fără cvasipermanenţa bolilor mele fizice, aş cădea într-un marasm pe care l-ar putea invidia cel mai expert dintre fachiri.

Henri Thomas mi-a povestit, cu mulţi ani în urmă, că într-un cimitir normand a văzut un mormânt purtând inscripţia: X, născut la… mort la… – iar dedesubt: *Proprietar.*

Citit un articol despre distrugerea ghetoului din Varşovia. Eroismul evreiesc de aici are mult în comun cu cel din lupta împotriva lui Adrian, Vespasian şi Titus. La distanţă de aproape două mii de ani. Ce vitalitate!

Mă gândesc la prietenul meu X, călugăr, care venea la Paris ca să se consulte cu notarul *său.*

Valéry îi reproşează lui Nietzsche că a fost mai mult om de

litere! Valéry, care, în ciuda pretenţiilor, nu era *decât* asta!

Bat clopotele. Pare atât de ciudat, la Paris. Prin ele trecutul se tânguie, dând în acelaşi timp un avertisment prezentului şi un ultimatum viitorului.

Procrastinaţie. Pasiunea amânării împinsă până la manie. Nu respir decât atunci când las lucrurile pe mai târziu. Această senzaţie de libertate e însă efemeră; se preface repede în remuşcare, şi mă apucă disperarea că n-am făcut lucrul pe care ar fi trebuit să-l fac, chiar fără a crede în el.

Acest scriitor care, de ani de zile, în cronica pe care o scrie săptămânal, invocă ceasul morţii sale; ceea ce nu-l împiedică să fie părtinitor şi să cedeze unor toane de mahalagioaică.

Ideea morţii nu ne face mai buni; ea înmulţeşte şi agravează dificultăţile deja existente făcându-ne şi mai incapabili să le rezolvăm. Asta se constată uşor la inşii obsedaţi de ea: totul le e mai greu decât altora. De ce? Pentru că se gândesc mai mult la *moarte* decât la moartea *lor.*

Gândul la propria moarte ne face buni câteodată, meschini cel mai adesea; nu-i de mirare: ne aplecăm asupra intereselor noastre personale, ne preocupăm de propria persoană, ne înfundăm în spaime lipsite de încărcătură metafizică – pe când moartea în general e susceptibilă să ne influenţeze mult mai radical gândirea. E distanţa ce separă contemplarea unui mormânt de contemplarea unui cimitir.

Cum funcţionează spiritul meu atunci când se desprinde de cuvinte? Care-i este identitatea? *Cine* este el? Dar mai există oare?

Blestemul meu: îmi place să iau o carte în mâini şi totdeauna deschid cu bucurie o carte, *orice* carte. Dar bibliotecă nu am: e mântuirea mea.

Am avantajul de a putea să nu citesc cărţile în vogă. Le parcurg, ce-i drept, după ani de zile, când entuziasmul faţă de ele s-a răcit. împărtăşesc adesea decepţia foştilor amăgiţi, dar

nu întotdeauna.

Îmi este imposibil să-mi precizez sentimentul faţă de cărţile mele. Îmi aparţin şi totuşi… Sunt nevoit să mă gândesc la ele şi să le judec, căci oamenii îmi vorbesc despre ele; dar cât de liber, cât de eu însumi aş fi dacă ele n-ar exista, dacă timpul pe care l-am pierdut ca să le scriu îl foloseam ca să mă detaşez, senin, de lume şi de mine însumi!

Am depăşit rând pe rând toate lucrurile, dar nu am depăşit universul; – am depăşit universul, dar nu şi lucrurile.

Din cele două propoziţii, care-i adevărată? Care exprimă starea în care mă aflu, etapa la care am ajuns?

Habar nu am, habar nu am.

Nu trebuie să scrii şi mai ales să publici decât lucruri care dor, de care cititorul să-şi aducă aminte. O carte trebuie să scormonească răni şi chiar să le provoace. Trebuie să fie la originea unei tulburări *fecunde;* dar mai presus de toate o carte trebuie să fie un *pericol.*

Am tulburat câteva fiinţe – dar nu am mântuit niciuna. Dacă nu cumva tulburarea e un simptom de mântuire.

29 septembrie. În sfârşit respir: a revenit vremea proastă.

Dorinţa de a părea inteligent sporeşte capacităţile unui intelect. Orice vanitate stimulează. Cei lipsiţi de aşa ceva rămân sub posibilităţile lor, îşi lasă neexploatate o parte din talente.

(Adineauri, l-am întâlnit întâmplător pe X, pe care nu l-am mai văzut de ani de zile. Am petrecut împreună ceva mai mult de-o oră, timp de care a profitat ca să se laude; şi, tot încercând să spună despre sine lucruri interesante, a izbutit, în parte, bineînţeles. Ar fi fost mult mai plicticos şi penibil dacă şi-ar fi adresat numai laude *rezonabile.* Exagerând, s-a apropiat mult de spirit, a fost chiar pe punctul de a-l avea.)

Peste tot, nu vezi decât tineri. Copii subvenţionaţi, ieşiţi din alocaţii familiale. Au ceva ireal: carne pentru bani. Cred că această carne nu valorează nimic. – înainte, se procrea din

convingere sau din întâmplare; azi, pentru alocaţii şi pentru a plăti impozit mai mic. Acest exces de mercantilism nu poate să nu dăuneze calităţii spermatozoidului.

Dacă m-a pasionat atâta soarta germanilor şi a evreilor, e pentru că, sub semnul aceleiaşi fatalităţi, tot ce fac se întoarce împotriva lor. Au fost mereu victimele a ceea ce iubesc mai mult. Nici unii, nici alţii nu sunt *diplomaţi.*

(Fatalitatea la evrei: au jucat un rol considerabil în instaurarea comunismului, l-au îmbrăţişat cu o fervoare cvasireligioasă: dar comunismul, o dată instalat într-un loc, i-a zvârlit cât colo după o vreme. Astfel, întotdeauna şi-au *plătit* scump entuziasmele, ca şi germanii visele de mărire.)

Despre Susan Soca[1]

„Zei ce sălăşluiesc mai sus de rugăciune Au dat-o ăstui tigru, Focul".

(Borges)

Verhängnis (= fatalitate, decret al Providenţei, lucru funest), cuvântul care-mi place mai mult decât oricare altul din limba germană.

După o lună de timp frumos, cer acoperit. Mă simt bine în tovărăşia norilor; – când îi privesc cum lunecă deasupra mea, îi simt aproape atingându-mi creierul.

Lamentaţie şi deriziune – activităţile pentru care am cele mai multe aptitudini.

În războiul Troiei, sunt tot atâţia zei şi de o parte, şi de cealaltă. E o viziune justă, de care modernii sunt incapabili, ei care vor ca „dreptatea" să fie de o singură parte. Homer era cu mult mai obiectiv.

Tot ce ţine de biologie îndreptăţeşte în egală măsură uimirea şi cinismul.

---

[1] Vezi „Ea nu era de aici în Cioran, Exerciţii de admiraţie, ediţia a II-a, traducere de Emanoil Marcu, Humanitas, 1997, pp. 189-192. (N.t.)

2 octombrie. Jackson Mathews m-a dus azi-dimineaţă la biserica rusă din strada Daru. Mişcat, răscolit adânc de slujbă, de *voci.* E prima oară în viaţă când am simţit oarece mândrie că sunt *ortodox.*

Surâsul lui interminabil.

Era expert în „la ce bun”.
(Neurastenia este automatismul lui „la ce bun”.)

Dacă există vreun lucru îndreptăţit pe lumea asta, e tocmai acest refren interogativ.

I-am scris unui teolog japonez care trăieşte, pare-se, într-un loc izolat, că pierderea singurătăţii e lucrul cel mai rău ce ni s-a întâmplat după pierderea paradisului. Cât îl invidiez pe omul ăsta care cu siguranţă nu cunoaşte flagelul vizitelor!

3 octombrie 1966
Aseară pe la ora 23 m-am întâlnit cu Beckett. Am intrat într-un bar. Am vorbit de una şi de alta, despre teatru, apoi despre familiile noastre. M-a întrebat dacă lucrez. Îi spun că nu, şi îi explic ce influenţă nefastă are budismul, de care nu mă pot desprinde, asupra activităţilor mele de scriitor. Filosofia hindusă are asupra mea efecte anestezice. Apoi îi spun că am ajuns să suport consecinţele teoriilor mele, că m-am *convins* eu însumi de ceea ce am scris şi că am devenit discipolul *meu.* Şi că dacă aş vrea să redevin scriitor ar trebui să refac în sens invers drumul pe care l-am parcurs.
Aveam probabil ceva jalnic şi trist, pentru că, despărţindu-ne, Beckett m-a bătut de două ori pe umăr, cum îi faci, în semn de simpatie, unui ins care se crede pierdut şi pe care vrei să-l asiguri că nu trebuie să-şi facă griji, că totul e-n regulă. Într-adevăr, meritam milă şi încurajare. Cât sunt de dezarmat în lumea asta! Iar mai grav e că nu văd de ce n-ar trebui să fiu.

4 octombrie 1966.l-am spus ieri-seară lui Beckett că uriaşul, imensul volum al lui Sartre despre Genet e un fenomen la fel de monstruos ca Auschwitz-ul.

Puţinul pe care îl fac, îl fac în ciuda a ceea ce *ştiu.* Să-mi fie ştiinţa mea un duşman? Al meu nu, dar al *actelor* mele, cu siguranţă. Nu am vocaţie de fachir, deşi, în absolut, ca tatonia îmi pare o extremitate de dorit şi legitimă.

Poziţia metafizică prin excelenţă – omul care meditează ar trebui să imite anumite reptile şi să se încolăcească în juru-şi, la nesfârşit.

Atâta am vorbit de rău viaţa, încât acum, dorind să-i fac dreptate, găsesc numai cuvinte care sună fals.

Mă gândesc dintr-odată la acel film despre cariera lui Churchill. Se văd în el, pe la 1924, câteva scene ale vieţii germane din epocă, în special o manifestaţie nazistă: Hitler apare în prim-plan şi are exact aerul unui nebun în ospiciu, cu privirile rătăcite, cu trăsături crispate şi demente, cu chipul *căscat.* Un glonte bine ţintit ar fi salvat milioane de vieţi. Dar Providenţa a ocrotit monstrul şi i-a dat zile…

Faţă de tot ce este important – începând, cum e normal, cu Dumnezeu – nu poţi avea decât o atitudine echivocă.

O prietenă englezoaică scrie o teză despre autobiografie. Nu are niciun sens. Ce altceva este o operă, oricare operă? Scriitorul obiectiv e cel care-şi ascunde eul; cel subiectiv, şi-l etalează. Însă în ultimă instanţă amândoi vorbesc numai despre ei înşişi. Un scriitor care vorbeşte despre altceva decât despre sine comite un abuz.

Cel mai mult îmi plac suspinele impersonale, durerile fără *nume.*

Nu ştiu expresie mai plină de sens decât a fi „lovit de Soartă”, de un zeu complet anonim, de un zeu fără cap dar care se scrie cu majusculă pentru a arăta limpede *cui* ţine locul.

Vanini – filosof libertin care-a sfârşit pe eşafod în 1618 (?) la Toulouse, care a simulat credinţa şi a făcut apologia mai multor religii şi a mai multor ordine din interiorul creştinismului – din

interes dar şi pentru a le putea săpa dinlăuntru –, în fine, un adevărat napolitan. Am o poftă grozavă să-i citesc *Dialogurile.* Un filosof decapitat pentru crima de ateism.

Timp de secole, oamenii au luptat şi şi-au riscat viaţa pentru a se elibera de Dumnezeu. Noi însă, la mijlocul secolului XX, regretăm lanţurile reprezentate de El şi nu ştim ce să facem cu o libertate pentru care n-am făcut niciun sacrificiu, pe care nu am cucerit-o noi. Suntem moştenitorii ingraţi ai ateismului eroic, epigonii revoltei, o masă de rebeli care deplâng în taină dispariţia „superstiţiilor", a „prejudecăţilor" şi a vechilor „spaime".

4 octombrie 1966

Când trag un pui de somn la amiază, de îndată ce mă trezesc încep să fredonez refrene de muzică ţigănească maghiară. Asta mă readuce instantaneu în plină Europă centrală şi dezgroapă o mulţime de amintiri.

Violonistul, actorul, oratorul etc. – mi se pare de necrezut că un om care se respectă poate dori şi accepta aplauze.

Poţi să te gândeşti în fiecare zi la moarte şi totuşi să „perseverezi în fiinţă"; nu la fel se întâmplă dacă te gândeşti mereu la *ceasul* morţii tale; cel care n-ar avea în minte decât această clipă ar comite un atentat contra tuturor celorlalte.

Borges a scris un poem despre tangou. îl înţeleg. „Daţi-mi tangoul meu cel de toate zilele!", îmi vine să strig. Port în mine o Argentină secretă.

Nu ştiu de ce îmi fac atâta sânge rău din cauza traducerii cărţilor mele. Traducătorii mei (cu excepţia lui Marthiel) au întotdeauna aerul că-mi fac un hatâr, o concesie: traduc orice, dar când e vorba de mine, se repetă aceeaşi poveste: ai zice că fac un sacrificiu, că pierd averi ca să mă facă cunoscut. Pentru mine, toată povestea asta e umilitoare la culme şi m-am săturat de ea până-n gât. Dacă volumaşele mele valorează ceva, vor fi traduse cândva; dacă nu, de ce să mă agit pentru ele? Oricum nu *câştig* nimic de pe urma lor: nici bani, nici altceva. Trebuie să

curm aceste sâcâieli ce mă scot din sărite şi mă otrăvesc inutil. Să-mi păstrez veninul pentru o cauză mai bună!

Adio renunţării.

Dorinţa renaşte veşnic din ea însăşi. Este o nebunie să-ţi închipui că o poţi birui. Natura ei ţine de bolile incurabile. Dorinţa este INCURABILĂ.

Am (re) citit „Paleontologie”, în numărul pe octombrie al *N.R.F.* Acest text, pe care îl socoteam prost, e mult mai bun decât credeam. Nu este clar decât în aparenţă; în realitate, am vârât în el tot felul de lucruri, iar la citire mi s-a părut obositor. Probabil că şi este.

Dacă există un ratat al absolutului, acela sunt eu. O spun cu toată mândria de rigoare.

Dacă există un domeniu în care omul a *inovat*, acela e, cu siguranţă, teama: omul a şlefuit-o, a diversificat-o, a transfigurat-o, a adâncit-o. Invenţia lui cea mai originală e teama *fără motiv,* teama continuă, de fiecare clipă, teama ce şubrezeşte spiritul (sau mai curând emană de la un spirit şubrezit).

Nu ştiu pe nimeni (nici măcar E.I.) care să fie mai *atins* ca mine în esenţa lui. În cazul meu, a exista echivalează cu un triumf de fiecare clipă asupra mea însumi. Probabil am prins gust pentru această luptă şi aceste victorii. Căci altfel nu ştiu cum aş putea să explic faptul că am dus-o atâta.

5 octombrie. Astă-seară, făcându-mi obişnuita plimbare în parcul Luxembourg, am fredonat întruna refrene spaniole, destul de tare pesemne, pentru că toţi întorceau capul. Era una din acele crize în care exaltarea e mai puternică decât deprimarea. Cei din jur mă credeau probabil nebun sau poate *un fericit* (nu al pământului, ci Dumnezeu ştie al cui). Şi, într-un sens, eram fericit. Căci am putut retrăi cu gândul, întreagă, noaptea aceea de la Talamanca, atunci când, pe la ora trei sau patru, m-am sculat brusc şi m-am dus pe stâncile abrupte ce domină marea cu gândul *s-o isprăvesc.* Eram în pijama, cu un

impermeabil negru pe deasupra; am rămas pe stânci mai multe ceasuri, până când lumina a venit să-mi alunge gândurile negre. Însă chiar înainte de răsăritul soarelui, frumuseţea peisajului, agavele de pe drum, zgomotul valurilor, cerul, totul mi s-a părut atât de frumos încât *proiectul* meu mi s-a părut neavenit şi în tot cazul pripit. Dacă totul este ireal, peisajul ăsta e şi el ireal, îmi spuneam. E posibil, e chiar adevărat, mi-am răspuns; dar această irealitate îmi place, mă farmecă, mă consolează. Frumuseţea nu e o iluzie completă: e o iluzie ştirbită, un *început* de realitate.

6 octombrie 1966. Şase ore de mers în regiunea Dourdan sub un soare suportabil şi pentru mine. Tot timpul, senzaţia că sunt fericit, că nu doresc nimic altceva, că nu mai aştept nimic de la lucruri sau de la oameni, de vreme ce totul îmi e *dat.* Ce contrast între această delicioasă oboseală fizică şi ursuza trudă intelectuală! Numai atunci când sunt la acelaşi nivel cu natura sunt fericit.

Inşi cu mult mai avuţi decât mine îmi cer scrisori de recomandare pentru diverse fundaţii străine. De când trebuie cerşetorii să fie garanţii celor care n-au cerşit niciodată?

Mă apăr tot mai hotărât de pericolele poeziei. Evoluez în sens opus *Tratatului,* al cărui stil lamentabil, contaminat de lectura romanticilor (englezi în special), mi-l reproşez şi acum. Să nu cedez ispitei lirismului, să mă eliberez de damfurile nietzscheene, iată la ce aspir; de altfel, în parte am reuşit. Nevoia de rigoare e mai puternică la mine decât isteria; mai exact: *vreau* să fie mai puternică.

Giza s-a măritat în Argentina. Trebuie să-i scriu ca s-o felicit, eu care consider căsătoria o instituţie de-a dreptul odioasă. Dar trebuie să fiu caritabil şi să încerc să-mi imaginez fericirea cu ochii celorlalţi. Să-mi convertesc aversiunile în norme, să-i sâcâi pe ceilalţi cu neputinţele mele sunt obiceiuri de bădăran: dar asta am fost toată viaţa.

Întotdeauna m-am înţeles bine cu cei câţiva spanioli pe care i-am cunoscut: toţi erau puţin cam nebuni, iar nebunia lor era

autentică, nu simulată, nici literară; pe scurt, n-avea în ea nimic *parizian.*

Din câte ştiu, nu s-a subliniat îndeajuns importanţa sinuciderii la Dostoievski. Totuşi, după umor, e aspectul care m-a frapat la el cel mai mult.

8 octombrie – Puţin înainte de miezul nopţii. Angoasă. Simt că e de origine organică şi că nu am nicio putere asupra ei. Umilinţa de a nu-i putea rezista, de a mă lăsa înghiţit de ea.

Trupul îmi e stăpân. Mi-o arată crizele mele, indiferent de natura lor. Orice *intensitate* e însoţită la mine de o modificare în organism, de o tulburare ce se produce în el şi care adesea se transformă în dezechilibru; – un dezechilibru *pozitiv,* câteodată.3

Orice neofit te calcă pe nervi. De îndată ce un ins se converteşte la ceva, e bine să nu mai ai de-a face cu el. Credinţa ca factor de ruptură.

Nu ştiu cum se face, dar pentru mine totul e greu, orice gest, cel mai elementar, capătă proporţiile unei probleme. M-am născut în dificultate, în ea trăiesc, în ea perseverez: e condiţia mea naturală. Nimic mai normal pentru mine decât să mă simt stingherit, să mă simt izolat şi străin de orice.

9 octombrie – Duminică după-amiază
Urâtul se ridică până la cer.

Un jurnal (Tagebuch) te împiedică poate să lucrezi; în schimb îţi este util, înlocuieşte cu folos un prieten. Să te poţi lipsi de confident – tot e ceva.

Azi-dimineaţă, din nou la biserica rusă, cu Jackson Mathews care vine în fiecare duminică. Ascultând acele voci profunde, venite din alt timp, le-am simţit din nou influenţa binefăcătoare. Într-un sens, e ca o reîntoarcere în copilărie. Nu sunt credincios; să fi fost pe când eram copil? Mi se pare că nu am fost la nicio vârstă a vieţii. Oricum, e o *încercare* de a-mi regăsi rădăcinile. Încerc să mă regăsesc.

„Lebensgefühl”[1]-ul meu: tot ce se întâmplă nu e decât un joc absurd, abia agrementat de o vagă intenţie demonică.

(Tot ce vine de la Demon are un sens, fie şi negativ, un ţel, fie şi distructiv. Târăsc după mine prea multe îndoieli ca să pot crede sincer în Bine sau în Rău, ca să recunosc supremaţia unuia sau altuia.)

„Mă simt într-o asemenea stare încât, dacă aş fi scufundat sub apă, nu ştiu dac-aş face vreun gest ca să revin la suprafaţă”. (Keats într-o scrisoare către Benjamin Bailey, 1 iunie 1818.)

Scrisorile lui Keats sunt atât de frumoase, poate cele mai frumoase din literatura engleză, pentru că sunt, toate, marcate de vecinătatea morţii.

La Paris, singurul mod de a rămâne tu însuţi e să nu-ţi pese de lucrurile în vogă. De îndată ce te pui la acelaşi diapazon cu oraşul, eşti pierdut.

Dacă totuşi apreciez ceva la mine, este că reuşesc să înfrunt zilele cu viziunea pe care o am despre viitor. Presimt, simt, *ştiu* ce soartă îl aşteaptă pe om, spre ce destin se îndreaptă – şi totuşi, de bine de rău, izbutesc să mă târăsc mai departe; – în schimb, mi se pare că un altul n-ar izbuti, că numai eu pot să îndur această viziune. Poate că mă înşel. Dar dacă ceilalţi ar zări ce zăresc eu!

Deşertăciunea Progresului: orice nouă achiziţie presupune o pierdere, o renunţare, o respingere a lucrului pe care îl înlocuieşte. Aproape niciodată câştigul nu compensează pierderea. Dar acest fals câştig este inevitabil, îi seduce pe toţi, nimeni nu îndrăzneşte să-l dispreţuiască, astfel încât se poate spune că Progresul este fatal, dar fatal ca o boală, ca un flagel, ca un dezastru. (Electricitatea a fost salutată ca o binecuvântare; totuşi, cele mai multe dintre grozăviile de care suferim se trag de la ea. Câtă dreptate aveau ţăranii de la noi s-o considere, în momentul când le-a fost impusă, ca o lucrare a Diavolului.)

---

[1] Sentimentul existenţei, sentimentul de **a** exista. (***N.t.***)

Franţa „înapoiată” de dinainte de război e pe cale de dispariţie; se modernizează vertiginos, în detrimentul geniului ei.

Adevăratul orgoliu este atât de rar că merită să ne-nclinăm în faţa lui de fiecare dată când îl întâlnim.

Suportăm umorile unui ins, nu şi pretenţiile lui.

Orice lucru important care ni se întâmplă, succes sau eşec, este important doar pentru noi, să nu uităm asta niciodată dacă vrem să înţelegem purtarea celorlalţi faţă de noi. Ceea ce pentru noi este un eveniment, în ochii prietenilor şi chiar ai duşmanilor noştri e un fleac. Ca să evităm infatuarea sau acreala, n-avem decât o cale: să socotim, tocmai, că nu ni se poate întâmpla nimic important, că ceea ce numim eveniment e doar un accident mai mult sau mai puţin derizoriu. — Iată un lucru simplu, evident, şi totuşi irealizabil, datul individului fiind să exagereze totul: a te bucura şi a suferi înseamnă să idealizezi nişte nimicuri, să umfli nişte bagatele.

Poetul care a spus cele mai profunde lucruri despre poezie este Keats, în scrisori. Infinit mai lucid decât oricare dintre contemporanii săi, inclusiv Coleridge, şi chiar decât romanticii germani, inclusiv Schlegel şi Novalis.

Înclinat din fire spre resentiment, cedez adesea la apelul său, îl clocesc îndelung, şi mă opresc doar când *îmi amintesc* că l-am invidiat pe cutare sau cutare înţelept, că am dorit chiar să-i semăn.

11 octombrie. Ora 2 noaptea. Linişte aproape absolută. O, dacă toţi oamenii ăştia ar continua să doarmă la nesfârşit! Sau dacă omul ar deveni din nou necuvântătorul care a fost!

Aş iubi fără nicio rezervă naivitatea dacă ar putea fi deosebită întotdeauna de prostie.

Impertinenţa e trăsătura esenţială a parizianului şi probabil a francezului în general, cu excepţia momentelor când *uită* că e

francez; ceea ce i se întâmplă câteodată.

O să-mi scriu pe uşă:

Orice vizită este o agresiune, sau
Nu intraţi, fie-vă milă. sau
Orice chip mă deranjează, sau
Nu sunt acasă niciodată, sau
Blestemat fie cel care sună. sau
Nu cunosc pe nimeni.
sau
Nebun periculos.

Sunt uluit cât de mulţi pisălogi se vântură sub soare. Ce avem să ne spunem unul altuia? Cruţaţi-mi singurătatea, îmi vine să strig. Pentru că n-au ştiut să şi-o apere, atâţia prieteni au ajuns nişte fantoşe, nişte cârpe, nişte caricaturi.

Tristeţea duce la pălăvrăgeală. La fel orice altă stare din care nu putem ieşi, inclusiv bucuria. (Deşi, la drept vorbind, nu poate exista bucurie permanentă, pe când tristeţea se permanentizează lesne şi aproape automat. Bucuria excesivă şi durabilă e mai aproape de nebunie decât tristeţea cea mai adâncă. Căci aceasta din urmă se justifică prin reflecţie şi chiar prin simpla observaţie, pe când cealaltă ţine de delir. Este imposibil să fim veseli prin simplul fapt de a trăi; e normal să fim trişti de cum deschidem ochii. Percepţia în sine poate provoca dezgustul: aproape toate animalele sunt triste... Doar şoarecii par veseli.)

Actul cel mai puţin *spiritual* e să creezi o operă şi să te legi de ea. Adesea mi se pare de neconceput că marii mistici au scris atâta, că au lăsat atât de multe cărţi. Credeau desigur că-l slăvesc pe Dumnezeu şi nimic altceva: lucru adevărat numai în parte, căci în cărţile lor vorbesc nu atât despre El, cât despre ei înşişi.

Nu există formulă sau *gând* care, analizat, cercetat în

adâncime, să nu se prefacă în pulbere. Ar trebui să ne amintim de asta ori de câte ori suntem încântaţi de vreo frază bine adusă din condei.

În ordinea spiritului, prima pornire e una de orgoliu, a doua, mult mai importantă, de modestie. De obicei rămânem la prima.

Omul care nu moare la timp moare de două ori.

Poanta este moartea gândirii.

14 octombrie – Ieri, lungă discuţie cu un paznic de vânătoare, lângă *Bordes* (la patru kilometri de Cernay). Îmi povesteşte că pădurea a devenit ceva de neimaginat, că vin perechi care, în plină zi, se dezbracă la piele, şi că a surprins destui pe cale, cum zice el, să „şi-o pună". Îi detestă pentru că are o fată de şaisprezece ani care a nimerit de mai multe ori peste amorezi în plină acţiune. Din răzbunare, a întocmit mai multe procese-verbale. Odată, un industriaş i-ar fi oferit o sută de mii de franci vechi ca să închidă ochii. El ar fi refuzat: industriaşul a fost condamnat la două luni cu suspendare, femeia la o lună. Altă dată, un domn l-a implorat să-şi retragă procesul-verbal, pentru că soţia lui, mamă a doi copii de liceu, fusese prinsă cu amantul în pădure. „Ce-ar spune copiii mei dacă ar afla?" – Lucrurile se petrecuseră astfel. Paznicul trecea în civil. Îi vede pe cei doi mai mult sau mai puţin dezbrăcaţi, îi ocărăşte. Bărbatul îi spune să-şi vadă de drum. Paznicul pleacă acasă, îşi ia uniforma şi puşca după care se-ntoarce. Cei doi îl imploră, dar el rămâne surd. Soţul înşelat vine la rândul lui să-l implore, ca să evite un scandal. Prea târziu. Grav e că paznicul, care pare un ins cumsecade, a prins gust pentru acest gen de spectacol: cu siguranţă că pândeşte cuplurile, că spionează maşinile oprite pe drumeagurile din pădure. A devenit *voyeur.* Cu câtă voluptate îmi repeta: „Atentat la pudoare!" E clar că era excitat. Pare totuşi un ins de treabă, precis nu-i om rău, dar e vicios, neîndoielnic. Casa în care locuieşte cu nevasta şi cu fiică-sa e în plină pădure, destul de departe de sat. Probabil că se plictiseşte. Şi se distrează pe socoteala acestor bieţi parizieni care nu vor să rişte să comită un adulter la hotel. Habar n-au ce-i aşteaptă în sânul naturii. Este de necrezut ce puteri îi dă legea unui pârlit, care, cu un simplu proces-verbal, poate distruge o

carieră şi chiar o existenţă. Ar trebui să aibă dreptul să încaseze o amendă, nu să dea pe mâna justiţiei nişte nevinovaţi, fie ei şi industriaşi. Dar oamenii din popor nu au mai mult suflet decât ceilalţi.

Hölderlin nu s-a dus să viziteze Grecia. Când vrei să reînvii nişte zei morţi, nu trebuie să bântui pământul călcat de paşii lor. Nu poţi să-i readuci la viaţă decât de departe. Turismul taie orice legătură *vie* cu trecutul.

Plăcerea mea cea mare, când trebuie să tratez un subiect, e să citesc cărţi fără nicio legătură cu el. Asta îmi dă un sentiment de libertate extraordinar – analog cu cel al unui elev care-şi păcăleşte profesorul sau care scapă de o supraveghere neplăcută.

André Breton – fals spirit revoluţionar, pozeur distins, contemporanul care s-a luat în serios mai mult decât oricine. Credea că certurile lui cu amicii erau evenimente *în chip obiectiv.* A ştiut să fie cineva având o operă oarecare.

Eşti scriitor pentru că n-ai putut să fii orator… (După teoriile mele, toţi bâlbâiţii ar trebui să fie genii…)

Să ai ambiţii înseamnă totuşi ceva, înseamnă să vrei *să fii* mai mult decât un altul. Jocul penibil al ambiţiosului ascunde aşadar o fărâmă de dramă.

Orice om crede că ceea ce face el e dificil, că nu-i apreciat la adevărata valoare etc. etc. Alaltăieri, la ţară, când i-am spus paznicului de vânătoare: „Aveţi o meserie plăcută”, mi-a aruncat o privire furioasă. „Plăcută?” mi-a zis el de parcă l-aş fi insultat. „Nu asta voiam să spun. *E grea dar* plăcută la precizarea mea, s-a calmat. Formula i-a plăcut; a repetat-o cu voce tare: „Grea dar plăcută”.

16 octombrie. Alcătuirea ca un soi de punte lungă din metal ridicată de-a lungul Senei, în faţa Luvrului, e de o urâţenie insuportabilă şi i-am simţit oroarea ca pe o insultă personală. Nu ştiam că ţin atât de mult la acest oraş.

În Franţa, medicii sunt acceptabili; în Germania, nuli.

Viaţa nu e posibilă decât în ţările care au geniul mediocrităţii. Acolo media este excelentă. Poate că asta înseamnă *civilizaţia.*

Un gânditor nu ne interesează decât dacă ascunde drame sau umilinţe.

Prolixitatea lui Kierkegaard. Senzaţie foarte precisă că nu se poate opri, copleşit fiind de o revărsare verbală câteodată insuportabilă (pentru cititor). Dar totul e salvat de patetism.

Prolixitatea e cel mai mare păcat... intelectual. Nici Platon nu a fost scutit de ea. Nu poţi să-i rezişti decât tratând cuvintele cu duşmănie sau, şi mai bine, silindu-te să fii leneş.

Tot ce e scris fără pasiune sfârşeşte prin a plictisi, chiar dacă e *profund*. Însă la drept vorbind nimic nu poate fi profund fără o pasiune vizibilă sau ascunsă. Ascunsă, de preferinţă. Când citeşti o carte, simţi unde autorul a trudit, unde se screme şi *născoceşte;* te plictiseşti împreună cu el, dar, de îndată ce se însufleţeşte, te cuprinde o căldură binefăcătoare, chiar dacă-i vorba de o crimă. N-ar trebui să scriem decât într-o stare de efervescenţă. Din nefericire, cultul *muncii* a stricat totul, în artă mai ales. De la el, de la acest cult, vine supraproducţia, adevărat flagel, care e funest pentru operă, pentru autor, şi chiar pentru cititor. Un scriitor n-ar trebui să publice, în cel mai bun caz, decât o treime din ce a produs.

Nu pot întreprinde ceva decât făcând abstracţie de viitor. De îndată ce mă gândesc la el, mă inhib. Într-atât îmi pare de neconceput.

Saint-Simon a numit-o pe Dna de Maintenon „sultana ratată”.

17 octombrie. Mama îmi scrie că a căzut într-o melancolie „despre care se spune că-i a bătrâneţii”. Ah, arterioscleroza noastră de familie! Mă simt şi eu expus, cu tot regimul pe care îl

ţin. Ereditatea e cel mai cumplit soi de fatalitate din câte există. Când te gândeşti că soarta şi, mai grav, ideile tale, direcţia pe care au s-o ia, erau toate acolo, virtual, la întâlnirea dintre un spermatozoid şi un ovul! Cum să nu-ţi pierzi curajul? Adu-ţi aminte de asta în momentele când te iei prea în serios.

În creştinism, asceza este de neconceput fără credinţă; aici yoga n-ar fi posibilă. Pentru creştin, exerciţiul pur, disciplina în sine, detaşată de orice crez, ţine de aberaţie sau de nihilism.

Fiecare îşi face o idee despre sine; ideea asta e nebunie curată, câtă vreme nimeni n-o acceptă, şi nici măcar n-o înţelege, nu şi-o imaginează. Individul trăieşte însă cu ea, şi nu-şi dă seama că-i absurdă, că n-are nicio noimă, decât din când în când, în acele goluri, în acele paranteze ce rup pentru o clipă continuitatea pomenitei nebunii. E vorba atunci de luciditate? Sau de o nebunie şi mai mare?

Binecuvântate fie eşecurile! Le datorez *tot* ce ştiu.

17 octombrie – Azi după-amiază, pentru un fleac (un conflict cu birtaşul grec de alături), m-am înfuriat într-un hal ce întrece orice închipuire. Să ajung aici, ce ruşine!

Orice violenţă e suferinţă. Un om care-şi pierde autocontrolul este de plâns: cel mai adesea riscă să fie ridicol. Iar ridicolul e tocmai suferinţă.

Admiraţia mea pentru Talleyrand. Un om consecvent cu sine însuşi, care nu credea în nimic şi *care-a dovedit-o*. Întreaga lui carieră: un joc abil printre fanatici sau marionete. A ridicat la rang de artă lipsa de scrupule. A înşelat şi a trădat pe toată lumea; în acelaşi timp a făcut Franţei mai multe servicii decât cei care se credeau şi erau sincer patrioţi.

„Clipă şi Cauză. Discontinuul în gândirea filosofică a Indiei” – teză destul de remarcabilă pe care Lilian Silburn i-o dedică lui Buddha, nici mai mult nici mai puţin. E ca şi cum i-ai dedica lui Iisus o teză despre filosofia Evului Mediu.

18 octombrie – în plan spiritual, orice durere este o şansă;

dar numai în plan spiritual.

Timp de mai multe ore, m-am învârtit în pat; speram să profit de această veghe forţată, să găsesc vreun adevăr de care să mă agăţ sau de care să fiu mândru: osteneală deşartă.

La piaţă, o femeie hidoasă, cu un cap de vultur, începe să-mi facă scandal pentru că am trecut între ea şi tarabă. „Nu sunteţi bine crescut. Un domn nu trebuie să treacă înaintea unei doamne etc”. Şi dă-i, şi dă-i. Slăbiciune incredibilă, încerc să mă justific şi mă înfurii mai ceva decât cucoana. Ajuns aici, cantotdeauna, senzaţie de rău fizic. Hotărât lucru, nu voi atinge indiferenţa decât după moarte.

„Fapta nu i se potriveşte omului” – adevăr din Upanişade, la antipodul budismului, care-i întemeiat pe suveranitatea faptei.

Megalomanul este omul care spune cu voce tare ceea ce fiecare crede în ascuns despre sine.

Ce poate să însemne viciul! Astăzi, mergând la biblioteca arondismentului VI, îmi propusesem să înapoiez cărţile fără să iau altele în loc, astfel încât, scăpat de ele, să pot lucra mai bine. Ajuns la bibliotecă, *timp de un ceas* am scotocit după... alte cărţi. Furie teribilă când am văzut că nu e nimic de făcut, că, lectura fiind viciul meu, trebuie neapărat să-i cedez. Am nevoie de prezenţa *materială* a unor cărţi acasă, a unor cărţi *împrumutate*; de când mă ştiu a fost la fel, în toate oraşele în care-am trăit, în România, în Germania, în Franţa. De altfel, degeaba vrei să înăbuşi un viciu când e atât de înrădăcinat; să te desparţi de el înseamnă să te sinucizi. Cea mai mare greşeală pe care poţi s-o faci cu cineva e să-l ataci în tot ce are el mai profund, mai tenace, mai personal: viciul său. Trebuie, din contră, ori să-l elogiezi, ori să nu scoţi o vorbă despre el; blamându-l, ţi-l faci duşman de moarte pe cel care-i este robit. De vreme ce viciul nu e ceva exterior, dobândit, ci lăuntric şi, ca să spun aşa, imanent, de vreme ce nu poate fi smuls, să-l lăsăm să prospere în noi şi în ceilalţi. Nu putem extirpa un viciu profund; iar dacă am putea, ar fi înlocuit de un altul, mai rău. Lecuire nu există. Din fericire, am fi tentaţi să spunem. Căci

orice viciu este o certitudine. Dovada? — Poate umple o existenţă şi-i mulţumeşte pe cei mai exigenţi.

Răul stă în acumulare, în *posesie.* Măcar sub acest aspect, soarta s-a îndurat de mine. Cel care posedă bunuri nu mai este el însuşi, mai ales dacă le-a adunat chiar el; căci din cauza trudei şi grijilor ce l-au costat se va lega de ele mai mult decât dacă le moştenea. Nu averile dobândite, ci averile moştenite se risipesc. Priviţi mutra celui care a reuşit, care a *tras,* vreau să spun. Nu veţi descoperi la el nici cea mai mică urmă de milă. Din acest aluat e plămădit *duşmanul.*

M-am cufundat din nou în budism: otrava lui e prea tare şi prea delicioasă ca să-i pot rezista. Îmi promisesem totuşi să nu mai am de-a face cu Orientul.

18 octombrie 1966. Ora 1 noaptea. – Moartea mamei.

Mi-a anunţat-o o telegramă sosită aseară. Mama îşi trăise traiul. De câteva luni, dădea semne alarmante de decrepitudine. Totuşi, chiar azi-dimineaţă, am primit de la ea o carte poştală din 8 octombrie, ce nu trăda nicio scădere mintală, îmi scria că a căzut într-o melancolie despre care se spune, adăuga ea, că e a bătrâneţii. — Aseară, era la mine J.M.; îi sărbătoream ziua de naştere. Sună cineva; nu deschid. Câteva minute mai târziu, m-am dus să văd dacă e vreun bilet, ceva. Nimic. Un ceas mai târziu, mergând să caut o carte, văd o telegramă strecurată pe sub uşă. Înainte chiar de-a o deschide, ştiam ce conţine. Am revenit fără să le spun nimic celorlalţi. Cu toate astea, pe la ora 11, J.M. Îmi spune că trebuie să plece, că probabil sunt obosit, că sunt palid. Eu totuşi mi-am ascuns mâhnirea cât am putut mai bine, şi cred că am fost foarte *vesel* tot timpul. Se vede însă că ceva mă rodea în ascuns şi străbătea pe chip.

Tot ce am în mine bun sau rău, tot ce sunt, îmi vine de la mama. I-am moştenit bolile, melancolia, contradicţiile, totul. Fizic, îi semăn leit. Toată fiinţa ei s-a agravat şi s-a exacerbat în mine. Sunt izbânda şi înfrângerea ei.

19 octombrie. Tânăra literatură franceză de azi te duce cu gândul la nişte traduceri proaste ale unor texte încâlcite. Traduceri din nemţeşte.

Fenomen nou în literatură: poţi folosi orice cuvânt, poţi propune orice inepţie lingvistică. Inevitabil, cantitatea naşte şi invenţii fericite. După trei secole de limbaj emasculat (din cauza Academiei şi a lui Racine), de limbaj perfect şi sărac, limba revine la libertatea pe care-o cunoscuse în veacul al XVI-lea. Ar fi trebuit să continue pe drumul lui Montaigne. Ce cădere, când te gândeşti că de la el s-a ajuns la Voltaire! Nici engleza, nici germana, nici spaniola (rusa şi mai puţin) n-au îndurat cenzura unei instituţii şi nici n-au fost victime ale superstiţiei „gustului". Sunt limbi care s-au dezvoltat firesc, ca un arbore sau ca o melodie.

Franceza, limbă de seră începând cu secolul al XVII-lea, e pe cale să se emancipeze; redevine *sălbatică.* Nu-i însă prea târziu? Mai poate ea să aibă un destin? Avem motive să ne îndoim. Dar cel puţin devine iarăşi vie şi liberă ca la începuturile sale.

19 octombrie. Moartea mamei este ca moartea mea, de vreme ce mi-a transmis toate infirmităţile ei. Ştiu ce-mi rezervă viitorul.

Există în familia mea o înclinaţie spre descurajare; dintre noi toţi, mama rezista cel mai bine, era cea mai curajoasă. Apoi, cu câtă tenacitate a rezistat morţii!

Nu-mi pot desprinde gândul de ceea ce se va fi petrecând la Sibiu. Ai mei, aproape toţi reduşi la mizerie, adunând ce mai au pentru a salva aparenţele, adică pentru a-i face mamei o înmormântare decentă.

În faţa morţii, cum să spui: „lucrul ăsta e al meu, îmi aparţine", cum să spui: *eu*? în faţa morţii, totul este impostură, totul; poate ea însăşi nu e decât impostura supremă.

Cu starea mea de sănătate, e de necrezut că am dus-o atâta. De la vârsta de şaptesprezece ani, am fost bolnav întruna. Toată viaţa mea a fost doar suferinţă şi meditaţie asupra suferinţei. Reumatismul, furnicăturile permanente în nervul sciatic iar acum în toţi nervii, durerile de la schimbarea vremii, nopţile pe care le petrec încovrigat în pat ca un şarpe lovit de nu ştiu ce blestem – uneori mă satur de toate, în ciuda

setei mele, a setei mele de nestins.

Nu se poate *discuta* cu durerea fizică.

Mama nu mai suferă. E ca şi cum n-ar fi suferit niciodată, n-ar fi existat niciodată.

Lucrul care m-ar umili cel mai mult ar fi să am succesul lui cutare sau cutare, să văd apărând studii, cărţi despre mine. Îmi suport infinit mai bine statutul meu de necunoscut decât o astfel de situaţie: să ai un nume recunoscut – nu cunosc înfrângere mai dureroasă.

Obsesia mormântului mi-a tăiat pofta de glorie; nu mi-a rămas decât ideea şi, foarte vag, gustul ei. Pentru mine gloria este o imposibilitate pe care n-o regret şi care, dacă ar fi posibilă, m-ar dezonora în propriii mei ochi.

19 octombrie. I-am scris fratelui meu că moartea mamei este o eliberare şi chiar o *soluţie.* Acest ultim cuvânt e de-a dreptul oribil, cu atât mai mult cu cât s-ar putea crede că este o soluţie pentru noi, când bineînţeles că era doar pentru mama.

Azi-dimineaţă, exact când pe ea o coborau în mormânt la Răşinari, prinţesa G. mă ţine la telefon jumătate de oră ca să-mi ceară informaţii privind posibilitatea de a traduce în englezeşte „memoriile” bărbatului ei. Puteam să i-o retez şi să-i spun că am altele pe cap, însă prefer chiar şi acest gen de discuţie decât frazele convenţionale de care-aş fi avut parte dacă-i spuneam că sunt în doliu.

Doreen, o prietenă englezoaică, care se crede sau chiar e bolnavă de cancer, îmi telefonează că peste două ore trece pe la mine ca să-şi ia rămas bun. Părăseşte definitiv Parisul şi pleacă la Nisa. Ce să-i spun? Cum să evit falsitatea, minciunile, mila? N-ar trebui să vorbim niciodată cu ceilalţi despre ceea ce ne priveşte numai pe noi. Chestiunile de sănătate, de bani ca şi cele de doliu ar trebui excluse din conversaţie o dată pentru totdeauna. Câtă cruzime! — Ar însemna să-i lipseşti pe oameni de cea mai mare dintre plăceri, plăcerea de a se plânge.

De neînţeles la evrei, oameni atât de subtili, de rafinaţi, e

îndârjirea lor, acea latură de *conquistador* ce m-a frapat întotdeauna la ei şi care nu încetează să mă fascineze şi să mă năucească. Prin comparaţie, de fiecare dată când am de-a face cu un evreu, îmi văd abulia în toată oroarea, în toată gravitatea ei. Am spus-o şi în altă parte dar simt nevoia s-o repet, într-atât de reală, de importantă, de misterioasă mi se pare această trăsătură. Aici trebuie să fie cheia nesfârşitului lor exod.

20 octombrie. Primit de la soră-mea o carte poştală trimisă pe 12 octombrie, deci cu şase zile înainte de moartea mamei, în care îmi spune: „Uneori are o indiferenţă pentru toate[1]”**.**

Vizita lui Doreen. Are atâta farmec şi spirit, iar engleza ei e atât de frumoasă, încât a fost o adevărată încântare. Are un fel de a vorbi despre boala ei, ca despre ceva grav şi în acelaşi timp un fleac, încât nu poţi să n-o admiri. Apoi, s-o auzi cum spune o anecdotă! Nimeni nu o mai face ca ea. O delicateţe... răscolitoare.

Încercat să recitesc din *Jurnalele* lui Bloy. E pasionant la început, pe urmă penibil. Automatismul injuriei, al şantajului, al pozei *supranaturale* (dacă pot spune astfel) este obositor până la urmă. Totuşi, găseşti accente ce sunt doar ale lui. Un arţag unic. îl citeam acum exact treizeci de ani, în 1936, la Sibiu, pe când îmi făceam serviciul militar. Un căpitan, Alexiu, avea opera completă sau aproape: 22 de volume. Le-am citit pe toate, cred. Nu-mi regăsesc entuziasmul de atunci, dar ar fi nedrept să vorbesc de o decepţie. Rezistă mult mai bine decât mulţi contemporani ai lui pe care lumea încă-i citeşte.

Înţelepciunea e să laşi lucrurile aşa cum sunt. De câte ori am încercat să îndrept ceva, am sfârşit şi mai rău, din cauza unor complicaţii neprevăzute şi la drept vorbind imprevizibile, inerente oricărei schimbări, *chiar şi în bine.*

Pentru unii, totul vine prea târziu: s-au născut *postum.*

Mama a murit în cvasidisperare; tata, într-o disperare totală.

---

[1] În româneşte în original. *(N.t.)*

(Dar să fim drepţi: destinul lor, comparat cu al celor morţi în lagărele de concentrare, pare şi chiar este de invidiat: amândoi au murit împovăraţi de ani – şi de boli.)

Facultatea de a mă înduioşa nu mi s-a tocit de tot. Cinismul meu este de suprafaţă, verbal, abstract. Când fac un rău, sunt atât de stângaci! Novice în arta de a vătăma – în practică, repet, căci în teorie mă simt în stare să-l concurez chiar şi pe Demon.

Eroismul este pueril. Trebuie să privim *mai departe.*

Prostul obicei de a scrie doar când îmi vine „inspiraţia" face că am ajuns la o vârstă când alţii au deja în urmă o operă fără să mă pot lăuda, eu, că am produs vreuna. Departe de asta. Doar *crâmpeie* – iată rezultatul atâtor ani de muncă amânată. Dar asta era înscris în oasele mele, în sângele meu…

Bloy citează deviza de pe un vechi cadran solar: „E mai târziu decât credeţi".

Tristeţea vidă, fără gânduri, există, în ciuda aerelor grave şi gânditoare pe care le mimează – ba nu, care-i sunt naturale.

Noaptea târziu, când nu mai ştii ce să faci cu viaţa şi nici cu moartea ta.

Am vrut să fiu uitat şi-am izbutit cu uşurinţă.

21 octombrie. Efectul absolut straniu pe care mi l-a produs o scrisoare a mamei, trimisă pe 12 octombrie şi primită abia azi, la trei zile după moartea ei. Ca un mesaj de dincolo de mormânt. Lucru semnificativ, din primăvară şi până acum e singura misivă în care nu-mi trimite veşti despre sănătatea ei, nici nu se plânge de durerile ei de cap.

Puah!

22 octombrie. Pentru mine, fericirea e să fiu afară, să umblu. Dacă mă aşez, mă apucă o nervozitate irepresibilă.

Omul n-a fost făcut pentru a fi ţintuit pe un scaun. Dar poate nici nu merită ceva mai bun.

O originalitate *fără nicio noimă*, iată ce-mi vine să spun despre majoritatea scriitorilor în vogă.

Moartea mamei mi-a răscolit tot trecutul, care, dintr-odată, s-a reînsufleţit. Asemeni morţilor, şi eu am viaţa în urma mea.

Moartea unei fiinţe dragi e resimţită ca o insultă personală, ca o umilinţă ce se agravează pentru că nu ştii cui s-o reproşezi: Naturii, lui Dumnezeu, sau chiar răposatului. Da, aşa este, ţi-e ciudă pe mort, şi nu-l ierţi prea uşor pentru că a luat această hotărâre. Putea să mai aştepte, să ne întrebe şi pe noi... Nu depindea decât de el să mai trăiască. Pentru ce atâta grabă, atâta zel, atâta nerăbdare? Ar fi viu şi acum dacă nu s-ar fi *grăbit* atâta spre moarte, dacă n-ar fi acceptat-o cu atâta uşurătate.

Mi s-a povestit cazul unei femei care, după treizeci de ani de surzenie, şi-a recăpătat auzul în urma unei operaţii, şi care, îngrozită de zgomot, a cerut să i se redea beteşugul... îi e cu neputinţă să doarmă, viaţa i-a devenit un coşmar. La fel i s-ar întâmpla oricărui om care-a murit acum, să zicem, cincizeci de ani, şi pe care l-am readuce la viaţă. Ar cere să se-ntoarcă în mormântul lui.

Asta mi-a amintit ce-mi spunea într-o zi Henry Corbin: punându-şi prima dată aparatul de auzit, s-a dus la fereastră; s-a tras imediat înapoi, îngrozit de vacarmul ce urca din stradă. În ziua aceea a fost mulţumit, aproape fericit de a fi rupt de lumea exterioară.

22 octombrie. Ora 2 noaptea. Revenit din plimbarea mea obişnuită în jurul grădinii Luxembourg, acces de???[1].

Nimicul ca fond al tuturor lucrurilor, non-realitatea esenţială a lumii acesteia, chiar şi a suferinţelor. Ce este o fiinţă? Cum putem numi *fiinţă* o figură inevitabil sortită ruinei, instabilă şi precară în mod absolut? Nu, nu există nicăieri nimic de care să

[1] În text. (*N.t.)*

te poţi agăţa. E oare posibil să nu meritǎm mai mult? Da, e posibil. Mă uit spre pat ca înspre unica soluţie. Să recădem în inconştienţă, să ne întoarcem la epoca anterioară întrebărilor, anterioară *omului*, anterioară celei mai mari erori a naturii.

Tocmai am terminat *Jurnalul* lui Bloy (Cochons-sur-Marne, l'Invendable). Dezamăgire, enervare. Hotărât lucru, nu regăsesc entuziasmul de acum treizeci de ani. S-a spus despre el că „dezonorează sărăcia". Afirmaţie justă. Apoi, ce idee, la mine, să recitesc un... pamfletar! Furia automată, impertinenţa sistematică, calomnia, balele, epilepsia neîntreruptă din partea unui ins ce aspira la sfinţenie şi care nu era decât un om de litere, un maniac talentat, un zurbagiu fără pereche. Ca scriitor, este, uneori, extraordinar – în invectivă, evident. Ce păcat că nu şi-a ţinut în frâu *adverbele*! Cel mai adesea sunt inutile sau insuportabile. Dar în sfârşit, era o figură, iar în genul cârtitor nu a fost depăşit.

24 octombrie. Mi-am dat seama că X, prieten vechi, cum se spune, se poartă cu mine ca un făţarnic, că în fond mă urăşte, că mă invidiază deşi pe lângă el sunt un pârlit. N-ar trebui să-mi pese, după ce de atâtea ori am denunţat iluziile prieteniei. Oricât am fi de lucizi, ne rămân laturi naive, nu coincidem cu ceea ce *ştim.*

25 octombrie Expoziţia Vermeer la Orangerie. În faţa „Vederii din Delft" (pe care o ştiam mai de mult), am reacţionat la fel ca-ntotdeauna în faţa lucrurilor exaltante: urâtul a rămas în urmă, e neglijabil, trebuie depăşit...

Această lumină, această glorie *intimă* a lui Vermeer te fac să uiţi tot ce poate fi infernal pe pământ.

26 octombrie. Şase ore de mers între Étampes şi Dourdan. – Souzy, Villeconin, Breuillet, Étrëchy. Pe drumuri, aproape nimeni, în zilele de lucru. Apoi, ce fericire să intri într-un sătuc fără zgomot, fără copii, fără niciun semn de viaţă sâcâitor!

Tot ce am scris e produsul crizelor de urât. Dar nu trăiesc mereu sub apăsarea lor, aşa că scrierile mele dau o imagine incompletă a ceea ce sunt. Veselia mi-am risipit-o în viaţă, în

discuţii; nu mi-a mai rămas şi pentru cărţi: pentru ele am păstrat toată fierea de care dispun. Nu pot să scriu decât sub apăsarea gândurilor negre; de îndată ce storc din ele un aforism, apăsarea scade. Nu-i vorba, în cazul meu, nici de filosofie, nici de literatură, ci pur şi simplu de terapeutică. Asta o fi plăcut şi util pentru mine, nu pentru cititor. Or, important e cititorul!

Despre Dna de Staël: „Avea în suflet prea multe legături pasionate ca să nu fi iubit enorm, iar în cap prea multă imaginaţie ca să nu fi crezut adesea că iubeşte”. (Dna de Remusat)

De ani de zile, dimineaţa la trezire, senzaţia că-n locul creierului se întinde o stepă.

Într-o carte despre Talleyrand, se vorbeşte despre „pofta lui de a dispreţui” – care mi se pare trăsătura esenţială a personajului.

În materie de absolut, n-am depăşit stadiul *ispitei.*

Fratele meu se miră (sau se minunează) că mama, moartă fiind, şi-a păstrat surâsul. „Pe faţa imobilă a mamei era un zâmbet care m-a uluit. Părea că a murit fericită[1] ” Probabil că într-adevăr a murit fericită. A fost izbăvită de suferinţe, a găsit ceea ce căuta, chiar dacă nu dorea moartea în mod conştient.

Îmi vine-n gând, atât de diferită, masca lui Rolland de Reneville: trăda o spaimă, o groază, un *refuz –,* căci nu voia *cu niciun chip* să moară, neavând motive să se plângă de viaţă. Moartea nu putea să-i aducă nimic. De aceea, toată figura lui exprima neconsolarea.

3 noiembrie. Ninge. Tot oraşul e alb şi îngropat. Ce bine înţeleg abulia rusească, *aciainia,* pe Oblomov, Katorga şi Biserica ortodoxă!

Probabil ninge şi la Răşinari, pe mormântul mamei. Noaptea trecută, am văzut – da, văzut – mormântul şi pe mama întinsă în proaspătu-i coşciug.

[1] În româneşte în text. (*N.t.*)

M-am gândit la poemul lui Emily Brontë, *Remembrance.*

Nu uita să faci deosebirea dintre frenezie şi prolixitate.
Nu văd o adevărată frenezie la scriitorii actuali; în schimb, o *straşnică* inflaţie verbală.

Falsă problemă: numim astfel o problemă care a încetat să ne intereseze.

Când primesc o carte de maxime, de note, de fragmente de orice soi, prima mea reacţie e de exasperare – iar a doua la fel.

Parisul – oraş în care-ai putea întâlnit câţiva oameni interesanţi dar unde întâlneşti pe oricine, în afară de ei. La Paris, pisălogii te chinuie ca pe Cristos.

5 noiembrie. A ţine un jurnal înseamnă să capeţi deprinderi de mahalagioaică, să observi tot felul de fleacuri, să insişti asupra lor, apoi să dai prea multă importanţă celor ce ţi se întâmplă, să neglijezi esenţialul, să devii scriitor în cel mai rău sens al cuvântului.

Nu e bine să scrii *despre* cineva. Trebuie să te ocupi de probleme, sau de sensul *ascuns* al experienţelor pe care le trăieşti.

Nu am nicio afinitate cu scriitorii de azi, în Franţa cel puţin, şi în general mă depărtez tot mai mult de literatură. Mă preocupă *definitiv* altceva.
Sentiment de singurătate absolută la Paris (sunt desigur şi oameni pe care-i întâlnesc, dar aceia nu sunt scriitori).

X, Y, Z etc. — Ce riscă ei „făcându-şi „cărţile?

Viaţa, în clipele ei cele mai frumoase, e cel mult un echilibru de neajunsuri.

E uşor să minimalizezi rolul individului în istorie. Totuşi, dacă Hitler ar fi fost ucis în atentatul din iulie 1944, câte vieţi n-ar fi fost cruţate. Milioane!

O naţiune, cea mai serioasă din Europa, şi Europa însăşi, date pe mâna unui bolnav mintal. Asta explică declinul acestui colţ al lumii.

Mi-ar fi groază să exercit vreo influenţă; – cu toate astea aş vrea să fiu *cineva* – prin ineficacitatea mea. Să tulbur spiritele, da, să le dirijez, nu.

De dimineaţa până seara, să-ţi dai osteneala pentru oameni pe care îi dispreţuieşti.

Pe când încă era tânăr ofiţer, Rostopşin, viitorul incendiator al Moscovei, i-a fost prezentat lui Suvorov; acesta, fără să-i vorbească, a făcut trei tumbe apoi l-a întrebat: „Domnule, câţi peşti sunt în Neva?" Rostopşin, fără să-şi piardă cumpătul, i-a spus un număr oarecare. Atunci Suvorov, impresionat, îi întinde mâna.

… Iată una din cele mai bune istorii zen din câte există.

Citesc, într-o carte despre sfânta Tereza, capitolul despre exhumările succesive ale sfintei.

Latura morbidă a Spaniei m-a fascinat, iar dacă am iubit această ţară a fost în primul rând din cauza obsesiilor ei funebre.

Tereza d'Avila murind la mănăstirea Alba, tradiţia spune că două călugăriţe au „profanat" mormântul sfintei pentru a-i fura inima. Asta deoarece ştiau că trupul e cerut de episcopul de Ávila. Sigur este că cele două călugăriţe au fost puse la „penitenţă" şi că au dispărut în nu se ştie ce mănăstire sau închisoare.

Cadavrul mă atrage şi cu toate astea creştinismul nu-mi place.

Când treci de la creştinism la budism, superioritatea celui din urmă asupra celui dintâi e zdrobitoare. Pur şi simplu ne-am pierdut vremea prosternându-ne în faţa Crucii.

(Totuşi, când mă gândesc la El Greco, la Rembrandt sau la

Meister Eckhart, repulsia mea faţă de creştinism îmi pare excesivă, nejustificată. Ce-i de făcut?)

Să faci din viaţa ta orice, în afară de literatură. Uşor de spus, dar tocmai asta e – că nu poţi face altceva din ea.

Când nu voi mai accepta umilinţa nici unei mâhniri…
Dar asta înseamnă moarte. Viaţa e *aptitudinea* pentru mâhnire.

Imposibil să-l consolezi pe un ins copleşit de mâhnire, mai ales când o împărtăşeşti. „Nici viaţa, nici moartea nu contează. Trebuie doar să salvăm aparenţele, căci dincolo nu există nimic” – e tot ce am putut găsi în chip de consolare pentru soră-mea. Mai bine mă abţineam.

8 noiembrie. Sala Gaveau. Recitalul clavecinistei Zuzana Rúžičková. *Variaţiunile Goldberg.* După mai bine de cinci luni, e prima oară când mă duc la concert. Entuziasm şi plenitudine.

11 noiembrie. Am privit îndelung cedrul de Liban din Jardin des Plantes. Locul lui nu era acolo. Mi-a plăcut să mi-l imaginez având drept fundal deşertul. Prezenţa altor arbori în jurul lui îl umileşte.

12 noiembrie. Plimbare în pădurea Rambouillet. Şase ore de mers. Dimineaţă însorită, apoi ceaţă divină.

Am citit într-o carte – depăşită – despre limbaj că o metaforă „trebuie să poată fi desenată”. Dacă s-a făcut ceva „valabil” în literatură după Rimbaud, el fiind iniţiatorul, e tocmai negarea acestei definiţii, care de fapt se aplică doar clasicilor sau literaturii de inspiraţie didactică. Metafora *coerentă* şi-a trăit traiul.

Într-o carte de gramatică, pleonasmul e definit ca un *exces* în căutarea „proprietăţii termenilor”. — Definiţie justă.

Am început cu limba franceză o luptă care-i departe de a fi terminată, nici nu va fi vreodată. Cu asemenea adversar!

Totul pe lumea asta e suferinţă, până şi plăcerea.

Drama de a face parte dintr-o naţie *improvizată.*

16 noiembrie. Citit biografia lui Frederick Rolfe[1], „baronul Corvo”, de Symons. Impresie foarte puternică. Rolfe ăsta e maestrul decăderii noastre.

L-am zărit pe V.G. – şi m-am făcut că nu-l văd. Sila pe care mi-o inspiră e oare îndreptăţită? Sunt uimit de indignările mele. Ce-mi pasă de ticăloşi? Şi de altfel cine-i ticălos?

Din nou, pofta de a mă ruga, de a plânge, de a mă dizolva, de a nu fi nimic, de a reveni la acel zero iniţial, de dinaintea *oricărei* naşteri.

Apa mi se pare de neconceput. Parcă o văd pentru întâia oară, parcă i-aş fi ignorat total existenţa până acum. Redescopăr universul, mă nasc din nou în fiecare zi. Numai de n-ar ascunde ceva morbid această stare de revelaţie. O asemenea virginitate „metafizică” poate oare, la vârsta mea, să prevestească ceva bun? Fapt e că nu încetez să fiu surprins de prezenţa lucrurilor, de noutatea lor, de caracterul lor insolit, de *jamais vu.* Să fie o a doua naştere? Sau…

Stau în faţa elementelor, le văd ca în a doua zi de după Facere.

Îşi ascunde ranchiunele – ăsta e tot secretul omului *cumsecade.*

Să nu te răzbuni e lucrul cel mai greu, mai antinatural dintre toate. Răzbunându-te însă, te cobori exact la nivelul celui pe care vrei să-l pedepseşti.

Să te răzbuni ori să nu te răzbuni – e unica problemă a moralei.

---

[1] Frederick William Rolfe (1860-1913), scriitor englez, şi-a semnat majoritatea operelor cu pseudonimul „baron Corvo. Vezi A.J.A. Symons, *The Quest for Corvo* (Londra, 1934); *À la recherche du baron Corvo* (Paris, 1962). (*N.t.*)

18 noiembrie. O revistă de provincie mă invită să colaborez la un număr despre sinucidere. Le trimit o scrisorică de refuz. O frază e scoasă din ea şi publicată în fruntea respectivului număr, ca şi cum aş fi scris-o anume! Iată fraza în chestiune:

„Ideea sinuciderii m-a însoţit în toate împrejurările, grave sau frivole, ale vieţii. În fond e vorba de o obsesie cu-adevărat salutară, de vreme ce până acum mi-a permis să rezist ispitei de a mă nimici pe dată”.

Sunt un mare amator de biografii, ca toţi cei care nu au o „viaţă”.

Byron este exasperant; există însă în mine ceva profund impur care mă face să-l invidiez de fiecare dată când citesc o carte despre el. Latura mea sardonică, probabil. Invidia mea faţă de Satan tot de acolo vine.

Mi-ar fi plăcut să trăiesc în epoca romantică, dar nici timpul nostru nu-mi displace peste măsură.

Încercat zadarnic, pentru a zecea oară, să citesc în franţuzeşte *Holzwege*[1]. Mă-ntreb ce poate suscita într-un creier „tânăr” acest stil exasperant, adesea neinteligibil, aparent profund. În nemţeşte, nu e lipsit de frumuseţe, deşi dovedeşte o lipsă de măsură şi o vanitate absolut insuportabile.

Jurnalul unui scriitor se poate citi; sunt fragmente în care există viaţă. Sunt însă din ce în ce mai puţin capabil să înghit maximele, cugetările, formulele oraculare care înseamnă totul şi nimic. Când mă gândesc că am scris dintr-astea eu însumi, mă apucă sila! mai bine să uităm!

19 noiembrie. Va trebui să mă hotărăsc totuşi să scriu *Noaptea la Talamanca,* proiect pe care l-am abandonat în chip ruşinos.

20 noiembrie. *Place des Vosges,* cu arborii săi cam golaşi în care mai atârnă câteva frunze îngălbenite, nu mi-a părut

[1] *Holzwege* (1950), lucrare a lui Martin Heidegger; traducere franceză: *Chemim qui ne menent nulle part* (Gallimard, 1962). (*N.t.*)

niciodată mai frumoasă ca azi: contemplând-o azi după amiază, îmi spuneam: „Piaţa asta răscumpără Parisul”. (Mai degrabă ar fi trebuit să spun: „Mă *consolează* pentru că trăiesc la Paris.”)

Există în gnosticism o latură aberantă care-mi explică interesul pe care i-l port.

Am început să recitesc *confesiunile* sfântului Augustin – pentru a nu ştiu câta oară în viaţă. îl iubesc şi îl detest pe acest retor. Însă oricum, e ceva să-ţi scrii memoriile *ca să ţi le citească* Dumnezeu.

A mulţumi pentru o carte pe care n-am putut s-o citesc e o corvoadă cu care nu mă pot obişnui, în ciuda unei practici îndelungate.

Doar grijile ne împiedică să înnebunim. Fără ele, existenţa ar fi de-a dreptul infernală. Mai întâi, grijile ne împiedică să ne gândim la moarte; apoi...

23 noiembrie. Cu cât încerci să uiţi de tine însuţi, cu atâta rişti să devii unicul obiect al propriilor gânduri.

Cu cât detest mai mult oamenii, cu atâta trebuie să întâlnesc mai mulţi. Plătesc scump privilegiul de a fi *liber,* de a nu avea o ocupaţie precisă. Obligaţiile mele sunt tot atâtea servituţi. Atât de mult preţuiesc singurătatea, că orice rendez-vous îmi pare o crucificare.

James Joyce. Corespondenţă.
M-a cucerit cu... *problemele lui de sănătate.* Clica celor *suferinzi.*

Motivul pentru care nu-mi place *Ulise,* este de fapt că-i prea *elaborat*; aproape un roman... didactic. Apoi îi lipseşte acel ritm precipitat pe care îl găseşti la Dostoievski şi la Proust.
Extraordinar e că a fost *concepută* o asemenea carte. Ideea iniţială mă impresionează aproape mai mult decât realizarea. De altfel, nu l-am putut citi decât pe bucăţi, niciodată în întregime. E o ţesătură de „bârfe”, o *enciclopedie* a divagaţiei, flecăreala

unei mahalagioaice *universale.*

Singurul mod de a mântui creaturile este să le iubeşti în Dumnezeu, cum recomandă sfântul Augustin, care a scris o pagină superbă pe această temă amintindu-şi de moartea unui prieten al său, adolescent.

De fiecare dată când trebuie să mă-ntâlnesc cu cineva, *îl urăsc*; apoi îl iert. Este efectul liniştirii dar şi regretul că am fost nedrept cu el.

24 noiembrie. Moartea surorii mele. La cinci săptămâni după mama. Vestea mi-o trimite fratele meu într-o telegramă formulată astfel: „A murit *şi* sora noastră".

Soră-mea fiind moartă, cumnatul meu invalid iar nepotul meu buimăcit, pierdut, incapabil să se ocupe de cei trei copii ai lui, iată-mă obligat moral să-i ajut, să am grijă de ei, eu care am făcut orice ca să nu mă perpetuez, ca să nu am *moştenitori* (?!), pe de o parte dintr-un soi de groază instinctivă de a împărtăşi răspunderile celorlalţi, pe de alta dintr-o vie repulsie pentru tot ce înseamnă *viitor.* Iată-mă acum pedepsit şi pus în faţa unor obligaţii de care-mi este imposibil să fug. Până acum mi-am ajutat familia ca un diletant; de-acum înainte va fi ceva serios. O perioadă *nouă* începe pentru mine.

În clipele de tristeţe, poftă nebună de a lucra. E un simptom *sănătos,* la mine.

24 noiembrie. Nu îndrăznesc nici să-mi imaginez disperarea ce trebuie să domnească în casa cumnatului meu. Din familia mea n-am mai rămas decât frate-meu şi cu mine.

25 noiembrie. De aproape doi ani, în fiecare scrisoare, biata soră-mea se plângea că e obosită, sfârşită. Refrenul ăsta îmi devenise insuportabil. Acum şi-a aflat odihna. Nu pot s-o plâng. Nu-l poţi plânge pe cel ce s-a eliberat de o povară.

În afară de mama, toţi din familia noastră am suferit de oboseală cronică.

Când îl citesc pe Tolstoi, îl prefer lui Dostoievski, iar când îl citesc pe Dostoievski, îl prefer lui Tolstoi.

Ca să-mi diminuez capacitatea de a suferi, am recurs la scepticism. Din fiecare îndoială fac un anti-chin. Căci îndoiala, când e formulată, conştientă, e un chin depăşit, deci un leac.

26 noiembrie – Azi au îngropat-o pe biata soră-mea, presupun.

Sunt treizeci de ani, cred, de când am văzut-o ultima oară. Mâhnirea mea are inevitabil ceva abstract. Cum să plângi pe cineva când abia îţi aminteşti cum arată? Ca să-mi regăsesc cu adevărat sora, trebuie să mă întorc în copilărie.

27 noiembrie. Aproape nicio frunză în arborii din parcul Luxembourg.

Nu-ţi doreşti moartea decât când eşti cât de cât sănătos; ţi-e groază de ea de îndată ce eşti cât de puţin bolnav.

Miezul nopţii – Plimbare pe jumătate funebră în jurul grădinii Luxembourg. Gândit la posibilităţile de a-mi ajuta familia, ce-a mai rămas din ea. Cei trei copii ai nepotului meu sunt practic în sarcina mea. Iar eu nu am niciun venit real!

Să te rogi arată un anume grad de disperare; dar asta nu-i nimic în comparaţie cu nevoia ca alţii să se roage pentru tine – care e disperarea însăşi.

Guarahani – insula unde au acostat cele trei caravele ale lui Columb la 12 octombrie 1492. Indigenii i-au primit pe străini cu toată bunăvoinţa. Paisprezece ani mai târziu, insula era complet pustie, indigenii fiind masacraţi sau alungaţi.

28 noiembrie. Azi după-amiază, la Saint-Séverin, o orchestră germană repetă pentru concertul de diseară. O oră de Händel – *Concert pentru orgă şi orchestră, concerta grosso* (care din ele?). Ce-mi place la acest gen de concert e că se studiază bucata, că uneori se repetă de trei-patru ori. Sfârşeşti prin a te

impregna de ea. Senzaţii pe care nu le pot descrie, orice adjectiv fiind aici, inevitabil, afectat şi pompos.

... Am aprins două lumânări pentru mama şi pentru soră-mea...

Plăcerea aceea, la Saint-Séverin, să auzi o orchestră ce cântă doar pentru tine şi pentru Dumnezeu... căci în biserică nu mai era nimeni. Apoi, acele scaune goale au ceva exaltam. Aveam impresia că *simt,* că *vibrez* în locul tuturor celor ce nu erau acolo.

E posibil să nu-ţi placă *Ulise.* Dar după el nu mai poţi suporta celelalte romane.

29 noiembrie. Primit azi-dimineaţă o carte poştală de la soră-mea. A scris-o pe 18 curent; peste şase zile, ea nu mai era.

Mă gândesc deodată la zilele acelea din Carpaţi, când, în liniştea ireală, ascultam freamătul ierbii sub o adiere imperceptibilă.

Când nenorocirile se repetă, puţin câte puţin devii insensibil la ele, şi îţi spui că Iov a fost tot ce vrei, dar nu un înţelept.

Sper să ajung cândva la stadiul în care cuvântul *nenorocire* nu va mai avea pentru mine nici sens şi nici farmec.

Cu rare excepţii, „cărţile" mele n-au trecere decât la rataţi, la decăzuţi, la dezmoşteniţi ai sorţii (în special femei), la adolescenţi, pe scurt la ceea ce este inform şi neisprăvit.

Invidia nu e un „sentiment", ci o umoare pe bază fiziologică, o reacţie organică, la fel de involuntară ca o secreţie. S-ar putea spune acelaşi lucru despre orice fenomen numit *afectiv.*

Invidia nu există decât între fraţi, prieteni, vecini, între oameni de aceeaşi categorie şi de aceeaşi valoare.

30 noiembrie. Azi după-amiază am rămas două ceasuri în pat, într-un soi de toropeală în timpul căreia mă întrebam

întruna dacă dorm sau nu.

Personajele cu care semăn: Oblomov, Kirilov, Adolphe şi…
Eu sunt însă mai laş, şi mai disperat.

Ora 1 şi 1/2 noaptea – Veşnicia de dinaintea noastră şi cea de după noi nu sunt separate, spune Schopenhauer, decât de „interludiul visului efemer al vieţii”. Această banalitate „romantică”, citită la ora asta, după o plimbare prin oraş, m-a răscolit ca o revelaţie. Tot ce are legătură cu inconsistenţa noastră mă impresionează automat. „Romantismul” e poate uzat, dar nu fals. Între *neant* şi *glandele lacrimale* există o comunicare directă, în cazul meu cel puţin.

Cl. M. – neînţelegere ridicolă. Acasă la E.I., la o cină, când i-am spus că nevastă-sa nu s-a schimbat (n-o mai văzusem de la căsătorie), el mi-a răspuns: „Ce vrei? Unsprezece ani lasă urme!” înţelesese că s-a schimbat, nevastă-sa. În tot timpul cinei, n-a încetat să mă atace, să răstălmăcească tot ce spuneam; până la urmă am izbucnit, şi l-am făcut mai mult sau mai puţin ridicol.

Ciudat e că nu am făcut nimic ca să restabilesc adevărul. Puteam să lămuresc situaţia pe loc. Însă, în fond, neînţelegerea îmi convenea, *optasem* pentru ea în mod inconştient.

Ce faceţi la Paris?
— Ne dispreţuim unii pe alţii.

Istorie şi utopie e poate cartea care mă exprimă cel mai bine.

Nu idei trebuie să exprime un scriitor, ci propria fiinţă, propria fire, ceea ce este şi nu ceea ce gândeşte. Nu putem crea o operă adevărată decât dacă ştim să fim noi înşine.

Cine a făcut o „criză depresivă[1] va fi mereu expus s-o repete, o va purta în el, nu se va lecui niciodată.

(Apropo de J.B. care mi-a spus că nu-mi mai citeşte cărţile pentru că şi-a depăşit „criza depresivă”.)

Să fii „dezonorat” – foarte bine. Dar în faţa cui? Când te simţi *singur* în faţa tuturor, nu poţi să-ţi pierzi onoarea decât faţă de tine, pentru tine; nu le recunoşti celorlalţi calitatea de judecători.

În afară de moarte, totul e impostură, o *spun cu părere de rău.*

Trebuie să scriu acea *Noapte la Talamanca,* dar nu izbutesc. Nu am dispoziţia de a trăncăni despre sinucidere, deşi subiectul îmi e cum nu se poate mai familiar.

Civilizaţia e o boală, sunt convins de asta; dar este inutil şi chiar ridicol s-o repet, după atâţia alţii, cu atât mai mult cu cât această boală este inevitabilă şi fără leac. Omul nu se va lecui de ea decât nimicindu-se.

3 decembrie. Contactul cu oamenii mă uzează. Nu înţeleg defel cum pot oamenii de afaceri, politicienii, comercianţii să întâlnească atâta lume fără să crape.

Zece secole de rigoare, de metaforă coerentă, de limbaj sclerozat au fost abolite în câţiva ani, datorită în parte suprarealismului, modei lui Rimbaud, influenţelor ştiinţei. În stadiul acesta de limbaj dezarticulat e posibil pentru prima oară să fie traduşi în franceză autori consideraţi până acum intraductibili.

3 decembrie. Ideea că există un Dumnezeu şi că răspunde când îl chemăm în ajutor este atât de fantastică încât poate şi singură să ţină loc de religie.

Nu există nimic mai umilitor decât să ceri bani, indiferent sub ce pretext. Din fericire, există înţelepciunea sau cinismul, ce ne permit să învingem nişte scrupule atât de ridicole.

Pentru mine, singura cale de a recăpăta puţină încredere în *fiinţă* ar fi să încetez de a mai frecventa fiinţele. Întâlnesc prea multe şi sunt, vai, prea lucid în ce le priveşte. Majoritatea sunt nişte marionete sinistre în privinţa cărora nicio naivitate nu e

permisă. Astfel, tendinţa mea spre sarcasm se accentuează de la o zi la alta.

Cumnatul meu îmi scrie să soră-mea a murit, ca şi mama, de o hemoragie cerebrală.

În anunţul mortuar, expresia „rămăşiţele pământeşti[1] mă impresionează dureros. Cum s-o traduc? „Depouille mortelle" e plat; „restes mortels", imposibil. Aş traduce-o, de-a dreptul, prin *„déchets* mortels" [2], dar nu prea e stilul unui anunţ mortuar.

7 decembrie. Citit câteva pagini de Bloy şi câteva din *Convorbirile* lui Eckermann cu Goethe. Cerul şi pământul. Imposibil să-ţi imaginezi spirite mai diferite.

Goethe e plicticos dar, una peste alta, fecund; Bloy este amuzant, dar lamentabil; îţi pierzi vremea citindu-l. Un temperament pentru sud-americani.

Acele presimţiri ale extazului cu care nu ştii ce să faci şi care, neexploatate, dispar fără urmă. Chiar fără urmă?

De îndată ce trimit un text la o revistă, nu am în cap decât o idee: să-l cer înapoi ca să-l refac, într-atât mă tem, ba chiar sunt convins că nu-i bun de nimic. Dar îmi lipseşte forţa de a scrie scrisoarea necesară şi brusc devin fatalist ca să nu-mi fac sânge rău.

Cumnatul meu mi-a scris o carte poştală din care lipseşte orice jeluire, orice isterie sau deznădejde retorică. Ai zice că-i un englez. Lucrul ăsta m-a mişcat mai mult decât dacă dădea frâu liber unei disperări violente. Disperarea lui trebuie să fie fără margini; cu-atât mai mult îi apreciez reţinerea.

Paul Bourget (pe la 1910?): „Patru stavile ne separă de barbarie: Marele Stat Major german, Camera lorzilor din Anglia, Academia franceză şi Vaticanul".

---

[1] În româneşte în text. (N.t.)

[2] *Dépouille mortelle* ca şi *restes morteh* (din franceza literară) sunt expresii consacrate echivalente cu rom. *rămăşiţe pământeşti*; *déchet* înseamnă *deşeu.* (*N.t.*)

8 decembrie. Aud clopotele de la Saint-Sulpice, cred. Emoţie subită. Irupţie a trecutului într-o epocă sinistră ca a noastră. E totuşi altceva decât zgomotul automobilelor.

Ştiinţa a stricat totul. Şi nu are nimic de oferit. E găunoasă – ori satanică. Distruge toate aparenţele. Dacă e câteodată benefică, în esenţă este nocivă. Ne-am fi lipsit cu plăcere de ea.

Singura sarcină grandioasă ce-i rămâne omului este aceea de a se nimici. A face altceva ar însemna să se repete, să *bată pasul pe loc.*

9 decembrie. Ieri-seară, *Mesia*, la Pleyel.

Ca să ajung la limpezime, a trebuit să-mi sacrific o bună parte din „eu”, tot ce am în mine mai personal, trăirile mele cele mai profunde. Limpezimea este excludere: ca să fiu limpede, m-am anulat pe mine însumi.

Acest efort m-a secătuit. Am comis un atentat contra propriei mele naturi. Iar toate astea din cauza unei false idei despre „stil”!

Nietzsche, care a vrut să zdruncine atâtea lucruri, nu e în fond decât un *naiv.* Ţâra după el prea multe candori.

Jena pe care-o simt citind un articol despre mine, chiar favorabil, mai ales favorabil. Senzaţie de autopsie, sentiment foarte clar de a fi *postum.* Apoi, toate observaţiile ce ţi se fac sub formă de elogiu sau de critică te calcă în picioare, te fac să nu te simţi în largul tău, şi cad la fel de prost ca observaţiile unui profesor despre o compunere. Şi efectiv asta e: *elevul* Cioran citeşte aprecierea maestrului. Să fii critic, ce meserie şi asta! Un punct bun pentru mine – întotdeauna mi-a fost silă de ea.

Putem fi liniştiţi: scriitorii în vogă, cu rare excepţii, vor fi fatalmente uitaţi *înainte* să moară. Moartea literară e mult mai crudă şi mai justă decât moartea propriu-zisă.

Dacă un autor este citat prea des, sfârşeşti prin a-ţi pierde pofta de a-l citi. Tot circulând pe toate buzele, numele îi este profanat. Preferi să-l citeşti pe unul mai puţin cunoscut şi chiar mai puţin talentat, măcar pentru că nu aparţine tuturor.

Este imposibil să ai o virtute fără viciul ce-i corespunde.

Poate că avariţia nu-i decât forma sordidă a anxietăţii.

Să găseşti mobilul secret al fiecărui ins care-a făcut ceva în viaţă.

11 decembrie. Duminică. Şase ore de mers între Dourdan şi Étampes. Plimbare cum nu se poate mai exaltantă peste câmpuri, pe cărări noroioase. — Seara, anxietate cumplită.

Când o prietenie care a durat mai mulţi ani se rupe, faptul trebuie acceptat fără amărăciune; trebuia să se sfârşească într-o zi. Amintiţi-vă doar ce a fost ea, nu ce a devenit!

12 decembrie. În noaptea asta am înţeles teama pe care trebuie s-o simtă un asasin. Se făcea că am ucis pe cineva şi că am ascuns cadavrul sub o lespede pe o stradă întunecoasă, cu aer medieval. Dar nu ştiu cum, într-o discuţie, m-am trădat. Va trebui să mergem să ridicăm lespedea. Timp de câteva ceasuri n-am mai putut să adorm.

De câte ori îl surprind în mine pe omul de litere, îmi vine să intru în pământ de ruşine.

Ieri, duminică, în timpul plimbării. Într-un sat de lângă Étampes – Bouthinvilliers (?), o bisericuţă admirabilă şi, lipit de ea, un şopron în care poţi vedea o pompă de incendiu şi un dric demodat, cum trebuie să fi fost acum un veac. A fost de-ajuns să arunc o privire ca să mă copleşească un urât sfâşietor. Cu o zi înainte, primisem de la cumnatul meu două fotografii cu soră-mea întinsă în sicriu.

De fiecare dată când reiau *Convorbirile* lui Eckermann, sunt uluit să văd în ce măsură s-a înşelat Goethe în legătură cu

contemporanii săi. Nu gusta decât falsele valori, cel puţin în literatură. Consideraţiile despre „rivalii” săi sunt ale unui pedant pretenţios şi ridicol; dar orice cugetare de ordin general e admirabilă.

13 decembrie. A fost o vreme când chemam teama ca să mă scape de plictis. Orice mi se părea preferabil vidului, deznădejdii vidului.

Bloy vorbeşte de „scepticismul negru” şi de „oculta mediocritate” a lui Pascal. Această „mediocritate”, ocultă sau nu, nu mi se pare *absolut* falsă: e sigur că există la Pascal un exces de bun-simţ ce poate uneori să decepţioneze.

4

Mă gândesc la mama, la soră-mea, la Reisner, la Mircea Zapraţan – fiinţe pentru care existam şi care existau pentru mine. Ce pot să fac cu atâtea morminte în cârcă?

Povestindu-i la telefon lui Paul Valet că am în grijă trei copii, el îmi spune că e foarte bine, că în general îi sunt dragi copiii, căci, îmi spune el, „nu iubesc existenţa, dar iubesc *viaţa”.*

Cel mai mult mă înfricoşau, în copilărie, poveştile cu îngropaţi de vii, cu morţi care se auzeau mişcând în mormânt etc.

Trec printr-o fază de non-religie, adică de indiferenţă faţă de *ascuns.* Parcă totul s-ar fi golit de mister şi am trăi într-un inexplicabil lipsit de semnificaţie.

14 decembrie. Sunt trei ani şi cinci luni de când am renunţat la tutun şi cafea, sunt trei ani şi cinci luni de când *mi-am pierdut sufletul.*

Lucrul cel mai stupid pe care-l poţi face e să *studiezi* filosofia. Poţi studia o problemă, dar e absurd să te mărgineşti la… ansamblul problemelor. Când mă gândesc că am trecut şi eu prin această greşeală!

Ultima dată am văzut-o pe soră-mea prin 1937, cred; pe părinţi, în ianuarie 1941. De atunci, câteva – puţine – fotografii, şi cele de pe patul de moarte (nu şi fotografia mamei, vreau să spun ultima ei imagine, pe care n-au vrut să mi-o trimită, nu ştiu de ce: ca să nu mă mâhnească prea tare?)

Mă gândesc la anii 1933 – 34 – 35, la nebunia ce mă cuprinsese, la ambiţiile nemăsurate, la delirul „politic", la năzuinţele mele de-a dreptul demente – ce vitalitate în dezechilibru! Nebunia mea era neobosită. Acum, a obosit. La drept vorbind nebunia mi-a trecut, nu-mi rămâne decât zaţul fostelor nebunii. Oboseala însă, nici vorbă să treacă, dimpotrivă, e în expansiune, e la apogeu. Unde o să mă ducă, habar nu am.

Mi-e groază să fac şi cea mai mică intervenţie pentru cărţile mele; fac totuşi unele din când în când, şi de fiecare dată cu un viu sentiment de silă.

Aş avea nevoie de un drog care să-mi redea vigoarea de la douăzeci de ani, sau mai curând de un bici, ca să mă scoată din teribila mea apatie.

Nu mai pot citi decât cărţi indiferente, de gheaţă, lipsite de orice vibraţie, sau cărţi-uragan, care te iau pe sus şi te lasă în mijlocul celei mai mari primejdii.

Zi după zi, văd cum se destramă imaginea pe care mi-am făcut-o despre ambiţiile şi despre talentele mele. Sunt în declin, iar creierul mi se înceţoşează, se întunecă.

15 decembrie – Expoziţie Picasso[1]. Un plagiator universal. Toate formele de artă figurează aici: ai zice că a frunzărit nişte albume iar apoi... Lipsă de măsură; nu ai în faţă opera unui om, ci a patruzeci. A urmat toate modele: oportunism unic, ieşit din comun. Imitator genial, şarlatan superdotat. Sincretism, recapitulare generală înaintea instaurării artei abstracte.

Toate acestea sunt trecut, dar ce spun? sunt *trecutul.* Trecutul rezumat într-un om. Entuziasm şi decepţie. E ceva

[1] Importantă retrospectivă organizată de Jean Leymarie la Grand Palais pentru a optzeci şi cincea aniversare a lui Picasso. (N.t.)

necinstit, ceva fals în această superproducţie. Un ins a cărui carieră nu-i de imitat – în niciun plan. Picasso? Un geniu *bun la toate.*

Azi după-amiază, prostraţie. Dormit două ore. Să ne cruţăm creierul (sau mai curând ce rămâne din el).

Aceste nesfârşite oscilări între fervoare şi amărăciune.

Trebuie să-ţi fie milă de toată lumea. Altminteri reacţionezi ca pamfletar – ca toată lumea, tocmai.

Gabriel Marcel se arată foarte alarmat că teologii germani, cum i s-a spus, nu mai cred în înviere. Încerc să-l liniştesc şi să-i împărtăşesc angoasa – din simplă prietenie, desigur.

Întâlnit la biblioteca de la Sorbona pe profesorul H.G. care-mi strânge mâna, fără un cuvânt. Sunt un scriitor aruncat la rebuturi. Pe vremea când se vorbea despre mine, altfel eram tratat.

(Când eşti prea amar, devii ridicol.)

17 decembrie – Azi-dimineaţă, neputând să dorm, m-am sculat cu noaptea-n cap şi m-am dus să mă plimb, la ceasul păsărilor şi al gunoierilor.

Citit cugetările lui Democrit. Banalitate consternantă. Dar personajul era altceva. Anticii ăştia aveau un destin; nu erau serbezi ca profesorii noştri moderni.

Căsătoria lui Hitler cu Eva Braun a avut loc cu câteva ore înainte de sinucidere. A fost chemat în grabă un funcţionar, care le-a pus fiecăruia, pe rând, întrebarea regulamentară: „Sunteţi arian?" Au răspuns afirmativ. Dacă Hitler ar fi spus*: „Nu*", răspunsul lui ar fi fost cel mai extraordinar din Istorie.

19 decembrie. Ieri, şase ore de mers între Maintenon şi Rambouillet. Singura „activitate" de care sunt mulţumit.

Citit, cu cel mai mare interes, scrisori ale lui Gottfried Benn adresate unor femei. E cu totul altceva decât Rilke!

Am fost aruncaţi în lumea aceasta ca să trăim drama de a nu putea plânge.

Am atâta nevoie de somn încât trebuie să fac un efort ca să nu mă las înghiţit de el. Cine a obosit? Creierul meu sau ce? Ar trebui să beau iarăşi cafea; dar asta ar însemna ruina fizică în câteva luni, revenirea la epoca eroică a gastritei.

20 decembrie – Senzaţie de poezie reprimată, înăbuşită, senzaţie de poezie asfixiantă.

În vise, discuţiile interminabile pe subiecte *complicate* mă obosesc, mă epuizează şi, la trezire, mă înfurie.

De ani de zile, *atenţia* mea o ia razna; se concentrează pe orice, mai puţin pe ce trebuie; orice subiect o atrage, cu excepţia celui pe care trebuie să-l adâncesc. Voluptate a dispersării. Să eludez cu orice preţ esenţialul, esenţialul *meu* (???)[1], asta pare să-mi fie legea. Sunt născut pentru digresiune. Îmi place să mă tăvălesc în accesoriu.

Mă gândeam că voi ajunge cândva să nu-mi mai fie milă de mine, să mă eliberez de această obsesie bolnăvicioasă; anii însă m-au cufundat în ea şi mai mult, m-au legat de ea irevocabil.

Când mă gândesc că a fost o vreme când mă temeam că voi fi canonizat *încă din timpul vieţii*! Ce cădere a urmat de atunci! Pe vremea aceea, eram cu siguranţă cineva. Dar anii care trec ne diminuează. E motivul pentru care sunt atât de puţini sfinţi.

Mi-ar fi incomparabil mai uşor să trăiesc fără dram de credinţă decât fără un dram de îndoială. Îndoiala care nimiceşte, îndoiala care hrăneşte…

22 decembrie. Acreală a fiecărei celule. *Aciditatea* e constanta fiziologiei mele.

---

[1] În text. *(N. t.)*

În mine există un pătimaş şi un sceptic care nu se pot pune de acord în nicio privinţă. Sunt suma dezacordurilor lor.

Îndoiala mă cufundă într-o stare de beţie.

Adevăratul sceptic *vrea* să se îndoiască; el se aruncă în îndoială şi-o caută în fiecare clipă.

În fiecare zi îmi propun să mă răzbun pe unul sau pe altul, şi în fiecare zi încerc, cu succes, să-mi anulez, să-mi ruinez planurile de răzbunare.

Nu trebuie să corectezi falsa imagine pe care ceilalţi şi-o fac despre tine. Pe lângă ea, elogiul este calomnie. Lasă eroarea să circule. În niciun caz nu dezminţi nimic. Adevărul va ieşi cândva la iveală; sau poate să nu iasă niciodată. Totuna!

Am citit, în *Memoriile* lui Saint-Simon traduse în engleză de Francisc Arkwright, relatarea morţii D-nei de Montespan. E atât de puternică, atât de vie, încât traducerea proastă nu e o piedică în calea emoţiei.

24 decembrie. Ieri-seară, ascultând la telefon buletinul meteorologic, am simţit o emoţie vie când s-a vorbit despre „ploi răzleţe”. Asta dovedeşte că poezia este în noi şi nu în cuvinte, cu toate că *răzleţe* are de ce să trezească o imperceptibilă vibraţie.

Nu există senzaţie *falsă.*

Oraşul e pustiu, cerul acoperit, aproape negru. Parcă ar sta să vină o catastrofă. Revelion pe gustul meu.

Pentru mine, fericirea înseamnă un lucru foarte simplu: *să nu mă gândesc la viitor.*

25 decembrie. Ieri-seară, la familia Corbin, am ascultat *Mesia*; apoi un cor rusesc – un cânt liturgic de Glazunov – cu totul extraordinar. Trei ore de emoţie intensă.

Cumplit e că, după muzică, nimic nu mai are niciun sens,

căci nimic, dar absolut nimic nu rezistă când revii din „miracolul” ei. Pe lângă ea, totul pare degradat, inutil, banal, înţeleg că o poţi urî şi că eşti tentat să consideri că minunile ei sunt iluzii iar „absolutul” ei un miraj. Trebuie să-i rezişti cu orice preţ *când o iubeşti prea mult.* Nimeni nu i-a înţeles primejdia mai bine decât Tolstoi; a denunţat-o cu tărie, căci ştia că poate face din el tot ce vrea. Şi a început s-o urască pentru a nu deveni jucăria ei.

Degeaba scrii dacă scrii fără emoţie. E o prejudecată de care – spre paguba mea – nu mă pot descotorosi. Căci, în materie de emoţie, sunt din ce în ce mai sărac. Mi se pare că mă cobor din ce în ce mai mult înspre senzaţie, că mă împotmolesc în ea şi că mă îndrept astfel către o spaimă rece.

Să dormi: lucrul cel mai inteligent pe care-l poţi face. Să poţi ieşi din timp *după voie.*

Este umilitor să mori. Să devii dintr-odată *obiect*!

De îndată ce atac o problemă, dau peste insolubil. Să nu-mi mai pun întrebări – n-ar fi un mijloc pentru a progresa în sfârşit?

26 decembrie. Şase ore de mers între Arpajon şi valea râului Chevreuse. Într-un sătuc, la bazinul de spălat rufe, o portugheză scoate nişte lamentaţii întretăiate – acele cântece sfâşietoare în care izbucneşte tot ce-i mai adânc şi mai fascinant în *saudade*[1]*.* Mă ascund în spatele unui zid ca să aud fără a fi văzut. În satul pustiu şi mohorât, efectul acestor intonaţii, al acestor chemări de o melancolie atât de îndepărtată, este fantastic. În acelaşi timp mă gândesc la şederea mea la Braşov, unde cântecele slujnicelor unguroaice mă cufundau într-un urât melodios, atât de insuportabil că uneori mă apuca isteria.

Destin – B.Ţ., care era înnebunit după Paris, care terminase o carte despre Apărarea Civilizaţiei cu această afirmaţie stupefiantă, exasperantă şi superbă: „După Raţiune, Franţa e cea mai mare mândrie a omului” – B.T., ziceam, a rămas în România ca să tânjească, iar eu, care idolatrizasem alte ţări, am

[1] În portugheză, dor, tristeţe. (N.t.)

venit să-mi fac veacul în aceasta, cu care am raporturi din cele mai stranii.

Ca să iubesc o ţară, ea trebuie să fie, prin anumite laturi, stupidă. Franţa nu e deloc, din păcate!

„Ideile” îmi vin când stau lungit, oricum atunci mă simt eu însumi. Când stau *în picioare,* sunt mai mult sau mai puţin livresc, trăiesc ca un parazit, nu izbutesc să elimin accesoriul.

Cât timp nu voi face ceva care să mă reabiliteze în propriii mei ochi, voi târî după mine, cât e ziua de lungă, această acreală, aceste sarcasme automate, această deznădejde în care se răsfaţă inspiraţia absentă, mândria pierdută. Există în mine *cineva* care m-a abandonat. Ar trebui, la fel ca Eveline, să mă gândesc şi eu la *Virgen de los Desamparados,*[1] mai mult, să-i înalţ rugăciuni. Viaţa mea – ce naufragiu lăuntric, din cauza slăbiciunilor mele, din propria-mi *vină!* Eu însumi am creat condiţiile ideale ca s-o ratez, mi-am *elaborat* decăderea.

O felicitare, cu semnătură indescifrabilă, venită de la Bucureşti, în care-i vorba de „succesele” mele, de „cinstea” pe care-o fac ţării, în care mi se dau asigurări că sunt „iubit şi admirat” – mă cufundă în perplexitate şi jenă: o, dacă oamenii ăştia ar şti pe ce amărât îl „iubesc şi admiră”! De nu cumva toate aceste efuziuni sunt numai frenezie şi hiperbolă balcanică – ceea ce mi se pare cel mai probabil.

Efect al „liberalizării” din România: oamenii se reped la orice carte, cu condiţia să nu fie de propagandă. Dar îi aşteaptă decepţii inevitabile. Astfel, *într-o săptămână,* s-au vândut *şase mii* de exemplare din *Fenomenologia spiritului.* Când, ceva mai târziu, s-a publicat *Logica,* numărul cumpărătorilor a scăzut simţitor.

Un prieten îmi povesteşte că, pe vremea propagandei pentru colectivizare, a încercat, într-un sat de lângă Dunăre, să-l convingă pe un ţăran de superioritatea noilor metode şi de avantajele pe care le-ar avea lucrând la ore fixe, în comun, ca un funcţionar, de randamentul superior etc., etc., etc. Dar

[1] În spaniolă, Fecioara celor dezmoşteniţi. (N.t.)

ţăranul care, prudent, nu voia să spună nici da nici ba, s-a mărginit, în chip de răspuns, să-i arate cu degetul o pasăre ce zbura pe deasupra lor. N-a îndrăznit să vorbească de libertate, dar a avut curajul să-i indice simbolul…

Să nu te încrezi în cei care te imită. Spectacolul pe care îl oferă un „discipol" e tot ce poate fi mai întristător. Ce lecţie de modestie! Iată la ce-ai dat naştere până la urmă, iată maimuţoiul căruia îi serveşti de model. Tu însuţi nu erai decât un maimuţoi – un maimuţoi reuşit, *ajuns.*

29 decembrie – ora 1 noaptea.

Avem o nevoie profundă să existe cineva, cu mult deasupra noastră, căruia să-i fie milă de noi. Aici e originea religiei şi nu trebuie căutată altundeva.

— La ora asta, ar trebui să mă rog. Dac-aş putea!

Pe ceilalţi nu-i interesează decât ceea ce ascundem. Tot ce-aş fi vrut să ascund din trecutul meu a sfârşit prin a se afla, pentru că şi prietenii şi duşmanii noştri exact despre asta râvnesc să vorbească. Divulgându-ne secretele, ei încep prin a ne lăuda sau ponegri.

Să ştii să primeşti lovituri fără să răspunzi, fără măcar să te gândeşti la eventualitatea unei răzbunări – iată cheia şi lăcatul, iată arta pe care de atâta timp încerc s-o deprind fără a izbuti; şi chiar dacă uneori izbutesc, cum să ştiu dacă victoria mea nu-i fructul laşităţii?

Să renunţi la răzbunare nu în imediat ci în eternitate, să încasezi toate loviturile pentru vecie. Omniprezenţa răzbunării, iată stânca de care se loveşte orice utopie, iată obstacolul major şi insurmontabil în calea instaurării Paradisului.

Vreau să-mi reprim răzbunarea, dar ea lucrează în taină şi mă răzbun fără să ştiu chiar în momentele când mă împăunez, când mă făles c că am înaintat în înţelepciune mai mult decât orice alt muritor. Răzbunarea curge în sângele meu; şi îl îngroaşă, îl moleşeşte, îl…

Să te retragi în tine şi să asculţi o linişte la fel de veche ca fiinţa, chiar şi mai veche – liniştea de dinainte de timp.

La Luvru, *Pictura japoneză* din secolele XII şi XVII. Triumf absolut al precisului şi al vaporaşului în acelaşi timp. În Occident, doar francezii mai sunt, sau au fost capabili de atâta rigoare asociată cu atâta delicateţe.

Fiecare cu drogul lui; al meu e scepticismul. M-am otrăvit cu el. Dar această otravă îmi dă viaţă şi, fără ea, mi-ar trebui ceva şi mai puternic, şi mai nociv.

Îi explic lui Edern Hallier că a-l citi pe Blanchot este o experienţă interesantă pentru senzaţia de înec pe care-o ai întotdeauna, indiferent ce text de-al lui citeşti. De la un anume moment, nu mai simţi pământul sub tălpi, apoi te scufunzi fără *nicio senzaţie de vertij,* şi fără spaimă de abis, căci nu e decât *un punct* obscur al textului, când te învârti în cerc ca într-un vârtej searbăd; apoi revii la suprafaţă, înoţi, înţelegi *din nou.*| după un răstimp, destul de scurt, te îneci din nou şi aşa mai departe.

Vina este a autorului, spirit profund dar dereglat, adică incapabil să facă deosebirea dintre gândire şi neantul gândirii; la Blanchot, spiritul macină adesea în gol, fără ca el să-şi dea seama.

Îndreptându-se spre creştinism, Roma se cobora şi se convertea la un zeu nu doar străin, dar şi inferior; îmbrăţişa religia unei *colonii* – cea mai dispreţuită din Imperiu. Când o civilizaţie nu se mai poate sprijini pe zeii săi, când i-a *secătuit,* ea îşi caută salvarea în altă parte; şi se *salvează. pierind.*

Am citit o carte despre *Treblinka*[1]*.* Coşmar de necrezut, abia imaginabil. Este oroarea absolută, mecanică; e *sistemul.* Toate cărţile astea seamănă între ele; călăii sunt nişte fantoşe, nişte funcţionari; convenţionali, mediocri; şefii sunt întotdeauna „frumoşi”, cu nelipsitul surâs sarcastic; academismul atrocelui; – egală decădere a torţionarilor şi a victimelor. În tot acest timp, mereu vie, uimirea în faţa destinului *insondabil* al evreilor. Toate celelalte popoare au o istorie; doar ei au un *destin.*

---

[1] *Treblinka, la révolte d'un camp d'extermination,* de Jean-François Steiner, prefaţă de Simone de Beauvoir, Fayard, 1966. *(N.t.)*

2 ianuarie 1967

O după-amiază întreagă am scris felicitări, în franceză şi mai ales în româneşte. Nu revin la limba mea maternă, ci recad, mă-nec în ea. Naufragiul natal.

— I-am răspuns unei prietene din Sibiu care într-o scrisoare îmi evoca farmecul grădinii ei de la Gura-Râului – că venind în Occident am făcut poate o greşeală, că fiecare ar trebui să trăiască şi să moară în peisajul în care s-a născut. În fond, ţăranii au dreptate iar felul lor de viaţă este – sau mai curând era – singurul înţelept, singurul „uman" (dacă acest cuvânt mai are vreun sens).

În *Treblinka,* la un moment dat, vezi nişte evrei (ale căror familii pieriseră în camerele de gazare) dând un spectacol (concert, dans, box) în faţa călăilor lor, care aplaudau frenetic, ca şi evreii prezenţi (în jur de o mie, sortiţi şi ei faimoaselor camere). Totul e atât de oribil, de absurd, de inimaginabil, încât cititorul, ajuns aici, alunecă în afara realităţii. Şi într-adevăr, acest infern pare un vis, căci nu ţi-l poţi imagina şi nu poţi crede că-i adevărat.

3 ianuarie. Ascultat un madrigal de Monteverdi. La fel de frumos ca un cor rusesc.

Mi s-a citat cazul unui câine cam ramolit, care, gelos pe alt câine, mai tânăr, ce fusese adus în casă, a început să şchiopăteze ca să provoace mila şi deci bunăvoinţa stăpânilor. Când nu era privit, mergea şi alerga normal.

Dorinţa de glorie nu-i decât una din expresiile cele mai subtile ale dorinţei de putere.

Drama de a nu te putea ruga... Cui să te rogi? Pentru ce? Ah, Doamne!

Imposibilitatea singurătăţii ca fenomen al damnării. Nimic nu aminteşte mai mult infernul decât curtea de la Versailles. Saint-Simon e marele istoric al osândiţilor.

Într-o carte despre Heraclit, o imagine tulburătoare: câteva pietre, tot ce rămâne din templul din Efes pe care Erostrate îl incendiase din dorinţă de glorie.

Efesienii au fost atât de îngroziţi de gestul lui încât au interzis să i se pronunţe numele. A fost marea lui şansă. Ceea ce este *condamnat* la uitare e sigur că va supravieţui.

Ceea ce se numea, în stilul pietăţii clasice sau mai curând janseniste, *„talente ale perdiţiei”.*

Orice fiinţă iese nu se ştie de unde, scoate un mic ţipăt şi dispare fără să lase vreo urmă.

De vizitat, în Marais[1], pe strada Orléans nr. 6, casa în care Lucile de Chateaubriand a murit pe 18 brumar anul XIII.

Gastrita m-a lecuit de romantism. Zău!

L.G. – duşmanul meu cel mai înverşunat care de vreo douăzeci de ani nu încetează să mă calomnieze. A făcut gol în jurul meu; criticii care m-au susţinut mă detestă, nicio revistă nu-mi propune să colaborez. M-a împiedicat să intru în Cercetare, din cauza lui mi-am pierdut o mulţime de prieteni.

Cu toate astea, îi sunt îndatorat. Fără campania lui de denigrare, totul ar fi fost prea uşor pentru mine, iar astăzi aş avea un *nume,* adică aş fi un cadavru. Poate că şi aşa sunt un cadavru, dar în alt fel, mai onorabil, în ochii mei cel puţin. Dacă intram în Cercetare, aş fi făcut un doctorat, adică nimic. Cărţile mele, da, i le datorez lui L.G., iar dacă exist în vreun fel e datorită lui. E vorba de a exista nu atât din punct de vedere literar, cât spiritual. Izolarea de oamenii importanţi, sentimentul de a fi respins, dat afară, marginalizat, de a fi un paria – toate astea sunt binefăcătoare până la urmă. Iar dacă nu mă dispreţuiesc chiar de tot – nu e reconfortant că i-o datorez unuia care s-a specializat în a mă urî?

5 ianuarie – Trei ore de veghe în mijlocul nopţii. Mi-au venit o mulţime de gânduri, dar acum, când vreau să desprind câteva, pe cele mai interesante, nu mai găsesc niciunul. Ba da, pe cel

[1] Cartier din Paris. (***N.t.***)

despre somn: dar l-am avut şi altă dată.

Afinităţile mele cu spiritul evreiesc. Gustul deriziunii, o anume aplecare spre autonimicire, obsesii morbide; agresivitate, plăcerea profeţiei, sentimentul de a fi o victimă, întotdeauna, chiar şi în clipele de fericire.

M.S. – singurul *înţelept* din generaţia mea. Înţelepciunea o are desigur din naştere, dar şi evenimentele au contribuit în bună măsură. Dacă rămânea la Paris, ar fi scris cărţi, ar fi făcut o carieră universitară, pe scurt ar fi avut o existenţă oarecare; acolo, în douăzeci de ani de tăcere, şi ce tăcere! a înţeles lucruri pe care nici măcar nu le-ar fi bănuit dacă rămânea aici. Cine spune că şi-a ratat viaţa spune o prostie. Noi, ceilalţi, care avem aerul că am reuşit, noi am ratat-o pe a noastră, şi este purul adevăr că, în raport cu el, suntem nişte decăzuţi.

„Folosim pentru pasiuni materialul ce ne-a fost dat pentru fericire”. (Joubert)

7 ianuarie 1967

Azi după-amiază, privind muşcatele, afară, pe pervazul ferestrei, ameninţate de un frig straşnic (prima zi de iarnă), m-a cuprins literalmente *mila* de ele şi le-am băgat în casă cu o grijă pe care nu le-aş purta-o semenilor mei. (Poţi iubi o floare, nu şi un om.)

Urăsc omul; dar nu pot spune: urăsc *fiinţa* umană. Tocmai pentru că în cuvântul *fiinţă* există ceva ce nu evocă umanul. Ceva îndepărtat, misterios, cald – toate lucruri străine de ideea aproapelui.

Aş avea atâta nevoie de un om care a *găsit*!

9 ianuarie 1967

Ieri, duminică, într-un sătuc de lângă Dourdan (Ponthévrard?), patronul bistroului în care intrasem perora în faţa a trei muncitori agricoli cu figuri de cretini; unul mai ales, înalt, cu un aer bolnăvicios, cu privirea fixă şi ameninţătoare, îmbrăcat ca un vagabond, părea a nu pricepe nimic din discursul

acelui domn ţanţoş, bun vorbitor, lăudăros peste poate şi care, lucru incredibil, în faţa unei asemenea asistenţe, se lansa în adevărate piruete verbale. Astfel, la un moment dat, vorbind de nu ştiu ce vânzare, a spus: „X a *examinat* şi *evaluat* terenul”.

Patronul, dacă am înţeles bine, era din Lille: un *gascon* din Nord. Extraordinara importanţă a *limbajului* la toate nivelurile societăţii. Aici este francezul în elementul lui. Trăsătură eminamente pozitivă a naţiei. Aici stă secretul prestigiului ei.

Citesc o carte despre Rāmakrishna (de Mukerdji). Sunt uluit să constat, încă o dată, cât de important e rolul *voinţei* la sfinţi. Ar trebui să spun: al ambiţiei, al orgoliului. *Cuceritorul* din ei. Nevoia de a fi unici. La treizeci de ani, după doisprezece ani petrecuţi în meditaţie şi rugăciune, i-a spus zeiţei Kali, la care se închina: „O, Mamă, dacă nu primesc Iluminarea chiar azi, mâine îmi curm zilele”.

A obţinut-o; prin Iluminare înţelegea *să vadă* chipul Mamei. Cu această viziune, ce l-a schimbat radical, a trăit câteva zile fără să mănânce şi să bea, într-o neîntreruptă cunoaştere a luminii. „Uneori, în timp ce vorbea, strălucirea chipului său devenea atât de intensă încât cei care-l ascultau erau nevoiţi să-şi acopere faţa ca să nu fie orbiţi”. (Mukerdji, *Le visage du Silence,* Paris, 1932)

Falşi poeţi, falşi profeţi, zei falşi…

Într-o lume *ratată,* cum ar putea să izbândească oamenii? câţi, din cei pe care i-am cunoscut, aş putea spune că au izbândit? câţiva, pe care i-aş numi, dac-ar avea un *nume.* Or, tocmai că ei nu sunt – în niciun sens – *autori.* Nicio operă nu le stinghereşte mersul. Sunt liberi, pentru că au respins ispita oricărei forme de succes. Ar trebui să spun: *erau.* Căci unii din ei precis nu mai sunt pe lumea asta.

Mă simt complet blocat. Nu pot să scriu *Noaptea la Talamanca.* N-am nicio poftă să scriu despre sinucidere. Pe de altă parte, îmi displace să abandonez un subiect. Iar despre acesta trebuie neapărat să vorbesc, altfel va sfârşi prin a mă otrăvi.

Prin mai multe trăsături, Ramakrishna aminteşte de sfântul

Serafim din Sarov. E straniu că oameni de asemenea anvergură au putut trăi în secolul al XIX-lea, epocă străină sfinţeniei. (Mirarea mea e stupidă: normal ar fi fost ca şi unul şi celălalt să trăiască la Paris sau la Londra. Dar sfinţenia a părăsit Occidentul. Pentru totdeauna? Pentru atâta vreme cât civilizaţia noastră nu-şi va schimba stilul.)

Sunt surprins să constat în ce măsură m-au influenţat ideile mele. Mi se pare că abia acum le înţeleg cu-adevărat. Se întrupează, pun stăpânire pe mine definitiv. Până acum erau doar obsesii, sau pur şi simplu idei. Iată-le în fine înălţate sau degradate (cum vreţi) la rang de fatalităţi. Cum să scap de ele?

Am devenit propriul meu discipol. Sunt victima ideilor mele. Mă sufoc în propria-mi şcoală. Şi totuşi, tot ce-am învăţat, tot ce ştiu l-ar fi dus pe un altul direct la plenitudine, la *plenitudinea vidului*, adică la înţelepciune.

Doar oamenii posedaţi de o mare ambiţie săvârşesc fapte mari, pentru că-şi concentrează toată energia într-un singur punct. Sunt nişte obsedaţi incapabili de risipire, de neglijenţă, de uşurătate.

... Eu sunt un obsedat ce aparţine categoriei *distraţilor.* Iată secretul ineficienţei mele.

Este un lucru extraordinar să poţi cerşi. Eu n-am putut s-o fac decât în scrisori... Ce jalnic *sannyasin*[1]!

Ca să creezi o operă trebuie să fii imun la plictis.

Plictisul este echivalentul afectiv al îndoielii. (S-ar putea spune de asemeni: plictisul te pregăteşte pentru scepticism, e solul pe care creşte scepticismul.)

De îndată ce un înţelept vrea să aibă discipoli, devine suspect. Lucru valabil şi pentru un poet sau pentru un sfânt.

E de necrezut – să vrei să contempli în altul propria-ţi imagine degradată, şi să faci eforturi ca să-ţi adori propria caricatură.

---

[1] Cuvânt sanscrit ce desemnează un ascet care a renunţat total la lume. *(N.t.)*

Credeam, cu mulţi ani în urmă, că mă *paşte* sfinţenia, că nu e chip să scap de ea. Astăzi această spaimă mi se pare de-a dreptul absurdă şi mă întreb dacă eram sănătos la cap pe vremea când mă stăpânea.

Un lucru de care nu mai sunt capabil: să fac cărţi. Îţi trebuie, pentru asta, o inocenţă pe care mi-am pierdut-o de mult. Orice autor este, ca autor, un naiv.

Îmi place ideea hindusă potrivit căreia ne putem mântui prin procură, apelând la altcineva, de preferinţă un *sfânt...* Ramakrishna îi cere unui mare actor beţiv, decăzut, incapabil să se mântuie prin propriile puteri, să-l lase pe el să încerce, să-i îngăduie să se roage-n locul lui; actorul şovăie, apoi consimte. — Asta înseamnă să-ţi vinzi sufletul – *lui Dumnezeu.*

Încercat să citesc *Doctor Faustus* de Thomas Mann. Imposibil. E demodat. E plicticos, e cumplit de *nemţesc.* Flecăreală pretenţioasă. Ţara metafizicii şi a muzicii nu a produs, *nu putea* să producă niciun mare roman. (În fond, spiritul metafizic e tot ce poate fi mai opus romanului ca gen.)

Apoi, această proză greoaie, metodică mă calcă pe nervi. E suportabilă la un Tolstoi; e soporifică însă la oricare altul.

11 ianuarie. A rămâne necunoscut e un avantaj care, ca să-l poţi suporta, cere o mare forţă morală. Dacă însă reuşeşti, câştigul este evident. Cu cât exişti mai puţin pentru ceilalţi, cu atât eşti mai real în profunzime.

11 ianuarie. A rămâne necunoscut e un avantaj care, ca să-l poţi suporta, cere o mare forţă morală. Dacă însă reuşeşti, câştigul este evident. Cu cât exişti mai puţin pentru ceilalţi, cu atât eşti mai real în profunzime.

De la 12 şi 30 la 14 şi 10, curs al lui Lacan, la Êcole Normale. Talent de dirijor. Ştie să te cucerească prin entuziasme subite, prin alternanţa dintre andante şi allegro. Stăpân pe sine cum sunt doar clovnii şi preoţii. Când vorbeşte, dă tot timpul impresia de a gândi, de a *căuta.* Ştie perfect să se facă, uneori,

de neînţeles. Foloseşte întruna cuvinte germane – mijlocul cel mai sigur de a impresiona, astăzi, în Franţa.

Criză de urât ancestral, amărăciune care mă macină, deznădejde. Nu ştiu ce sete diabolică mă împiedică să denunţ pactul cu respiraţia.

Voi fi judecat după ceea ce am scris, nu după ceea ce am citit. E un loc comun pe care prea des îl pierd din vedere. Îmi atribui oarece merit după fiecare carte pe care am devorat-o.

De unde-mi vin aceste spaime subite? Ar fi prea simplu să le caut cauza fiziologică şi de altfel ea nu le-ar putea explica. Să le reduc la nişte accese morbide? De parcă ar fi ceva patologic în faptul că un nimic începe să tremure pentru că, *deodată,* înţelege că-i un nimic!

Anxietatea este hrana mea, *tainul meu de fiecare zi –,* îmi primesc negreşit raţia zilnică. Nu duc lipsă de ea nici în zilele fericite. Mai curând dimpotrivă.

Să nu folosesc niciodată cuvintele „mit” şi „structură” – iată, cred, prima regulă de igienă mintală.

13 ianuarie. Aceste ţipete în plină noapte, ce sfâşie, ce ar putea sfâşia orice somn.

Ca să duci la bun sfârşit o operă, şi chiar ca s-o începi, trebuie să crezi în ea. Ceea ce a murit în mine e *credinţa, starea* de credinţă, consimţământul iniţial fără de care nimic nu poate porni din loc.

Puterea pe care muzica o are asupra noastră în întuneric. Lumina se interpune între ea şi noi; lumina e un obstacol.

E totuşi straniu: cu cât înaintez în vârstă, cu atât faptul de a muri *mă uimeşte*. Întotdeauna am crezut că se va întâmpla contrariul. Or, cu cât mă gândesc mai mult la moarte, cu atât o găsesc de neconceput, inacceptabilă, şi ruşinos de banală.

În fond, trăim pentru a consuma puţinele talente cu care venim pe lume; o dată exerciţiul terminat, ar trebui să ne

retragem fără a vrea să profităm de cei câţiva stropi de energie care ne mai rămân. Dac-am şti să murim la timp! Nu! Dac-am şti să ne sinucidem la timp!

Poziţia mea filosofică e făcută dintr-o dublă ispită: mă tentează şi Vedānta şi Madyanika. Absolutul şi vidul; suprema realitate; suprema irealitate.

Mă gândesc la X şi la Y; ideea de a-i invita – şi nu pot face altfel – mă îmbolnăveşte. Mulţimea celor pe care trebuie să-i suport! — Totuşi S.G. – în ciuda vârstei înaintate – e adorabil; dar de unde putere să îndur o discuţie de două-trei ceasuri cu nevastă-sa!

Sub mai multe aspecte, sunt mai sociabil decât mulţi oameni. Şi totuşi, ce frică îmi e de fiinţe! Şi cât de bine-i înţeleg pe cei ce şi-au redus existenţa la un dialog cu Dumnezeu!

Mă gândesc la Dumnezeu pentru că, în acelaşi timp, mi-e frică de singurătate şi tânjesc după ea.

Lucrul cel mai profund din noi este *neliniştea* religioasă. Când pune stăpânire pe noi, parcă am coborî la înseşi izvoarele fiinţei noastre. Lucru adevărat de altfel, o dată ce religia se confundă cu începuturile omului, cu ceea ce era mai bun în noi.

Există la Heraclit o latură oraculară şi alta de manual şcolar din vremea lui, un amestec de observaţii fulminante şi de rudimente (mai ales în ce priveşte fizica). Un vizionar şi un institutor. Un filosof n-ar trebui să folosească niciodată datele ştiinţifice din epoca sa. Dar ce să facă? — Să gândească *în afara* ştiinţei, pur şi simplu.

Iulian Apostatul.

Drama oricărei apostazii. Părăsind creştinismul, devenindu-i duşman, el n-a făcut, în fond, decât să-i rămână credincios într-un alt fel, de vreme ce religia renegată îl obseda într-atât că nu putea s-o trateze cu detaşare.

Transfugul, trădătorul, convertitul obsedat de convertirea lui, nu-şi schimbă pasiunea, ci îi dă o altă direcţie, un alt sens.

Orice apostat violent, care-şi acuză cu prea mult zel fosta credinţă, dovedeşte în fond că nu a găsit una nouă. Anticomunistul a rămas comunist, în sensul că a rămas interesat de comunism, din care face, fără să vrea, centrul vieţii sale. Deci vechea lui pasiune nu s-a schimbat în esenţă. Pentru asta, ar fi trebuit *s-o uite.*

Obsedaţii, în viaţă ca şi în literatură, se repetă vrând-nevrând: nu pot ieşi din cercul strâmt al preocupărilor lor, recad mereu în ei înşişi.

Ca scriitor, obsedatul e un palavragiu superior.

Orgoliul fără margini al celui care foloseşte un jargon inaccesibil. Pe vremea când, student fiind, mă serveam de jargonul filosofiei, îi dispreţuiam pe toţi cei care nu-l utilizau.

Dacă l-am despuia pe Heidegger de limbajul său, dacă i-am expune filosofia în termeni curenţi, Heidegger şi-ar pierde nu atât importanţa, care e reală, cât prestigiul, care, cum o arată şi cuvântul[1], este iluzie, amăgire.

În loc să mă bucur de prezent, nu fac decât să-mi imaginez aceea ce-i va fi riguroasa şi cumplita negare; din una în alta, ajung inevitabil la moarte. Şi mai vreau să savurez clipa, după asemenea...

Virtuozitatea, în orice domeniu, e semn al neantului; ea nu există în zorii unei civilizaţii. De aceea este atâta adevăr în începuturi şi atât de puţin în reuşită şi în împlinire. În toate, nu contează decât *momentul* dorinţei. Tot ce urmează nu-i decât piguleală, rutină, complezenţă.

Jumătate de oră în biroul unui notar – ca să-mi autentifice semnătura pe-o declaraţie de renunţare la moştenirea mamei.

Privind toate acele femei cu ochelari ce băteau cifre la maşină, m-a copleşit, insuportabil, urâtul. Pe lângă ele, curvele din strada Saint-Dénis, din imediata vecinătate, par nişte răsfăţate ale sorţii. Cum e posibil să condamni o fiinţă umană să stea opt ore zilnic în faţa unei maşini de scris!

---

[1] *Prestige,* în franceză, înseamnă şi *iluzie, magie.* (*N.t.*)

Mai dezarmat mă simt în faţa unui notar decât a unui călău.

De obicei, când mor părinţii, mergi la notar ca să primeşti nişte bunuri; eu, ca să renunţ la ce mi se cuvine. Dar în cazul meu moştenirea este fictivă. Semnez nişte hârtii ca să renunţ la neant.

Adamov agonizează într-un spital parizian. Această veste m-a tulburat mai mult decât aş fi crezut. Prieteniile defuncte nu sunt neapărat prietenii moarte.

„... Acea beţie a înstrăinării care precede şi înlesneşte sinuciderea”. (Drieu, *Recit secret*)

Poziţia mea e de nesuportat: după ce am demolat totul în jur şi probabil în mine, trebuie să trăiesc şi chiar trăiesc în ecuaţia existenţă = destructibilitate. Or, în viaţă îţi trebuie ceva cât de cât solid dacă vrei să-ţi păstrezi nu atât raţiunea, cât curajul. Iar eu tocmai curaj nu mai am, şi nu-mi înfrunt „problemele” decât prin persuasiune, prin exerciţiu, prin minciună.

19 ianuarie. Azi-dimineaţă, în pat, mă gândeam la milioanele de amărâţi din Paris care trebuie să se scoale şi să meargă la o slujbă pe care-o detestă – iar dacă le place, îşi merită soarta.

Unde nu există *voinţă,* nu există conflict. Tragediile nu se fac cu abulici. Absenţa voinţei poate fi totuşi resimţită mai dureros decât un destin tragic, chiar dacă ţine mai mult de psihiatrie decât de literatură.

Facem *progrese* până la treizeci de ani. După aceea, bâjbâim, ne desăvârşim, ne perfecţionăm, ne pregătim pentru declin.

Ar trebui să murim pe la cincizeci de ani. Înainte aşa se întâmpla. Ştiinţa a adus consolidarea decrepitudinii. Ea a sărit în ajutorul cadavrelor. Oamenii trebuiau lăsaţi să se stingă aşa cum au făcut-o mereu. După ce că a deranjat rânduiala naturii, ştiinţa a introdus în ea o notă de indiscreţie, ba chiar de indecenţă. Căci este indecent, dincolo de un număr de ani, să-ţi

mai târăşti, să-ţi mai expui carcasa prin lume.

E trist s-o spunem, dar tot ce rămâne din cineva, să zicem dintr-un scriitor, e opera lui. Rămăşiţele noastre pământeşti nu sunt nimic, dar absolut nimic. Să scriem totuşi, dacă tot nu avem forţa sufletească de a dispărea fără a lăsa urme. Să faci o carte e semn de abdicare metafizică. Să abdicăm.

Când într-o carte ni se explică din punct de vedere psihanalitic un autor (sau orice altceva), renunţ s-o citesc. Această uşurinţă de a emite ipoteze arbitrare despre secretele celorlalţi mă exasperează. De altfel, cel mai adesea nu-i vorba de secrete, ci de deficienţe destul de banale pe care această metodă le complică la maximum.

Cu toate astea, în judecăţile pe care le emitem, şi mai ales în discuţii, suntem cu toţii psihanalişti. Putem respinge doctrina în bloc iar în secret să fim pătrunşi de ea: e ceea ce ni se întâmplă tuturor. Nu ştiu pe nimeni care să fi scăpat, care să nu fi fost contaminat. În acest sens, pe drept se spune că epoca noastră e dominată de Freud. *Reflexele* noastre sunt freudiene şi marxiste. Iar asta e mai important decât ceea ce gândim în mod conştient.

Încerc să-mi explic ce mă atrage la licheaua de Talleyrand. Cred că am găsit explicaţia: fiind cinic în teorie, nu pot fi cinic şi în viaţă; dar îi admir pe toţi cei care au acest curaj, care ştiu să sfideze opinia publică altfel decât în vorbe. Cinismul practic mi-a fost aproape total interzis; mă consolez citind tot ce are legătură cu inşi ca Talleyrand.

Nu ne plac decât autorii care suferă, cărora le simţim durerile şi tarele secrete. Oricare cititor este, fără.s-o ştie, un sadic, nu s-ar mai sătura de gemetele celorlalţi. E un nesătul pe care doar infernul l-ar putea satisface, dac-ar putea – el, cititorul – să fie spectatorul, *criticul* infernului.

20 ianuarie. O religie este o artă de a consola. Când eşti mâhnit iar preotul îţi spune că Dumnezeu *se preocupă* de necazul tău, eficienţa unei asemenea consolări nu va avea

nicicând echivalent într-o doctrină seculară. Te întrebi cum or suporta oamenii durerea după ce creştinismul va fi lichidat. Poate că-n viitor vom simţi mai puţin nevoia de consolare, şi că, *speranţa* scăzând, contrariul ei va scădea pe măsură.

Cu vârsta, o mulţime de vicii pe care izbutisem să le înăbuş ori să le camuflez ies la suprafaţă şi se trădează. Ce pot să fac? îmi aparţin ele cu adevărat? Le constat existenţa şi le văd înflorind mai mult ca martor decât ca subiect. Sunt prezente, mă invadează, dar mă simt prea bătrân ca să mă pot îndrepta. De altfel, dacă nu scap de ele, e tocmai pentru că, la altă vârstă, am încercat să le atenuez şi chiar să le înving: or, ele doar s-au retras, iar acum, cu forţe noi, revin ca învingătoare. Dacă le-aş fi lăsat în pace, ar fi prosperat la vremea lor, s-ar fi tocit, iar astăzi abia dacă le-aş mai simţi prezenţa.

Citesc convorbirile lui Gustav Ianouch cu Kafka[1], ale cărui cuvinte îmi amintesc de cele ale Elizabetei de Austria către studentul grec Cristomanos. E vorba, bineînţeles, de *ton,* nu de conţinut.

Regret, remuşcare, sinerezã.
Nostalgia mea e *vinovată.*

În orice perioadă de persecuţii îndelungate, vine un moment când victimele sunt la fel de decăzute, la fel de demne de dispreţ ca şi călăii lor.

Această iarnă blândă mă macină şi îmi consumă toată rezistenţa, toată energia. Substanţa mi se subţiază până la inexistenţă. Din mine rămâne, tot mai mult, doar amintirea, doar un *semn* al celui care am fost.

Fanaticul e adesea ascet. Îmi place să mănânc – ca tuturor oamenilor fără convingeri profunde.

(Sigur e că asceţii se recrutează printre fanatici iar nu printre sceptici, că este imposibil să-ţi impui rigori (?) dacă nu eşti capabil *să suferi* pentru o idee. Mereu aceeaşi poveste: ca să fii puternic trebuie să fii *mărginit. Instinctul* implică lipsa de

[1] Gustav Ianouch, *Kafka m'a dit,* Calmann-Lévy, 1952. *(N.t.)*

orizont.)

21 ianuarie. Noapte cumplită: am visat sau m-am gândit, nu mai ştiu, la starea de descompunere în care trebuie să fie mama şi soră-mea. Le *vedeam.* Destul ca să-ţi pierzi somnul său, dimpotrivă, să te prăbuşeşti în el pentru vecie.

23 ianuarie. Mă trezesc cu remuşcarea şi adorm tot cu ea.

Drama mea e că i-am spus în faţă existenţei ce cred despre ea. Tot ce aş mai putea adăuga e secundar. Nu te poţi înnoi decât renegându-te; eu însă nu pot şi nu am nici poftă s-o fac, căci la mine nu-i vorba de o concepţie, ci de un sentiment al vieţii. Iar sentimentele nu ţi le schimbi. Ar însemna să-mi abolesc toate trăirile din trecut. Spre nefericirea mea, cred în ideile mele pentru că le-am trăit, le-am simţit, le-am îndurat pe toate. Închis în universul meu, nu pot ieşi din el decât distrugându-mi memoria.

Totul la mine este instantaneu, violent, lipsit de continuitate. Aproape nu e zi să nu-mi amintesc o vorbă rea ce mi s-a spus în faţă sau care mi-a ajuns la urechi; e suficient pentru ca ranchiuna să-nceapă a funcţiona în mine la fel ca o glandă... Reacţia mea durează, cum am spus, doar o clipă – o clipă de umilinţă, căci îmi dezvăluie toată micimea, tot neantul meu spiritual. Poate că ceilalţi reacţionează la fel; dar nu cred că sunt conştienţi, altfel cum ar mai fi mulţumiţi de ei înşişi? Eu nu sunt mulţumit de mine, se-nţelege. Dar asta nu mă înalţă prea mult în plan moral. Nu eşti mai puţin mediocru pentru că te ştii mediocru.

24 ianuarie. În fiecare dimineaţă, la trezire, criză de urât clasa-ntâi. *Pe urmă,* lucrurile încep să se mai aranjeze.

Încetezi să fii scriitor din clipa în care îţi pierzi interesul pentru propria-ţi viaţă. Detaşarea de sine ruinează talentul. Dacă ai distrus materia primă a inspiraţiei, nu te mai înjoseşti, după aceea, să scurmi în nişte erzaţuri.

Mă regăsesc, mă consider iarăşi o fiinţă vie de fiecare dată

când muzica mă răscoleşte, când îmi inspiră ideea de a plânge.

Privind perna de pe patul meu. Ce sprijin poate fi mai bun pentru capul unui mort!

Visez mereu plecări spre continente pe care nu vreau să le vizitez. În clipa când trebuie în sfârşit să plec, mă trezesc, cu mare uşurare.

Poţi iubi pe oricine, în afară de vecinul tău.
(La nevoie, poţi să-ţi iubeşti aproapele, dar nu vecinul.)

Lucrul cel mai grav – şi cel mai frecvent – nu este să ucizi ci să umileşti. Asta înseamnă, poate, cruzime în plan moral. Se întâlneşte tocmai la cei care au fost umiliţi adesea. Ei nu pot nici să uite, nici să ierte; nu au decât o idee: să umilească la rândul lor. Sunt torţionari subtili care ştiu să-şi ascundă intenţiile şi care se răzbună fără să-i poţi acuza de cruzime.

După o seară petrecută cu scriitori, îţi trebuie pe puţin o săptămână ca să-ţi revii.

28 ianuarie. Doi filosofi dialoghează la radio. Frazeologie pretenţioasă, vid de gândire total. Ce rari sunt oamenii reuşiţi!

Dorinţa de concizie, împinsă prea departe, sufocă elanul şi chiar mişcarea gândirii. Trebuie să laşi cuvintelor o şansă. Dacă le supraveghezi permanent, ele încetează să mai vehiculeze idei, nu mai *transportă* nimic. Aceeaşi sterilitate îl paşte şi pe gânditorul, şi pe artistul prea *riguros.* Nu există creaţie, în niciun domeniu, fără un minimum de haos. Trebuie să-ţi păstrezi o zonă de obscuritate şi de ireflexiune înăuntrul spiritului, altfel cazi victimă unei transparenţe mortale.

Poezia care se apropie de rugăciune e superioară şi rugăciunii, şi poeziei.

Lucrul cel mai cumplit în viaţă este să nu mai *cauţi.*

Misteriosul fenomen al decăderii.

31 ianuarie. Pentru că noaptea trecută dormisem foarte prost, azi după-amiază mi-am făcut siesta. Un ceas şi ceva de somn greu, atât de greu încât, trezindu-mă, am avut senzaţia că timp de veacuri, de milenii, am fost una cu materia brută. Nostalgia morţii nu este, poate, decât această dorinţă de contopire, de întoarcere definitivă la starea de non-conştiinţă şi de ireflexiune.

Iubesc *prăbuşirea* în somn, senzaţia că sunt înghiţit de somn, ca de un abis matern, de universul fascinant de dinaintea naşterii.

Oamenii care au suferit mult sfârşesc, cu rare excepţii, în aroganţă şi nu în smerenie. Vă aruncă în faţă nenorocirile lor, şi nu au stare până nu suferiţi cât şi ei.

Mă gândesc la X. A îndurat multe în viaţă, a fost umilit, desigur. Dar felul în care-i tratează pe ceilalţi e odios. Şi nici nu ştie că e crud. Crede că totul i se cuvine; nu cunoaşte mila. Ca să-i accepţi mofturile, ar trebui să fii un sfânt. Se simte ofensat că nu accepţi să te-njoseşti în faţa lui. Vrea să te umilească, nimic altceva. Nu ştie însă că e crud pentru că nu-şi imaginează că poţi avea şi tu demnitatea ta. A fost persecutat; a devenit persecutor. Din păcate, încă se crede victimă. Ceea ce-l face şi mai nemilos.

Dacă peste cincizeci de ani ceea ce faci îşi va pierde orice realitate, mai bine n-o faci: e timp pierdut. Această judecată e strict literară; ea nu înseamnă nimic *în absolut*, adică peste secole sau milenii. Cine ţinteşte dăinuirea este naiv, îşi închipuie că a înfrunta „timpul” poate însemna ceva în eternitate; nu prin „opere”, nu prin „creaţii” reuşeşti asta, ci prin acea concentrare asupra ta însuţi, prin acea retragere ce *suprimă* istoria, abolind-o pentru o clipă ce pare şi chiar *este* atemporală.

3 februarie. Necazurile ne permit să suportăm zilele fără să le vedem prea clar insignifianţa.

Asta, la drept vorbind, nu e valabil în ce mă priveşte. Eu unul prefer să privesc în faţă neantul timpului decât să am a-l umple cu griji, cu proiecte şi simulacre de pasiune.

Tot ce face omul – de la căscat la martiriu – are un singur scop: să-l împiedice să-şi vadă clar decăderea. Să facă orice şi cu orice preţ ca să nu vadă lucrurile aşa cum sunt – lucrurile şi pe sine.

Astfel, toţi înşală şi se înşală. Neam de trişori halucinaţi.

Mă simt străin printre ei. Nu am nevoie de iluziile lor: pot să trăiesc şi fără să mă mint. („Să trăiesc" e poate prea mult spus.)

Revoluţiile bântuie doar la popoarele la care impertinenţa este endemică.

A înţelege înseamnă a vedea cu ajutorul imaginaţiei ce se ascunde în spatele unui poem, al unei fraze, al unei melodii, să ştii cu câte eforturi au fost concepute. Ascultând adineauri muzică tiroleză, îmi spuneam că ea înseamnă ceva pentru mine doar în măsura în care percep şi simt spaţiul, înălţimile, peisajul, văile, râurile şi nostalgia ce se degajă din ea. În toate, trebuie să cobori la origini; orice alt demers e de prisos. Să fii contemporan cu începuturile...

4 februarie 1967

Ţapul ispăşitor. Nu ne putem lipsi de el, existenţa lui e cerută de constituţia biologică a oricărui om. Cineva trebuie să plătească pentru greşelile şi eşecurile noastre; dacă ne considerăm singurii vinovaţi pentru ele — câte complicaţii, câte chinuri suplimentare. Să avem *conştiinţa împăcată*, e tot ce vrem: pentru asta există ţapul ispăşitor.

Trebuie un efort aproape supraomenesc ca să ne putem acuza singuri *pentru toate.* Când însă am făcut efortul, avem senzaţia clară că ne apropiem de adevăr. Dar din păcate asta nu ne face mai modeşti, ci mai orgolioşi.

(Chiar azi, R.J. mi-a spus ceva neplăcut: puţin a lipsit să mă supăr. Şi totuşi ea avea dreptate. Am făcut un efort de voinţă şi mi-am învins năduful. Să-ţi recunoşti vinovăţia, greşeala, să-ţi mărturiseşti sincer erorile, să accepţi o critică îndreptăţită – e lucru rar, e un eveniment. Suntem corecţi doar atunci când ne înţelegem duşmanii sau, ceea ce este mai greu, prietenii, judecătorii noştri cei mai aspri.)

Sunt înconjurat, asaltat, copleşit de calomnie. Iar tot ce-mi

pot permite e să nu fac nimic: calomnia îmi asigură singurătatea, mă apără de oameni, îi ţine la distanţă fără să am a ridica un deget.

De îndată ce un om izbândeşte, e în pericol. *A izbândi* înseamnă a eşua – aproape totdeauna. Nu rezistăm succesului – cea mai dură încercare la care poate fi supus un om. Eşecul poate duce la mântuire; reuşita – rareori, sau niciodată.

6 februarie

Se pare că Paul Celan s-a sinucis. Această veste încă neconfirmată mă tulbură nespus. De luni de zile, *sunt frământat* de aceeaşi „problemă”. Ca să nu trebuiască s-o rezolv, încerc să-i descifrez semnificaţia.

De la 7 până la 12 februarie, Dole, Frasne, Lausanne, *Thorens,* les Glieres, La Cluzas, Annecy; în medie, zece ore pe zi în aer liber. Contemplând *Le Parmelan,* mă gândeam la *indiferenţa faţă de mântuire* pe care acest munte o ilustrează ca un exemplu „viu”.

13 februarie 1967

Cumnată-mea îmi scrie că fratele meu e în pragul prăbuşirii totale. După moartea mamei, ar fi spus că nu mai apucă anul următor. A venit apoi moartea surorii noastre. Se pare că suferă de o „nemulţumire” profundă, crede că şi-a ratat viaţa, se plânge că nu s-a „realizat”. Această obsesie e tipic românească şi a căpătat, la noi, o formă absolut morbidă, deşi există pretutindeni, chiar şi în societăţile cele mai fericite.

Ar trebui totuşi să ne debarasăm de ea – în fond ce înseamnă să fii „realizat[11] sau nu? „Realizat[11] în raport cu ce? Am o experienţă destul de bogată: printre aşa-zişii nerealizaţi am găsit exemplarele umane cele mai interesante, pe când alţii, care în ochii omului obişnuit au reuşit, erau egali cu zero. Tocmai ei, cei care se „realizaseră”, erau lipsiţi de „realitate”.

Dar cum să-i scriu lucrurile astea lui frate-meu?

Influenţa liniştitoare a culmilor. Cinci zile în comuniune cu ele. Victorie asupra dorinţei. Ce lecţie de indiferenţă! Cât de puţin înseamnă ura, remuşcarea, regretul, refrenul lui *la* ce *bun*

şi toate celelalte!

M-am născut la poalele Carpaţilor. (Alpii sunt nişte Carpaţi ajunşi.)

Munţii – voinţă de a ieşi din timp, de a-i străpunge barierele.

Senzaţie clară, materială şi metafizică în acelaşi timp, a depăşirii contingentului. Nu mai e nevoie să caut, să vânez mântuirea. Liniştire *deasupra* vieţii. Inutilitatea efortului, deşertăciunea căutării.

În aceste cinci zile în aer liber, am constatat încă o dată că eram făcut pentru a duce o viaţă

sănătoasă, la nivelul „naturii". Ambiţia mă istoveşte, competiţia mă acreşte. Contactul cu omul stârneşte tot ce am mai rău în mine. A fost o vreme când credeam în *putere.* E un vis vechi ce nu m-a părăsit chiar de tot. În mod inconştient, întotdeauna am dorit să devin *cineva.* Cât timp voi simţi această dorinţă, voi fi mereu sfâşiat, măcinat, nemulţumit. Pacea presupune să învingi ambiţia, să doreşti cu patimă anonimatul.

Dacă scrierile mele nu au practic niciun ecou, e pentru că nu răspund nevoilor contemporanilor mei. Sunt prea subiective, adică inoportune. Căci eu nu merg odată cu valul, nu aparţin epocii decât prin frenezie. Apoi, eu nu propun nicio iluzie; or, oamenii nu se adună în jurul unui mesaj lucid până la nimicire.

Asemeni lui Calvin, cred că suntem predestinaţi mântuirii sau damnării încă din pântecul mamei.

Vorberbestimmung[1]*.*

Buddha a avut dreptate, a găsit esenţialul. Totul se-nvârte în jurul durerii; restul e *secundar*, şi aproape inexistent (de vreme ce nu ne amintim decât de ceea ce doare.)

Nepoţii îmi scriu ca să-mi mulţumească pentru lucrurile pe care li le-am trimis. Pentru aceşti trei copii sunt un sprijin, o speranţă, unchiul bogat din America şi Dumnezeu mai ştie ce! Bieţii de ei, dac-ar şti adevărul!

Răspunderile de care ai fugit în tinereţe, le regăseşti la

[1] În germană, *predestinare.* (*N.t.*)

bătrâneţe, fără să le mai poţi, de data asta, eluda. Sunt pedepsit pentru că am urât atât de mult căsătoria! Providenţa îi pândeşte pe celibatari şi-i pedepseşte: în ochii ei, celibatarul e un dezertor. În fond, ea nu-l iartă pentru c-a înţeles, pentru c-a refuzat să se lase amăgit, să fie ca toată lumea.

14 februarie. Azi după-amiază m-am gândit din nou că din mama şi soră-mea nu a rămas nimic, că au dispărut ca şi cum n-ar fi trăit niciodată, şi că acelaşi lucru ni se întâmplă tuturor, că aşa a fost mereu şi aşa va rămâne, ineluctabil. *Nimic, nimic* – să-ţi vină să înnebuneşti. Lucrul ăsta l-am ştiut totuşi întotdeauna, şi sunt uimit văzându-mă, la vârsta mea, pradă unor spaime atât de naive.

(Mama şi soră-mea au murit acum trei luni, dar abia *azi* am *înţeles* cu-adevărat că nu mai sunt. Tristeţe cu acţiune întârziată. Mai *vie,* poate, decât cealaltă.)

Capacitatea mea de a mă descuraja depăşeşte limitele… morbidului. E pur şi simplu de neconceput.

Sunt sortit pierzaniei; niciun zeu nu va putea vreodată să mă ajute cu ceva.

Predestinarea mă fascinează la fel de mult ca, altă dată, Nenorocirea. În realitate, e unul şi acelaşi cuvânt. Să nu poţi fi altul decât cel care eşti. Sunt *imposibil de schimbat*, şi sufăr pentru asta în fiecare clipă. Daţi-mi un alt eu!

Voi strânge laolaltă cele trei eseuri publicate deja („Demiurgul cel rău”, „Noii zei”, „Paleontologie”), la care voi adăuga „Noaptea la Talamanca”, „Gânduri sugrumate”, „Umori”. Se face astfel un volumaş acid care va purta titlul primului capitol: *Demiurgul cel rău.*

Nedreptatea nu e un „mister”, ci o evidenţă, o evidenţă universală. E lucrul cel mai *vizibil* în lume.

16 februarie 1967

Astăzi, senzaţie de ruşine de o violenţă insuportabilă. Ce risipitor sunt! Iată, sunt luni de când nu fac nimic, de când mă târâi de la o zi la alta cu speranţa mereu infirmată că voi sfârşi

prin a lucra. Şi iarăşi mă cuprinde apatia, remuşcarea etc.

Aş vrea, în acelaşi timp, să fiu *şi cunoscut* şi *necunoscut –,* iar dacă ar trebui neapărat să aleg, aş prefera anonimatul (cred).

(Cinstit vorbind, e periculos să te pronunţi în legătură cu astfel de lucruri. Oricât de bine ne-am cunoaşte, există zone în care luciditatea noastră nu-şi face datoria. Cât de sensibil sunt la opinia celorlalţi, habar nu am. Observ cu regret şi uneori cu consternare cât de mult mă pot răni nişte fleacuri. Vulnerabilitatea mea este o înfrângere zilnică pe care o constat fără să pot face nimic.)

18 februarie

Băut aseară la S.T. patru pahare de whisky foarte tare. Revenit acasă la 3 şi 1/4 noaptea. Astăzi, mahmur.

S-a observat (De la Valée-Poussin) că antinomia care există în budism între *transmigraţie* şi *non-substanţialitatea eului* e paralelă cu aceea care, în creştinism, opune libertatea umană şi atotputernicia divină.

„Fapta nu i se potriveşte omului" – adevăr din Upanişade; – pentru budism, e valabil contrariul, de vreme ce ar putea fi desemnat ca doctrina suveranităţii faptei.

Îmi place vorba lui Yeats despre Wilde: „... din cauza sângelui doar pe jumătate civilizat ce curgea în vinele lui, nu putea suporta munca sedentară a artei creatoare... "

23 februarie. Îi detest pe scriitorii gen Rousseau care-au marcat mai multe generaţii şi ale căror idei au avut o răspândire disproporţionată faţă de valoarea lor. Nişte sori falşi.

Gânditorii mei: Pascal, Marc Aureliu, eventual Montaigne, care n-au avut nicio *influenţă.* Vreau să spun nicio influenţă asupra *evenimentelor.* Ei nu-l vor inspira niciodată pe un Robespierre; discursurile lor nu sunt făcute pentru nicio *tribună.*

Ceea ce mă interesează cu adevărat nu este să produc, ci să *înţeleg.* Iar pentru mine a înţelege înseamnă a discerne

gradul de *trezire* la care a ajuns o fiinţă, capacitatea ei de a percepe coeficientul de irealitate ce intră în orice fenomen.

Îmi reproşez că sunt *eu.*

Citesc o scrisoare a lui Disraeli în care-l ocărăşte pe Robert Peel pentru că nu l-a inclus în echipa lui ministerială. Scrisoarea e plină de fiere. Mi-am zis: De ce a scris-o? Ce contează că eşti ministru sau nu? Nu avea să moară oricum? Şi nu a murit?

... Cam ăsta e raţionamentul pe care mi-l servesc de fiecare dată când trebuie să iau o hotărâre – tocmai ca să mă împiedic s-o iau.

Nu există sfinţenie fără un anume gust pentru scandal. Lucru valabil în orice domeniu. Orice om *despre care se vorbeşte* arată că gustul pentru provocare nu-i lipseşte de tot.

(Geniul e cea mai violentă şi mai deplină formă a Provocării.)

Orice „concepţie despre viaţă" e un obstacol în calea adevărului. Trebuie să ne lepădăm de un sistem ca de o haină veche. Un om liber a învins toate concepţiile, începând cu ale sale.

Deşertăciunea oricărui punct de vedere.

Din vreo treizeci de elevi câţi a avut Simone Weil, doar doi au reuşit la bac (liceul din Saint-Étienne, cred).

Asta îmi aminteşte ceva: elevii mei de la Braşov au avut o soartă asemănătoare. Am primit chiar o mustrare de la minister.

Citesc, între admiraţie şi exasperare, o biografie a Simonei Weil. Imensul ei orgoliu mă impresionează mai mult chiar decât inteligenţa ei.

Să faci ceva care să *oprească* istoria, care să *suspende* devenirea.

Întotdeauna am visat o anti-Creaţiune.

Lucrul care mă impresionează cel mai mult e căderea cuiva, chiar şi a unui duşman.

Nu mă interesează decât *celălalt* versant al destinului şi nu mă înviorează decât spectacolul unui declin. Acolo văd fiinţa *realizându-se* cu adevărat. Nu suntem noi înşine decât dacă oamenii ne întorc spatele.

1 martie. Ieri, vizita Dnei P.C. — Descrierea infernului. Imposibil să dorm după asemenea revelaţii.

2 martie. Nevasta lui S.G. – El, gentlemen englez, ironic, distins, discret; ea, limbută, de o banalitate agresivă (o banalitate *afectatul);* în contact cu mintea ei, orice vorbă ai spune se degradează, ajunge s-o repete ea. Un Horace Walpole însurat cu o bucătăreasă franţuzoaică. (Ce chin – s-o auzi vorbind despre Joyce!) Vulgaritatea, mai ales la o femeie, este excesul de amabilitate; – e depăşirea oricărei limite în dorinţa de a fi plăcută, drăguţă. Vulgaritatea? Căldura altoită pe prostie.

Cu vârsta, redevin timid.

Datorez scepticismului toate accesele mele de bunătate.
— Nu poţi fi bun fără scepticism.
— Scepticismul face posibilă bunătatea.
— Fără scepticism, aş fi fost un monstru.
— Scepticismul a ucis în mine animalul de pradă.

6 martie. Astă-noapte, pe la vreo 5, m-am trezit brusc, cu această întrebare: „Unde se duce ACEASTĂ *clipă*? – La moarte", am răspuns. După care-am adormit din nou.

Căutat mai bine de două ceasuri declaraţiile de impozit din ultimii cinci ani ca să pot completa o declaraţie pentru Alocaţiile familiale[1]. Să turbez, nu alta. Ce caut eu în balamucul ăsta! De parcă aş face parte din *societate*! întotdeauna am plătit impozit pe venituri mai mult sau mai puţin fictive, oricum exagerate de mine – ca să pot să-mi justific condiţia de *scriitor.* De parc-aş fi scriitor!

Oare ce sunt, doamne? De mult am renunţat să fiu ceva, orice.

[1] Alocaţiile familiale, serviciu al Securităţii sociale din Franţa constând într-un ajutor bănesc. (*N.t.*)

7 martie. Deschid o revistă: tot ce citesc îmi *pare fals,* gratuit, derizoriu. Hotărât lucru, literatura ca atare nu mă mai interesează, dacă m-o fi interesat vreodată.

De m-aş putea converti la ceva, la orice — şi să se termine totul!

E groaznic să te plângi unui bogat de necazurile tale şi să-l auzi, în replică, plângându-se mai ceva decât tine, astfel încât la urmă eşti silit să-i plângi tu de milă. Dar trebuie să-i îmbărbătăm pe cei mai norocoşi decât noi!

Mă gândesc tot mai mult la suferinţele ce n-au nici un sens, ce nu servesc la nimic, şi mă revolt contra iluziei creştine ce le conferă tuturora o mare, o adâncă semnificaţie.

Păgânismul, una peste alta, se amăgea mai puţin. Cu creştinismul, sentimentul că sunt înşelat, chiar şi atunci când îmi dă cele mai mari satisfacţii. Să revenim la Antici. Ce greşeală — să fi *crezut* în sfinţenie!

Privit un tratat de *Calcul operaţional.* E delirant. E mai bizar decât viciul.

întotdeauna m-am plâns că am fost respins de Istorie. Aş fi avut şi mai multe motive să mă plâng dacă Istoria mă adopta.

Peste opt milioane de inşi înghesuiţi pe malurile Senei, a căror treabă e să se hărţuiască, să se pândească, să se chinuie noapte şi zi.

Cred că mă voi despărţi de creştinism, chiar şi de mistici. Mi-am pierdut fervoarea de-altădată, iar febrele mele sunt din ce în ce mai *reci.*

Privit un tratat de *Calcul operaţional.* E delirant. E mai bizar decât viciul.

întotdeauna m-am plâns că am fost respins de Istorie. Aş fi avut şi mai multe motive să mă plâng dacă Istoria mă adopta.

Peste opt milioane de inşi înghesuiţi pe malurile Senei, a căror treabă e să se hărţuiască, să se pândească, să se chinuie noapte şi zi.

Cred că mă voi despărţi de creştinism, chiar şi de mistici. Mi-am pierdut fervoarea de-altădată, iar febrele mele sunt din ce în ce mai *reci.*

Mă simt nu în afara societăţii, ci în afara omenirii. Poate că nu degeaba mă obseda, odinioară, îngerul. Mă gândeam la el neîncetat. Apoi obsesia s-a risipit. Astfel, toată viaţa mea nu e decât un şir de *încetări*.

pag 183

8 martie. Frechtmann a murit. Sinucidere? Foarte posibil. L-am cunoscut în 1950, dacă nu mă înşel. Un an mai târziu mi-a vorbit de prima lui criză. Se întorcea din Italia, cred. La vreo două sute de kilometri de Paris, în tren, a avut o senzaţie ciudată. Era, mi-a spus textual, ca şi cum şi-ar fi „pierdut sufletul".

Datorită lui am citit *Război şi Pace,* o carte ce mă descuraja dinainte. În câteva cuvinte, îmi făcuse o „descriere" din cele mai ispititoare. Spunea, îmi aduc bine aminte, că e romanul care te face să simţi cel mai bine trecerea, *înaintarea* timpului, şi faptul că timpul acesta înaintează *în bloc.* Un spirit rafinat, frenetic, lacom şi dur.

În materie de patrimoniu biologic, orice inovaţie este până la urmă funestă. Mutaţiile sunt suspecte. *Viaţa* este conservatoare; nu suportă revoluţia. Pentru ea, echilibrul, prosperitatea înseamnă repetiţie, „clişeu", *déjà vu* – la nesfârşit. … adică exact contrariul artei.

10 martie. Seară cu Eugen I. – care timp de trei ceasuri a fost în vervă necontenit.

În parcul Luxembourg. Am început să pizmuiesc o pasăre ce ţopăia: habar n-are ce-i neurastenia, îmi spuneam. Totuşi trebuie să cunoască ceva echivalent, căci nu cred să existe fiinţă vie care să nu fi cunoscut niciodată, sub o formă sau alta, urâtul.

Urâtul este universal. Probabil că până şi păduchii îl cunosc. Nu există niciun mijloc ca să te aperi de el.

Mă despart de Orient, revin la otrăvurile occidentale, cele care m-au ros dintotdeauna.

Mă gândesc la J.G. şi la cei câţiva care s-au interesat de scepticism: toţi erau un pic dezechilibraţi, frământaţi, neîmpăcaţi cu ei înşişi. Ceea ce le-a provocat curiozitatea a fost starea lor; la ei îndoiala era consecinţa, nu cauza echilibrului instabil. Nu puteau fi altceva decât mai mult sau mai puţin sceptici. În materie de filosofie, nu există opţiuni, există doar fatalităţi.

Trebuie să te agăţi de o activitate, să te cufunzi în ea; e singurul mod de a suprima golul ce ne separă de lucruri şi din care e făcută conştiinţa. Conştiinţă, adică neparticipare, starea mea obişnuită.

Orice rugăciune ţine, literar vorbind, de „fragment”: este o maximă mai dezvoltată şi denaturată de lirism.

Ceea ce *ştiu* distruge ceea ce *vreau.*

M.E. şaizeci de ani.
Incredibila lui incapacitate de a îmbătrâni.

Vin dintr-un spaţiu bântuit de tracii care plângeau la naşterea oamenilor şi se bucurau la moartea lor.

Bismarck, în culmea gloriei sale, îşi recunoştea vina de a fi provocat trei războaie şi de a fi trimis la moarte 80.000 de oameni. Era pe la 1877 când l-au cuprins remuşcările. La mai puţin de un secol, Hitler… dar el nu cunoştea remuşcarea. Era prea nebun pentru asta.

13 martie. Ieri, duminică, şase ore de mers de-a lungul canalului Ourcq, în direcţia La Ferté-Milon.

Acasă, plictis ucigător. Ar trebui să ies. Dar mi-e frică s-o fac, mi-e frică de toate *punctele* acestei lumi, de lumea însăşi – mi-e frică de indiferenţa mea.

Îmi amintesc de vremea când sufeream de un plictis *virulent*: adolescent – ceasuri în şir în parcul din Sibiu, cu o carte

în mână; în *Stadtpark* – pianul mă scotea din minţi; la Braşov, mai târziu, dincolo de Livada Poştei, era destul s-aud cum cântă slujnicele unguroaice ca să mă zvârcolesc în pat plângând; apoi în primii ani la Paris, pe rue du Sommerard, plictis teribil, demonic, distrugător.

Prima criză de plictis de care-mi amintesc perfect, la Drăgăşani, în timpul primului război mondial. Să fi avut vreo cinci ani; o după-amiază invadată de o sfâşiere goală dar indestructibilă. Plictisul meu se confundă poate cu teama de lume, cu fuga din faţa a tot ce ţine de ea.

Pe măsură ce îmbătrânesc, găsesc tot mai puţine lucruri pentru care să merite să merg mai departe… Şi totuşi iubesc plopii, şi toate peisajele din care omul e nemijlocit absent.

Ieri, duminică, un pescar prinsese o babuşcă (?) mare, în canalul Ourcq. Peştele era pe jos, pe malul de pământ. Respira chinuit iar în ochi avea o expresie ce era, probabil, angoasă. Căci în fond ce înseamnă să fii angoasat? — Să nu te simţi în *elementul* tău. Un naufragiu pe uscat.

Trăsătura mea caracteristică e groaza de a mă *manifesta*. În faţa perspectivei de a fi *prezent,* indiferent unde, mi se face pielea de găină. M-am aplecat asupra Vidului din nevoia de siguranţă…

Paul Tillich povesteşte că în 1933, când a început să predea teologia în America, studenţii i-au acceptat uşor opiniile nu prea ortodoxe despre Dumnezeu, Iisus, Sfânta Treime, despre Biserică; dar când s-a atins de ideea de Progres, s-a ridicat un cor de proteste… „În ce să mai credem dacă ne luaţi această credinţă?” Cei care reacţionau astfel erau studenţi la o Divinity School.

Progresul este o idee iudeo-creştină. Marii vinovaţi pentru apariţia ei sunt Profeţii şi Apocalipsa *corectată,* îmbunătăţită, emasculată. Judecata de apoi ca împlinire, ca încununare; Judecata de apoi *în roz.*

Trei cărţi de Şestov, reeditate una după alta. N-am poftă să

le recitesc. M-ar duce prea mult înapoi. Şestov m-a eliberat de filosofie. Îi sunt dator şi recunoscător. Dar nu vreau să mă cufund din nou în cărţile lui. Nu mai am nevoie de lecţiile lui de *disperare*. În atâţia ani, am făcut şi singur destule progrese.

Dacă mi-am şlefuit scrierile am făcut-o nu pentru „stil", ci pentru claritate. Am plătit scump ca să ajung la ea. Dar am ajuns cu adevărat?

15 martie. Din nou, una din acele nopţi când totul e repus în discuţie. Senzaţie netă de carne îngrozită. Întreaga dimineaţă, creierul făcut chisăliţă.

Expoziţie Bonnard[1]. Iată un pictor care-a făcut mereu acelaşi lucru *aprofundându-l,* şi nu încercând să epateze ca un Picasso, victimă a multiplelor sale talente, panglicar fără pereche, impostor genial.

16 martie. Din nou, dureri de nas, de urechi. – Aceste beteşuguri cronice care se manifestă în toate anotimpurile, care fac act de prezenţă din exces de politeţe şi care par, ele însele, sătule de un ceremonial atât de uzat.

... Şi eu însumi m-am săturat să tot cer un alt trup.

De vreme ce *misiunea* mea e să sufăr, nu înţeleg de ce încerc să-mi imaginez o altfel de soartă, şi încă mai puţin de ce mă înfurii pe *senzaţiile* mele. Căci suferinţa e mai ales asta. Noi însă facem din ea un univers: de aceea ni se pare definitivă şi insuportabilă.

Corectez traducerea engleză (americană) a *Ispitei de a exista* – ce supliciu! Când trebuie să mă recitesc îmi vine greaţă. Să mă bălăcesc în propriul meu trecut, of!

Frate-meu îmi cere să-i trimit ceea ce public. Nu ştie că nu mai scriu nimic. Cum e destul de nefericit şi aşa, nu vreau să-l fac şi mai nefericit punându-l la curent cu starea jalnică în care mă aflu. Măcar el să păstreze oarece iluzii în ce mă priveşte!

[1] E vorba de retrospectiva organizată între 18 ianuarie şi 25 aprilie 1967, la Orangerie, pentru a sărbători centenarul naşterii Iui Bonnard. (N.c)

Asta îl poate ajuta într-o măsură, dacă-l mai poate ajuta ceva.

Să adormi cu o *viziune clară* a unuia din defectele pe care nu îndrăzneai să ţi le recunoşti. E ceea ce mi s-a întâmplat ieri-seară, spre marea mea ruşine, ba nu, spre marea mea cinste.

E destul de straniu să reciteşti un text pe care l-ai scris cu ani în urmă, cu sentimentul că nu eşti tu autorul, că textul acela nu te priveşte direct. — E scris de mine ori nu? — Oricum, eu nu mai sunt acelaşi, fără totuşi să fiu un altul. Această recitire forţată a *Ispitei* mă indispune.

X – un linguşitor patologic. Cât suntem între patru ochi, laudele lui nu mă jenează şi de fapt nici nu le iau în seamă. Când însă le toarnă de faţă cu martori, mă simt prost la ideea că oamenii ar putea crede că eu „marşez", că aştept acele elogii ridicole.

Când ştii că cineva e linguşitor din fire sau din interes, tot ce-ţi va spune el – de bine – este neavenit.

X, pictoriţă, îi frecventează pe filosofi, printre alţii pe S.L.
— Alaltăieri, la o cină, venind vorba de Nietzsche, o aud: „Nietzsche încarnează *logica contradictoriului*". Uite-aşa ţi-ai stricat o seară.

Văzut, în vitrina unei librării catolice, o carte cu un titlu stupefiant: *Bucuria de a îmbătrâni.*

Biserica – ce meşteşug al escamotării!

18 martie
Putem obţine în lumea asta orice, afară de ceea ce dorim mai tainic, mai arzător. (O dorinţă secretă e obligatoriu nerealizabilă; nu îndrăzneşte să se manifeste, pentru că *ştie* că nu se poate împlini; iar atunci se exacerbează, se înfierbântă tocmai pentru că nu se poate manifesta, desfăşura.)
Probabil e drept ca tot ceea ce preţuim mai mult să nu se poată traduce în fapt, ca *esenţialul* vieţii noastre să rămână ascuns şi neîmplinit. Ar fi totuşi prea frumos ca o existenţă să

izbândească, de vreme ce ea EXISTĂ doar în măsura în care nu izbândeşte.

Opera nu-l ajută pe autor să trăiască. Nici nu contează pentru el, e ca şi cum ar fi a altcuiva. Cărţile mele, când mi se-ntâmplă să le văd într-o librărie, nu-mi par a avea vreo legătură cu mine. Sunt ca nişte odăi, ca nişte case în care am trăit cu mult timp în urmă. Rareori ne gândim la ele; sunt *goale,* nu mai îndeplinesc nicio funcţie în viaţa noastră. Nu mai sunt nimic pentru noi.

Delirul e mai frumos decât îndoiala, dar îndoiala e mai *solidă.*

Neputând accepta sacrificiile pe care le cere extazul, m-am mulţumit cu îndoiala, care se împacă şi cu drama şi cu frivolitatea.

Extazul e o răsplată doar pentru cei care şi-au impus un martiriu, care s-au torturat fără obligaţie *exterioară.*

În Montparnasse, l-am zărit pe un ins care frecventa cafenelele şi pe care-l cunoşteam destul de bine. Într-atât îl hârbuiseră anii, încât, ca să nu fiu silit să văd mai de-aproape efectele timpului, am preferat să mă fac că nu-l recunosc.

Mă gândesc la chipul lui A.R. de R., în sicriu, înaintea „închiderii", acum trei ani. Câtă disperare! Nu-mi pot imagina un chip omenesc mai puţin împăcat. Nici măcar o secundă nu s-a împăcat cu moartea.

Să te împaci cu moartea – foarte bine, dar după aceea ce *interes* mai poţi avea să trăieşti? Fără *surprizele* fricii, existenta n-ar mai avea niciun farmec. Novalis a simţit atât de bine că moartea e principiul ce *romantizează* viaţa! Fără ea totul e plat, totul e searbăd. Moartea dă savoare existenţei. Doar ea dă gust clipelor, doar ea le alungă monotonia. Nu putem suporta Viaţa decât graţie principiului care-o distruge. Ei, morţii, îi datorăm totul, mă rog: *aproape totul.* Iar datoria de onoare, pe care consimţim să i-o plătim din când în când, are ceva exaltant, ceva COPLEŞITOR (dacă se poate spune aşa).

Nimeni nu e mai vulnerabil, mai „sfâşiat” decât mine; – şi nu fac decât să trăncănesc despre detaşare, despre renunţare, despre nirvāna.

Ascultat la radio Predica despre Moarte a lui Bossuet. Acea repetare a lui *Domnilor,* când evocă putreziciunea, nu încetează să-şi facă efectul şi să emoţioneze. Ştiu bine că *Domnilor* avea sensul dintâi, că încă nu se degradase; şi totuşi…

Este o provocare să priveşti pe cineva în ochi, chiar dacă îl cunoşti bine şi de mult.

Să ne limităm la o privire *abstractă.*

(Privirea trebuie să fie independentă de fiinţe.)

În urmă cu treizeci de ani. Îmi amintesc de un articol, apărut într-o foiţă românească, în care eram lăudat cu neruşinare. Se spunea acolo că am scris cea mai bună carte apărută după Eminescu. Era, la dimensiunile balcanice, un soi de glorie. Din toate astea, n-a rămas nimic. — E preferabil să ne gândim la momentele când nu vom mai fi decât la cele când am fost. Să ne cufundăm în *uitarea* viitoare.

Viitoare e mult spus. Uitarea e deja prezentă – nicio nevoie s-o aşteptăm.

Ar trebui să ne gândim mereu la cei mai nenorociţi decât noi. Gândit la P.C., la ora asta probabil în cămaşă de forţă la Sainte-Anne[1]. Ai încă avantajul de a te putea controla; ce ţi-ai putea dori mai mult? A fi stăpân pe mişcările, dacă nu şi pe umorile tale este o performanţă, o reuşită atunci când nu mai ştii unde te situezi în raport cu nimic.

În legătură cu X, L.G. Îmi spune: „Mănâncă de frica morţii, s-a *refugiat* în crăpelniţă”.

Într-adevăr, bulimia este o consecinţă a angoasei – sau a idioţiei.

---

[1] Vezi supra, p. 60. *(N.t.)*

Dacă n-aş şti să mă protejez, mi-aş petrece timpul scriind despre contemporanii şi, mai grav, despre prietenii mei. Am refuzat să scriu despre Paulhan, despre Michaux, iar acum despre Beckett. Nu pot vorbi despre scriitori ale căror merite sunt aproape unanim recunoscute. La ce bun să scriu despre cineva pe care l-am *înţeles?* Aceste **numere** din *L'Herne*[2] au ceva greoi şi funebru: sunt pietre funerare trântite peste nişte oameni vii. Sună a prohod, sunt chiar mai rele decât un premiu Nobel.

Pe de altă parte, nu pot admite ca nişte oameni ce se ţin deoparte şi jură că dispreţuiesc lumea literară să accepte aceste omagii culese de peste tot, cerşite în dreapta şi-n stânga. Cum pot să guste aceste elogii convenţionale, greoaie, penibile? Hotărât lucru, nu înţeleg (sau mai curând *nu vreau* să înţeleg). Asemenea iniţiative pot avea un sens la Universitate; dar pentru scriitori? *Omagii*, *Festschrift* – toate astea ţin de cel mai detestabil spirit universitar şi vin, cum e de aşteptat, din Germania.

Puţinele scrisori pe care le scriu sunt scrisori de refuz. Mi-e groază să scriu despre alţii. Am reputaţia unui ins blazat şi cu toate astea, din toate părţile, mi se cere admiraţie. Ca şi cum aş avea de aruncat în stânga şi-n dreapta! Nu admir decât câteva reuşite şi câteva eşecuri extreme. Dar nu-mi plac celebrităţile, vedetele – gloria exagerată, disproporţionată, chiar dacă cei care-i suportă avantajele sau ravagiile se bucură de prietenia sau de preţuirea mea.

Cel mai greu lucru e să-ţi reînnoieşti admiraţiile. Nu admiri cu adevărat decât până la douăzeci de ani. Mai târziu, nu sunt decât entuziasme pripite sau toane.

Mi-am schimbat părerea despre toată lumea – nu şi despre Shakespeare, Bach, Dostoievski. Din cei trei, l-aş prefera pe Bach. Poţi spune despre el: iată unul care *nu dezamăgeşte* niciodată.

Apropo de fuga fiicei lui Stalin, citesc în *Observer* că-n

[2] Revistă pariziană condusă de Constantin Tacu, cu numere omagiale consacrate unor autori importanţi. (N.t.)

perioada lui Hruşciov era tratată ca o ciumată, că nimeni nu îndrăznea să-i vorbească. Într-o zi, la institutul unde lucra, cineva a ajutat-o să-şi tragă paltonul. A fost mişcată până la lacrimi. Era Siniavski – care mai târziu avea să fie condamnat la şapte ani pentru că acuzase prea dur stalinismul.

Mila mea este devoratoare.

Mi-e milă nu atât de mine, cât de Creaţiune în ansamblul ei.

Nu ştiu ce anume trezeşte muzica în noi; dar e sigur că atinge o zonă inaccesibilă tuturor celorlalte mijloace, tuturor celorlalte dereglări, inclusiv *nebuniei.*

Visam că lichidez cuvânt după cuvânt, că le suprim pe toate. Unul singur avea să supravieţuiască masacrului şi să rămână intact: *singurătate.*

În literatură, tot ce nu-i crud e plictisitor.

Cu toată modestia, cred că în ce priveşte perceperea şi chiar trăirea vidului am mers la fel de departe ca orice sihastru tibetan sau hindus; – căci tot ce fac şi tot ce gândesc se învârte în jurul acestei irealităţi fundamentale.

Totuşi nu am nici forţa şi nici dorinţa de a o rupe cu lumea. La ce bun o ruptură cu *ceea ce nu există*? Dar ăsta nu-i un răspuns. Cred că nu am vocaţie spirituală, asta e; vocaţia mea este să înţeleg, nu să servesc drept model, şi cu atât mai puţin să mă *realizez.*

În cartea despre Răşinari pe care mi-a trimis-o frate-meu, citesc, la capitolul *Bocete*[1][1] pe cel al unei fete care şi-a pierdut mama în urmă cu câţiva ani: Unde eşti? spune ea. De ce nu scrii? Acolo unde eşti nu există hârtie? Ori poate *a secat cerneala*?

E cel mai pur umor negru. Recunosc că povestea asta cu cerneala m-a întors pe dos.

---

[1] În româneşte, în original. ***(N.t.)***

Zărit la Pion pe academicianul H.M., optzeci şi unu de ani; arată cam jalnic. Mi se povesteşte că acum câţiva ani l-au găsit leşinat în biroul lui (cel mai mizerabil din editură). E chemat directorul, care, oarecum mişcat, le spune încet celor de faţă: „Ştiţi, nu mănâncă întotdeauna pe săturate”.

Cinism şi prostie. Cum altfel, cu leafa pe care-o primea?

Îmi plac vechile civilizaţii rupte de lume, închise în ele însele, care veacuri în şir au rumegat aceleaşi probleme, civilizaţii *obsedate,* ce şi-au găsit de mult formula lor de mântuire şi nu trăiesc decât ca s-o întoarcă pe-o faţă şi pe alta fără a adăuga nimic nou. Dar asta e adevărata muncă de aprofundare.

La doi kilometri de satul meu natal, există un cătun locuit numai de ţigani. Pe la 1910, Păcală (autorul cărţii despre Răşinari) merge acolo însoţit de un fotograf. Izbuteşte să-i adune pe ţigani care acceptă să se lase fotografiaţi fără, de fapt, să ştie prea bine despre ce-i vorba. În momentul când li s-a spus să stea nemişcaţi, o bătrână a strigat: „Ăştia ne fură sufletele!” – S-au năpustit atunci cu toţii asupra celor doi vizitatori, care au reuşit să scape doar promiţându-le o grămadă de bani.

23 martie. Ieri-seară, era aproximativ ora 23, îmi făceam plimbarea obişnuită în jurul grădinii Luxembourg; a trecut o maşină făcând un zgomot infernal: ziceai că explodează un motor. Dintr-odată, un stol de păsări şi-au luat zborul înfricoşate; cele care dormeau în partea dinspre strada Guynemer.

— Aşa le trebuie, mi-am zis. Dacă eşti pasăre, nu vii să te stabileşti la Paris.

Noaptea trecută, sunt sigur, am găsit definiţia libertăţii. De *ţinut minte* însă, asta-i altă poveste.

Emoţia pe care am simţit-o alaltăieri citind într-un bocet: *a secat cerneala?* era desigur explicabilă. Constat însă, vai, că povestea cu lipsa de hârtie, de cerneală sau de condei revine în aproape toate bocetele. Vasăzică era un clişeu, o reţetă, era *literatură.*

Nu-mi fac de altfel nicio iluzie în ce priveşte geniul poetic al ***consătenilor*** [1] mei: cu greu se pot imagina oameni mai aplecaţi spre zeflemea decât ei; or, geniul satiric e antipoetic prin definiţie.

Hotărât lucru, sunt bătrân: copilăria îmi revine în minte mai mult ca oricând, iar tot cea am trăit după ea îmi pare o amintire îndepărtată, aproape o iluzie. Astfel, ajuns între două vârste, rămân doar începuturile şi sfârşitul, totul în afară de *existenţă.*

Suferim de îndată ce avem nevoie de cineva sau de ceva. Să facem astfel încât să depindem cât mai puţin de lucruri şi de oameni. Să acceptăm *sărăcia, anonimatul* şi *moartea.* Să ne reducem la maximum ambiţiile, să acceptăm să trăim neştiuţi, să ne obişnuim cu ideea de a dispărea…

… Să doreşti toate astea nu-i greu, dar când e vorba de trecut la fapte! Totuşi se pot face unele progrese.

Eu însumi am făcut deja destule, mi-am *compromis* mai toate dorinţele…

Melancolia nu-i un semn de îmbătrânire precoce? Dacă da, eu sunt *senil* dintotdeauna.

Dacă aş fi *cinstit,* dacă aş trage consecinţele din ceea ce simt şi ştiu, ar trebui să mă retrag în singurătate (mănăstire, pustiu etc.) ori să mă îmbăt de dimineaţa până seara.

Din nefericire, am *dorinţe.* Sunt sigur că, dacă m-aş rupe de lume complet, tot n-aş putea *uita femeia.* Trebuie deci să accept să trăiesc aşa cum am trăit mereu: sfâşiat între obsesia scheletului şi obsesia cărnii.

Nu poţi suporta lumea decât în stare de ebrietate. Cu condiţia ca starea aceasta să dureze douăzeci şi patru de ore pe zi.

Dar nici atunci nu-i totul rezolvat: cea mai nocivă şi în tot cazul cea mai distructivă luciditate apare tocmai în interstiţiile ebrietăţii: luciditate fulgurantă – ca o incizie a spiritului.

C.M. Am fost „prieteni”. El mă vorbea de „bine” iar eu îi mulţumeam. Într-o zi minciuna a plesnit. Iar prietenia noastră la

fel.

O fată, pe care n-am văzut-o de ani de zile, îmi dă telefon şi îmi spune abrupt: „Se pare că nu mai scrieţi nimic”… Aşa ceva mi se pare inadmisibil.

Ce le pasă, acestor oameni, ce fac eu, câtă vreme nu au citit nici măcar ce-am publicat până acum.

24 martie. Ieri-seară, vorbit timp de cinci ore. Astăzi sunt răguşit. Ce risipă absurdă de energie. Ar fi fost mult mai cuminte să-i las pe ceilalţi să vorbească, de vreme ce oricum abia aşteptau s-o facă. Eu însă le-am tăiat tuturor vorba.

Cel mai bine mi-au reuşit rugăciunile degenerate în maxime.

Vizita unui profesor japonez, Tadoo Arita, şi a soţiei sale. Hotărât lucru, poporul ăsta are clasă. Nici cea mai mică urmă de vulgaritate! Au „stil” aşa cum francezii aveau odinioară iar englezii încă mai au puţin. Rigiditate şi graţie – paradoxal combinate.

A gândi înseamnă *a tulbura.*

25 martie. Ajunul Paştelui. Parisul se goleşte. O linişte atât de neobişnuită – ca-n plină vară. Ce fericiţi trebuie să fi fost oamenii de dinaintea erei industriale! Ba nu. Îşi ignorau total fericirea, cum şi noi o ignorăm pe a noastră. Ar fi destul să ne imaginăm în detaliu anul 2000 ca să avem, prin contrast, senzaţia că încă suntem în Paradis.

Zi nespus de frumoasă. Adineauri, în parcul Luxembourg, chiar şi acest furnicar odios părea acceptabil, într-atât cerul, de un albastru suprem, înnobila totul, chiar şi pe om.

Verva lui Händel. Are mai multă impetuozitate dar mai puţină profunzime decât Bach.

Când ai înţeles că nimic nu are realitate intrinsecă, că nimic

nu este, şi că nu poţi acorda lucrurilor nici măcar statutul de aparenţe, nu mai ai nevoie să fii mântuit: eşti mântuit – *fi nefericit pe vecie.*

Târăsc după mine resturi de teologie… Nihilism de fecior de popă.

Paştele. Să te întorci acasă după ce-ai colindat străzile goale, cu ideea să te culci pentru multă vreme, pentru totdeauna.

De unde-mi poate veni aplecarea pentru plictis? M-a chinuit întotdeauna, în toate oraşele, în toate locurile unde-am trăit, la toate vârstele. Nu mi se pare că acum sufăr mai puţin. Înclin să cred că această predispoziţie ţine de temperamentul meu, de fiziologia mea, de starea arterelor, de nervi, de stomac, de durerile cronice cu care natura m-a dăruit cu o generozitate smintită.

Nu văd cine – în afară de Baudelaire şi Leopardi – a mai fost chinuit de plictis cu o asemenea intensitate.

Orice suferinţă morală fără cauză evidentă este morbidă. Or, plictisul este o asemenea suferinţă.

La drept vorbind, de fiecare dată când mă încearcă plictisul, el îmi pare legitim, logic, justificat. Ce alt sentiment ar putea să-mi inspire lumea aceasta?

La fel se întâmplă cu teama, cu sila şi chiar cu entuziasmul.

Să nu uit că acum exact treizeci de ani am scris o carte despre *Lacrimi şi Sfinţi* – mai mult despre lacrimi decât despre sfinţi. Această poftă de a plânge pe care-am cunoscut-o din perioada de insomnii (de la douăzeci la douăzeci şi şapte de ani).

Potrivit doctrinei lui Buddha, există cinci obstacole în calea progresului spiritual: senzualitatea, reaua-voinţă, inerţia fizică şi morală, neliniştea şi îndoiala.

Le cunosc bine, toate aceste obstacole; dacă le-aş depăşi pe primele patru, mi-ar fi cu neputinţă să trec de ultimul, îndoiala fiind la mine boala prin excelenţă, boala *mea,*

obstacolul suprem în faţa oricărui progres.

Întotdeauna am pus adevărul mai presus de propria-mi mântuire. Sau mai exact: ceea ce numesc eu adevăr este mereu în dezacord cu mântuirea mea.

Sentimentul vieţii îmi distruge viaţa.

În discuţiile directe sau telefonice, nu găsesc aproape niciodată cuvântul potrivit atunci când e vorba de o chestiune delicată sau uneori administrativă. Dar îl găsesc negreşit imediat după plecarea interlocutorului sau de îndată ce închid telefonul. Această întârziere, dovedind un viciu al minţii mele, mă irită de fiecare dată şi-mi adânceşte indispoziţia obişnuită.

Cred că am definit anxietatea ca o *memorie a viitorului.*

Într-adevăr, anxiosul e cel care îşi aminteşte, care *vede,* ba nu, care *a văzut* ceea ce i se *poate* întâmpla.

Buddha şi-a dat atâta osteneală ca să ajungă la ce? – la *moartea definitivă* – ceea ce noi suntem *siguri* că vom obţine şi fără meditaţie, fără abolirea dorinţei, fără nostalgia nirvānei.

... singura diferenţă: tot ce pentru noi e spaimă, pentru budist e voluptate.

... e de asemeni adevărat că, în budism, poţi să realizezi nirvāna încă din viaţă, adică poţi să savurezi, înainte de moarte, plăcerea de a nu mai fi (o moarte voluptuoasă rămânând în viaţă).

De multă vreme – de câţi ani? douăzeci, treizeci? –, *a gândi* se reduce pentru mine la un dialog cu Buddha... la o gâlceavă adesea, căci dacă împărtăşesc cu el aceleaşi obsesii, nu trag aceleaşi concluzii.

(Ce idee şi asta! Să mă compar cu cel mai mare iluminat din toate timpurile! Dar nu mă compar, discut cu el. Credincioşii au dreptul să discute cu Dumnezeu. Eu de ce n-aş avea dreptul să mă definesc în raport cu cineva care n-a fost

decât un om şi s-a prezentat ca atare, deşi ar fi putut, pe bună dreptate, să-şi atribuie statutul de divinitate?)

Sartre – încercat să citesc ori să recitesc unele eseuri. Ceva mă indispune. Prea sistematic. Permanentă rea-credinţă. Nimic *profund.* Vrea să fie strălucit, adesea izbuteşte. Nu ştiu de ce mă duce cu gândul la un Giraudoux riguros, germanic. Ironie permanentă, greoaie, ironie *alsaciană.* Iar în plus, *afectat,* da. Prin asta se înrudeşte cu Giraudoux. Nu am nevoie nici de scriitor, nici de gânditor. I-l prefer pe oricare altul. Sunt nedrept cu el, dar nu văd necesitatea de a-i face dreptate. Şi ce sens ar avea această eleganţă, dacă insul îmi este inutil?

Ce mă deranjează la Sartre e că întotdeauna vrea să fie ceea ce nu este.

28 martie. O carte care ţi-a fost tradusă nu mai este a ta: e în primul rând a traducătorului, de vreme ce ţi-a impus stilul lui. Ar trebui aşadar s-o semnezi împreună cu el, şi s-o prezinţi ca o carte scrisă în colaborare.

Germanii şi evreii au în comun faptul că inspiră sentimente violente, pentru sau contra; niciodată sau aproape niciodată sentimente *normale.*

Secretul Istoriei – *refuzul mântuirii.*

Norii aceştia mari, goniţi de soare, priviţi prin lucarna mansardei mă dispensează de lumea exterioară: ei îmi oferă totul la mine acasă, şi ţin locul tuturor peisajelor la care visez.

Proza lui Mallarmé; nu cunosc nimic mai ilizibil. Mă gândesc la X, care-l imită, şi pe care de asemenea nu-l pot citi.

Aversiunea mea pentru lume este impură, echivocă şi poate suspectă; e ceea ce mi-a permis, sunt sigur, s-o duc atâta timp.

Lupta mea cu limba franceză e una din cele mai dure cu putinţă. Victorii şi înfrângeri alternează – dar nu bat în retragere. E singurul domeniu al activităţilor mele în care dovedesc oarecare tenacitate. În toate celelalte, îmi fac o datorie din a mă pleoşti.

28 martie. *Harul* e acea bucurie care, fără să ştim de unde

vine, pogoară peste noi în anumite zile, timp de un ceas sau două.

Cum să admitem că bucuria, care ne copleşeşte şi căreia nimeni nu-i poate rezista, vine de la organele noastre şi că nu-şi are izvorul în Dumnezeu? Cum să n-o asimilăm harului? E clar cum s-a putut produce alunecarea şi cum de la fiziologie am trecut la teologie. Această alunecare e tot ce poate fi mai firesc şi mai legitim. Cine n-o înţelege şi n-o aprobă dovedeşte multă frivolitate. Orice bucurie ne vine de la Dumnezeu, după cum orice tristeţe ne vine de la Demon.

Bucuria este dilatare; iar orice dilatare e de domeniul binelui. Tristeţea însă e restrângere (având ca fundal infinitul, infinit ce o striveşte în loc s-o elibereze).

(Dacă aş crede *cu adevărat* că bucuria ne e dată de Dumnezeu, nu l-aş ierta că mi-o acordă aşa rar; însă chiar şi în cazul că ar veni doar de la mine, bucuria e atât de plină de substanţă, de realitate, încât m-ar face să cred în Dumnezeu, din nevoie de gratitudine: această bucurie e atât de densă, de plină, atât de dumnezeiesc de *grea,* că nu o poţi suporta fără o referinţă supremă.)

M-am cufundat din nou în filosofia hindusă şi regăsesc acea alternanţă de împăcare şi disperare proprie acestei filosofii. Budismul māhāvana, de care totuşi mă simt atât de aproape, mă descumpăneşte profund. Dialectica lui Nāgārjuna, a lui Śandakārti, a lui Śantideva demolează toate conceptele, toate superstiţiile; vacuitatea fiind, mai mult ca oricând, proclamată drept singură „realitate", ne agăţăm de ea găsind consolare şi forţă pentru a ne îmblânzi pasiunile, în spatele acestei desfăşurări de argumente distrugătoare, scopul moral este evident: abolim totul ca să găsim la urmă pacea. Atâta vreme cât ceva *există,* trăim în tulburare. Să distrugem edificiul gândurilor şi „voliţiunilor" noastre şi să ne odihnim pe ruinele lui. Nu există *pace* dacă n-am înţeles că totul este iluzie; de îndată ce există ceva, începe drama. Ar trebui spus „de îndată ce *credem* că există ceva" – căci nu e vorba decât de nebunia şi de entuziasmele noastre, ce nu ascund nimic în spatele lor, de vreme ce în afară de ele nu există *nimic.*

Ceea ce li se poate reproşa evreilor e că fiecare din ei vrea

să ocupe prea mult loc, că nimic nu-i satisface şi că nu încetează să se lăţească, să se agite. Nu cunosc *măsură* în nimic. E forţa şi slăbiciunea lor. În toate, merg prea departe şi este inevitabil să se ciocnească de ceilalţi, care-ar vrea să înainteze şi ei dar le lipsesc mijloacele.

Miezul nopţii. Şi această amărăciune recurentă, de care nu mă pot lecui! Ea pledează, vai, împotriva mea. Mai trebuie să spun că nu apare decât la ore târzii, când trebuie făcut bilanţul zilei (dar nu mi se întâmplă niciodată să fac asemenea bilanţ – ar însemna să-mi sabotez toate apucăturile, toate defectele).

Oricine este mai mulţumit de sine decât sunt eu de mine. Dar nu ar trebui să-i dispreţuiesc pe ceilalţi pentru că sunt mândri de ceea ce sunt. Aici stă slăbiciunea mea. — Şi când mă gândesc că azi după-amiază meditam la bucurie, că o înţelegeam pe deplin. Că mă pierdeam în ea.

Franceza este o limbă ce nu suportă candoarea, ce detestă sentimentele prea sincere, prea *adevărate.* S-ar spune că a fost marcată pentru totdeauna de corupţia subtilă, de abstracţiunea perversă a secolului al XVIII-lea.

În afară de somn, nimic nu mă *ajută,* nimic nu-mi prieşte. O oră de somn după-amiază mă reface pentru câteva ore, îmi pune mintea în funcţiune.

Beteşugurile, oboseala, interesul *forţat* pentru chestiunile de fiziologie, toate m-au făcut să privesc cu neîncredere metafizica. Poate că ani de zile nu am făcut niciun progres; dar cel puţin am învăţat ce înseamnă un *trup.*

Pentru mine, cuvântul *trupesc* are sensul său plin, vreau să spun că toate ideile mi le-am trăit cu trupul. Pe toate, trupul meu le-a încercat, le-a verificat, le-a *suferit.*

Nu poţi descrie un surâs.

Patru zile (29 martie - 3 aprilie). Montargis, Saint-Fargeau, Coulanges-sur-Yonne, Chitel-Censoir, Arcy-sur-Cure, Voutenay – pe puţin o sută de kilometri. Oboseală odihnitoare. Mersul pe jos e mântuirea mea.

Mi-ar plăcea să fac o paralelă între *Sankara* şi *Nāgārjuna* – două tipuri opuse de gânditori. Înclin vizibil înspre al doilea.

Cel mai mult se demodează scriitorii contaminaţi de filosofie.

Arta deznădejdii, o formulă ce mi-ar putea servi drept blazon.

„Misterul este apanajul barbariei”. (Fontenelle)
Nu cunosc vorbă mai *franţuzească.*

Nu voi mai scrie decât fragmente; – gândirea mea, deja sfărâmată, o voi *pulveriza.* Va fi felul meu de a înainta.

5 aprilie. Orice formă *de progres* este o deviere, în sensul în care *fiinţa* este o deviere a neantului.

A fost o vreme când sufeream că sunt necunoscut; – acum simt chiar o anume plăcere.
(Oare Chamfort sau Joubert erau *cunoscuţii* Sau *traduşi*? Nici măcar azi nu sunt.)

Din când în când, cineva încearcă să mă impună, în străinătate, la o editură sau alta. Invariabil, sunt tratat cu refuz. Mă aşteptam la asta, dar nu-i întotdeauna o plăcere să te vezi „respins” peste tot şi la fiecare „examen”, mai ales că aceste demersuri sunt făcute fără ştirea mea: cel mai adesea mi se comunică doar răspunsul negativ. Să nu dăm acestor fleacuri mai multă importanţă decât merită.

Pe acoperişul casei vecine, un tinichigiu spaniol încearcă să cânte flamenco, sub cerul de un cenuşiu sinistru. Această voce răguşită şi tânguioasă mă răscoleşte adânc. Dacă ar fi să-mi ascult pornirea, aş pleca pe loc în Andalusia.

Citit autobiografia lui Ignaţiu de Loyola. În comparaţie cu el, orice cuceritor face figură de abulic.

Singura *reformă* care mi-ar conveni ar fi cea a voinţei mele.

Simţi la Ignaţiu de Loyola o voinţă îndârjită de a rezista „gloriei deşarte”. I-a rezistat, într-adevăr, dar a căzut într-un *orgoliu* enorm, cum rar ai mai putea găsi.

Să accepţi fără acreală un rol subaltern e mult mai greu decât să fii un exclus, un damnat. Această ultimă condiţie comportă mari satisfacţii ale orgoliului. E o reuşită de-a-ndoaselea.

6 aprilie. Petrecut după-amiaza cu o damă care voia să mă cunoască. Vreme de două ceasuri mi-a vorbit despre ea. La sfârşit, mi-a consacrat totuşi cinci minute. Cu toate astea nu e deloc antipatică, e chiar *umană* în sensul cel mai bun al cuvântului.

Carte despre X, colocviu despre Y, toată lumea scrie despre toată lumea. Circul marii sterilităţi. Secolul criticilor. Sincretism funest. Inteligenţa ce se epuizează analizându-se.

Cel mai frumos titlu: *Exclamaţii.* Din păcate, a fost deja folosit – de Sfânta Tereza.

Uneori înclin să cred că-i preferabil să-ţi sacrifici viaţa pentru o operă decât să trăieşti.
Dar alteori gândesc contrariul. Şi, în amândouă cazurile, am dreptate.

Aş putea înghiţi câte o carte de amintiri pe zi. Pentru că nu pot să-mi scriu memoriile, le citesc pe ale altora. Îmi place să *devorez* vieţi.

Sunt cel mai puţin înţelept dintre toţi înţelepţii, dar înţelept totuşi…

8 aprilie 1967. Ziua mea de naştere. Să trecem mai departe.

În tot ce am scris, nu i-am adus sexualităţii omagiul pe care

îl merită.

Cu cât mă gândesc mai puţin la trecerea timpului, cu atât suport mai bine faptele. Interesul pentru scurgerea clipelor e sub toate aspectele nefast pentru *sănătate.* Dacă vrei să suporţi viaţa, trebuie *să uiţi* timpul.

Léon Bloy sau Nietzsche sau Dostoievski – am iubit la ei suferinţa şi excesul, sau mai curând: *excesele* suferinţei.

Rilke, Şestov şi aţâţi alţii pentru care aveam un cult! – toate astea ţin de trecut. Am învăţat să mă *dezentuziasmez,* la drept vorbind nici n-am făcut altceva.

10 aprilie. Ieri-seară, la Knipers, cum Jacoba Von Velde mă întreba ce pot să mănânc şi dacă ţin regim sever, i-am răspuns că în principiu mănânc orice, chiar şi *cadavru*. Mi-a spus că a gătit peşte. Un cadavru, i-am răspuns. — Un cadavru *curat,* mi-a replicat ea.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, ce autor la modă şi-ar fi putut închipui că Saint-Simon, un mic duce uitat, va fi socotit cândva cel mai mare scriitor francez?

Am accese de pasiune ce frizează dementa, eu, care şovăi la orice pas şi mă îndoiesc de orice. Fără această dualitate constitutivă firii mele, acum aş fi în puşcărie sau în cămaşa de forţă.

Frunzărit numărul din *N.R.F*. consacrat lui André Breton[1]. Personajul, extrem de mărginit, nu merita atâtea analize, care evident nu puteau aduce nimic nou. Am încetat să mă interesez de el când am aflat că-l detesta pe Dostoievski şi că ura muzica.

Breton are mai multe afinităţi cu Bossuet decât cu Rimbaud, iar tot ce era mai bun în proza lui venea de la Valéry.

---

[1] André Breton murise cu câteva luni mai devreme, pe 28 septembrie 1966. (*N. t.*)

Un inchizitor în miniatură – în ce priveşte cariera. A avut însă enormul avantaj – din punctul de vedere al istoriei literare – că s-a identificat într-atât cu o mişcare, încât i-a devenit port-drapel. Şi în ce a făcut, şi în ce a scris, Breton e antipodul a ceea ce a propovăduit. Teoreticianul delirului foloseşte un stil care e distincţia însăşi; nimic mai deliberat şi, adesea, mai constipat. Această contradicţie fundamentală îl avantajează, căci îl *umanizează.* Altfel, mi s-ar părea prea arogant şi prea ţeapăn. O carieră pentru *teze de doctorat,* un destin ce face deliciul universitarilor.

Cea mai gravă eroare pe care-o poate comite un scriitor e să afirme că-i neînţeles.

Ai dreptul să te plângi ca om, nu şi ca scriitor.

Greşeala de a considera contradicţia un semn de vitalitate, cum face S.L.: de fapt individul, ca şi colectivitatea, piere din cauza „contradicţiilor" sale, cum bine se spune când se analizează precaritatea unui regim. Cu cât are mai multe contradicţii, cu atât e mai ameninţat. Există o tensiune fără contradicţii: aceea este *vitalitatea* – în istorie, ca şi în viaţa individuală.

Să ai o conştiinţă morală, să-ţi faci scrupule, să cunoşti remuşcarea – toate astea înseamnă că n-ai depăşit orizontul uman, că nu ai văzut mai departe de om şi că încă îl ţii la mare cinste.

Nu mă voi considera un om liber decât în ziua când, ca marii asasini şi marii înţelepţi, mă voi ridica deasupra remuşcării.

La Toulouse, în Evul Mediu, în sâmbăta sfântă a fiecărui an, marele rabin era pălmuit în public din cauza deicidului comis de străbunii săi.

André Breton. Moartea unui Inchizitor.

(Contradicţia dintre ceea ce voia să facă şi ceea ce a făcut. Teoretician al spontaneităţii, a scris proza cea mai elaborată după Valéry – a cărui linie, alături de Caillois, o continuă. Eleganţă perfectă, cu atât mai stranie cu cât se pretindea urmaş

al lui Rimbaud.)

Claude Simon, într-un interviu, spune că încearcă să se izoleze de naraţiune, să nu intervină în ea la modul romancierului obişnuit care se erijează în judecător; că vrea să fie perfect obiectiv, să lase lucrurile şi fiinţele să evolueze în legea lor.

… Şi mă gândesc că Saint-Simon e astăzi prozatorul francez cel mai viu tocmai pentru că e prezent în fiecare rând pe care l-a scris, pentru că-l simţi palpitând, gâfâind în spatele fiecărei „ieşiri", al fiecărei şarje, al fiecărui adjectiv.

Saint-Simon scria, nu făcea teoria artei de a scrie, cum se face de regulă în Franţa, spre paguba literaturii. Toţi aceşti ţipi livizi, sclerozaţi, ticăiţi, sunt lipsiţi de temperament, sunt subtili şi plicticoşi: nişte cadavre prolixe, deghizate în esteticieni. Nu au un suflet, ci o *metodă.* Asta e tot ce au, cu toţii. Cât îi detest pe toţi aceşti făcători de literatură, şi cât de inutil îmi e *talentul* lor!

Îmi spun uneori: nimeni nu vorbeşte de tine. Parcă ai fi murit de mult.

Apoi mi se face ruşine de această acreală. Tot ce am de făcut e să continui ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic – şi să mă străduiesc să merit propriul meu respect. Căci nu dispreţul celorlalţi, ci al tău propriu te doare mai mult. Cât timp mă voi dispreţui eu însumi, nimic, nici măcar aplauzele zeilor nu mă vor face mai indulgent cu mine.

Trebuie să te împaci cu tine însuţi, să urmezi ideea pe care ţi-ai făcut-o la început despre propriile tale capacităţi şi să nu le trădezi din laşitate, apatie şi silă de sine.

De ani de zile, trăiesc *sub* ambiţiile şi capacităţile mele. Nimeni nu s-a trădat pe sine mai mult decât am făcut-o eu. E singurul domeniu în care excelez cu adevărat. Vitalitatea remuşcărilor mele întrece orice închipuire.

Bătrâneţii îi şade bine indiferenţa. Mă gândesc la X, octogenar, care se agită pentru orice. Se spune că e „viu", când de fapt e doar ridicol şi jalnic. Nu trebuie să te preocupe toate cele, la nicio vârstă. Excesul de curiozitate e semn de frivolitate şi infantilism.

A gândi înseamnă a refuza, a elimina, a *selecta.* A fi prea

disponibil înseamnă tocmai să nu fii selectiv; totul este atunci important; ceea ce înseamnă să pui pe acelaşi plan catastrofe şi fleacuri.

În materie de proză, nu există nicio regulă; *ba da, să fii zgârcit cu adverbele.*

De îndată ce am luat o hotărâre, o regret şi folosesc orice mijloace, chiar şi dezonorante, ca să revin asupra ei anulându-i efectul.

Nu pricep cum un ins atât de indolent ca mine se poate gândi atâta la Distrugere, Nu cumva pentru că e singura formă de *activitate ce* nu mi se pare umilitoare? Totuşi, a construi, a clădi sunt acte infinit mai lente, mai pretenţioase şi mai complexe decât a distruge, E drept; – însă distrugerea ne dă un sentiment de putere şi zgândăre în noi ceva obscur, *originar,* ceva ce nicio *operă* n-ar putea suscita. Nu construind, ci distrugând putem ghici satisfacţiile secrete ale unui zeu.

Omul nu are cu adevărat sentimentul de a se depăşi decât atunci când urzeşte vreo ticăloşie.

Să nu scrii despre autori cu care ai afinităţi. Este indecent, înseamnă să vorbeşti despre tine într-un mod abia deghizat. Dar jocul ăsta nu înşală pe nimeni.

Orice triumf are ceva profund abject, dacă judecăm după mutra învingătorului. Din păcate, învinsul, dacă învingea el, ar fi avut aceeaşi expresie ca rivalul său mai norocos. Nu e nimic de făcut: în orice succes există un element înjositor.

Sper să nu am vreodată prilejul de a-mi clama victoria. Un zeu veghează asupra mea.

De îndată ce aprofundez un subiect, observ că s-a spus totul despre el şi că, pentru a-l primeni, trebuie să-l desfigurezi, să-l falsifici, să-l reduci la câteva formule îndoielnice. Asta se cheamă *originalitate.*

Cretinizarea prin filosofie – fenomen nou în Franţa. Până acum părea un privilegiu rezervat Germaniei.

În cartea lui Foucault *Cuvintele şi lucrurile*[1] pe care n-am niciun chef s-o citesc, dau peste o frază în care Hölderlin, Nietzsche şi Heidegger sunt puşi *pe acelaşi plan.* Numai un universitar putea comite asemenea crimă de *lez*-geniu.

Heidegger, un belfer, alături de Nietzsche şi de Hölderlin!

— Asta îmi aminteşte de acel critic care şi-a permis să scrie: „de la Leopardi la Sartre" – ca şi cum de la unul la celălalt putea să existe vreo cât de mică filiaţie. Un poet, un spirit absolut autentic pe de o parte, şi un impostor talentat, dar un impostor, pe de alta.

Acest gen de alăturări, această confuzie de valori mă scot din sărite.

17 aprilie

Parisul şi regiunea pariziană au peste 9 milioane de locuitori iar peste douăzeci de ani vor avea 14. E înfricoşător.

Ieri, duminică, într-un sat, Mauchamps, chiar lângă Saint-Sulpice-des-Favieres – un tânăr parizian îi vorbea astfel patroanei singurului bistrou din ţinut: „Mă-nţelegi, aici se va construi un antrepozit, vor fi douăzeci de camioane ce vor căra marfă de dimineaţă până seara, se vor deschide noi drumuri, terenul va fi mai scump, comuna se va dezvolta, o să ai clienţi, o să-ţi dezvolţi băcănia, or să fie poate şi altele, eu vreau să-mi cumpăr de pe-acum o casă, sunt sigur că şi alţii vor face la fel", etc., etc. Patroana bistroului, o bătrână, asculta vrăjită, aproape în extaz. Simţeam un fior pe şira spinării. Îmi venea să-l ucid pe acel *entuziast,* pe loc. Şi zău că ar fi trebuit s-o fac.

Născut la munte, orice câmpie exercită asupra mea o mare atracţie. La Beauce[2] îmi satisface pe deplin dorul de stepă, de pustă; îmi e de-ajuns s-o privesc proiectând în ea un strop de melancolie. Ceea ce nu mă costă nimic.

Se făcea să simone de B. tocmai murise. O vegheam împreună cu Sartre, care s-a dovedit a fi un ins adorabil. Vorbim de una, de alta. Îmi zice: „E grozavă «gramatica dumneavoastră

[1] *Les mots et les choses,* apărută Ia Gallimard, în aprilie 1966. (*N.t.*)

[2] Câmpie din Bazinul parizian, considerată grânarul Franţei. (*N.t.)*

românească» (!)” Iar eu n-am încetat să repet în stânga şi-n dreapta: „Ce om adorabil!”

E o vreme superbă. Iar soarele ăsta mă face să mă gândesc că mama şi soră-mea nu mai sunt printre vii ca să se bucure de el. Moartea nu e nimic; moartea cuiva e totul.

Nu-i invidiem decât pe prieteni, pe vecini, pe cunoscuţi, pe oamenii care lucrează în acelaşi domeniu şi în acelaşi scop cu noi, care ne împărtăşesc ideile, care ne-au făcut bine etc. Într-un cuvânt, povestea lui Abel.

Aş vrea să dispar în mine însumi ca un melc sau ca o broască ţestoasă, ori să imit mizantropia ariciului.

Dacă ceva *ar exista*, teama că ne-ar putea scăpa ar deveni unica noastră senzaţie. Cum nu există nimic, toate clipele sunt perfecte şi nule, şi e totuna dacă ne bucurăm de ele sau nu.

Îi atac pe toţi şi nimeni nu observă.

Violenţa gratuită – există oare ceva mai penibil? Să te istoveşti împărţind lovituri ce nu-şi ating ţinta, să-i ataci pe toţi fără ca nimeni să observe, să slobozeşti săgeţi fiind singurul care le simte veninul!

Mă gândesc la G. Dacă-i ceri bani, se îmbolnăveşte. Dacă însă îi ceri un serviciu care implică tot felul de demersuri agasante, nu va şovăi o clipă să ţi-l facă. Concluzia: poţi fi avar şi totuşi generos.

La drept vorbind, sunt două categorii de generoşi: G. O ilustrează pe prima. Pe cealaltă, un J.P.S., care, după câte se spune, ajută pe oricine cu sume importante, dar care nu se *deranjează,* nu-şi pierde vremea alergând să rezolve problemele altuia.

— Există aşadar avarul, şi generosul-comod. Pe care să-l preferi? Sunt totuna. Niciunul, nici altul nu sunt meschini, egoişti, ticăloşi.

19 aprilie. E. Îmi telefonează din Lucerna, unde ar trebui să facă o cură într-o clinică. E ora 10 dimineaţa şi îmi spune că nu

mai rezistă; că nu poate ieşi din crizele de depresie şi mă întreabă cum fac ca să trăiesc. Îi răspund că exact aceeaşi întrebare mi-o pun şi eu, şi că *mă admir* că pot să continui. Eu însă nu beau, şi i-am spus lui E. că alcoolul e diabolic, că atâta vreme cât o să bea nu va putea ieşi din infern.

Avea o voce răguşită, *convingătoare*, sfâşietoare. Gloria lui morbidă, absurdă, *nefastă*, nu a făcut decât să-i agraveze starea şi problemele. O glorie ce are chipul blestemului.

20 aprilie E. telefonează taman la miezul nopţii de la Zürich. Plânge, suspină, miorlăie aproape, îmi spune c-a băut în cursul serii o sticlă de whisky, că e în pragul sinuciderii, că-i e *frică*; mă roagă să merg să-l văd la Zürich, la hotel, sau măcar să-l sun la *6* dimineaţa. Vorbim mereu despre aceleaşi lucruri, îl implor să nu mai bea, să plece din Elveţia şi să se interneze într-o clinică la Paris, ca să poată fi vizitat. Singurătatea e nefastă pentru el. I-am spus că trebuie neapărat să se abţină de la alcool; îmi spune că nu poate; c-a încercat şi ştie că-i e cu neputinţă.

Convorbirea m-a întors pe dos; mă îngrijorează starea lui, abia dacă am putut dormi câteva ceasuri. Azi-dimineaţă, la ora 9, sună din nou: e mult mai bine. Convorbirea continuă pe un ton mai puţin patetic dar la fel de „serios”. I-am spus că dacă nu renunţă măcar pentru o săptămână-două la alcool, e pierdut. Astăzi i-am spus: nu bea, dacă simţi că ai poftă să bei, ia o carte de rugăciuni, spune o rugăciune. Îmi spune că nu mai poate să se roage, că a încercat mai de mult, dar că acum îi e cu neputinţă. Şi începe iarăşi să se plângă şi să protesteze: Nu mai sunt jucat în Germania etc. I-am spus că toate astea n-au nicio importanţă şi că problemele lui (celebritatea, dragostea etc.) nu se pot rezolva prin alcool, care, dimpotrivă, nu face decât să le agraveze. – „Trebuia să rămân un funcţionar de rând, preocupat doar de nevasta şi de fiica lui, aş fi fost nespus mai fericit”, îmi spune. E limpede că pierderea de celebritate îl scoate din minţi, îmi spune că e obişnuit să i se ştie numele când trage la un hotel – mă rog, a căpătat apucături de vedetă. „Celebritatea” este o otravă pentru el, un drog ce i-a adus doar neajunsuri, din care nu se-alege cu nicio bucurie adevărată: o tortură, o pedeapsă, o veritabilă agonie, de care însă nu s-ar putea lipsi.

Dovada că viaţa mea e un eşec e faptul că nimeni nu mă

pizmuieşte. Nebunii pot să mă urască, nu să mă invidieze: prea îmi târâi zilele pentru asta. Oricine mi-o poate lua înainte. E un mare avantaj, ce mă scuteşte de multe neajunsuri.

Înmormântare în ţara mea. Al. Căprariu îmi povesteşte că la Lancrăm, satul natal al lui Blaga, la groapa acestuia se aflau văduva şi „amantele" lui, trei sau patru la număr. La un anumit moment al „ceremoniei", una dintre ele izbucneşte în plânsete isterice: celelalte o turnează imediat şi totul devine un concert de bocete. Doar văduva este sau pare impasibilă. Ca să le calmeze sau să le mustre pe „bocitoare", le spune: „Nu merită să plângem, e mult mai fericit acolo unde e". Frază convenţională, ca şi lacrimile „rivalelor" sale.

Înmormântarea unui alt poet. În clipa când sicriul lui Ion Barbu era coborât în mormânt, „amanta" lui se aruncă asupră-i urlând: „Ştii tu, pământule, pe cine înghiţi?" Nu mi-a putut spune dacă soţia lui Barbu, o nemţoaică, era de faţă, vreau să spun dacă mai era în viaţă.

E. Îmi telefonează de două ori pe zi de la Zürich. Dimineaţa îmi promite că nu bea, seara e beat şi-mi vorbeşte despre sinucidere. Iar eu, care am făcut apologia sinuciderii, încerc să-l împiedic s-o facă.

Frunzărit cartea lui Barthes despre Racine: destul de bună, dar sufocantă. Ce limbaj! Un critic n-ar trebui să citească niciodată tratate d*e psihologie,* şi mai puţin încă de psihanaliză.

Barthes îl numeşte pe Jules Lemaître (pe care nu l-a citit) un critic vulgar. Dar dacă Lemaître ar fi utilizat jargonul filosofic al vremii sale, n-ar fi vulgar, cu siguranţă – ci *ilizibil.*

Ceea ce se numeşte astăzi înnoirea criticii înseamnă să adopţi un limbaj exterior, străin literaturii. Să nu vorbeşti ca scriitorii, ci ca filosofii, sociologii şi toţi ceilalţi. Întreaga critică de azi se face fie în numele lui Marx, Freud, sau Heidegger, fie în numele vreunei noi discipline a cărei terminologie a fost adoptată.

Gândul că totul e trecător ar fi trebuit să-mi aducă liniştea, liniştea durabilă vreau să spun; în realitate, n-a făcut decât să mă salveze în clipele dificile, atâta şi nimic mai mult; în restul

timpului a trebuit să mă descurc *singur.* Ceea ce înseamnă că n-am o vocaţie deosebită pentru izbăvire.

Mă gândesc din nou la E., la scena ce mi-a făcut deunăzi, la miezul nopţii, când plângea ca un copil la telefon, de la hotelul din Lucerna, spunându-mi că trebuie să se sinucidă dar că n-are puterea s-o facă, spunându-mi că-l împiedică *frica* şi că trebuie să-l ajut să înlăture acest ultim obstacol. Cumplită disperare, comparabilă cu cea a Marilynei Monroe, şi ea *vedetă.*

De două lucruri sunt convins: alcoolul şi celebritatea sunt lucrări ale diavolului. Să nu cazi în patima celui dintâi, să n-o cauţi pe cea de-a doua. Două primejdii care nu mă pândesc, chiar dacă în tinereţe am trecut foarte aproape de prima.

Aseară, îi explicam unui englez că un francez, când povesteşte o întâmplare la care a fost martor, îşi atribuie un loc privilegiat, se aşază în centrul povestirii. Cu jumătate de oră înainte, îi descrisesem intrarea lui de Gaulle în Paris, când cu Eliberarea. Era atât de înalt, îi depăşea într-atât pe toţi, că eu, aflat în Place de la Concorde, l-am putut vedea încă de la Arcul de Triumf, în clipa când se pregătea s-o ia în jos pe Champs-Élysées. — Şi am adăugat pentru englezoiul meu: „Când vă desenam adineauri scena: de Gaulle la Arcul de Triumf şi eu în Place de la Concorde, reacţionam *ca un francez,* descrierea mea era dictată de un *reflex franţuzesc”.*

Verdele palid al mestecenilor pe fondul cenuşiu-violet al colinelor între Maisse şi Milly-la-Forêt.

Am vrut întotdeauna să fiu *desprins* de toate. Să n-am nicio convingere, ba chiar nicio *idee;* căci ideea, sub orice formă, presupune un *contact,* adică o complicitate cu iluzia. Dincolo de toate. Asta e. Să te situezi la nivelul nimicului.

Cu cât adâncesc lucrurile, cu atât mi se pare că singurele fiinţe care-au mers până la capăt sunt cele care au întors spatele lumii.

În cartea lui Foucault[1], e vorba adesea despre „finitudinea

[1] V. *supra,* p. 208.

antropologică”. Îmi închipui efectul pe care asemenea formule îl pot avea asupra tinerilor. Evident că arată mai *doct* decât „mizeria omului”, „omul ca animal osândit” sau „durata infimă” a istoriei omeneşti.

Dintre toate imposturile, cea mai rea este impostura limbajului, fiindcă e cel mai greu de sesizat de către troglodiţii vremii noastre. Trebuie spus că Heidegger a deschis calea şi că un filosof, dacă vrea să aibă experienţa ostracizării, dacă vrea să trăiască în filosofia sa respectiva „finitudine”, n-are decât să respingă jargonul şi să folosească limbajul curent, de bun-simţ. Automat se face gol în jurul lui.

24 aprilie. În chiar *acest* moment, pretutindeni în lume, mii şi mii de oameni trag să moară, în timp ce eu apuc stiloul şi nu găsesc niciun cuvânt ca să le comentez agonia.

Răzbunarea – singura problemă morală. Răzbunarea este o eliberare din care nu-ţi revii.

Fie că te răzbuni fie că nu, eşti tot nefericit. Poate că e mai bine să alegi nefericirea de a nu te răzbuna.

„Omul, orice ar face, va regreta întotdeauna”, mi-a scris mama cu câtva timp înainte să moară. Era testamentul ei. Recunosc aici filosofia neamului nostru. N-am inventat nimic. N-am făcut decât să prelungesc dezamăgirea strămoşilor mei.

25 aprilie – Dejun agreabil cu nişte prieteni. M-am întors acasă nemulţumit de mine. Orice conversaţie mă deprimă. De ce oare?

Din fire, îmi place să afirm, nu-mi place să aduc argumente, iar ale altora îmi displac… Sunt făcut pentru monologul violent. Am oroare să mă „justific”. M-aş sufoca într-un Parlament, în care m-aş simţi precum acel scoţian, Hamilton, care, petrecându-şi viaţa în Camera Comunelor, n-a rostit decât un singur discurs.

Într-o veche carte de psihiatrie, se face deosebirea între plictisul *dobândit* şi cel *originar.*

Ei bine, al meu este originar. M-am născut cu el, ba mă precedă chiar.

M-am plictisit încă din pântecul mamei.

M. Arland îmi cere un articol pentru *N.R.F.* Voi scrie unul despre sinucidere (pornind de la recenta „discuţie” telefonică cu E.). În fond, revin la tema din *Noaptea de la Tala mânca*, rămasă în stadiul de proiect.

28 aprilie. Vreme de peste o lună am lucrat la o eventuală versiune englezească a lui Saint-Simon, împreună cu Marthiel Mathews. Proiectul s-a dovedit mai presus de puterile mele şi, mai grav, foarte puţin rentabil. Imensă uşurare că l-am abandonat.

1 mai. Nimic nu mă scoate din sărite mai mult decât să citesc un filozof sau un critic care spune pe fiecare pagină că metoda lui e „revoluţionară", că tot ce spune este important, că nu s-a mai spus înaintea lui etc., etc. De parcă cititorul n-ar fi în stare să-şi dea şi singur seama! Fără a mai pune la socoteală că o invenţie de care eşti prea *conştient* are ceva indecent. *Originalitatea* trebuie s-o simtă ceilalţi, nu tu însuţi.

Lectura – cea mai mare plăcere pasivă.

Biserica a comis în trecut atâtea crime că e inexplicabil cum de mai pot exista convertiri. Cum să te solidarizezi cu fărădelegile de care s-a făcut vinovată?

Dintre toate reflecţiile, cele mai inutile sunt cele ce privesc literatura. Critica e tot ce poate fi mai steril; mai bine să fii băcan decât să scrii despre *alţii.*

O carte trebuie citită şi apoi aruncată; e inutil să vorbeşti despre ea, s-o rezumi şi să o comentezi. La ce bun să-i cântăreşti calităţile şi defectele? Dacă e bună, o încorporezi substanţei tale; dacă e rea, va fi fost cauza unei pierderi de timp. Atâta şi nimic mai mult. De ce să reflectezi la nesfârşit la ce-ai citit?

Călugării care, în vremea lui Buddha, se foloseau de-un craniu drept vas pentru primit pomenile. Buddha le-a interzis să cerşească cu un craniu, din cauza fricii pe care le-o inspirau

oamenilor.

Am terminat de citit *Reflecţiile asupra sinuciderii* ale D-nei de Staël. Foarte proastă carte. Eseul a fost publicat în 1814. În tinereţea ei, în lucrarea despre *Influenţa pasiunilor*, încercase o justificare a sinuciderii. Acum, dimpotrivă... Trebuie s-o fi scris spre sfârşitul lui 1811, căci consacră câteva pagini sinuciderii lui Kleist, pe care-l numeşte Dl Kleist „poet şi ofiţer merituos". Evident, comentează dubla sinucidere după gazete, fără să ştie cine era Kleist. Ce acuzaţii grandilocvente însă împotriva femeii ce şi-a abandonat fetiţa ca să urmeze în moarte un exaltat! De i s-ar fi prezis D-nei de Staël gloria lui Kleist, precum şi faptul că într-o bună zi ea nu va fi nimic în comparaţie cu el, ce-ar fi gândit? Mâine-seară, mă duc să văd la Teatrul Naţiunilor *Prinţul de Homburg* în germană. M-a izbit coincidenţa asta citind-o pe doamna de la Coppet.

Urina de vacă era singurul leac de care călugării aveau voie să se folosească în primele comunităţi budiste. Şi dacă te gândeşti, era legitim şi normal. Când urmăreşti pacea lăuntrică, nu poţi s-ajungi la ea decât dacă respingi tot ce o poate tulbura, adică tot ceea ce omul a adăugat simplităţii originare. A spori numărul de leacuri înseamnă să le devii sclav. Nu asta e calea către vindecare sau către izbăvire. Nimic nu ne dă în vileag mai bine decăderea ca spectacolul unei farmacii: tot ce vrei în materie de leacuri pentru orice beteşug, dar nimic pentru răul nostru esenţial, pentru acela de care nicio intervenţie omenească nu poate să ne lecuiască.

Îmi plac acei călugări care, în prima perioadă a budismului, foloseau un craniu drept vas pentru primit pomenile. Nimic nu îndeamnă la pace lăuntrică mai mult decât o face apropierea zilnică de simbolurile care-o neagă.

Înţelepciunea? Arta de a te detaşa. Smintitul se aprinde, înţeleptul se detaşează.

3 mai 1967. După ce am citit regulile pe care trebuie să le respecte călugărul budist (interdicţia de a poseda ceva, afară de rasa monahală şi de strachină), m-am dus la bancă să scot bani.

Am profitat ca să-mi verific contul, modic, e drept, dar totuşi cont. În vreme ce-l citeam, contrastul dintre lecturile şi meditaţiile mele, pe de o parte, şi actul acesta josnic de negustor mărunt, mi s-a părut atât de inacceptabil că am roşit. Să fi comis o profanare, şi tot n-aş fi fost mai scârbit de mine însumi. Dar, de fapt, chiar de o profanare mă făcusem vinovat.

Poate exista fericire în legarea de lume, dar beatitudinea apare doar acolo unde orice legătură a fost ruptă. Beatitudinea nu-i compatibilă cu această lume. Şi tocmai această beatitudine o caută călugărul, pentru ea îşi sfărâmă el lanţurile şi pentru ea se distruge.

Nu reuşesc să accept indiferenţa mea faţă de mântuire. Nu cred că-i sinceră. Şi totuşi, imaginea ei o văd în toate cele: marea, muntele, un fir de praf, acest caiet, acest creion – totul îmi poartă gândul către ea, totul o evocă, totul o oglindeşte, o ilustrează chiar.

Monahismul nu-i decât *codul* remontării, o renunţare *dirijată.*

Amărăciunea – sentimentul cel mai puţin *spiritual* cu putinţă. Cu ea, suntem siguri că nu ne îndreptăm spre puritate, spre renunţare. Nu ne putem închipui un sfânt *amar.* E sentimentul *monden* prin excelenţă, expresia cea mai adecvată a acestei lumi, şi a imposibilităţii absolute de-a fi de altundeva.

Iubesc tot ce se poate iubi pe acest pământ, şi totuşi gândurile mele sunt, unul după altul, sorbite de-o mănăstire invizibilă.

4 mai. La Jardin des Plantes, am privit îndelung un flamingo roz care mergea în sus şi-n jos de-a (lungul zidului prin cuşca sa, parcurgând mereu, cu câţiva centimetri diferenţă, aceeaşi distanţă, respectiv cel mult doi metri. Am început să strig, în speranţa că ţipetele mele îl vor face să-şi schimbe locul, căci mişcarea aceea uniformă, agravată de eleganţa pasului, mă scotea din minţi. În ciuda intervenţiei mele, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, îşi continua mişcările de o monotonie

insuportabilă, declanşând în mine o adevărată angoasă. În cele din urmă, văzând că nu mă ascultă, l-am *abandonat.*

Mariana Şora îmi telefonează în seara asta, pe la ora 22, dintr-o cafenea. E singură. Din păcate, am chef să lucrez. Îi dau întâlnire pe săptămâna viitoare. După încheierea convorbirii, mă cuprind remuşcările. Să vii de atât de departe şi să-ţi găseşti, după optsprezece ani, vechii prieteni inaccesibili. Dacă am fi cu adevărat omenoşi, n-am avea la Paris nicio clipă pentru noi înşine. E totuşi neplăcut să constaţi că nu-ţi poţi păstra singurătatea decât prin duritate, ba chiar grosolănie.

5 mai. M-am trezit cu anxietate, o anxietate ca să zic aşa *obiectivă*, adică aveam impresia că *starea* mea vine din afară, că e starea lucrurilor, că sunt contaminat de ele, că mi-au transmis tremurai lor, neliniştea lor profundă, aşteptarea crispată, pe scurt, teroarea lor.

Să ataci, fie şi numai din plăcerea de a ataca, înseamnă să dovedeşti că ai convingeri, să arăţi că crezi în ceva, fie şi numai în plăcerea cu pricina.

6 mai. Ieri, vizită a lui J.R., o berlineză foarte agreabilă. Am vorbit de toate şi nimic, vreme de *cinci* ceasuri!

Orice obicei e un viciu. Iar viciul nu e decât un obicei suprem.

J. P.S. scrie despre moarte în *N.R.F.:* „nonvaloarea cea mai absolută”. Expresia e falsă atât în conţinut cât şi în formă. Nu se poate spune „cea mai absolută”; e ca şi cum ai spune: „cel mai infinit”. Cât despre moarte ca „nonvaloare”, e o pură absurditate.

Vorbesc până la istovire din cauza nervozităţii şi-i împiedic pe ceilalţi să vorbească pentru a nu fi silit să-mi plâng de milă ori să explodez.

Sunt vorbăreţ la băutură. De aici scârba de mine însumi ce urmează libaţiilor.

Nevoie de plâns, întreaga zi, fără urmă de lacrimă.

Am oroare să dezvolt, să explic, să comentez, să *susţin,* am oroare de tot ce aminteşte de filosofie, deci de profesor.

Filosofia: gând *lăţit* (cum se spune despre o balegă că se lăţeşte, se întinde). Nu-mi place decât gândul concentrat, prins într-o formulă *fulgerătoare.*

J. P.S. – cum de poate un om atât de înzestrat să creadă în atâtea lucruri? Şi cum de poate să alerge după succes când opera lui e încheiată, căci ceea ce-i adaugă nu face decât să-i scadă din valoare?

E ca şi cum aş fi fost paraşutat între două idiomuri: pe care să-l aleg? Stau încă în cumpănă, fiindcă niciunul nu răspunde pe deplin capriciilor din adâncul meu.

Înfăptuim cu toţii contrariul a ceea ce voiam să facem. Aceasta e cheia destinului nostru şi totodată o lege a istoriei. Hitler, care a ajuns în toate la contrariul a ceea ce îşi propusese, ar putea fi foarte bine simbolul omului în general.

E absolut cu neputinţă să spui către ce tinde umanitatea; în fiecare clipă ea este depăşită de ceea ce zămisleşte; e mereu o surpriză pentru ea însăşi. Hegel i-a priceput cel mai puţin esenţa. Istoria e cu totul altceva decât şi-a închipuit el că este.

Câteodată îmi spun: adevărul rezidă în plictis sau
Plictisul este adevărul însuşi.
Iată ce înţeleg prin asta:

Plictisul nu intră în *complicitate* cu nimic, nici nu se lasă amăgit. El rezultă din distanţa pe care ne-o luăm faţă de toate lucrurile, din vidul intrinsec al tuturor lucrurilor, pe care-l resimţim ca pe un rău deopotrivă subiectiv şi obiectiv. În lucrarea lui nu intră aşadar niciun soi de iluzie; îndeplineşte condiţiile unei cercetări. Plictisul este o *investigaţie.*

Nefericiţii sunt oamenii cei mai egoişti fiindcă, într-o măsură mult mai mare decât fericiţii, nu se pot gândi decât la ei înşişi. Sunt absorbiţi în întregime de propria nefericire căreia îi sacrifică tot restul. Doar când nefericirea lor mai scade sunt

capabili să şi-o închipuie pe a altora şi s-o împărtăşească. Generozitatea nu e, cum se crede, caracteristica celor care suferă; poate fi câteodată a celor care-au suferit. Nici asta nu e sigur însă.

Nu toată lumea are şansa unei nenorociri aparte.

10 mai. Aştept o prietenă din copilărie, Rica B. – pe care n-am văzut-o de cel puţin treizeci şi cinci de ani. Cum voi reacţiona?

În tinereţea mea, în România, tulburările mintale, insomnia, ciudăţeniile, melancolia, geniul şi chiar talentul, oricât de neînsemnat – erau explicate invariabil fie prin masturbaţie, fie prin sifilis. La vremea respectivă, era la fel de lesne să fii bolnav ca şi să fii psihiatru. Nici unii, nici ceilalţi nu se luau prea în serios. Era vremea de aur, *dulcea epocă* a detracaţilor.

16 mai. A.G., ziarist oficial, ins fără nicio cultură, îmi dă un telefon; îl întreb ce mai face, îmi spune că se agită de dimineaţa până seara, pentru a sfârşi cândva, îmi precizează, între patru scânduri.

Sentimentul zădărniciei universale, al inutilităţii flagrante a tuturor lucrurilor e într-adevăr un sentiment *naţional*, pe care-l împărtăşesc cu toţi compatrioţii mei.

Vizite, vizite. Sunt desfiinţat, vampirizat. Ar trebui să renunţ la telefon sau să plec din Paris. — Compatrioţii mă trag îndărăt, mă duc înapoi către origini, către toate lucrurile cărora le-am întors mereu spatele. Nu mai vreau să-mi amintesc de nimic. La naiba cu trecutul, cu copilăria mea şi cu tot restul! — Nu scapi de lucrurile de care-ai vrut să fugi. Sunt urmărit de strigoii, insuficient exorcizaţi, ai primilor mei ani.

Deodată, mi-a venit în minte N. Herescu, mort acum câţiva ani, şi i-am văzut craniul complet descărnat. Un prieten în stadiul de schelet. Viziune aproape insuportabilă. Dacă oamenii se zbuciumă şi îşi îndreaptă gândurile spre viitorul *imediat,* e tocmai ca să nu aibă viziunea în cauză. Nimic nu e mai rău pentru cel care vrea să trăiască decât să aprofundeze anumite

lucruri. Nu-i bine să-ţi împingi gândul *dincolo* de came.

H, M. – total absorbit de *ideea* operei sale, până într-atât că nu se mai poate gândi la altceva. Să devii sclavul propriilor tale cărţi! Fiecare e pedepsit pentru opera pe care a comis-o.

Toate necazurile pe care le suferi în viaţă trebuie socotite o pedeapsă pentru clipele de nepăsare când nu ne gândeam că alţii suferă şi mor.

Mi se spune că soră-mea fuma *o sută* de ţigări pe zi!

Cine vrea să *lase* o operă, oricine ar fi el, n-a înţeles nimic. Trebuie să învăţăm să ne desprindem de ceea ce facem. Trebuie mai cu seamă să renunţăm să avem un nume, ba chiar să purtăm unul. Să mori necunoscut, poate că asta înseamnă *bar.*

12 mai. Toate angajamentele pe care mi le iau se prefac inevitabil în coşmaruri, cu atât mai mult cu cât n-am destulă tărie de caracter ca să nu le respect.

Din punct de vedere literar, o eroare insolită face mai mult decât un adevăr cunoscut, verificat, banal. Din punct de vedere spiritual, lucrurile stau exact pe dos.
Insolitul nu are nicio valoare pe plan spiritual. Contează numai *profunzimea,* gradul de aprofundare a unei experienţe.

Cocktail la o tânără japoneză. Ar trebui învăţat surâsul *nipon.* Restul este accesoriu.

Maria Stuart şi Lady Macbeth.

De când m-am *consacrat* în întregime prozei, nu-l mai citesc pe Shakespeare.

Deunăzi, la familia Collin, spuneam că toţi românii sunt nişte impostori. Mounir Hafez mă întreabă: „Vă socotiţi şi dumneavoastră unul?” – „într-un sens, da”, i-am răspuns, fără să-mi pot preciza gândul. Aş fi vrut să-i spun că impostor e orice om care, din exces de luciditate sau din alt motiv, nu e în stare

să se identifice cu ceva. În mintea mea, impostor nu este acela care, în chip deliberat, se dă drept ceea ce nu e, ci acela care nu poate coincide cu nimic, care păstrează o prea mare distanţă faţă de tot ce face ca să mai poată încarna o atitudine sau o idee. E omul simulacrelor, nu atât în chip voit, cât fatal. Se cuvine adăugat că, în limbaj curent, nu asta se înţelege prin impostură, care înseamnă întotdeauna voinţă de a înşela.

Rusalii

Mă gândesc la tinereţea mea, la atâta frenezie cheltuită în zadar – şi la toate articolele în care am pus tot ce era mai bun în mine, risipite în ziare cărora le-am uitat până şi numele.

Înţeleg să scrii despre Dumnezeu, dar nu despre un scriitor!

Ideea infernului este una dintre acele idei care fac cea mai mare cinste religiilor care au zămislit-o, iar ceea ce răscumpără creştinismul în ochii mei e insistenţa cu care vorbeşte despre el.

Mi-e ciudă că n-am darul renunţării, singurul cu care ne putem împăuna în chip legitim. Numai că o renunţare cu care te mândreşti nu mai e renunţare.

Să ne lăsăm în mila Domnului. Orice e preferabil milei de tine însuţi.

Rusalii. Ora 2 noaptea.

Cum de m-am putut lăsa subjugat de ceilalţi? De vreme ce n-am ştiut să-mi apăr singurătatea, merit ce mi se-ntâmplă.

15 mai. Senzaţie de om bătut, zdrobit, răstignit. – Creier *bolnav*: certitudine care nu reuşeşte să mă scoată din minţi, atâta e de veche.

„Când, după mulţi ani, revezi o persoană pe care-ai cunoscut-o, primul lucru ce-ţi vine aproape întotdeauna în minte e că o mare nenorocire s-a abătut peste ea”. (Leopardi)

De doi sau trei ani, de când îmi revăd prietenii din copilărie, verific cu fiecare întâlnire temeinicia acestei observaţii.

De câţiva ani observ la mine eclipse de memorie, o lamentabilă incapacitate de a mă concentra, semne evidente ale unui ramolisment cerebral. Ah, cât urăsc arterele astea!

16 mai. Cină la G., despre care cel mai nevinovat lucru care se poate spune este că e total lipsit de scrupule, aşa cum o dovedeşte viaţa lui. Toată seara şi-a petrecut-o rostind fără-ncetare judecăţi morale despre unul şi altul, neadmiţând în nicio privinţă nici cea mai măruntă concesie. Parcă aveai în faţă un erou ibsenian. A arătat aceeaşi intransigenţă chiar şi faţă de prietenii lui: dacă e să-l crezi, aproape toţi sunt nişte ticăloşi.

Să n-ai încredere în oamenii intransigenţi, şi mai cu seamă în cei care se erijează în justiţiari.

Stilul *trist* – gen M. Blanchot. Gândire lunecoasă, proză perfectă şi lipsită de culoare.

Sunt întrebat: „Lucraţi?” – „Da, la un articol despre sinucidere”. — Răspunsul meu le taie oamenilor cheful de a afla mai multe.

18 mai. Cred cu toată tăria că dacă am rezistat până acum, e pentru că fiecărei tristeţi care m-a copleşit i-am opus o tristeţe şi mai mare, ca s-o neutralizez, s-o îmblânzesc, aşa că, deznădăjduit fiind, am încercat să-mi sporesc deznădejdea; – ca să nu mă doboare prima deznădejde, mi-am impus o a doua, mai puternică. E politica salutară a nenorocirii maxime – salutară pentru mine, în orice caz. Este o metodă greu de aplicat, dar e singura pentru cei ce se văd asaltaţi aproape zilnic de crize de descurajare.

În infern, aş cere, ca să mă adaptez, să fiu purtat dintr-un cerc în altul, iar numărul lor să fie sporit la nesfârşit: câte unul pentru fiecare zi, cu tot soiul de noi cazne.

Despre imposibilitatea *asimilării* de către un occidental a doctrinelor orientale. Mărturia unui catolic care spune că n-a întâlnit în India niciun european care să nu fie orgolios, plin de el, incapabil să renunţe la propria personalitate. Un hindus i-ar fi spus că aceşti căutători de înţelepciune ar trebui trimişi să îngrijească leproşi vreme de un an.

Nu-i nimic de făcut: nu putem acţiona decât *uitând* că aparenţele sunt aparenţe, decât luându-le drept realitate. Altminteri… cădem în contemplaţie.

Dacă lumea *aceasta* este goală, *cealaltă* nu e mai puţin. Mântuirea e găunoasă dacă pierzania e socotită şi ea astfel.

Neantul nu are, pentru budism (la drept vorbind pentru Orient în general), „conotaţia" oarecum sinistră pe care o are pentru noi. Se confundă cu o experienţă-limită a luminii sau, dacă vreţi, e-o stare de eternă absenţă luminoasă, de vid care radiază; – e fiinţa care şi-a biruit toate proprietăţile, o nefiinţă în chip suprem pozitivă, de vreme ce împarte o fericire lipsită de materie, de substrat, lipsită de orice reazem în vreuna dintre lumi.

20 mai. Ne face bine să scriem despre sinucidere, sau mai degrabă să ne gândim că o să scriem. Nu există subiect mai *odihnitor*! Reflecţia la actul sinuciderii ne face aproape tot atât de liberi ca actul însuşi, Cel ce se sinucide în gând (arta de a te sinucide în gând) încetează să mai fie sclav.

22 mai. Duminică, în regiunea Boutigny. Râul Essonne – m-am convins încă o dată de asta – este cel mai poetic râu din împrejurimile Parisului.

24 mai. Ieri am bătut o groază de magazine cu Jerry Bauer, ca să cumpărăm nişte cercei…
La miezul nopţii, criză de furie şi palpitaţii.

Am trei preferinţe comune cu Henri Michaux: Angela de Foligno, marchiza de Brinvilliers, Saint-Simon.

Criză de răutate vecină cu nebunia. Aş vrea să distrug totul, ba chiar să-mi urmăresc duşmanii răposaţi în mormânt.

Am căutat absolutul – nu-i nicio îndoială. Şi cu cât îl căutam, cu atât, de ciudă că nu-l pot găsi, mă înfundam mai tare în îndoială.

(E straniu că pun această căutare la trecut, căci ea continuă în exact aceleaşi condiţii ca înainte.)

I-am telefonat adineauri editorului meu. În două servicii diferite, nu mi se cunoştea numele. M-am simţit jignit, apoi mi s-a făcut ruşine că m-am simţit jignit. Ce *mici* putem să fim!

Recitit câteva pagini din sfântul Augustin. Ce patimă! Povestea convertirii sale.

Drama noastră: trăim într-o epocă în care nu mai avem la ce să ne convertim.

(Ar trebui mai degrabă să ne bucurăm. Nu-i mai puţin adevărat că orice relatare a unei convertiri are ceva exaltant şi îndeamnă la o *mutaţie.)*

A scrie o carte, a o publica înseamnă să-i fii sclav. Căci orice carte este un *lanţ* care ne leagă de lume, un lanţ pe care ni l-am făurit singuri. Un „autor" nu va ajunge niciodată la descătuşarea deplină: în tot ce ţine de absolut, va fi doar un veleitar.

Un rabin hasidic, care plănuise o carte dar nu era sigur că o va putea scrie doar pentru bucuria Creatorului, a preferat, nesigur fiind, să renunţe la ea.

29 mai. Vegheat timp de mai multe ore. În liniştea nopţii, oamenii par să nu existe. Te crezi – şi chiar *eşti* – singur pe pământ.

Singurul lucru ce mi-ar putea aduce alinare ar fi să atac violent pe unul sau pe altul. Numai că această descărcare nu-mi mai e îngăduită: ar fi o dezminţire a tot ce gândesc şi propovăduiesc. Să mă ţin deoparte a devenit într-adevăr regula mea de comportare, o chestiune de onoare intelectuală.

Îmi vine din ce în ce mai greu să scriu, m-am săturat de această veşnică răfuială cu viaţa…

În loc să scriu, îi vorbesc de rău pe toţi aceia care scriu. Asta înseamnă să fii ratat. Îmi amintesc de un pictor, într-un sat din Perche, care mâzgălea pereţii restaurantelor (peisaje oribile cu iazuri etc.) şi care-şi bârfea toţi colegii, începând cu Picasso,

pe care-l numea „Pique-assiette”[1]!

Acreala nu e acceptabilă decât la nivel speculativ, în starea de pură abstracţie: venin *decantat.*

Promisesem acum câteva luni să dau un text în iunie. Când am promis, mi s-a părut că termenul e atât de îndepărtat că nu va veni niciodată. Scadenţa însă, iat-o. Aşa se arată, pesemne, dintre toate clipele, şi clipa morţii.

Mi-e groază de peltea, nu-mi place să descriu un proces, ci să prezint un rezultat. Ceea ce mă interesează este *deznodământul* unui gând. De aici gustul meu pentru moralişti şi pentru scriitorii „sterili”.

Mai repede ne săturăm de un admirator decât de un duşman. Fiindcă duşmanul este aproape întotdeauna egalul nostru, iar câteodată ne depăşeşte chiar, în vreme ce admiratorul ne este neapărat inferior. De altminteri, nu se aşază el pe o poziţie de inferioritate când ne blagosloveşte cu un piedestal?

S-a observat cu îndreptăţire că, pe plan religios, evreii nu erau reformatori ci doar inovatori. Fideli, aşadar, Legii în litera şi în spiritul ei, tradiţionalişti înrăiţi.

Şi-au scos pârleala pe plan politic: aici sunt mai mult decât reformatori – sunt revoluţionari.

2 iunie. Discuţie la telefon cu E.I. despre perspectivele statului Israel, de a cărui viabilitate mă îndoiesc după recentele evenimente. „Trebuie făcut totul, dar nu-i nimic de făcut”, îi spun, de vreme ce la mijloc există un „blestem”[2].

5 iunie. Prin 1919 (aveam opt ani), la Răşinari, dormeam în odaia părinţilor mei. Seara, tata îi citea adesea mamei, cu voce tare, câte o carte. Odată am fost izbit în chip deosebit de nişte lucruri nu tocmai în regulă. Era vorba despre un călugăr rus care

---

[1] *Pique-assiette,* în franceză, linge blide, parazit. *(N.t.)*

[2] Între 5 şi 10 iunie a avut loc Războiul de şase zile între Israel şi statele arabe. (N.t.)

făcea năzbâtii cu nişte călugăriţe într-o mănăstire. Dar în memoria mea s-a întipărit mai cu seamă un amănunt. Anume acela în care tatăl lui Rasputin, aflat pe patul de moarte la Pokrovskoie, i-a spus fiului său: „Du-te la Moscova, cucereşte oraşul, nu da înapoi de la nimic şi nu-ţi face scrupule, *pentru că Dumnezeu e-un porc de câine*". Fraza aceasta citită de tatăl meu, care era preot, m-a răscolit – *şi m-a eliberat.* Nu mai trebuie să adaug că de obicei dormeam în timpul acestor lecturi; în seara aceea însă demonul m-a ţinut treaz. Cred că n-am închis ochii toată noaptea. Dacă părinţii mei şi-ar fi închipuit că stau cu urechile ciulite!

Dacă cea mai mare satisfacţie pe care o putem atinge derivă din monologul cu noi înşine în singurătate, forma supremă de „realizare" este viaţa de pustnic.

Celălalt: cineva care mă împiedică să fiu *eu.*

Când suntem singuri, suntem *nelimitaţi,* suntem aidoma lui Dumnezeu. De cum apare cineva, ne izbim de o *limită,* şi în scurtă vreme nu mai suntem nimic, abia un lucru oarecare.

6 iunie. Studiul nr. 12 de Chopin, scris la Stuttgart în 1831, când a aflat de căderea Varşoviei.

Moartea lui André Thérive. I-am citit *Clotilde de Vaux* de trei ori.

Totul se duce pe apa sâmbetei la oameni, afară de privire şi de glas: fără ele, n-am mai putea recunoaşte pe nimeni după treizeci de ani.

8 iunie. Funeraliile lui Thérive. De neînchipuit priveliştea unui spirit atât de viu şi de ironic, între patru scânduri. În biserica arhiplină, priveam la toate acele cadavre verticale... Şi preotul, cu gesturile lui de farmacist care prepară o poţiune.

9 iunie. Sunt invadat de compatrioţii mei. Azi-dimineaţă, a venit un prieten de acolo. Nu l-am văzut din 1937. Nu m-am putut stăpâni să-i spun: „De ce veniţi toţi la Paris? Mergeţi să

vizitaţi provincia, sau Italia. La Paris nu e nimic de văzut”.

Vorbitul în româneşte e pentru mine o catastrofă lingvistică. Am rupt contactul cu limba asta, am luptat contra ei şi am încercat – cu oarece succes – să destram toate firele ce mă legau afectiv de ea. Toate progresele pe care am reuşit să le fac în franceză se datorează desprinderii mele de limba română. Acuma se răzbună însă, vrea să compromită tot ce-am dobândit, tot ce-am câştigat.

… Partea rea cu vizitele astea este că, evocând întâmplări de demult, mă las copleşit de amintiri care capătă o asemenea forţă că mă distrag, prin stăruinţă, de la preocupările mele. Nu am ce face cu trecutul meu, nu văd cum l-aş putea fructifica intelectual, nici literar de altfel: nu-mi slujeşte la nimic, mă *stinghereşte* doar. Şi mă va stingheri din ce în ce mai mult, fiindcă-şi afirmă tot mai apăsat dreptul la viaţă, la o *nouă* viaţă mai degrabă. Totul vine, vai, în ajutorul lui! – în primul rând îmbătrânirea mea precoce, cu această trezire a memoriei *dintâi.*

Găsesc că-i foarte justă observaţia unui moralist potrivit căruia speranţa este un *instinct.*

13 iunie. M-am sculat prost dispus. Din fericire, mi-a venit o scrisoare din străinătate, măgulitoare cât cuprinde, aproape în întregime falsă, care m-a remontat pe dată. Ştiam bine că laudele ce mi se aduceau în ea n-aveau niciun temei; şi ce dacă, picau la ţanc: nu le puteam refuza, aveam nevoie de ele. Degeaba ne păzim de linguşire, ea acţionează, îşi urmează cursul, răspunde, în cazul fiecăruia, unei necesităţi.

Aseară, vizita unui prieten din Sibiu, pe care nu l-am mai văzut de vreo treizeci de ani. Impresie catastrofală. Pe vremuri era un trăsnit simpatic, ridicol, agreabil; a devenit maniac, grotesc, penibil. A înşirat nimicuri toată seara. Cu neputinţă să scot de la el ceva cât de cât important sau măcar precis, despre el sau despre alţii. A adus cu el conserve şi pesmeţi, şi-mi spune că nu cheltuie decât *un* franc pe zi pentru mâncare: cafeaua pe care o bea în fiecare seară. În cele trei ore cât a stat la mine, a făcut socoteli: cum să meargă în cutare loc fără să cheltuie mai mult decât cutare sumă etc., etc. M-a făcut să mă gândesc la personajele din *Suflete moarte.* Cu toate astea, e medic, a citit

destule cărţi (biblioteca lui din Sibiu era remarcabilă), e primul psihanalist (la drept vorbind singurul) din România. Degeaba, aveam în faţă o larvă. După plecarea lui, m-a copleşit urâtul şi mi-am jurat să nu mă mai întorc în ţara mea. N-aş putea suporta să iau în piept decepţiile la rând. O asemenea experienţă va fi avut măcar meritul de a mă fi lecuit de orice *home sickness*[1].

Contactul cu un subom are întotdeauna ceva fecund. Ce ocazie mai bună de a întrevedea viitorul omului însuşi!

„O tulburare de memorie pe Acropole" de Freud. Este de necrezut măsura în care tot ce a conceput omul acesta ţine de divagaţie. De divagaţia abilă. O uşurinţă în formularea de ipoteze împinsă până la delir. Se lansează în orice explicaţie; cu cât e mai neverosimilă, cu atât seducţia e mai puternică. Arbitrar şi aventură deghizate în ştiinţă. Voga psihanalizei o evocă pe cea a mesmerismului, a fiziognomoniei (Lavater), a magnetismului animal etc. Avem nevoie să explicăm totul dintr-un punct de vedere extrem de mărginit, să ridicăm la rang de principiu universal o găselniţă sau o marotă. Mania filosofică este funestă Adevărului.

Vizita unui inspector de la Alocaţii familiale. Mi se percepe impozit ca să contribui la mersul acestei instituţii. Să-ţi vină să înnebuneşti.

Orice reprezentant al unei autorităţi îmi inspiră o teroare insurmontabilă.

Ultimul pieton. Aşa îmi apar mie însumi.

Scepticismul meu e masca neurasteniei mele.

Nimic nu e mai viu şi mai demn de dispreţ ca mânia.

Eşecul atrage după sine alt eşec – e o lege pe care o verific în fiecare zi pe propria-mi piele. Orice înfrângere provoacă o avalanşă.

Ce vreau cu adevărat este să mă pronunţ asupra câtorva

[1] Dor de casă (în engleză, în original). (***N.t.***)

subiecte şi să mă limitez la ele. Am oroare de oameni ca Sartre care vor să-şi lase amprenta pretutindeni. Să ne punem stavile, să respingem funesta tendinţă către expansiune, să fim *mai puţin* decât suntem în chip firesc, să încetăm să ne umflăm. Adevărul stă în restrângere. Este ceea ce altă dată se numea *gust.*

„Dacă Dumnezeu te vrea firav la trup, cine eşti tu să te arăţi supărat pe vrerea Lui?”

Hotărât lucru, Părinţii Deşertului aveau răspuns la toate.

Cuiva care mă întreabă de ce nu mă întorc în ţara mea:
— Din cei pe care i-am cunoscut, unii au murit, cât despre ceilalţi, cu ei lucrurile stau *mai rău.*

3 iulie. O săptămână la Dieppe. De la Berneval, plimbare pe faleză până la Pleny. Cărare „spăimoasă” (cum spun ţăranii). Unul din spectacolele cele mai frumoase din câte am văzut vreodată.

Contrazicându-l pe Baudelaire, trebuie remarcat că civilizaţia nu face decât să *accentueze* urmele păcatului originar.

7 iulie. Orice *prezent* e deja mort. Viu este numai viitorul. Lucru atât de adevărat, că nu poţi acţiona decât dacă uiţi ziua de azi şi nu te mai gândeşti decât la cea de mâine. Re muşcarea, întoarsă spre trecut, e marele duşman al faptei.
Taina acestei lumi, miracolul aş spune, nu e speranţa, ci *posibilitatea* de a spera. Viaţa se epuizează în această posibilitate, viaţa *este* această posibilitate însăşi.

Cu cât sunt mai prejos de ce-aş fi vrut să fiu!
Pe de altă parte, dacă am înţeles anumite lucruri, e tocmai în virtutea acestui eşec.

Îi explicam astăzi lui Piotr Rawicz[1] că politica mea e cea a melcului: mă ascund, mă retrag, nu mă *arăt* decât ocazional, îmi

[1] V. *supra,* p. 31, n. 1.

răspunde că nu-i aşa de simplu, că totuşi lumea te solicită. Cad de acord. „Sunt un melc *prefăcut*", îi spun.

Îl aştept pe Ion Frunzetti. Trei sferturi de oră întârziere, şi încă n-a sosit. Pentru faptul că nu au simţul timpului, îmi felicit compatrioţii *în abstract.* Când însă este de vorba despre o întâlnire, e altceva.

E de la sine înţeles că punctualitatea nu poate însemna nimic în ochii celui care trăieşte într-o durată indiferentă, într-un soi de eternitate... cotidiană. Numai că, în condiţiile astea, trebuie să rămâi acasă, nu să mergi în ţări unde contează fiecare clipă.

N-a fost să fie[1] *– It wasn't to be.*

Cu neputinţă de găsit o traducere franţuzească satisfăcătoare.

Chagall îi oferă o pânză lui Jean Wahl. Unul dintre copiii acestuia, în vârstă de zece ani, pictor *când îi căşunează,* se apucă să retuşeze opera maestrului. Se pare că avea imperfecţiuni!

11 iulie. Aseară, am vorbit de la ora 21 până la 3 noaptea.

12 iulie. Vizită la abatorul de la Villette. Taurii care nu vor să intre la măcelărit, care simt fără îndoială după miros ce îi aşteaptă şi care sunt împinşi din spate. În clipa când să intre, unul dintre ei a scos un muget sfâşietor. Altul avea în priviri expresia unei angoase cumplite, molipsitoare.

Se spune: le e teamă fiindcă văd. Nu, le e teamă înainte să vadă, afară. Probabil din pricina mirosului.

Abatorul israelit – cel mai crud. Cel puţin cinci minute de agonie. Şi pe urmă, hahamul cu cuţitul în mână gata să taie jugulara, ce spectacol odios!

În tot timpul cât m-am aflat la abator, m-am gândit la lagărele de concentrare. Auschwitzul animalelor.

---

[1] În româneşte, în original. (N.t.)

Sunt treizeci de grade în odaia mea. Ascult Chopin, foarte potrivit cu canicula.

13 iulie – Am petrecut ieri peste şapte ore cu Ion Frunzetti. La un moment dat, spunându-i că trebuie să fie prudent şi să nu povestească lucruri care ar putea să-l compromită, mi-a spus că nu se teme, că nu are de ce să-i fie frică, pentru cât i-a mai rămas de trăit, două-trei luni cel mult... şi atunci, la uimirea mea în faţa acestor vorbe, mi-a spus că suferă de o boală fatală a măduvei spinării, că i-a spus-o un medic, neştiind că radiografia e a lui... mi-a fost cu neputinţă să-i spun ceva, fiindcă nu era nimic de spus. Iar conversaţia a continuat de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Era cea mai bună soluţie.

Dacă voi deveni vreodată nebun, voi fi nebun de legat.

17 iulie. Vacanţa mea va fi „în întregime" consacrată eseului despre sinucidere. O obsesie devenită „datorie" are şi partea ei bună: nu-mi lasă răgazul să mă plictisesc. Câştig pe toată linia.

Ascultând Händel – Ştiu că muzica mă atinge cu adevărat atunci când, graţie ei, a muri nu mai înseamnă nimic pentru mine, pentru că nu mai pot muri, pentru că mă aflu pentru totdeauna mai presus de moarte. Miracolul acesta doar muzica îl săvârşeşte şi, poate, orice formă de extaz.

De la 18 la 28 iulie, la Cré, la familia Nemo. Şedere de neuitat în cea mai desăvârşită casă în care-am stat vreodată.

29 iulie. Nervozitate extraordinară. Îmi tremură mâna. Nu pot să scriu nimic, nici măcar o reclamaţie.

Un strop de detaşare, e tot ce îndrăznesc să mai sper. Sunt un cadavru care tremură.

Ceea ce m-a uimit întotdeauna e că există fiinţe care mizează pe mine, care se încăpăţânează să creadă că nu le voi dezamăgi. Eu le dezamăgesc însă, căci sunt *dezamăgitorul* prin excelenţă, şi aş spune prin profesie.

Zece zile de grădinărit. Oricum, mai bune decât zece de bibliotecă. Între datul cu sapa şi cititul prin terfeloage, alegerea mea e făcută. În plus, prefer să mânuiesc o sapă decât un condei.

Gândurile mele s-au învârtit mereu în jurul sinuciderii. N-au putut niciodată să *se aşeze* în viaţă.

30 iulie. Am senzaţia *clară* că totul este ireal. Nu-i vorba aici de o impresie, ci de o certitudine. Aceeaşi conştiinţă a jocului universal, a sarabandei aparenţelor.

Un canonic englez foarte cunoscut a lansat de curând, la un congres pe un ştiu ce temă, că Iisus trebuie să fi fost pederast, fiindcă la vârsta lui ar fi trebuit să fie însurat potrivit obiceiului din vremea sa; în plus, se înconjura mai ales de bărbaţi…

Se află aici esenţa Angliei din zilele noastre. O ţară în care homosexualitatea este problema dominantă şi aproape unică.

Paris – 25 august. Ora 1 noaptea. Săptămână *extraordinară* la Londra, a cărei sinistră poezie îmi place. Acolo m-aş fi putut *realiza*, dacă există un loc în care să mă fi putut realiza.

28 august. Poate că nu sunt un spirit religios, dar numai un spirit religios mă poate înţelege.

(Citind un manuscris al lui George Bălan despre cărţile mele româneşti.)

Ca să găsească în sfârşit un pic de echilibru, şi-a zburat creierii.

În obsesia sinuciderii, ataşamentul faţă de viaţă rivalizează cu ruşinea de a fi viu; predomină însă ruşinea.

17 septembrie. O săptămână de mers pe jos prin regiunea Lot şi prin Corrèeze. Creysse, Carrenac. La Roche-Canillac, pe poarta de intrare în cimitir:

„Am fost ceea ce voi sunteţi
Veţi fi ceea ce suntem”.

Inscripţia asta idioată şi adevărată mi-a stricat vacanţa. Cu toate astea, rezumă toate obsesiile mele, tot ce gândesc în fiecare clipă.

Dacă n-aş crede în autenticitatea obsesiilor mele, m-aş socoti cel mai mare impostor din câţi au fost vreodată.

23 septembrie. Secretul meu? O dragoste *morbidă* de viaţă. (La terminarea textului meu „întâlniri cu sinuciderea”.)

Am visat că eram condamnat la un an de închisoare. Puşcăria mi se părea insuportabilă. Fiecare clipă era un supliciu. Ce nefericit, îmi spuneam. Deodată, m-am gândit că soră-mea a făcut patru ani de închisoare, iar fratele meu şapte! De ruşine, m-am trezit pe dată.

La 19 august la British Museum. Mumiile. Mumia unei cântăreţe. Portretul ei. Ochii *veseli.* Veseli de trei mii de ani. *Unghiile* care îi străpung bandajele, să-ţi pierzi minţile, nu alta.

Viaţa poate avea o anumită semnificaţie, dar nu şi însemnătate.

Lucrurile nu au însemnătate decât în raport *cu prezentul,* de îndată *ce* nu mai aparţin decât trecutului, capătă irealitatea deplină a revolutului. Binele şi răul sunt şi ele categorii ale prezentului. Adevărata crimă este crima recentă; când evoci una săvârşită cu multă vreme în urmă, ar fi ridicol să emiţi despre ea o judecată morală. Cu trecerea timpului, nimic nu mai este nici bun, nici rău. Iată de ce istoricul care ia atitudine, care se pretează să judece trecutul reacţionează ca un polemist: face ziaristică *într-un alt veac.*

Nimic din ceea ce posed nu-mi aparţine propriu-zis – iată ce-ar trebui să repetăm fără încetare; iar dacă ne-am pătrunde de aceste vorbe cu adevărat, n-am mai avea vise urâte.

A avea – cuvânt blestemat, izvor de chinuri şi nelinişte. Viaţa *mea*! Cum se poate spune: viaţa *mea*? Ar trebui să putem spune: „Totul îmi aparţine, afară de viaţă”.

23 septembrie 1967. Ascultat discuri cu Şaliapin: balade populare ruseşti şi câteva piese religioase.

Mi-a deşteptat întreaga *pasiune* pentru Rusia.

28 septembrie. La ţară, pe lângă Saint-Sulpice-de-Favieres, o potârniche rănită se târa pe câmp. Nu putea să-şi ia zborul. Un vânător, un ucigaş mai degrabă, trebuie s-o fi doborât duminica trecută. Mi-a făcut mai rău decât dacă aş fi văzut un om în aceeaşi stare, incapabil să meargă.

30 septembrie

Oliver Brachfeld a murit la 2 septembrie la *Quito,* Ecuador. Când te gândeşti că-l vedeam zilnic în 1938 – 39. Era epoca *La Source* – când mă întâlneam de *3* ori pe zi, cu el şi cu Maria.

Anii petrecuţi împreună sunt aboliţi acum de moartea lui.

Rareori am întâlnit un om ca el, total incapabil de răutate! Ce farmec avea! Şi cum ştia să-şi facă uitată urâţenia! Să poată vorbi, e tot ce îşi dorea. Vanitatea lui era copilărească, superficială, ridicolă şi, prin urmare, defel supărătoare. De numele lui se leagă începutul şederii mele la Paris şi toată perioada de dinaintea războiului din Cartierul latin.

Douăsprezece şi jumătate noaptea.

Deznădejde fără seamăn. Spaima şi dorinţa totodată de a muri *imediat.*

Să fie oare cu putinţă ca în fărâma asta de carne, de sânge şi de suflet să se cuibărească atâtea suferinţe şi atâta zbucium?

Lucrul cel mai necesar şi mai greu de închipuit este ca un zeu să se îndure de noi.

1 octombrie. Aseară, cină cu E. I. — Mâncarea mi-a căzut greu. Neputând să dorm, mă scol pe la 6 şi mă plimb. Cerul era de o frumuseţe extraordinară: de un albastru serafic, cu o Lună pe măsură. Chiar dacă totul ar fi vulgar, lumina zorilor nu poate fi. Ar trebui s-o privim zilnic ca să redevenim puri...

Deplasările mele din timpul verii. La Londra, prin muzee, prin castele (Windsor) – călcând mereu pe morminte (Westminster) ... sau la ţară, în Franţa, în Correze, trecând prin sate cu cimitirele lor la vedere. Pretutindeni chemarea la ordine,

la *realitate.*

„Neantul” are o conotaţie funebră în Occident. Nu e un stimulent pentru mântuire: este o piedică în calea ei.

La fel, tot ce *eliberează* poartă aici un semn negativ. Libertatea înseamnă *deposedare*, neapartenenţă voită, dorită, cultivată.

Oliver, dragul de el, a devenit indiferent. Nimic din tot ce ne priveşte nu-l mai priveşte.

Când te gândeşti că omenirea e alcătuită doar din morţi, căci ce altceva sunt viii decât morţi viitori!

Sarcasmul e mai puţin adânc ca mila, dar conţine mai mult adevăr; cu el te simţi mai *sigur;* e singura tonalitate pe care ar trebui s-o folosim când vorbim despre „viaţă”.

Fără conştiinţa nefericirii, aş fi cel mai mare impostor din câţi există.

(Impostura se manifestă acolo unde excesul de luciditate nu e însoţit de conştiinţa nefericirii.)

3 octombrie. *Gloom.* Deznădejde mortală. Tot ce recitesc, tot ce aud sau văd mă cufundă în melancolie, mă macină, mă azvârle în beznă.

(L-am întâlnit pe X., negustor de tablouri, revenit din Cuba, despre care vorbeşte ca de un paradis. Dacă stai să-l asculţi, Che Guevara e cel mai mare critic de artă de azi.)

Mi-am terminat articolul despre sinucidere. Mi-e absolut cu neputinţă să ştiu câte parale face. Am mari îndoieli în ce-l priveşte şi nu îndrăznesc să-l predau. Şi totuşi, trebuie, i l-am promis lui Marcel Arland.

Homer foloseşte în mai multe rânduri expresia: *a se bucura de propria durere* (în rugămintea lui Priam către Ahile între altele), acest simţământ atât de modern.

4 octombrie. Toamna tuturor lucrurilor.

Îţi poţi ierta o crimă, nu şi o josnicie.

Rugăciune sau cinism

Singurele două formule care permit, fiecare, depăşirea oricărei încercări a sorţii. *Idealul* ar fi să le putem practica pe rând; căci, ca să fie practicate deodată, ar fi nevoie de sinteza între Dumnezeu şi diavol – în una şi aceeaşi persoană; or, *atâta contradicţie* nicio fiinţă, fie ea şi imaginară, n-ar putea conţine.

Nepotul meu, tată a trei copii, a fost părăsit de soţie care şi-a luat un amant cu care are doi copii. Aflu acum că nepotul ăsta nu mai dă un ban pentru progenitura lui, ba chiar e bănuit că-i trimite jumătate din leafă soţiei infidele! Iar eu trebuie să acopăr nevoile acestor trei copii de care el, tatăl lor, nu se ocupă.

Acum trei ani, Paulhan m-a rugat – prin intermediul unui tânăr poet – să scriu prefaţa la volumul şase al operelor sale complete. Am refuzat, în ciuda unei anumite recunoştinţe pe care i-o datorez. Fără îndoială ar fi trebuit să accept. Dar în momentul când mi s-a cerut prefaţa, eram atât de rupt de toate încât, l-aş fi refuzat chiar şi pe Dumnezeu, dacă mi-ar fi cerut să scriu despre El.

După-amiază. O oră cu o româncă – care m-a scos din sărite, care, pentru a se arăta interesantă, s-a apucat să mă contrazică punct cu punct. Lipsă de simplitate, de încredere în sine, care o îndeamnă să-şi dea aere. Nicio subţirime de spirit, totuşi un soi de inteligenţă. Cine mă va scăpa oare de compatrioţii mei?

Ce puţini oameni *cumsecade* sunt! Şi ce greu este să fii cineva!

10 octombrie. Nu iertăm nimănui faptul că l-am decepţionat; vom avea mereu un dinte împotriva lui.

Miezul nopţii. Pentru mine, fericirea e inseparabilă de anxietate.

Neamţul poate fi pesimist dar nu sceptic. Scepticismul reclamă un rafinament de care el nu e în stare.

11 octombrie. Am căutat degeaba, vreme de două ceasuri, pe bulevardul Lenoir, două robinete de bucătărie, model vechi din păcate. – Negustorii, nepoliticoşi, provocatori aproape. Vizitat talciocul de pe respectivul bulevard. Oboseală, dezgust: cum de s-au putut aduna atâţia monştri pe un spaţiu atât de îngust?

Tot ce fac e în contradicţie cu ceea ce propovăduiesc. Laud indiferenţa, dar sunt de dimineaţa până seara în pragul epilepsiei.

(Mi-am ratat viaţa: trebuia să fiu epileptic.)

Scepticismul este *credinţa* spiritelor şovăielnice.

Nu pot fi traduşi decât autorii *fără stil.* De aici succesul autorilor mediocri, care sunt lesne echivalaţi în orice limbă!

Japonezul care a spus că trebuie să înţelegem *„ah!”*-ul lucrurilor.

Am aspirat să devin un sfânt – şi am devenit doar un saltimbanc.

Nu suntem *treji* decât când ceilalţi dorm cu toţii, nu suntem prezenţi pentru noi înşine decât în plină noapte.

Sfârşitul lumii, ba nu, sfârşitul omului, oricum ar fi să vină, e unica nădejde.

Îmi apar mie însumi ca un călugăr ce plăteşte impozite.

12 octombrie. Mahmureală.

Sâmbătă. Dejun cu G.B., medic şi vechi prieten. Mă întreabă despre ce scriu. Îi spun că am terminat de curând un eseu despre sinucidere. La asta, cu un aer dezolat, îmi spune: „Nu mă miră din partea ta”.

Când mă gândesc că în tinereţe nu jura decât pe Schopenhauer! (Trebuie adăugat *că până şi* Schopenhauer

condamna sinuciderea.)

Acelaşi prieten mă întreabă cât câştig pe lună. Imposibil să-i spun adevărul: ar fi creat o situaţie penibilă. Am minţit deci, i-am spus că ajung la vreo 1.000 de franci pe lună. I s-a părut ridicol de puţin. Să fi ştiut adevărul!

Boileau – marele dezastru din istoria literară a Franţei. A emasculat spiritele pentru multe veacuri.

Duminică la ţară. Pe lângă Épernon, în mijlocul pinilor verzi, un castan (?) îngălbenit, *bătut* de toamnă.

Luni 16 octombrie. M-am trezit furios, o furie irepresibilă îndreptată împotriva a orice: idee, fiinţă, lucru.

Îmi place vorba lui Baudelaire despre *Florile răului:* rodul a cincisprezece ani de „furie şi răbdare”.

Infamia morţii aşa-zis naturale.

16 octombrie. Azi după-amiază, la bancă, încercând să completez un formular ca să încasez un cec, mi-a fost cu neputinţă să-mi amintesc numărul meu de cont. Adică eram sigur numai de ultimele cifre, nu şi de primele. A trebuit să plec pe dată; ceea ce trebuie s-o fi uluit pe funcţionară, care părea consternată (căci mă întorsesem s-o privesc).

Să fie simptomele acelei „imbecilităţi” de care se plângea Baudelaire? („am simţit astăzi *aripa* imbecilităţii”). Am mari îndoieli cu privire la viitorul creierului meu.

Baudelaire n-a câştigat în toată viaţa lui decât 15.000 de franci.

17 octombrie. Azi-dimineaţă, la piaţă, o femeie s-a aşezat la rând înaintea mea fără să-mi ceară voie. Vreme de cinci minute a trebuit să strâng din dinţi ca să nu explodez. Ideile mele îmi impun să am o ţinută. Dacă mi-aş asculta temperamentul, aş provoca peste tot scandaluri de pomină.

Ruşine, senzaţie apăsătoare de incompetenţă.

17 octombrie. Douăsprezece şi jumătate noaptea. Un an de la moartea mamei. E ca şi cum n-ar fi trăit. Mai *există* încă doar în amintirea mea şi a fratelui meu; în rest, uitare. Se poate oare numi *supravieţuire* faptul că ai rămas în memoria a doua fiinţe plăpânde şi debile?

18 octombrie. Am trecut definitiv pe celălalt versant al vieţii.

Cât de adevărat este că nu poţi scăpa de propriul destin!

M-am născut în cutare neam. Ei bine, neamul ăsta mă urmăreşte, îmi intră în suflet, mă sărăceşte sau mă îmbogăţeşte, mă *ţine*: nimic de făcut în această privinţă. Compatrioţii mă asaltează, îmi mănâncă timpul: – firesc, câtă vreme pentru ei timpul nu înseamnă nimic, câtă vreme ei au întotdeauna timp. De ce le-ar păsa de timpul meu? Oricum, că-i vorba de timpul lor sau de al altuia, pentru ei nu are nicio importanţă. De aia le place atâta să pălăvrăgească.

A merge în vizită la cineva, înseamnă să arăţi că nu-l respecţi, că nu dai doi bani pe singurătatea lui; a respecta o fiinţă înseamnă să-i respecţi singurătatea, nimic altceva. Marele atentat este să împiedici pe cineva să fie singur, să fie el însuşi.

Indiscreţia – nu poate fi păcat mai mare. Dacă aş fi credincios, n-aş vrea să-l *deranjez* pe Dumnezeu cu rugăciunile mele.

Discuţie cu S. despre viitorul ţării noastre. Mereu aceleaşi temeri şi aceleaşi perplexităţi. Blestemul unui popor strivit de istorie. Pe această temă nu am nimic de adăugat la ceea ce am spus deja în altă parte. Fatalism: – mizeria absolută.

În textele budiste, nirvāna este asociată cu *răcoarea*...

Climatul ne urmăreşte, mai ales când e vorba de metafore.

Nietzsche nu e, la urma urmei, decât un mare naiv.

19 octombrie. Zi nespus de frumoasă. De la Saint-Rémylès-Chevreuse am umblat şase ceasuri tot ocolind până la Saint-Chéron. Pentru mine fericirea e *să umblu pe un drum pustiu.* Ceea ce înseamnă că nu mai poţi merge la ţară duminica.

20 octombrie. Concert în *de* minor de Benedetto Marcello – pentru oboi şi orchestră.

S. mi-a povestit un lucru îngrozitor. După o conferinţă despre E., sora acestuia vine să-i mulţumească fiindcă n-a pomenit de mama lor, căci, spune ea, „soţul meu e antisemit şi nu ştie că mama era evreică”.

Antisemitismul este odios şi de o cruzime inimaginabilă.

Împotriva anxietăţii sau plictisului există un singur leac: munca manuală. Îmi dau zilnic seama de acest lucru. De aceea o şi practic cât mai des cu putinţă, căci nimic nu este mai adevărat în cazul meu ca vocaţia pentru meşterit.

Să te culci, să dormi adânc, şi să te scoli disperat…

Mă vizitează doi japonezi absolut fermecători: un tânăr poet care pregăteşte o teză despre Baudelaire şi o fată care-mi aduce – cu câtă graţie! – o ciclamă. Amândoi sunt vii, cultivaţi. Pe lângă ei, mi se părea că arăt a patriarh. În timpul conversaţiei, vorbim despre un mai ştiu cine: „E bătrân?”, am întrebat. – „A, da, spune nimfa. E născut în 1928”.

Cât pe ce s-o întrerup: „Păi, dacă asta înseamnă bătrân, ce-o să spuneţi de mine care m-am născut în 1911?”

Povestea asta cu vârsta începe să mă scoată din sărite. Când mă gândesc că la douăzeci de ani îi dispreţuiam pe toţi cei care trecuseră de treizeci! N-am decât ce merit.

Muzica bisericească ortodoxă (rusească, bineînţeles) duce cu gândul la un Monteverdi mongol.

24 oct. Sterilitate, dezgust, imposibilitate de a lucra, de a produce fie şi un simulacru de idee. Creierul pustiit.

26 oct. Azi după-amiază am stat lungit vreme de două ceasuri într-o stare de gol lăuntric vecină cu depresia şi cu un mai ştiu ce: am meditat la Vid şi era cât pe ce să şi trăiesc experienţa lui.

27 octombrie. Aseară, la un dineu foarte agreabil, am vorbit

fără încetare, am spus vrute şi nevrute. Azi-dimineaţă, la trezire, mi-am făcut reproşuri: în loc să mergi să te întâlneşti cu oameni şi să pălăvrăgeşti, ai face mai bine să reflectezi la subiectul pe care îl ai de tratat: Vidul. Vidul? Dar eram cufundat în el aseară, şi încă până peste cap.

Martin Buber, după ce a făcut pe apostolul vreme de patruzeci sau de cincizeci de ani, a descoperit dragostea… fizică, chiar la sfârşitul vieţii. Scrisorile pe care le-a scris amantei sale reprezintă, se pare, tăgăduirea ideilor pe care le propovăduise până atunci. Iată de ce discipolii săi nu vor să fie publicate. Ar suferi prestigiul Israelului. În fond, Buber ar fi trebuit să scrie *Confesiuni*; spre deosebire de cele ale sfântului Augustin, ale sale ar fi vorbit despre o convertire la senzualitate, o reabilitare a simţurilor în dauna *sufletului.*

Ce poţi să faci cu un calomniator? Îl poţi ucide sau îl poţi ierta. Să-l ucizi ar fi mai simplu şi mai lesne.

Singurele clipe în care mă simt împlinit sunt cele în care, umblând sau făcând o muncă manuală, spiritul meu se asimilează obiectelor, *este* obiect.

30 octombrie. Am remarcat că atunci când te gândeşti la Vid, la Impermanenţă, la nirvana, cea mai bună poziţie este poziţia culcat sau ghemuit. E chiar postura în care au fost concepute aceste teme.

Numai în Occident se gândeşte *în picioare.* De aici poate şi caracterul supărător de pozitiv al filosofiei sale.

Ceea ce este mai adânc în noi e dorinţa de răzbunare. A fi nefericit înseamnă să te afli în imposibilitatea de a te răzbuna, să amâni la nesfârşit răzbunarea.

Pe plan spiritual, e mai grav să nutreşti gânduri de răzbunare decât să te răzbuni. Căci răzbunarea odată consumată, ne refacem moralmente; în orice caz rămâne speranţa unei „regenerări”; în vreme ce rumegarea la nesfârşit a răzbunării ne înveninează şi ne face inapţi pentru orice progres spiritual. Asasinul se află mai aproape de mântuire decât cel obsedat de crimă.

Sunt întrebat: Aţi suferit influenţa lui X sau lui Y? — Nu. N-am avut decât doi maeştri: Pe Buddha şi pe Pyrrhon.

Orice „contemporan”, cât de profund ar fi, nu e decât un jurnalist.

Dragostea mea pentru Bach a renăscut. Îmi place să-l ascult pe întuneric. Sting lumina şi mă desfăt într-un cavou. Câteodată parcă aş asculta muzică *după* moarte.

De câte ori pe zi nu-mi spun: „Eşti un bolnav mintal!”

Lucrurile se petrec în felul următor: îmi propun să nu fac cutare lucru. *Ştiu* însă că-l voi face. Şi-n clipa când îl fac, îmi repet mie însumi formula.

Ziua tuturor Sfinţilor. Nu mai ştiu în care Upanişadă (sunt atâtea) am citit că „esenţa omului este cuvântul, esenţa cuvântului este imnul”.

Am ascultat până adineauri *Missa Solemnis.* Nu mă impresionează. Beethoven n-are simţul divinului. Afară de cvartete, muzica lui mă lasă rece. Detaşarea asta vine de departe.

În afară de Pyrrhon, Epicur şi alţi câţiva, filosofia greacă e decepţionantă: nu caută decât... adevărul; filosofia indiană, dimpotrivă, caută doar izbăvirea: ceea ce este mult mai important.

În discursul său de bun venit, primarul (?) Andorrei îi spunea zilele trecute lui de Gaulle: „În peregrinările dumneavoastră succesive şi transcendente... ” Ai fi zis că se adresează unui zeu.

2 noiembrie. Priveam ieri din pat norii care treceau pe cer cu o viteză alarmantă. Şi îmi spuneam că acelaşi ritm îl are şi succesiunea gândurilor noastre, anulându-se unul pe altul datorită chiar instabilităţii lor.

Criză clasică de *self-pity*[1]*.* Sentiment pe cât de legitim pe atât de vrednic de dispreţ. Crezusem că l-am epuizat şi depăşit. Ei bine, nu, iată-l aici, intact. Cu toate astea, a trecut ceva timp de când mi s-a părut că-l biruisem. Atâta doar că nimic din ceea ce este esenţial nu poate fi biruit.

6 noiembrie. Ieri, pe la miezul nopţii, un spaniol (sau un sud-american) mă roagă să-i spun care e cea mai apropiată staţie de metrou. Fiindcă nu înţelegea franţuzeşte, mă execut într-o spaniolă destul de aproximativă. Atunci, ca să-mi mulţumească, mă bate pe umăr şi îmi strânge mâna de parcă am fi fost vechi cunoştinţe.

Câteva zile mai înainte, un englez mă roagă să-i spun adresa unei prăvălii de pe strada Toumon. Îl însoţesc până acolo, dar prăvălia e închisă. îl rog atunci pe portar să-mi spună la ce oră deschide. Încerc să leg o conversaţie cu englezul, îi spun că astă-vară am vizitat Londra; cu neputinţă să-i smulg un cuvânt. Ba da, unul singur: *I apreciate.*

Amabilul şi *constipatul*: dintre cele două tipuri de oameni, al doilea are, evident, mai multă clasă.

7 noiembrie. Poftă de plâns fără tristeţe. Dimpotrivă, beatitudine a irealităţii.

Vacuitatea, singura concluzie *pozitivă* la care m-a dus scepticismul meu.

Din România mi se cer mereu servicii de tot soiul. Dar unde să găsesc curajul şi energia să mă ocup de treburile altora, când eu abia îmi văd de ale mele? Şi las deoparte aici chestiunea banilor...

11 noiembrie – Trăiesc precipitat şi totodată nonşalant.

Privind Luna. Să ajungi pe Lună este cu siguranţă o ispravă extraordinară, dar una lipsită de orice semnificaţie spirituală.

Fiinţa e la îndemâna oricui, fiinţa *molipsitoare;* nefiinţa nu e. Ceea ce e o mare nenorocire.

---

[1] Auto-compătimire (în engleză, în original). (*N.t.)*

Am multe puncte comune cu spiritul francez, dar nicio afinitate profundă.

13 noiembrie. Noapte *memorabilă*: dureri în tot corpul. Nu eram departe de gândul că lichidarea generală este iminentă. De fapt, e iminentă de treizeci de ani – dar de la o vreme toate beteşugurile mele devin neînchipuit de *precise.*

Mergând la gară să duc un colet, m-am surprins spunând: „Duc coletul ăsta cuiva care o să moară.”... în aşa hal a pus stăpânire pe mine sentimentul de instabilitate.

Orice subiect, îndată ce-l adâncesc cât de cât, mă plictiseşte de moarte. Am consacrat Vidului o lună încheiată. Sunt sătul de el până în gât. Iute, o altă marotă.

... Cu toate astea, vidul e pâinea mea zilnică, mă hrănesc literalmente cu el.

„Nimeni nu poate ajunge în străfundul sufletului, afară doar de Dumnezeu”. (Meister Eckhart, *Despre Naşterea veşnică.)*

24 nov. Noapte înspăimântătoare. N-am închis un ochi până la ora 4. Vechile dureri de picioare, furnicăturile misterioase care mă torturează fără încetare de treizeci de ani, şi asta zilnic şi aproape ceas de ceas. M-am săturat până-n gât.

1 decembrie. Azi-dimineaţă, căutând sensul exact al unui cuvânt în dicţionar, am dat din întâmplare peste cuvântul *copt* şi peste un exemplu din cele mai banale: „Un fruct copt... *care cade din copac”.* – Ultima parte a frazei m-a azvârlit în cea mai neagră criză de urât. Cât de tare mă năpădeşte toamna!

Cvintetul pentru clarinet de Mozart. L-am ascultat până adineauri şi mi-am adus aminte că prin 1936 la Berlin, ascultându-l într-o zi la radioul meu cu galenă (?), ***die*** *Wirtin*h[1] o putoare enormă şi rea, a venit să-mi bată la uşă când s-a terminat, ca să-mi spună: „Wunder schön nicht war?”[2] Cum de era sensibil acel monstru la o operă de o asemenea adâncă

[1] Gazdă. (*N.t.*)

[2] „Ce frumos, nu-i aşa?" (*N.t.)*

melancolie (pe care Mozart a compus-o în anul morţii sale, în acelaşi timp cu *Recviemul*)? Asta e întrebarea pe care mi-am pus-o atunci.

Îmi place mult ideea asta a lui Albert cel Mare: lumea este un accident al lui Dumnezeu, *accidens Dei.*

Duminică 3 decembrie. În bistroul de la *Sainte-Mesme,* lângă Dourdan, vin să bea bătrânii care locuiesc în azilul de la capătul satului. Evident se plictisesc. Unul dintre ei vrea să fie spiritual. E doar grotesc. Mă gândesc la bătrânii descrişi de Gulliver. Toţi inşii ăştia au muncit o viaţă întreagă ca să ajungă aici. Simt văduvi şi mai mult sau mai puţin părăsiţi de ai lor. Cu cât e mai umană, mai firească, mai caritabilă purtarea canibalilor care-şi înfulecă tatăl şi mama!

Înainte, la ţară, bătrânii neputincioşi erau sufocaţi cu perna. Acuma, cu securitatea socială, cu pensiile etc. – fantomele în cauză sunt conservate cu sfinţenie.

Alvarez de Paz citează, între alte piedici în calea contemplaţiei – prea marea „preocupare pentru sănătate”.

Luni

Azi după-amiază – Vizită a lui Hans Newmann şi a D-nei von Massenbach, care se plânge că o bat pantofii. Auzind asta, îi ofer o pereche pe care voiam s-o trimit în România, îmi spune: „Dar pentru cine, de vreme ce mama şi sora dumneavoastră au murit?” îi răspund că se folosesc de lucrurile astea ca de o monedă de schimb şi că o pereche de asemenea calitate îi ajunge unei persoane ca să trăiască vreme de o lună. Le ia cu toate astea, fără scrupule, ea care şi-a cumpărat de curând un apartament în Italia cu 18 milioane de franci vechi!

Totul fără un cuvânt de mulţumire.

5 decembrie Terminat textul despre Vid!

Mai mult de o lună în contact cu gândirea orientalã, în exclusivitate. N-am citit aproape nimic altceva. Am senzaţia că revin dintr-o lume foarte îndepărtată şi totuşi foarte apropiată. Iar acum trebuie să mă îndrept spre Valéry, adică spre un autor pe care nu l-am mai citit de mulţi, mulţi ani. îl voi *regăsi* oare? E

posibil, dar nu e deloc sigur. Mă rog, prefaţa trebuie făcută, în pofida unei decepţii eventuale.[1]

Când mă gândesc că un constipat ca Gide a putut domina literatura în Franţa vreme de cincizeci de ani!

Fiinţa o descoperi; vidul îl cucereşti. Neizbăvitul nu este un cuceritor; e doar un *pătimaş* al izbăvirii.

Susan Sontag scrie, în prefaţa la ediţia americană a *Ispitei de a exista*, că eseul meu despre evrei este capitolul cel mai superficial şi cel mai expediat al cărţii. Cred, dimpotrivă, că e cel mai bun, şi asta de departe. Câtă lipsă de instinct la criticii ăştia! Un text atât de pătimaş nu poate fi „cursory”[2] l-am purtat în mine ani întregi. Şi pe urmă, ce idee să declari un text superficial fiindcă nu-ţi place!

Să nu-i citeşti niciodată pe critici: doar pe autori. Întreaga critică ţine de *dizertaţie.* E pedantă şi se vrea mai inteligentă decât este. Am remarcat că aproape toate fiinţele astea sterpe care scriu cronici îşi *forţează* inteligenţa vrând să ne facă să credem că produc ideile fără efort, ca din nebăgare de seamă. Dar cât de chinuită şi pretenţioasă e treaba asta! Să rămânem *sub* posibilităţile şi înzestrările noastre: e singura modalitate de ne păstra întrucâtva decenţa.

Critica impresionistă era singura lizibilă. Astăzi oricine se crede îndreptăţit să facă teorii despre orice. Este ceea ce am numit „cretinizarea prin filosofie”.

Să scrii scrisori este o pierdere de vreme. Dar e mai bine decât să abordezi un „subiect” şi să-l tratezi cu *seriozitate.*

Din tot ce a scris şi a gândit Schopenhauer, vii rămân numai revărsările sale de umoare. De câte ori vorbeşte de sistemul lui

---

[1] Jackson Mathews ti comandase lui Cioran o prefaţă pentru un volum al operelor lui Valéry tradus în engleză şi editat de Fundaţia americană Boliinger. A refuzat prefaţa care va apărea în Franţa sub titlul *Valéry face a ses idoles* (L’Herne, 1970) şi va fi reluată în *Exercices d'admiration* (Gallimard, 1986). *(N. ed.fr.)*

[2] Superficial (în engleză, în original). *(N.t.)*

– şi Dumnezeu e martor cât stăruie asupră-i –, e plicticos, dă senzaţia de repetiţie; cum uită că e filosof şi că trebuie să rămână fidel teoriilor sale, e nespus de viu. Ceea ce rămâne dintr-un gânditor este temperamentul său, adică tot ce face atunci când *uită de sine*; un filosof amuză, derutează, interesează tocmai prin contradicţii, prin capricii, prin reacţiile imprevizibile şi incompatibile cu liniile fundamentale ale gândirii sale.

Cel mai bine este să vorbeşti despre o temă oarecare, *uitând de lucrurile în care crezi.* Nimic nu te face mai sterp ca teama de a te contrazice, cu atât mai mult cu cât de fapt nici nu te contrazici dacă îţi urmezi linia temperamentului, dacă te laşi în voia ta.

Avem astăzi toate elementele ca să înţelegem ce lucru odios va fi fost pentru patricianul sau estetul antic apariţia creştinismului.

Să aibă oare isprava de a trăi şi de a muri un fundament real, să fie oare altceva decât o iluzie plauzibilă, ceva care ar duce-o până la împlinire? Ceea ce o face îmbietoare e nulitatea ei intrinsecă şi calitatea de a fi un univers. E totul fiindcă nu este nimic.

După atâţia ani de îndepărtare faţă de orice muzică, *definitivă* împăcare acum.

Dacă sunt împotriva jargonului, e fiindcă dă naştere unei suficienţe cu adevărat enorme şi fiindcă cel care îl foloseşte, care îl etalează, este un individ scârbos. E cazul filosofilor, chiar şi al celor buni.

Prefaţa despre Valéry – ah, cât urăsc să *dau verdicte*! Meseria de critic e odioasă. Să nu scrii niciodată despre nimeni, să te abţii de la orice rechizitoriu.

7 decembrie. Azi-dimineaţă la radio, un profesor, vorbind despre sofiştii antici, îi acuza, pe urmele lui Socrate, că şi-au vândut ştiinţa, că au acceptat să fie plătiţi de elevii lor, că au

făcut „turnee[11] prin oraşele cele mai importante ca să câştige bani din „conferinţe” etc.

… Iar dumneata, i-aş fi spus acelui tipicar, îţi ţii desigur *gratis*, în fiecare săptămână conferinţele dumitale savante şi inepte…

N-am niciun chef să-l recitesc pe Valéry. Totul la el mi se pare prăfuit şi de o inteligenţă inutilă. A confundat preţiozitatea cu gândirea.

Duşmanul meu numărul 1, detractorul meu oficial, calomniatorul de profesie L.G. dă roată prin lume şi mă sapă în ochii câtorva prieteni pe care cred că-i am pe ici pe colo.

… Iubeşte-ţi duşmanii… Dar dacă acest lucru ar fi posibil, de multă vreme ar fi fost raiul pe pământ. În realitate, urâm pe toată lumea: prieteni şi duşmani, cu diferenţa însă că nu ştim că ne urâm prietenii. Dar îi urâm *într-un anume fel.*

Ceea ce zace în adâncul inimii e amărăciunea: e *drojdia* sufletului. Nu trebuie s-o răscolim prea tare.

9 decembrie. Carnea nu e materie; sau, dacă este, e o materie *tragică.*

14 decembrie. Aseară, la Odeon, *Delicate Balance* de Albee. Două ore de plictiseală. Şi totuşi, piesa nu e rea. Dar nu mai pot să suport un dialog *normal*, şi cu atât mai puţin unul burghez. Să mergi s-asculţi în altă parte dialoguri pe care nu le-ai accepta la tine acasă! Am *renunţat* la toate astea. E realmente insuportabil. Nu mai pot tolera decât teatrul de „avangardă”, cu condiţia ca spectacolul să nu depăşească jumătate de oră.

Nu sunt în stare decât de acţiuni spasmodice; totul se petrece la mine în salturi; îmi lipseşte continuitatea, atât în acte cât şi în gândire. Mila mea este intermitentă, dar aş putea fi bun şi chiar generos cu condiţia ca asta să nu implice niciun angajament şi nicio responsabilitate: lucru imposibil, ba chiar contradictoriu. Mi-e teamă de orice fel de legătură; or, trebuie spus că a face şi chiar a dori binele reprezintă o teribilă înlănţuire.

A fi înseamnă tot o responsabilitate. Libertatea e în afara fiinţei.

Evreul este sinteza extrem de reuşită dintre un francez şi un german: vioiciune şi tenacitate deopotrivă, reunite şi contopite.

Francezul are în comun cu evreul faptul de a crede că i se cuvine totul.

Pustnicul este un ins care nu-şi ia răspunderi decât faţă de sine sau faţă de întreaga lume, în niciun caz faţă de o persoană anume. Ca să nu ai pe nimeni în seamă, evadezi în singurătate; doar tu şi Dumnezeu – e de-ajuns.

Insolenţa cimitirelor.

Să vezi în calomnie *cuvinte* şi nimic altceva e singura modalitate de a o minimaliza, de a o reduce la nimic şi de a o suporta fără să suferi. Să descompunem fiecare vorbă spusă despre noi, contra noastră, să *izolăm* fiecare cuvânt, să-l tratăm cu indiferenţa pe care o merită un adjectiv, un substantiv, un verb.

… Altminteri, trebuie să lichidăm calomniatorul.

N-am fost niciodată nimic, n-am aparţinut niciodată de nimic – n-am avut niciodată convingeri; – am fost cel mult mânat de obsesii; dar până şi ele au sfârşit prin a fi doborâte de îndoielile mele.

De la vârsta de cincisprezece ani nu fac decât să aştept să aflu un sens vieţii; e modul cel mai sigur de a nu-i afla niciunul. Mi-ar fi fost infinit mai uşor să trăiesc decât să mă prefac!

Revin mereu la problema iertării. Putem oare ierta injuriile? Poate că da, însă nu le putem *uita.* Ce altceva este ranchiuna, dacă nu *neputinţa de a uita*?

Dacă am elimina sentimentele *false,* ce-ar mai rămâne din „psyche”? Numai că sentimentele de acest gen sunt rodul condiţiei aparte a omului, urmarea faptului că nu are un loc

stabil în natură şi că e nevoit să înşele *de două ori:* mânat şi de instinct, şi de raţiune. E animalul cel mai puţin *sincer* care se poate închipui.

16 decembrie. Boala e o realitate colosală, proprietatea esenţială a vieţii – poate lovi nu numai tot ce vieţuieşte, ci tot ce *este:* chiar piatra poate fi atinsă. Doar vidul nu este bolnav; dar pentru a avea acces la el, trebuie să fii bolnav. Căci nimeni, *sănătos* fiind, nu poate să-l atingă. Sănătatea *aşteaptă* boala; doar boala poate duce la salvatoarea negare a ei înseşi.

Ce ironie! Acum doi ani, când Guy Dumur mi-a cerut pentru *L'Express* un articol despre Valéry, l-am refuzat spunându-i că nu-mi place să revin asupra unui autor care a contat în viaţa mea, dar de care astăzi m-am detaşat complet.

Ei bine, azi îl recitesc aproape în întregime, aşa au vrut-o împrejurările şi situaţia mea financiară…

„Misterul" păcatului despre care vorbeşte Apostolul – da, fireşte; numai că mai important, mai semnificativ este misterul decăderii, tainică lege a oricărei fiinţe, ba mai degrabă *soartă* decât lege; căci decăderea ţine mai mult de *destin* decât de natură.

În fenomenul vieţii înseşi se află înscrisă o nesfârşită putinţă de decădere; orice fiinţă vie este în chip virtual o fiinţă decăzută, ba chiar mai mult decât virtual.

17 decembrie. Plimbare pe jos în câmpia Beauce. Zi splendidă. Cerul este frumos doar iama. Ajuns într-un sat, Moulineux, la vreo zece – cincisprezece kilometri de Étampes, am fost uluit şi zguduit de plictiseala care domnea, care plutea în aer, care emana de pe străzi, din case şi mai ales din această câmpie. Nu s-ar putea trăi într-o atare părăsire, în acest deşert cultivat, în acest infinit denaturat de agricultură. Nu, n-aş putea suporta această confruntare zilnică cu atâta spaţiu. Urâtul copleşitor nu se afla însă în vasta întindere pe care o aveam sub ochi, ci în mine; îl adusesem de la Paris. Să te plimbi în mijlocul unei singurătăţi atât de pure şi desăvârşite, cu otrava – sau cu microbul – în tine!

18 decembrie

Valéry a însemnat ceva în evoluţia mea intelectuală, ba nu, în conştiinţa pe care am căpătat-o cu privire la limbaj. De multă vreme însă a încetat să mă intereseze. Am scos din el tot ce era de scos. De ce să recitesc toate lucrurile astea pe care le cunosc şi care nu-mi mai spun nimic? Simt o strângere de inimă trecând iarăşi prin atâtea exprimări strălucitoare şi adesea găunoase; limbajul ăsta *înzorzonat* mă oboseşte – şi toate aceste pretenţii ar fi insuportabile dacă n-ar exista în compensaţie o foarte vie deziluzie care se înalţă uneori până la disperare *intelectuală.*

(Ce plicticos este *să judeci* pe cineva, fie că-l lauzi, fie că-l condamni! Şi ce penibil este să te dedai la asemenea activităţi din motive strict economice.)

Specia, specia noastră, trebuie să dispară şi va dispărea mult mai curând decât ne închipuim. Cred neclintit în viitoarea subumanitate. Aşa cum marii saurieni s-au prăbuşit sub povara greutăţii lor, şi omul va fi doborât de ambiţia sa, de fărădelegile sale, şi de geniul său.

Încerc să citesc *Notă şi digresiune* (1919) pe care Valéry le-a scris pentru reeditarea *Introducerii în metoda lui Leonardo.* Cu neputinţă, chiţibuşereală curată; totul e verb şi numai verb; pe urmă, am oroare de acest text ce m-a influenţat cândva şi mi-a dat gustul pentru „frază” – şi, vai! sunt numai fraze, piruete, *vorbe*, vorbe; totul e prea strălucitor, şi până la urmă plicticos; un joc al limbii care se vrea subtil, şi chiar este, dar care, o dată ce a încetat să te mai păcălească, nu mai e-n stare nici să te seducă. E lipsit de substanţă, te lasă cu buzele umflate. Când mă gândesc la tot ce voi avea de citit înainte să pot expedia prefaţa! Să ne ferim de stil ca de ciumă. Trebuie să existe o realitate ultimă, ca la Proust, altfel totul se învârte în gol. Semiuitarea în care a intrat Valéry este justificată. N-ar trebui să revenim niciodată asupra înflăcărărilor noastre; e drept că, în cazul meu, am revenit nu de plăcere ci de nevoie. — Autorii pe care i-am depăşit ne plictisesc inevitabil. Chiar şi pe Nietzsche îl recitesc nu fără greutate.

Un autor nu mă mai atrage de îndată ce trebuie să-l citesc

ca să vorbesc despre el. Adevărata lectură este naivă, dezinteresată. Doar ea oferă plăcere. Cât îi plâng pe critici!

Îmi place să citesc cum citesc slujnicele: să mă identific cu autorul şi cu cartea. Orice altă atitudine îmi evocă un spion sau un detectiv. Sau pe cel ce taie în bucăţi cadavre.

Ne facem o idee despre noi înşine. Bazându-ne pe ea, ne prezentăm în faţa cuiva, care, ne dăm repede seama, n-o împărtăşeşte deloc.

Umilirea e întotdeauna dublă: în ochii celorlalţi, şi-n propriii noştri ochi. Cea din urmă explică de ce umilinţa afectează o fiinţă în profunzime.

Un jupuit de viu care s-a erijat în teoretician al detaşării.

Împăcare cu muzica. Aflu în himerele ei tot ce înţelepciunea n-a fost în stare să-mi ofere cu preceptele sale. Între două irealităţi – să optăm pentru irealitatea sonoră.

Cusururile mele sunt prea mari ca să se poată îndrepta în preajma înţelepţilor.

E nedemn să te laşi descurajat, fără îndoială, dar dacă descurajarea se afla în tine înainte, mult înainte de prilejul socotit a-i fi izvorul?

Trebuie să-mi înfrânez descurajarea, căci dacă aş lăsa-o să-şi urmeze înclinaţia firească, m-ar purta *departe...*

În domeniul spiritului, ca şi în cel al practicii, totul este, la urma urmei, *pretenţie,* adică iluzie.

În articolul meu despre Vid[1], ar fi trebuit să fac comparaţie între *Blossheit* a lui Tauler, goliciunea, şi *sunnyāta,* vacuitatea în māhāvana. Numai că genul acesta de apropieri nu-i interesează decât pe eruditi, cu condiţia să fie însoţite din abundentă de referinţe şi citate.

Reacţionez la „nedelicateţi”, la umiliri, ca orice jupuit de viu. După ce sufăr însă, îmi recapăt stăpânirea, ascult glasul

[1] Apărut în revista *Hermes.* (N. *ed. fr.)*

raţiunii. Pretenţiile mele de detaşare mă ajută totuşi, nu să previn loviturile dar să le „diger”. În toate loviturile pe care le îndură amorul propriu, există un prim moment şi un al doilea. În cel de-al doilea se arată util antrenamentul nostru într-ale „înţelepciunii”.

Cu cât îl citesc pe Valéry, cu atât îmi vine să-l răzbun pe Pascal pentru paginile stupide pe care i le-a consacrat V.

Vorba spusă de Henri de Régnier despre Mallarmé: un amestec între Platon şi prinţul de Ligne.

Nu-mi plac decât operele cu aer romantic sau, dacă nu, brutale, cinice; nu pot să sufăr literatura propriu-zisă, cea care nu e decât exerciţiu, „meserie”.

Nu trebuie să scrii cu gândul la trecut sau la viitor, şi nici măcar la prezent; trebuie să scrii pentru acela care, *ştiind* că va muri, simte că totul este suspendat, afară de *timpul* în care se desfăşoară gândul morţii lui. *Acestui timp* trebuie să i te adresezi. Să scrii pentru *gladiatori...*

Dacă există un declin al poeziei, acesta începe în clipa când poeţii manifestă un interes *teoretic* faţă de limbaj.

Nu-i *apreciez* cu adevărat decât pe Buddha şi pe Pyrrhon – cel dintâi a căpătat rangul de zeu, al doilea nu era om, ci *altceva.*

Când petrec zile de-a rândul cufundat în texte în care nu e vorba decât despre linişte, contemplaţie, renunţare, se întâmplă să mă apuce pofta să ies pe stradă şi să-i turtesc mutra primului trecător.

24 decembrie. Puternică dorinţă de a plânge. Ce ridicol! Ar trebui mai degrabă să am dorinţa de a gândi. Mă simt însă la fel de incapabil să produc gânduri ca şi lacrimi.

25 decembrie 1967
Ascultat la familia Corbin, ca şi anul trecut în aceeaşi zi şi la

aceeaşi oră, *Mesia* de Händel. Aceeaşi impresie de forţă şi de continuitate în inspiraţie. Nicio scăpare, nicio oboseală, nicio slăbire a tempoului, nicio pierdere de suflu. Unde i-ai putea găsi echivalentul în literatură? Cred că am simţit ceva asemănător la un spectacol cu *Regele Lear,* prin 1935, la Berlin, cu Werner Kraus. — Numai că impresiile în cauză nu se pot compara una cu alta.

27 decembrie. Menirea mea este să mă îndoiesc de toate până la explozia creierului.

În *Ten o'clock de Whistler,* Mallarmé traduce „glorious day" – prin „zi glorioasă".[1]

Ceea ce ruinează cel mai sigur spiritul este mulţimea înzestrărilor sale, imensa curiozitate, *proteismul.*

Mallarmé şi... Céline, punctul lor comun este că amândoi şi-au creat un limbaj numai al lor, fără a se mai putea abate vreodată de la el, în nicio împrejurare (scrisorile lui Mallarmé către Méry Laurent, de pildă!).

30 decembrie. Când însuşi Buddha mi se pare *naiv,* ştiu că am atins o culme primejdioasă şi că e timpul să dau înapoi.

E destul de întristător să crezi că ai spus tot ce aveai de spus, că ţi-ai rostit propriul *Nu* cu privire la toate.

31 decembrie. Am făcut azi circa treizeci de kilometri în regiunea Étréchy şi Boutigny. Ninsoare şi drumuri pustii. Să fii singur pe un drum, numai cu gândurile tale, ba chiar fără ele! – ce mult îmi place lucrul ăsta. Departe de oraşele astea populate de cadavre, căci Parisul nu e decât un cimitir sprinţar.

Când am *făcut* ceva, ne simţim mulţumiţi. Ar trebui să depăşim această satisfacţie ce urmează lucrului dus la bun sfârşit. Ar trebui să depăşim totul, să facem pentru totdeauna disocierea între act şi senzaţie.

---

[1] Expresia englezească înseamnă de fapt *„zi* splendidă". *(N.t.*)

1 ianuarie 1968
Nu am decât o religie: Bach.

Există o elită de anxioşi: restul reprezintă umanitatea.

Cu câtă răbdare mi-am edificat dezastrul!

Ascultat, azi-dimineaţă, o predică de la Geneva, în care pastorul spunea: „Nimeni dintre voi nu poate fi sigur că nu va muri în cursul anului care începe”.

Această *proastă-creştere* a asigurat succesul creştinismului. Orice religie înseamnă indiscreţie în exces, *violare* a sufletelor.

Mi se solicită fapte, dovezi, opere, şi tot ce pot eu să ofer sunt lacrimi *prelucrate.*

X – suflet larg cât pofteşti, dar pictor slab. Nu era croit să se agaţe de lumea vizibilă şi mai puţin încă să trăiască din culoare. Prea îşi trage sevele din *lumea cealaltă.*

Trebuie să scriu despre Valéry şi nu reuşesc. Motivul este că aparţine totuşi literaturii (degeaba tăgăduia, în chip fundamental ţinea de ea), iar eu mă aflam în ultima vreme nespus de departe de ea. Tot ce înseamnă literatură mi-e străin. Mă pregăteam să-l studiez pe Nāgārjuna şi conceptul său *sunnvāta,* care este totuşi altceva decât Neantul lui Valéry.

În textul meu despre sinucidere am uitat să precizez că sinuciderea este în cazul meu o idee, nu un *impuls.* Asta explică contradicţiile, laşităţile, bâjbâielile pe care mi le inspiră acest subiect fundamental.

Primesc din România, de la Sibiu mai precis, o fotografie făcută în 1936 în Carpaţi; apar în ea ţărani, ciobani şi câţiva orăşeni pestriţi, în rândul cărora, cu mare greutate, în cele din urmă mă descopăr. E chiar chipul meu, îl recunosc, nu m-am schimbat până într-atât încât să nu-mi pot recunoaşte mutra de acum mai bine de treizeci de ani; – ceea ce însă nu pot cu niciun chip să-mi amintesc este excursia respectivă, împrejurările în care s-a petrecut. Cât despre loc, nici urmă de amintire, nici

măcar aproximativă. Un lucru de care nu-ţi mai aminteşti e ca şi cum nici n-ar fi existat vreodată. Trei sferturi din trecutul meu îmi scapă cu desăvârşire; trei sferturi din viaţa mea nu mai e parte a vieţii mele. Dintr-odată, cuvântul *uitare,* căruia nu i-am dat niciodată prea multă atenţie, îmi apare cu insuportabila lui semnificaţie şi ameninţare.

„Este cu neputinţă să iubeşti a doua oară ceva ce ai încetat cu adevărat să iubeşti”.

Vorba asta a lui La Rochefoucauld se aplică de minune raporturilor mele cu Valéry. A fost o vreme când îl citeam cu o plăcere nespusă; vremea asta a trecut; acum trebuie să-l reiau ca să scriu despre el; îmi e cu neputinţă să regăsesc, nu spun elanul, dar măcar *slăbiciunea* ce-o aveam pentru el altă dată. N-ar trebui să acceptăm niciodată lucrări la comandă, oricât de nevoiaşi am fi.

I-am scris adineauri unei prietene din România care mă anunţă că a devenit bunică: „Ne înghit anii şi ne vom trezi într-o bună zi bătrâni şi absolut ridicoli… ”

Prozatorul trebuie să fugă de poezie ca de ciumă. Poezia trebuie să rămână pentru el o ispită pe care se străduie s-o biruiască. Trebuie să simţim la el posibilitatea – sau regretul – poeziei. Altminteri, cădem în meteahna lui Voltaire.

3 ianuarie 1968

L-am întâlnit adineauri pe Celan pe care nu-l mai văzusem de un an; a petrecut câteva luni într-un spital de psihiatrie, dar nu vorbeşte despre asta. Greşeşte, fiindcă dacă ar vorbi, n-ar avea acel aer *stingher* (pe care-l avem întotdeauna când ascundem un lucru esenţial *presupus a fi ştiut de toată lumea).*

Drept este că nu-i uşor să vorbeşti despre propriile crize. Şi ce crize!

Am încercat să fac ceva pentru unul sau altul. În zadar. Şi nici nu putea fi altfel. Cum să faci ceva pentru altul, când nu poţi face pentru tine nimic? Ca să salvezi pe cineva, trebuie să te fi salvat tu însuţi mai întâi. Un neizbăvit nu poate ajuta pe nimeni. Nu te agăţi de o epavă.

După luni de zile de lecturi „spirituale”, m-am întors la literatură. Nu e chiar de dispreţuit, nu se ocupă decât de damnaţi, furnizează vedetele Infernului. Iar viaţa spirituală ce este dacă nu un *refuz* al Infernului, deci o neîncetată rumegare a lui.

4 ianuarie 1968

Sunt fundamental (!) *străin* de tot ce se face pe acest pământ.

Citesc din obligaţie lucruri impersonale. Dar nu de ele am nevoie, ci de rugăciuni.

Este impersonal tot ce nu este rugăciune. Tot ce nu este rugăciune nu înseamnă nimic. Cum se poate trăi fără să te rogi? însă *cui* să te rogi?

(Rugăciunea: teroarea – şi melodia – care însoţesc disoluţia creierului.)

Nu sunt remunerate decât activităţile de parazit, de codoş, articolele critice, textele despre cutare şi cutare; mi se plătesc şase sute de mii de franci pentru o prefaţă, în vreme ce toate cărţile mele nu mi-au adus într-un an decât optzeci de mii de franci vechi.

E foarte justă ideea lui Muşii că filosofii sunt nişte *Gewalttäter*[1] şi că toate marile sisteme au fost întotdeauna contemporane cu regimuri tiranice.

6 ianuarie 1968

„Întâlniri cu sinuciderea” a apărut în *N.R.F.* L-am recitit. Enormă decepţie. Nu *rezistă.* Aproape că mi-e ruşine că am produs ceva atât de clar, atât de supărător de transparent, atât de lipsit de orişice mister.

Clipele neiertătoare când ne vedem aşa cum ne-ar vedea un indiferent, un om care şi-a pierdut toate iluziile.

7 ianuarie 1968

[1] Despoţi. (*N.t.*)

Ani şi ani de zile ca să te trezeşti din somnul în care se bălăcesc ceilalţi; şi apoi alţi ani şi ani ca să scapi de această insuportabilă trezire.

Ştiu cu exactitate care e locul meu în lume: un punct, şi nici măcar atât; de ce să sufăr de vreme ce *sunt* aşa puţin? Trebuie să mă leg de această viziune, să *cultiv* această iluzie a punctului! Mă străduiesc şi reuşesc. Apoi, din nou, punctul se dilată şi se umflă. Şi totul reîncepe.

Azi după-amiază, am fost la Valvins ca să văd casa în care a locuit Mallarmé. Pe urmă i-am căutat mormântul în cimitir, fără să-l găsesc, *din fericire.*

Cântărind bine lucrurile, sinuciderea este actul cel mai *onorabil* pe care-l poate comite un om.

Blanchot. Are talentul de a întuneca totul. Criticul cel mai puţin *luminos* din câţi există. Dacă vrei să-ţi tulburi ideile pe care le ai despre o operă, n-ai decât să citeşti comentariul lui Blanchot despre ea.

Un prieten îmi spune cu destulă îndreptăţire despre Mallarmé şi Valéry că erau nişte „mic-burghezi megalomani”.

E.R. Îmi dă să citesc manuscrisul pe care Gallimard tocmai i l-a refuzat. îl citesc, îl găsesc interesant şi-l liniştesc pe autor: o să găsească cu siguranţă un editor. La asta îmi răspunde: „Sunt convins, cartea mea este *unică”.*

Şi, într-un sens, avea dreptate. Se poate spune însă că orice carte e unică, asemenea fiecărei fiinţe. Toată lumea imită pe toată lumea, evident; numai că imitaţia nu e niciodată perfectă; există deformări şi abateri; e ceea ce numim *originalitate.*

Rolul criticului este să facă inteligibilă o operă obscură sau voit obscură. Criticul trebuie să fie mai clar ca autorul; la ce bun să citeşti un comentariu mai dificil decât opera pe care o comentează?

(Blanchot e criticul cel mai profund şi mai exasperant din

câţi cunosc.)

Un autor care scrie în Elveţia cărţi extravagante, despre care nimeni nu vorbeşte, îmi trimite ultima lui carte apărută şi-mi spune în dedicaţie că suntem în egală măsură „nerecunoscuţi”… Ceea ce poate că e adevărat; numai că el e bogat şi nu are *nevoie* de recunoaştere, nu trebuie să scrie prefeţe pentru a trăi, se poate ocupa numai de divagaţiile lui.

Când cineva se converteşte la o credinţă oarecare (religioasă sau politică), la început îl invidiem, pe urmă îl dispreţuim.

M-am uitat la Sorbona în fişierul Valéry: enorm, disproporţionat, ridicol. O carte în germană, o teză de doctorat pesemne: „Der Begriff der «absence» bei P.V.[1]

Biblioteca asta unde mişună tineri fantomatici, cu aerul ei pestilenţial şi angajaţii ei odioşi, mi-a provocat o criză de urât cumplită. Universitatea este o cloacă de imbecili, în toate ţările din lume.

13 ianuarie 1968

Că ne place sau nu, sinuciderea este o „promovare” – un imbecil care îşi curmă zilele nu mai este un imbecil.

Credeam că mă voi descotorosi de ideea sinuciderii pur şi simplu vorbind despre ea. Dar nu e atât de lesne. Nu-i vii de hac decât odată cu ramolismentul sau cu prilejul unei convertiri, vreau să spun printr-o năuceală perpetuă.

14 ianuarie. Duminică dimineaţă – Am ascultat adineauri la radio o predică despre copii şi moarte în care se citau fragmente din scrisorile fetiţelor (de circa zece ani) bolnave, sau cuvinte ale muribunzilor, muribundelor mai degrabă, pentru că este vorba întotdeauna despre fete. La sfârşit, preotul plângea în hohote aproape, iar eu eram cât pe ce să plâng…

— P.S. Ei bine, am plâns. Nu ştiu să existe ceva mai sfâşietor decât ultimele cuvinte ale unui copil. Preotul a citit câteva care m-au răscolit profund. Genul ăsta de patetism este

[1] „Conceptul de «absenţă» la P.V”. (*N.t.*)

fără îndoială *facil,* dar ce contează!

N-o să uit niciodată tulburarea pe care am simţit-o, cu multă vreme în urmă, citind în Barrès următoarea „anecdotă”: un copil bolnav (de şapte sau opt ani) căzuse într-o muţenie totală. Era vegheat de tatăl lui. Într-o zi, copilul a rupt tăcerea, spunând doar aceste cuvinte, dar ce cuvinte: „Tată, mi-e urât să mor”.

În Tacitus, Otho spune înainte de a-şi curma zilele:

„Cea mai bună dovadă a hotărârii neclintite ce am luat este că nu mă plâng de „nimeni; căci acela învinuieşte pe zei sau pe oameni care mai ţine la viaţă.”[1]

E, din nefericire, cazul meu, de vreme ce şi eu îmi petrec vremea în imprecaţii – *mute,* e adevărat. Nu totdeauna mute, ar trebui s-adaug.

„E ridicol să te revolţi împotriva lucrurilor ce nu depind de tine”, îmi repet de zece, de douăzeci de ori pe zi. Şi cu toate astea mă revolt, şi merg înainte în ciuda justeţii aparente a maximei stoice, care totuşi mă ajută, uneori, nefiind prin urmare de tot inutilă.

Francezul e generos în idei, dar meschin în fapte, caritabil în teorie, lipsit de inimă în practică. Puterea, tenacitatea, relativa seriozitate îi vin din acest contrast, norocos *pentru el.*

Vremea asta blândă şi umedă în miezul iernii, toropeala asta *în răspăr cu anotimpul* trezesc răufăcătorul din mine.

16 ianuarie. Visul rămâne tot la gândirea *în imagini.*

Azi-dimineaţă m-am trezit brusc; mi-a fost însă cu neputinţă să fac deosebirea între somn şi trezie; visul continua şi era atât de acaparator că nu reuşeam să mă smulg din el.

Am remarcat că până şi în vise simt nevoia să mă înfurii şi că mă cert mai abitir decât în stare de veghe.

---

[1] Tacitus, *Opere II, Istorii,* trad. de N. Lascu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1963, p. 153. *(N.t.)*

Când trebuie să duc la bun sfârşit o sarcină ce mi s-a încredinţat şi pe care am acceptat-o de nevoie sau chiar de plăcere, totul mi se pare important, totul mă ispiteşte, afară de ce trebuie să fac.

Gustul pentru activităţile sterile este atât de dezvoltat la mine, că nu e zi să nu-mi incriminez naşterea.

Şi totuşi, incriminarea asta nu-i chiar atât de lipsită de sens, căci naşterea e-ntr-adevăr unul din factorii cei mai importanţi ai neliniştii de a fi. Nu e cauza ei; cauza trebuie căutată în temeiurile ce fac cu putinţă orice naştere. Trebuie deci mers mai adânc, la dorinţă.

Ştiind ceea ce ştiu, simţind ceea ce simt, n-aş putea să dau viaţă fără să intru în totală contradicţie cu mine, fără să fiu necinstit din punct de vedere intelectual şi criminal din punct de vedere moral.

Straniu este că atitudinea asta a mea e veche, *dinainte* chiar să am idei precise despre acest subiect. Groaza de a *zămisli* am avut-o foarte devreme; ea răspundea spaimei mele, ba nu, setei şi spaimei ce mi le inspira faptul de a trăi. Niciodată n-am acceptat sexualitatea pentru alt scop decât plăcerea. Funcţia ei propriu-zisă mi-a inspirat întotdeauna o aversiune de nebiruit. Nicicând n-aş fi acceptat de bunăvoie să-mi iau responsabilitatea *unei* vieţi.

Să gândeşti prin vocaţie sau prin profesie: în ambele cazuri, e vorba de *necesitate.* Singura deosebire este că una e interioară, cealaltă exterioară. *Cantitativ*, cea din urmă o depăşeşte cu mult pe cea dintâi; aproape toate cunoştinţele şi invenţiile *secundare* i se datorează. Zgura, de fapt, cvasitotalitatea calabalâcului uman.

Mallarmé cerea să fie scos din dicţionar cuvântul „ca”.
Instinctul precis al poetului.

De câtăva vreme, trăiesc practic în clandestinitate – în raport cu lumea literară.

Mi se întâmplă să mă transpun în starea în care trebuie să se afle credincioşii; dar *plusul de adeziune* pe care-l reclamă

această stare pentru a deveni *credinţă* nu-l pot asigura. Îndeplinesc uneori condiţiile psihologice ale actului de a crede fără *convingerea* care l-ar face inseparabil de prezenţa lui Dumnezeu. Prezenţa aceasta nu este pentru mine decât o supoziţie, niciodată un dat sau o certitudine, în fond, pot foarte bine să descompun mecanismul credinţei potrivit propriilor mele trăiri, fără să posed însă, nicio clipă, *facultatea de a crede.*

Tot ceea ce sunt, puţinul ce însemn, îl datorez timidităţii mele din adolescenţă. Latura mea *Tonio Kroger.*

Reunesc în mine toate atributele „insului nefericit" – la care se adaugă ceva ce n-aş putea să definesc dar care *trebuie* să existe, sunt aproape sigur…

Cu vârsta, sunt din ce în ce mai puţin sensibil la poezie şi din ce în ce mai deschis către limbajul *frust.*

În defavoarea mea, ca scriitor, pledează faptul că nu pot fi „înţeles" decât de cel ce se transpune în starea de descurajare în care am scris un text sau altul.

Pe plan moral, orice e preferabil stagnării. O josnicie este un salt înainte, nu-i nicio îndoială. Te face să trăieşti, te biciuieşte; are ceva asemănător cu un eroism de-a-ndoaselea, măcar din pricina „intensităţii" pe care o presupune. O josnicie comisă în chip deliberat sau mecanic – nu contează – nu *ne* lasă niciodată indiferenţi; contează în viaţa noastră, este un soi de eveniment. În orice caz e un *triumf ,* de vreme ce tonifică…

Nu supravieţuiesc decât aceia care aduc o *formulă de izbăvire* în oricare domeniu. Dar supravieţuirea lor nu trece dincolo de durata formulei respective: creştinismul două mii de ani, hitlerismul zece.

G. M. – care trebuie să fie octogenar, a avut de curând un atac nu prea grav. Nu e impresionat deloc: vorbeşte despre *viitor* cum o face oricine. Este uluitor şi nemaipomenit. Faptul de a trăi ţine de scandal şi de miracol.

O năuceală imperceptibilă în miliardele de celule care alcătuiesc creierul – e oare nevoie de mai mult ca să vedem

cum anxietatea se substituie celui care am fost, cum ne împrumută numele, cum *ne* uzurpă toate eurile posibile?.

Cel care n-a murit de tânăr *merită* să moară.

20 ianuarie
Să te trezeşti de dimineaţă cu gândul anume de a comite o mârşăvie.

Cele două virtuţi şi cele două vicii ale mele: indolenţa şi violenţa, lipsa de vlagă şi ţipătul, regretul şi cuţitul.

Orice fiinţă ca atare mă scoate din sărite. Eram făcut pentru un dialog cu umbra vreunui zeu.

Dacă socotim bine, până acum au fost mai multe afirmaţii decât negaţii. *Să negăm* deci fără remuşcare. *Credinţele* vor atârna totdeauna mai mult.

22 ianuarie*. „Întâlniri cu sinuciderea* „mi s-a părut lamentabil când l-am citit în *N.R.F.,* acum două săptămâni. Astăzi i-am întâlnit la Gallimard pe Jacqueline Bour şi Jean Denoël, care mi-au spus că au fost zguduiţi de tonul pe care îl degajă textul. De aceea l-am recitit acum şi găsesc că exprimă într-adevăr un simţământ adevărat şi destul de adânc… J. B. mi-a spus că e ciudat să publici într-o revistă asemenea lucruri; e corect; mi-a fost însă absolut imposibil să extrag din acele note ceva coerent şi impersonal.

Cu cât trece vremea, cu atât îmi dau seama că nu pot rezolva nimic, că nu există soluţie la nimic; dar recunosc că ceilalţi, dacă îi pui să reflecteze un pic, ajung aproape toţi la aceleaşi concluzii…

23 ianuarie 1968
Îngerul exterminator, Fiara din Apocalipsă şi oricare geniu al Nimicirii – de ei mă simt aproape, ei sunt „fraţii” mei.
Nu mă simt contemporan decât cu Geneza şi Sfârşitul.

Francezii, popor deopotrivă uşuratic şi neînduplecat.

25 ianuarie

Îi spuneam zilele trecute D-nei B.: „Totul e amăgire, sunt convins de asta. Accept că poţi găsi un farmec oarecare în amăgirea cu pricina. Lucrurile se judecă totuşi după rezultat. Or, rezultatul nu e doar decepţionam, e deznădăjduit, cumplit. Încheierea oricărei vieţi, a celei mai frumoase chiar, dă neapărat impresia de eşec”.

A urî pe cineva înseamnă să faci dovada că eşti din acelaşi aluat cu el, că nu există diferenţă de esenţă între tine şi el.

Ce rău îmi pare că nu m-am născut resemnat! M-am născut învins: ceea ce e mai puţin bine.

Dorinţa de a sfârşi survine când suntem mulţumiţi de soarta noastră.

Am nevoie de demiurgul *cel rău* ca de o *ipoteză de lucru.* Să mă lipsesc de el ar însemna să nu înţeleg nimic din lumea *vizibilă.*

Trebuie să scriu despre Valéry, şi am făcut o pasiune pentru maestrul lui, Mallarmé.

De câte ori am reacţionat, în fiecare zi, când ca un zeu, când ca un ins vrednic de plâns!

Am o înclinaţie pronunţată pentru înţelepciunea posacă. Ar trebui să-mi *supraveghez* ceva mai mult umorile.

Te poţi compara, fără să fii indecent, cu Dumnezeu, dar nu cu Napoleon. Iată ce n-a înţeles Chateaubriand.

Textul meu despre sinucidere este o recidivă, o revenire la *Tratat* şi la *Silogisme*, mai puţin emfaza (cât priveşte *Tratatul).*

Sunt omul *refrenului*, în muzică, în filosofie, în toate. Îmi place tot ce e obsedant, sfâşietor, *haunting,* tot ce face rău prin repetare, prin revenirea aceea nesfârşită care atinge ultimele

adâncuri ale fiinţei, trezind în ea o suferinţă dulce şi totodată de neîndurat.

Tocmai fac corecturi la versiunea germană a *Silogismelor.* Cum am putut să scriu o carte de o asemenea cruzime? Trec de la un aforism la altul cu o senzaţie de sufocare. Parcă ar fi scrise de un demon *dezabuzat*| căci demonul poate şi chiar trebuie să fie entuziast în felul lui; aici însă, nimic, nimic, afară de un sarcasm incurabil. Şi totul, vai, mă reprezintă!

Nu cred în nimic, în afară de *libertate.* Mărturisesc că am această mare slăbiciune. Pentru tot restul, sunt lipsit de convingeri; nu am decât *opinii.*

Am terminat de corectat versiunea germană a *Silogismelor.* Ce obositor! E atâta proastă dispoziţie în cartea asta, că ţi se face lehamite şi n-o mai poţi suporta. Cu ce bucurie am ascultat, după acest exerciţiu sufocant, *Missa* pe care Scarlatti a compus-o în anul morţii sale! O operă se face cu pasiune, nu cu neurastenie şi nici măcar cu sarcasm. Chiar şi o negaţie trebuie să aibă ceva exaltant, ceva care să ajute, să înalţe, să fie un *reazem.* Dar *Silogismele* astea, corozive la culme, sunt vitriol, nu spirit.

Prefer un scriitor care te scoate din sărite unuia care plictiseşte.

Nu există niciun mijloc de a *demonstra* că e mai bine să exişti decât să nu exişti.

Şovăială, nestatornicie, năbădăi. Ieri, întorcându-mă acasă după o plimbare la ţară, găsesc un bilet de la C. care mă anunţă că s-a tradus în româneşte textul pe care l-am scris despre Vulcănescu în franţuzeşte şi care trebuia citit în franţuzeşte. Hotărăsc pe dată s-o sun la telefon pe Vivi V., fiica marelui meu prieten, şi să-i spun că e nedemnă de tatăl ei, că terfeleşte memoria unui om de talia lui; – din fericire, nu-i acasă! Rog să fiu sunat îndată ce se întoarce. Încearcă să mă îmbuneze, ia un glas mieros, şi mă dezumflu. Nu se poate lupta cu compatrioţii mei, îmi dau seama de asta în fiecare zi. Te domină întotdeauna.

Oamenii obişnuiţi să mintă, oamenii falşi din naştere sunt imbatabili, îţi scapă întotdeauna, te strivesc *cu surâsul.*

2 februarie

L-am însoţit pe Gabriel Marcel. Se simte rău, suie scara atât de greu că-ţi rupe inima. Şi totuşi, nicio angoasă, nicio spaimă *evidentă.* Merge aproape în fiecare seară la teatru, se interesează de războiul din Vietnam, reacţionează ca o *fiinţă vie.*

Dar în fond suntem toţi în aceeaşi situaţie: nimeni nu are dreptul să creadă că se află mai departe de moarte decât un muribund. Întreaga taină a vieţii stă în refuzul morţii, şi-n nimic altceva. *Organic* nu ne putem resemna să murim; este un lucru de neconceput, pe care nu-l putem admite, pe care nu-l „realizăm", pe care-l respingem cu fiecare celulă a corpului nostru. Încă o dată, în acest refuz se află toată taina vieţii.

Impresia mea despre viaţă: mă aflu pe fundul unui infern unde fiecare clipă este un miracol.

Un tânăr editor a venit să mă vadă ca să-mi ceară un eventual manuscris. Îi răspund că o să-i dau unul, însă nu ştiu când, şi că în momentul în care voi avea ceva gata, editura lui va fi dat cu siguranţă faliment.

Ieri, joi 1 februarie, plimbare în pădurea Rambouillet. — Ceaţă şi burniţă – exact ce-i trebuie plimbăreţului. Ceaţa *reliefează* orice estompându-i contururile, mai ales când pătrunde în pădure. Fiecare copac pare atunci o rugăciune încremenită.

Ascultând un oratoriu de Händel: Cum să crezi că aceste implorări înălţătoare, aceste strigăte de durere şi de bucurie nu se adresează nimănui, că nu există nimica înapoia lor, că trebuie să se piardă pentru totdeauna *în văzduh.*

De câte ori nu mi-am luat pălăria în plină noapte pentru a ieşi să mă sinucid!

„Ajuns în piaţa Concorde, gândul meu era să mă nimicesc".

În câte alte locuri din Paris şi de aiurea nu m-am gândit şi n-am *dorit* acelaşi lucru!

„E nevoie de mai mult spirit ca să elimini un cuvânt decât ca să-l foloseşti”. (Paul Valéry într-o scrisoare către F. Brunot, *Scrisori către câţiva*)

Cei care caută Adevărul *cu intensitate* sunt adesea lipsiţi de talent. Căci talentul înseamnă complezenţă, şi aplecare către sine, şi pasiune de a ne exersa; ne opreşte în drum. E un obstacol în calea absolutului.

Orice talent înseamnă *compromis,* aidoma cu tot ce se complace în expresie.

Tânăr fiind, mi se întâmpla să mă arunc pe jos, într-o criză de epilepsie voluntară, şi să lovesc pământul cu pumnii, strivit de apăsarea vidului. Gemeam, suspinam, în căutarea unui răspuns, a unui sens.

Caut şi azi un sens, aştept şi astăzi un răspuns, dar nu mai am puterea să mă arunc la pământ, nici pe aceea de a suspina sau de a geme.

Bacb rămâne totuşi cea mai importantă întâlnire pe care am avut-o pe acest pământ.

Cunosc destui oameni cu o inteligenţă ieşită din comun, dar ce puţini au, între ei, capacitatea de a judeca.

La drept vorbind, exceptând două sau trei persoane, nu văd în cine aş avea încredere, când e vorba să judece.

La orice scriitor *obscur* există o doză inconştientă de înşelătorie: vrea să pară mai adânc decât îi stă în fire. Dacă nu cumva e vorba despre un cusur al spiritului său, sau chiar de o tară.

Am terminat eseul despre Valéry, am încercat să-l prezint mai complicat decât era.

13 februarie. M-am felicitat, desigur, ori de câte ori, în loc să-mi urmez impulsul, am reuşit să-l contracarez prin reflecţie,

vreau să spun prin *laşitate.*

A te stăpâni înseamnă să cedezi unui reflex al dezonoarei.

Fericirea şi nefericirea fiind un rău aproape la fel de mare, singurul mod de a le evita este să fii detaşat de toate.

Se poate trăi cu sentimentul că totul e cu neputinţă, cum să nu. Sunt aici ca să depun mărturie.

Am îmbrăţişat toată viaţa cauze pierdute, fără premeditare bineînţeles, ci din nevoia tainică de a suferi, din gustul inconştient pentru eşec; altminteri cum aş putea să explic că m-am aflat întotdeauna alături de epavele *viitoare*? Am simţit în fiecare acţiune, chiar şi în cele mai strălucitoare, naufragiul şi m-am dăruit lor trup şi suflet, deşi *prin fire* sunt incapabil de convingeri şi orice formă de fanatism îmi repugnă.

Câtă modestie la antici! Epictet spune despre Providenţă: „N-a putut mai mult”.

Ce teolog creştin ar fi avut onestitatea să spună acelaşi lucru despre zeul său?

Nu trebuie niciodată să fii de acord cu mulţimea, nici măcar când are dreptate.

Vreme de mii de ani omenirea a fost *măcinată* de speranţă; întregul viitor îi stă înainte ca să se lecuiască…

Îndată ce *ţinteşti* ceva, îndată ce te încearcă cea mai măruntă ambiţie, te expui umilirilor. Iar a le suporta nu e lucru uşor. La drept vorbind, nu le suporţi decât închipuindu-ţi *scenele* răzbunării, biruinţa ce vom avea asupra monstrului care ne-a umilit. Viaţa în comun ar fi insuportabilă fără re – cursul mental la răzbunare, fără *speranţa* răzbunării. Ideea *aproapelui* nu evocă ideea de viitor, ci pe aceea de răzbunare, legea nescrisă a oricărei comunităţi reducându-se la: *Urâţi-vă unii pe alţii.* Ceea ce însă ne îngăduie să suportăm ura, ceea ce ne permite să evităm să fim copleşiţi şi nimiciţi este supapa închipuită a răzbunării, aşteptarea clipei în care umilitorul va fi umilit.

Dacă prin minune ar dispărea răzbunarea, aproape toţi

oamenii ar cădea pradă unor boli necunoscute încă.

La Rochefoucauld e moralistul care îmi place cel mai mult. Îmi place la el amărăciunea care trebuie să fi fost constantă, zilnică, de vreme ce i-a îmbibat într-o asemenea măsură gândul. Şi apoi, ce delicateţe în întorsătura frazelor, ce grijă de a înnobila prin formă un venin atât de evident! Nimic nu-mi place mai mult ca amărăciunea *elegantă.*

Anxietatea *precedă* întotdeauna gândurile anxioase. Nimeni nu e direct răspunzător de ceea ce gândeşte.

„O singură zi de singurătate îmi oferă mai multă bucurie decât mi-au oferit toate triumfurile". (Carol Quintul)

Voinţa, care dă un impuls organismului, îl oboseşte şi-l ruinează prin chiar acest impuls. Abulicii sunt cei care-şi păstrează energia; oamenii înzestraţi cu voinţă şi-o uzează, cu atât mai mult cu cât trăiesc până la capăt cu iluzia sănătăţii.

Îi spuneam zilele trecute unui profesor american că Yeats este un Shelley *reuşit.*
(În paranteză, ce nedreptate faţă de Shelley pe care l-am citit atâta, şi cu ce fervoare, în timpul războiului!)

Carnea *asediată* – totul este duşman cărnii, totul se înverşunează împotriva ei; – carnea nu există decât pentru a permite suferinţei să iasă în evidenţă.

Agonia cea mai interesantă este a ambiţiosului, a cuceritorului, a intrigantului şi a cinicului.
Talleyrand şi Napoleon.

Ceea ce pentru unul este aparenţă este realitate pentru altul şi viceversa. Pentru fiecare este *real* ceea ce îl face să sufere, ceea ce e izvor de zbucium. Restul este aparenţă.
Iată de ce este atât de greu să clasifici oamenii, să spui care-i superficial şi care e profund.
A merge foarte departe în frivolitate înseamnă să nu mai fi frivol. *Dezmăţul* este în chip necesar „profund". A atinge o

limită, chiar şi în farsă, înseamnă să te apropii de extreme ce nu sunt deloc la îndemâna cutărui metafizician, în domeniul lui.

Frunzărit cele două volume ale lui Fabre d'Olivet: *Istoria filosofică a neamului omenesc.* Nu poţi păstra nimic din ele. Explică totul prin combinarea a trei principii: Destin, Providenţă, Voinţă a Omului, dar într-un mod atât de sistematic, aproape „more geometrico", că ţi se face lehamite. Mizeria ocultismului; mizerie a oricărei filosofii a Istoriei mai ales. Hegel se află întreg aici, *cu o treaptă mai sus.*

În lumea aceasta, doar decăzuţii se apropie de *esenţial.*

3 martie. Plimbare minunată între Maintenon şi Dreux.

(Aseară, întorcându-mă acasă, mi-am spus că a şti totul înseamnă să *simţi* toată greutatea cuvântului *iluzie*, singurul care merită să fie aprofundat.)

Orice om care a *înţeles* e neapărat un pic şarlatan; nu aderă niciodată cu totul nici la ceea ce spune, nici la ceea ce face.

4 martie. Aseară, la culcare, îmi spuneam că visele sunt lipsite de orice semnificaţie, că ţin de literatura *de proastă calitate* şi că nu au în fond nici o legătură cu viaţa noastră profundă. în cursul nopţii am avut un vis în care s-au perindat toate obsesiile mele, să spunem filozofice...

În rândul scriitorilor, toţi sunt *impostori,* afară de bolnavi şi de nefericiţi.

În absolut, Superstiţia şi Ştiinţa au aceeaşi valoare: sunt două explicaţii, două interpretări deopotrivă de legitime şi deopotrivă de inutile.

9 martie. Tot ce am scris până acum am scris ca să redau urâtul care mă copleşea sau că să mă descotorosesc de el experimentându-l. O funcţie terapeutică, iată la ce se reduce scrisul pentru mine: *să arunc în aer* tirania acestui urât copleşitor. De aici monotonia cărţilor mele, care cuprind aceleaşi obsesii şi aceeaşi luptă. Poate că niciodată scrisul n-a

îndeplinit un rol mai utilitar. Tot ce am „făcut” izvorăşte dintr-o necesitate, dintr-o chemare urgentă, dintr-o tensiune irepresibilă. N-am niciun merit că am scris ceea ce am scris. Totul a venit din zona cea mai *îndepărtată* a fiinţei mele: n-am făcut decât să execut un ordin, el însuşi fatal, iresponsabil, inevitabil.

Nimeni n-a iubit viaţa cu mai multă patimă ca mine, şi totuşi am trăit ca şi cum n-ar fi fost elementul meu.

Sunt într-un fel un teoretician al decăderii, un parazit şi un epigon al Păcatului originar.

Doar decăzuţii se apropie de esenţial. De ce? Fiindcă ei se află cel mai *aproape* de condiţia omului, fiindcă numai în ei ne vedem *realizaţi. Decăzutul* un om ca şi noi, dar care n-a ştiut să-şi ascundă taina, care a dezvăluit-o, a scos-o la vedere. De aceea nu-l putem înghiţi şi ne ferim de el: îi purtăm pică fiindcă n-a respectat regula jocului, îi reproşăm că ne-a *trădat.*

Argumentul celor vechi împotriva fricii de moarte: de ce să ne temem de neantul care ne aşteaptă câtă vreme el nu diferă de cel ce ne precedă – acest argument nu stă în picioare, e chiar de neînchipuit că ar putea servi drept consolare*. Înainte*, nu existam, acuma însă suntem, iar ceea ce se teme să dispară este câtimea de fiinţă care suntem. Însă *câtime* nu e cuvântul potrivit, căci fiecare se preferă pe sine sau, în cel mai rău caz, se socoteşte egalul universului.

Trăiesc în anxietate aşa cum alţii trăiesc în viitor, în trecut sau în prezent. Anxietatea e fondul tuturor trăirilor mele; nu face parte din definiţia mea, ci este definiţia mea.

14 martie. Am ieşit din casă. Am văzut oameni trecând, târfe mizerabile, toată pleava omenească. Silă nespusă. Toate chipurile mi se par neverosimile. De-aş putea vedea, în locul tuturor acestor fiinţe „umane” care se înghesuie pe stradă, câini sau mistreţi sau păsări, indiferent ce!

Nu contează decât oamenii care au văzut dincolo de vedeniile noastre cele mai grozave.

Lumea aceasta nu-i decât o pauză între anarhia originară şi anarhia finală.

Catehismul învinşilor[1]– iată titlul sub care ar putea fi aşezate toate cărţile mele. Am fost *izbit* pe vecie de spectacolul pe care-l oferă deşeurile umanităţii. Deşeuri? Dar umanitatea însăşi nu este decât suma acestor deşeuri.

Decăzuţii? Deosebesc trei categorii: cei care merg înainte, cei care bat pasul pe loc, cei care dau înapoi.

Înţelepţii se află poate la mijloc, în rândul celor care *stau pe loc.*

J. Îşi depune manuscrisul despre Robespierre la Editura Universitară. Directorul literar îi suprimă *toate* formele

de imperfect al subjonctivului şi toate locurile unde apar două puncte, sub cuvânt că nu mai sunt folosite şi că cititorul ar putea fi *şocat.*

Substanţa unei opere este imposibilul – ceea ce opera n-a putut atinge, ceea ce nu ne putea fi *dat:* suma tuturor lucrurilor ce ne-au fost refuzate.

De fiecare dată când văd că cineva se agaţă de mine, că-şi pune o speranţă în cea mai neajutorată fiinţă, mă cuprinde o adevărată criză de deznădejde. Îmi vine atât de greu să mă suport pe mine însumi, încât ideea unei corvezi suplimentare mi se pare de neîndurat.

(O prietenă din România îmi scrie lăsându-mă să înţeleg că i se apropie moartea (boală sau sinucidere?) şi că trebuie să-i îmbărbătez soţul.)

La scriitorul francez, straniul este aproape întotdeauna deliberat şi deci insuportabil.

---

[1] Sub titlul Bréviaire des vaincus (Breviar pentru învinşi) a apărut traducerea franceză a Îndreptarului pătimaş, ultima carte scrisă de Cioran în româneşte, între 1940 şi 1944, când se afla deja în Franţa. (N.t.)

Gogol mergând la Ierusalim în speranţa unei „regenerări” şi negăsind acolo decât uscăciunea pe care o adusese cu el. La Nazaret se plictiseşte ca într-o „gară din Rusia”.

După ce a pus pe foc al doilea volum al *Sufletelor moarte,* Gogol a început să plângă.

Moartea lui Jean Muselli la patruzeci şi doi de ani, în urma unei crize cardiace.

Muselli s-ar fi sinucis.

Stere Popescu, la Londra, s-a sinucis în urma unui eşec.

O scrisoare îmi *anunţă* proiectul unei prietene de a se sinucide.

Trei ştiri din astea într-o singură zi, e cam mult!

Instinctul de conservare – e o realitate; dar nu e mai puţin adevărat că *uneori* ne ţine legaţi de viaţă doar *un fir,* şi că acest fir ni se pare lesne de tăiat. Ceea ce ar explica şi dificultatea, şi uşurinţa cu care ne sinucidem. Sinuciderea ne apare când de neconceput, când ispititoare şi chiar irezistibilă.

Să te sinucizi fiindcă *exişti,* înţeleg; s-o faci însă din pricina unui eşec, adică din pricina opiniei celorlalţi, asta mă depăşeşte: şi totuşi, aproape toate sinuciderile aici îşi au obârşia. Dacă toată omenirea m-ar scuipa în faţă, aş simţi-o, firește; dar n-aş trage consecinţele acestui fapt. Nu acelaşi lucru s-ar întâmpla în cazul unei porniri ce mi-ar dezvălui *prea clar* nemăsurata mea insignifianţă.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât mi se pare că nu există niciun motiv să trăieşti şi cu atât mai mult să mori. Să trăim şi să murim aşadar în gratuitatea absolută.

Viaţa se desprinde de noi, nu noi ne desprindem de ea. Se retrage încet-încet, şi la un moment dat ne dăm seama că-i supravieţuim.

Când începe o fiinţă să-şi supravieţuiască? Aceasta e întrebarea pe care ar trebui să ne-o punem, întrebarea capitală pentru fiecare. Înclin să cred că începem să ne supravieţuim imediat ce începem să înţelegem, să deosebim o iluzie acolo unde înainte credeam într-o realitate. Când nu mai există realitate nicăieri, apărem cu siguranţă în chip de supravieţuitori, oricât de puternică ne-ar fi vitalitatea, oricât de imperioase ne-ar fi instinctele. Nu mai sunt însă decât false instincte şi o falsă

vitalitate.

Prefaţa mea despre Valéry a fost respinsă. Am pierdut peste 4.000 de franci... Refuzul se datorează faptului că am spus adevărul. În fond mi se cerea să *mint.* N-am respectat regula jocului şi mă felicit pentru asta. Naivii sau şmecherii de la Fundaţia Bollinger trăiesc pe spinarea unui zeu pe care l-am tratat drept *făcător de fraze;* căci Valéry aceasta este, în primul rând.

De douăzeci de ani Jackson Mathews îşi câştigă pâinea de pe urma lui. A reacţionat violent la „dezvăluirile" mele: şi-a apărat idolul, raţiunea de a fi – raţiunea financiară, bineînţeles. Dar mă voi răzbuna, nu pot să nu o fac, în ciuda tuturor pretenţiilor mele la „înţelepciune".

Insuccese în lanţ.

Cum să reacţionezi la o *lovitură sub centură* pe care ţi-a dat-o un prieten? Dacă adopţi o atitudine *nobilă*, cazi în falsitate; – dacă te răzbuni, eşti tot atât de nedemn ca şi el; cel puţin însă, în acest din urmă caz, nu există minciună.

Nu trebuie să-ţi înghiţi obida, dimpotrivă, trebuie să te răcoreşti; singurul mod de a scăpa de ea. Oamenii răi sunt cei ce strâng veninul; or, trebuie să-l eliberezi, să-l verşi în orice împrejurare.

Ca să mă răzbun pe imbecilul de J., am scris unor prieteni comuni scrisori în care am revărsat asupra lui un potop de sarcasme şi injurii. Ce uşurare, după aceea!

Oamenii cei mai răi se întâlnesc în rândul timizilor şi al taciturnilor: cei care nu îndrăznesc sau nu pot *să pălăvrăgească.*

Orice atitudine *nobilă* e mincinoasă. Nu poţi ierta ofensele, afară de cele care vin de la necunoscuţi; niciodată însă pe cele care vin de la prieteni sau de la cunoştinţe.

Putem uita dar nu ierta o lovitură sub centură. Orice iertare este afectare şi nimic altceva. Suntem alcătuiţi dintr-o materie care nu se împacă cu iertarea, suntem fizic incapabili de iertare.

N-ar trebui să jignim niciodată pe nimeni: cum să facem

însă? Să nu ne *manifestăm.* Căci orice act jigneşte pe cineva. Abţinându-ne, cruţăm pe toată lumea. Dar poate că moartea e şi mai bună ca abţinerea.

Ce extraordinară senzaţie, pentru un scriitor, să fie *uitat*! Să fie postum încă din timpul vieţii, să nu-şi mai vadă numele nicăieri. Căci orice literatură este o chestiune de nume şi nimic altceva. *A avea un nume* – expresia spune multe. Dacă-i pe aşa, a nu mai avea nume, dacă ai avut vreodată unul, e poate mai bine decât să ai. Acesta-i preţul libertăţii.

Al libertăţii, şi, mai mult, al izbăvirii. *Numele* – iată tot ce rămâne dintr-o fiinţă. Este de necrezut că ne putem osteni şi zbuciuma pentru atât de puţin.

22 martie. Azi-dimineaţă, la morgă, ridicarea trupului lui Jean Muselli. Vreme cumplită, privelişte de-o urâţenie care face moartea, şi deci viaţa, mai neînsemnate şi mai ridicole decât sunt. Metroul care trece prin apropiere, podul sinistru din faţă, coşurile de fabrică, apoi coşciugele înşirate pe culoar şi agitaţia angajaţilor care bat din răsputeri capacele în cuie… Iată locul în care te lecuieşti de tot zbuciumul ce decurge din faptul că pui lucrurile la inimă. Nu există tristeţe sau necaz care să supravieţuiască unui asemenea spectacol.

Unic amănunt liniştitor: Muselli nu avea acel rictus al morţilor care s-ar fi potrivit atât de bine cu personajul care a fost.

Era, cum îi spuneam adineauri lui Dort, *distonant* – în sensul adânc al cuvântului. — Nu putea suporta pe nimeni, căuta ceartă, nu era făcut să fie actor, să joace cu *ceilalţi*; – ar fi trebuit să fie poet, adică *singur,* să aibă un destin *singular* în sensul propriu al cuvântului.

Ne împinge *demonul* de fiecare dată când „respectăm regula jocului”, când spunem un adevăr care se întoarce împotriva noastră.

Minune a cuvântului rostit şi scris. „Ieşirile” mele orale şi epistolare împotriva trădării lui Jackson m-au calmat. Altminteri m-ar fi îmbolnăvit.

Regret, ba am chiar remuşcări că l-am „atacat” pe Valéry.

— Dar mi-am primit pedeapsa – din partea unui impostor, e drept.

La morgă, azi-dimineaţă, o femeie simplă izbucneşte în plâns în clipa când îşi vede: fiul? soţul? aşezat în sicriu pentru ridicarea corpului. Doar ea, în tot universul, era deznădăjduită din pricina unei fiinţe ce nu reprezenta nimic pentru nimeni. Ce nebunie este să te legi de cineva, oricine ar fi! Ar trebui să ne ferim de asta ca de ciumă. *A-ţi crea legături* înseamnă să-ţi provoci în mod automat chinuri viitoare, să te v pedepseşti cu anticipaţie.

Eşecul în lanţ, eşecul ca destin se întâlneşte numai la acela care, inconştient, priveşte orice reuşită ca pe-o ruşine şi o umilinţă.

Mi-am dorit întotdeauna în chip superficial succesul şi în chip profund eşecul.

23 martie – Dormit, în după-amiaza asta, două ore. Cufundare în somn, senzaţia de a fi coborât în punctul lui cel mai adânc, mai inconştient, mai *depărtat* de fiinţă. Trezit cum se va fi trezit un dinozaur. — Senzaţia de a nu putea coborî mai adânc, mai jos în inconştienţă.

Cu cât îmbătrânesc, cu atât îmi dau seama de inutilitatea şi nocivitatea violenţei. Numai că împotriva reacţiilor umorale, a temperamentului suntem neputincioşi. În tot ce mi se întâmplă, primul meu impuls este violent; mă las purtat de el până la furie, la epilepsie; – apoi, adăugându-se şi efectul oboselii, mă liniştesc şi-mi piere interesul pentru subiectul sau pretextul care m-a scos din fire. Concluzia ce se cere trasă de aici este că *raţiunea* se află de partea scepticismului şi că ar trebui întotdeauna să începem cu el. Dar ăsta-i tocmai lucrul de care nu mă simt în stare. Altminteri, de mult mi-aş fi rezolvat toate problemele.

Ceea ce face pesemne bătrâneţea suportabilă este plăcerea de a vedea cum dispar unul câte unul toţi cei care vor fi crezut în noi şi pe care nu-i mai putem dezamăgi.

Citesc un reportaj despre Budapesta, în *Le Figaro,* în care se spune despre unguri, poporul cel mai infatuat din lume, „acest popor modest”!

Toată viaţa mi-a plăcut să calc în picioare tot ce-am iubit mai mult. Nu ne definim decât în opoziţie cu idolii noştri.

Contrar credinţei comune, suferinţele ne leagă de viaţă: sunt suferinţele *noastre*, suntem mândri că le putem suporta, fac dovada că suntem fiinţe vii şi nu fantome. Iar orgoliul de a suferi este atât de virulent, că nu e depăşit decât de acela de a fi suferit deja.

Bolnavii sunt oameni foarte ocupaţi: prea sunt solicitaţi de suferinţele lor pentru a avea *timp* să se sinucidă. Oamenii îşi curmă zilele pretutindeni, afară de spitale.

Adevărata sinucidere nu e legată de eşec, ci de senzaţia că nu există nicio soluţie în niciun fel de *lume.*

Tot ce poate fi înţeles nu merită să fie înţeles.

Fals – este cuvântul pe care-l folosesc cel mai des. Probabil fiindcă, totul părându-mi-se ireal, nu găsesc cuvânt mai bun ca să redau impresia sau mai degrabă certitudinea respectivă.

Dacă l-am atacat pe Valéry, e fiindcă influenţa lui sterilizează, ba chiar emasculează din punct de vedere spiritual, şi nu mai puţin din punct de vedere literar. A fost o nenorocire pentru mine faptul că l-am luat drept model când m-am apucat să scriu în franţuzeşte. Proza lui fără viaţă m-a sedus prosteşte, ca şi aparenţa de rigoare, aparenţă doar, căci, de fapt, e de la un capăt la altul pretenţie. E-un spirit constipat, subtil şi chiţibuşar, căruia nu i-a fost greu să-l înşele pe barbarul decadent care eram. Îmi amintesc cum căutam pretutindeni perfecţiunea, când de fapt *seva* trebuia s-o caut. Întotdeauna ne schimbăm idolii prea târziu. Totuşi, m-am descotorosit de Valéry cu mult înainte de a fi terminat *Tratatul –,* şi nu m-am mai întors la el de atunci, până de curând când cu nefericita aia de prefaţă.

Ce ne aduce o înfrângere? O imagine mai exactă despre noi înşine.

Regretul este o obişnuinţă pe care o căpătăm de tineri şi de care nu-i chip să ne descotorosim pe acest pământ.

Unii se sleiesc sperând, alţii regretând.

Regretul atinge aceeaşi intensitate ca speranţa: e chiar speranţă *răsturnatei.*

Regretul se instalează ca un vampir şi ne suge sângele până la ultima picătură.

Tot regretând, mi-am retrăit de nenumărate ori trecutul, astfel încât e potrivit să spun că am trăit mai multe vieţi.

Regretul nu e neapărat dizolvant: ne face să trăim la nesfârşit toate momentele noastre esenţiale, şi lui îi datorăm faptul că am avut o viaţă nefericită şi o existenţă împlinită.

Ne împiedică să trăim, e adevărat; însă ne face să retrăim, şi deci se compensează. Regretul nu este în chip atât de evident nociv pe cât suntem tentaţi să credem. Încearcă să *salveze* trecutul, e unicul nostru recurs împotriva uneltirilor uitării, regretul e memoria ce *trece la atac.*

30 martie – Ascultat la radio lucrări de Stockhausen, Xenakis, Berio – apoi, răsucind butonul, am dat peste un menuet! Ce salt dramatic – către ce oare? – a făcut muzica!

Văd explicaţia pasiunii mele pentru Talleyrand în faptul că m-am săturat de scepticismul în vorbe şi că sunt bucuros să văd pe cineva care l-a tradus în fapte, în normă de acţiune.

Pretenţiile extravagante ale tânărului Schlegel de a întemeia o nouă religie le*. precedă* pe cele ale unui Mallarmé plănuind să scrie Cartea…

Ceea ce scade în ochii mei Revoluţia din ’89 este faptul că totul se petrece pe o scenă, că promotorii ei se agită ca nişte actori, că până şi ghilotina este un spectacol. De altminteri, toată istoria Franţei este o *reprezentaţie –,* o serie de evenimente la care asişti mai degrabă decât să le înduri. De aici

impresia de frivolitate pe care o lasă chiar Teroarea, privită *de departe.*

Îmi vine deodată în minte Molinie care a intrat la mănăstire din pricina lui Dostoievski – şi-a lui Charlot. (În orice caz, idee de a se face călugăr i-a venit la cinema, la un film cu Chaplin. Spunea tocmai că Charlot era, ca şi el, mereu *în contratimp.)*

Menirea mea va fi fost să recenzez aspectele *insuportabile* ale vieţii. Anii au făcut din mine un specialist al Intolerabilului.

Să găseşti o formulă – şi să mori.

Pentru unii, pentru majoritatea, ceasul adevărului bate o singură dată; pentru alţii, bate neîncetat.

Am toate instinctele unui ins pus pe harţă şi toate convingerile unui spirit adaptabil.

Am deopotrivă gustul provocării şi al detaşării. Scandalul şi decenţa.

Când ai acumulat eşec după eşec, nu ştiu să existe un lucru mai avantajos decât să le pui pe seama Nenorocului; el explică şi justifică totul, are virtuţi aproape magice: cu el suntem absolviţi în ochii tuturor... Nenorocul reuşeşte acolo unde Providenţa a dat greş. Fără ideea Nenorocului şi a virtuţilor sale liniştitoare, ar fi tot atâtea sinucideri câte eşecuri! îndată însă ce ne gândim la El, ne calmăm; suportăm totul şi suntem aproape mulţumiţi să fim *loviţi* de soartă. Explicaţia prin Nenoroc e cel mai mare şiretlic din câte sunt în lumea aceasta. Niciodată nu se va inventa unul mai bun. Ne folosim de el mai cu seamă în scrisorile de condoleanţe, şi întotdeauna cu o eficacitate de netăgăduit.

Poţi suporta o conversaţie absolut banală ceasuri întregi fără să suferi din pricina asta. După aceea însă, criza de deznădejde vine negreşit. Cum se poate vorbi atâta vreme fără să spui nimic *imprevizibil*? Prostia e neîndoielnic infinit preferabilă inteligenţei mijlocii, convenţionale, corecte. Căci prostia derutează, irită, surprinde: aşadar pune probleme, în

vreme ce…

Nu mai cred în cărţi, vreau să spun în cărţile destinate publicării. Cea pe care am terminat-o, *Demiurgul cel rău*, aşteaptă aici şi nu mă pot hotărî s-o duc la editură. Şi asta fiindcă nu văd utilitatea publicării unei *alte* cărţi. La ce bun? O carte este un *act de naivitate.* Or, eu am pretenţia că mi-am pierdut iluziile dincolo de limita permisă.

5 aprilie. Patru zile de umblat, de la Beaugency la Sancerre. De la Sury-en-Vaux la Sancerre, peisaj ca la Urbino… Pe un drum pustiu aproape de Vailly, întâlnire cu o ţărancă ce păştea capre. Deşteaptă foc. Vorbim despre exodul la oraş, despre satele pustiite, despre tragediile „comasării”[1]. Ne întreabă unde ne ducem aşa, pe jos, îi spunem că venim de departe şi că ne place să umblăm aşa, fără ţintă. „Mie, ne spune, mi-ar plăcea tare mult viaţa asta rătăcitoare… ” în mica turmă se află un ied care ne însoţeşte şi nu vrea să ne părăsească. Ţăranca îmi spune că are un fiu măcelar căruia nu-i place să taie iezi, fiindcă *mişcă* după ce-au fost tăiaţi… Şi vorbim, şi vorbim. Te-ai crede într-un sat pierdut în România sau în Rusia (mă gândesc la ţăranca pe care Rilke a întâlnit-o într-un sat din Rusia şi cu care a stat de vorbă ore întregi) …

Senzaţie de viaţă *adevărată.*

Vorbind de tatăl ei care are acum optzeci şi patru de ani, ţăranca spunea că înainte se scula vara la 4 dimineaţa şi lucra „de la răsărit pân’ la apus”.

O obsesie este o problemă care, fiindcă n-am ştiut s-o rezolvăm la timpul potrivit, ne însoţeşte toată viaţa.

7 aprilie. Seară petrecută cu Jane, negresă americană care trăieşte în Anglia. Îmi mărturiseşte uimirea, aproape consternarea ei văzând că intelectualii englezi resping tradiţia umanistă europeană şi nu mai admiră în toate decât ceea ce est*e primitiv*! îi spun că în Franţa se petrece acelaşi lucru, ba poate chiar mai rău. – De ce n-am crede în viitorul negrilor? Dau

[1] Acţiunea de comasare a terenurilor, iniţiată în Franţa la sfârşitul anilor ’50 în vederea creşterii eficienţei exploatărilor agricole, a dus la puternice frământări în lumea satului francez. (N.t.)

uneori dovadă de mai mult bun-simţ decât occidentalii, obosiţi şi scârbiţi de ei înşişi şi mai cu seamă de „civilizaţia” lor.

8 aprilie. Exploziile unui Recviem.

Am primit astăzi, de ziua mea de naştere, *Ispita de a exista* în englezeşte. În sfârşit!

Sunt departe de adevăr, dar nu pot să accept că alţii l-au găsit. În numele a ce i-aş putea judeca şi-n numele a ce m-ar putea judeca ei pe mine?

Am simţit întotdeauna nevoia imperioasă de a fi nedrept cu cei care au contat în viaţa mea, cu cei pe care i-am venerat. Dorinţă de a mă elibera, de a rupe lanţurile admiraţiei.

Nu-i vorba aşadar despre ingratitudine – ar fi într-adevăr prea simplu –, ci despre năzuinţa de a mă regăsi, de a fi eu însumi. Şi nu poţi fi tu însuţi decât în detrimentul idolilor tăi.

Mi-a făcut plăcere să văd şi să răsfoiesc *Ispita* în englezeşte. Plăcerea n-a durat însă mai mult de cinci minute.

Esenţialmente sunt un spirit frivol.

Poate că din marea mea obsesie pentru neant vine şi interesul meu profund pentru nimicuri.

Idealul: să fii cineva fără să te laşi aservit unei opere, să fii – *nimic mai mult.* Orice operă presupune o diminuare a fiinţei noastre. A crea înseamnă să te diminuezi, să pierzi din propria substanţă, să te subţiezi, să decazi din punct de vedere metafizic.

Ascultat cu mult interes la radio pe Adamov[1] depănându-şi amintirile despre Artaud .[2]

Într-o provincie îndepărtată din India, totul se explica prin vise; şi tot cu ajutorul lor se lecuiau bolile şi se luau hotărâri în

---

[1] Arthur Adamov (1908-1970), dramaturg francez de origine rusă, autor al unor piese ce au evoluat de la simbolismul tragic la realismul politic. (*N.t.*)

[2] Antonin Artaud (1896-1948), poet şi om de teatru francez, cunoscut îndeosebi pentru experimentele teatrale din anii ’30. *(N.t.)*

treburile importante sau în cele zilnice. Până la venirea englezilor. De când au venit ei, spunea un indigen, nu mai visăm.

Tracii plângeau la naşterea unei fiinţe. Nu e o întâmplare că m-am născut într-un spaţiu în care lucrurile erau privite un pic altfel decât prin alte părţi.

Cu neputinţă să nu le purtăm pică celor care ne scriu scrisori răscolitoare.

Lipsa mea de interes pentru revoluţiile literare sau politice se datorează faptului că toate mi se par neînsemnate în raport cu mutaţiile, cu problematizările spirituale asemenea celei căreia Buddha i-a fost autor. La ce bun să te ocupi de cortegiul modelor de tot soiul de care face caz istoria, când ai în faţa ta exemplul unei experienţe alături de care toate celelalte sunt zadarnice.

Trupul nostru ne inspiră doctrinele noastre.

Nu avem senzaţia de a ne cunoaşte pe noi înşine în profunzime decât în acea indispoziţie ce urmează unei josnicii pe care am comis-o.

12 aprilie. La etajul de dedesubt, mortul ce va fi îngropat mâine.

Ar trebui, o vreme, să mergem la morgă în fiecare zi, ca să ne obişnuim cu cadavrele.

13 aprilie. Înmormântarea vecinului. Slujbă la Saint-Sulpice. Tot ce a citit şi tot ce a spus preotul – absolut *inacceptabil.* „Ne vom regăsi cu toţii trupurile” (!)

Simetriile, artificiile sfântului Pavel, într-una din Epistolele către Corinteni: Suntem sortiţi morţii din cauza unui om şi vom regăsi viaţa din cauza altuia (cam aşa ceva). Retorică cum nu se poate mai subtilă şi de altminteri eficace: într-adevăr, ce să spui în faţa unui cadavru? Ce vorbe să rosteşti, afară de absurdităţi care *impresionează* şi care consolează din pricina totalei lor gratuităţi?

Deşi sunt destul de „blindat”, nu încetez să mă minunez de tot ce se întâmplă; trec dintr-o surpriză într-alta, dintr-o consternare într-alta: la ce mi-o fi slujit oare scepticismul? M-a făcut să mă mir ceva mai mult ca înainte şi să înţeleg inutilitatea uimirilor mele.

Sâmbăta Paştilor.
Partita nr. 1 în *si* minor de Bach.

Sinuciderea e actul cel mai normal pe care-l putem săvârşi. La sinucidere ar trebui să ajungă în final orice reflecţie şi cu ea ar trebui să se încheie orice existenţă. Sinuciderea ar trebui să înlocuiască pretutindeni sfârşitul involuntar şi degradant. Şi fiecare să-şi aleagă în fine ultimul ceas.

Sunt uluit de energia pe care o are *taedium vitae* în cazul meu. Nu trece zi să nu-i simt virulenţa şi forţa. Şi asta de când aveam cam şaptesprezece ani. (De ce să *datez* un sentiment atât de esenţial? Mai bine de la naştere.)

Pastele. *Ich babe genug*
Cantata 82 – Bach.

Siestă de un ceas şi jumătate. M-am sculat copleşit, purtând în minte, de cum m-am trezit, imaginea unui „Dumnezeu *ştirbit*”.

Zărit ieri în grădina Luxembourg pe J. Weightman, critic englez, care-şi ţinea soţia de braţ. Nu m-au recunoscut. I-am urmărit de la distanţă câteva minute. În doi ani, a îmbătrânit devenind aproape de nerecunoscut – îmbătrânit nu la chip, ci la *umblet.* Ai fi zis că-i un octogenar încă *în puteri.*

Tot în grădina Luxembourg. îl întâlnesc pe M. Hafez. Şi el a îmbătrânit. Dacă şi cu mine se petrece, proporţional vorbind, acelaşi lucru – şi cum m-aş putea îndoi? – stau bine, n-am ce zice. De altminteri, M.H. era cât pe ce să nu mă recunoască… ce indiciu!

Acum aproape doisprezece ani, o gripă gravă. După câteva

zile, toate instinctele îmi sunt atrofiate. Nu mai am nicio teamă, de niciun fel. Dacă mi s-ar fi spus că voi muri peste o oră, n-aş fi avut niciun fel de reacţie. Nu cred că înţeleptul cel mai „desăvârşit" poate atinge o asemenea stare, chiar dacă ar avea la activ ani şi ani de exerciţii întru detaşare. Era indiferenţa în punctul ei cel mai de sus, sau mai de jos (cum doriţi).

I-am spus lui Mounir Hafez, astăzi la prânz, că evreii şi germanii au în comun faptul că nu se pot realiza, ba nu, că nu se pot *instala* în istorie. Era vorba despre statul Israel a cărui distrugere Mounir o prevede în viitorul imediat (trei ani, spune el; îi răspund că va dura mult mai mult).

Nevoia de a rosti ceva *enorm* care să zguduie Timpul însuşi, lăsându-l înmărmurit.

18 aprilie

Giardino d'amore de Alessandro Scarlatti.

Către mijlocul „serenadei", un pasaj strălucitor pe două voci – obsedant, de neuitat: desăvârşirea în sfâşiere.

Când mă gândesc la tot zbuciumul pe care mi l-a pricinuit ediţia americană a *Ispitei,* la toate neliniştile şi iluziile pe care le-a putut genera sau cărora le-a fost pretext – ca să ajung la ce? La nimic. Doar cinci minute – atât i-am acordat atenţie. Cât despre prefaţă, am citit din ea doar începutul.

Ceea ce vreau de fapt este să fiu unul din acele „suflete desăvârşite" despre care e vorba în textele „spirituale".

21 aprilie. Duminică. Un plictis atât de mare că nici creierul nu pare a fi în stare să-i supravieţuiască.

Cum de sunt cu putinţă asemenea senzaţii? Ce crimă trebuie să ispăşim prin ele?

Totul este în chip fundamental cu neputinţă.

Am trăit în extazul neputinţei.

Impersonalitatea orientală – ideea, scumpă picturii chineze, de a picta o pădure „aşa cum ar vedea-o copacii" …

În Occident, pictura, filosofia, poezia înseamnă numai *eu, eu, eu...*

22 aprilie. Nu vă încredeţi în cei care îi măgulesc pe tineri, nu vă încredeţi în acela care se vrea maestru spiritual.

Până la treizeci de ani, n-aveam decât un singur gând: exterminarea bătrânilor; acum, că am depăşit cincizeci de ani, exterminarea tinerilor.

Nu trebuie niciodată să faci ceva fără chef. Am ascultat azi după-masă – împotriva dorinţei mele – o parte a Missei *m şi* de Bach, la France Musique. Ei bine, nu mi-a făcut nicio plăcere: sau mai degrabă a fost o delectare sterilă, lipsită de folos; în vreme ce alteori, un sfert de oră de jazz îţi dă fiori metafizici.

Nu se poate coborî în sterilitate mai adânc decât am coborât eu de aproape două luni. Am ajuns la *miezul* acestei sterilităţi, dacă se poate vorbi de miez acolo unde nu există nimic.

24 aprilie. De m-aş putea sfărâma în ţăndări!
Ziua în care sinuciderea nu va mai fi o ispită, ci o datorie.

Conştiinţa a rupt pentru totdeauna unitatea, aşadar s-a zis cu simplitatea, s-a zis cu inocenţa.

Nu este revoluţionar decât acela care pune în cauză faptul însuşi de a exista; toţi ceilalţi, începând cu anarhiştii, pactizează cu *ordinea în vigoare.*

25 aprilie
Cimitirul din *Choisel* în apropiere de Chevreuse. Pe un mormânt citesc acest unic cuvânt: *Pax*. Într-adevăr, pacea se află aici. Viaţa înseamnă deci contrariul: neliniştea.
Friedhof [1]– adică tot ce-i lipseşte unui om aflat în viaţă.
Niciun loc în care să fii liniştit, afară de moarte!
(Dacă moartea poate fi un loc. Dar nu contează.)

[1] Cimitir; cuvântul înseamnă literal „grădină a păcii". (***N. t.***)

Când te gândeşti că teoria supraomului a fost concepută de un om măcinat de toate bolile, de către o fiinţă plăpândă şi extrem de vulnerabilă – ce lecţie!

Când ne lamentăm dintr-un motiv oarecare, bocetul se referă la noi înşine, pe noi ne plângem – nu din egoism, ci fiindcă orice tristeţe se hrăneşte din ea însăşi, din propria ei substanţă.

Fiinţa nu era necesară: este un lux ruinător. Ar trebui să învăţăm să ne lipsim *de tot ce este.*

Luciditatea fără ambiţie nu e decât neant. Trebuie ca una să se sprijine pe cealaltă, ca una s-o combată pe cealaltă *fără izbândă,* pentru ca o operă să devină cu putinţă, pentru ca să poţi crea ceva.

Hipertrofia, sau mai degrabă *viciul* lucidităţii ruinează toate actele noastre *viitoare.*

Nicicând un necredincios n-a cugetat mai mult ca mine la urgenţa unei rugăciuni *posterioare* lui Dumnezeu şi chiar Credinţei înseşi.

Minunat în gândul morţii este faptul că toate concluziile pe care vrem să le tragem din el sunt legitime în egală măsură. E gândul cel mai *imoral* cu putinţă.

„Nevoia maladivă de noutăţi arbitrare” ce-o caracteriza pe Dna de Guermantes putea fi extinsă de Proust la întreaga societate pariziană.

Paradoxul poporului român este că e deopotrivă nefericit şi uşuratic.

Armand Robin, ciudatul traducător ce cunoştea *întreaga* poezie, mi-a spus într-o zi, când îi vorbeam de Zhuang zi, că-l punea mai presus de toţi poeţii şi de toţi gânditorii şi că nu-l putea compara decât cu anumite peisaje golaşe din Scoţia.

Nu poţi privi Timpul în faţă.

Societăţile prospere sunt cele mai ameninţate, căci nu le rămâne nimic altceva de aşteptat în afara propriei nimiciri, bunăstarea nefiind un ideal atunci când o posezi, şi încă mai puţin un vis atunci când eşti sătul de ea.

Dinu Noica a scris de curând că numai tânăra generaţie îl *merită* pe Eminescu.

Tinerii nu trebuie măguliţi, orgoliul lor nu trebuie sporit; e destul de mare şi aşa.

Ambiţia lui D.N. a fost întotdeauna aceea de a fi un *maestru spiritual*: or, nu poţi deveni aşa ceva decât tocmai măgulindu-i pe tineri.

Nu înţeleg cum de poate cineva dori să aibă *discipoli*. Înseamnă să te pui singur în lanţuri, să accepţi să fii sclavul propriilor imitatori.

Recitit câteva pagini din *Metamorfoza* lui Kafka. Nu se poate merge mai departe în blestemul care vine din dezgust.

Să trăieşti într-un oraş de nu mai ştiu câte milioane de locuitori şi să gândeşti ca şi cum ai sta într-o peşteră din pustiu!

Aş vrea să împietresc şi să nu mă mai gândesc decât la voluptatea de a fi biruit mişcarea.

— Care vă e activitatea?
— Deplâng.

Toţi oamenii ăştia, toţi prietenii aflaţi în trecere, care-mi mănâncă timpul. (într-un sens, nimeni n-a suferit ca mine de moartea lui Stalin. Fiindcă atâta vreme cât a fost în viaţă, nu călătorea nimeni, iar eu aveam linişte.)

Totul este o chestiune de distanţă: de *unde* privim o problemă.

Deznădejdea care nu duce la Dumnezeu, care nu se loveşte de el, nu e o deznădejde adevărată. Deznădejdea este aproape tot una cu rugăciunea, e în orice caz sămânţa oricărei rugăciuni.

A trăi înseamnă a pierde teren.

Deznădejdea care nu trece la fapte se preschimbă în otravă.

Problema *responsabilităţii* n-ar avea sens decât dacă am fi fost întrebaţi înainte de naştere şi am fi consimţit să fim întocmai cei ce suntem.

La liceul din Sibiu aveam trei colegi, fii de ţărani analfabeţi, care, la toate materiile, ştiau totul *fără să înveţe.* Ascultau lecţiile, reţineau totul şi erau egali, de nu cumva chiar superiori, fiecărui profesor, oricât de mare specialist ar fi fost.

Unul a devenit popă, altul ofiţer, celui de-al treilea i-am pierdut urma.

16 mai

Când un cuceritor se apucă să facă reflecţii filosofice, înseamnă că treburile merg rău. Lucru adevărat pentru orice om politic, pentru oricine *a, reuşit* dar îşi simte, îşi vede totodată declinul. (Astfel, de Gaulle spunea ieri, în România, gândindu-se fără îndoială la manifestaţiile împotriva sa de la Paris: „Toţi oamenii vii au, ca oameni vii, probleme de rezolvat. Doar morţii nu au probleme.)

Sunt superficial din fire, nu cunosc în profunzime decât neajunsul de a te naşte.

Orice eveniment are drept cauză şi drept efect o neînţelegere.

17 mai

Toate zilele astea mi-am petrecut serile în compania unor prieteni aflaţi în trecere, o cină după alta… E insuportabil. Ce bucurie să fiu în fine singur!

Am aflat de curând că, în clipa când fratele meu s-a hotărât s-o lase pe cumnata mea, aceasta a făcut în curte un morman din toate hainele şi toate cărţile lui şi i-a dat foc…

17 mai

Citit pe zidurile Cartierului[1]:

„Cultura este perversiunea vieţii” şi „Sunt în slujba dezordinii”.

Să fi scris oare acelaşi student ambele „declaraţii11?

Orice revoluţie se revendică mai mult sau mai puţin de la Rousseau.

Rica îmi povesteşte o istorie destul de ciudată. Aveam la şcoala din Răşinari un coleg căruia îi spuneam „scrofiţa”. Avea apucături de fată, cosea, gătea şi avea un strabism îngrozitor. Se pare că s-a însurat cu o învăţătoare cu care a avut doi băieţi şi o fată. Acum câţiva ani, în timpul unei călătorii, a întâlnit în tren un băiat de cincisprezece ani pe care l-a dus într-un hotel şi l-a violat. Scandalul a fost repede înăbuşit, fiindcă Partidul („scrofiţa” fiind membru de partid), nu vrea să dea curs cazului.

T. H., care a făcut patru ani de puşcărie, la întrebarea mea: Cum ai putut suporta? răspunde: Datorită umorului. Dacă mi-aş fi luat situaţia în serios, n-aş fi putut rezista.

Zile agitate, marcate de studenţii la filosofie. Pe un geam din strada Odeon citesc: „... pentru transparenţa relaţiilor intersubiective”.

Revoluţiile se fac cu broşuri. Fiindcă nimic nu este mai convingător decât un text scurt care dă iluzia că a captat un subiect.

Epocile mele preferate: cea a cavernelor – şi secolul al XVIII-lea. Peşterile au dus însă la Istorie, iar saloanele la Teroare.

Singura modalitate de a supravieţui este de a minimaliza tot ce ni se întâmplă. Viaţa este sau pare suportabilă fiindcă nimic nu are sens în sine.

Popor de grămătici. La Odeon, ocupat de studenţi, unul din

[1] Cartierul Latin, centrul vieţii universitare pariziene, de unde au pornit evenimentele ce au avut loc în mai 1968. (N.t.)

ei spunea de curând că muncitorilor nu le place să ia parte la discuţii de teamă să nu facă greşeli de exprimare…

Cu ani în urmă am cumpărat o ediţie veche din Marc Aureliu care purta următoarea dedicaţie: „Să-ţi fie prieten în ceasurile grele şi să te sprijine cum m-a sprijinit pe mine”.

Nu cred că i se poate unei cărţi un elogiu mai frumos decât acest „prieten în ceasurile grele”.

Copiii se răzvrătesc împotriva părinţilor lor; iar părinţii îşi merită soarta. Toţi se răzvrătesc împotriva tuturor, fiecare îşi *zămisleşte* propriul duşman. Aceasta este legea.

21 mai. Toată lumea îmi pune întrebări despre situaţia în care ne aflăm. Ca şi cum s-ar putea prevedea ceva.

Se vorbeşte despre „progres”. Să ne gândim însă la Germania şi la pasul înainte (!) pe care l-a reprezentat Hitler în raport cu Frederic al II-lea! Istoria e mai degrabă o neîncetată prăbuşire.

Paradisul terestru: o mulţime… sceptică.

Nimic nu este mai plin de primejdii decât o lungă fericire. Niciun individ, nicio societate nu-i rezistă.

Bunăstarea e un factor de disoluţie (dezagregare?). De ce? Fiindcă e o stare anormală şi atinge tot ce-i viu în profunzime. E în contradicţie cu instinctele, le slăbeşte vigoarea, le subminează şi le primejduieşte. Bunăstarea e pe cât de rară pe atât de funestă: natura n-a prevăzut-o. Dacă ar fi făcut-o, inspiraţia i-ar fi venit de la demon. Zeii trebuie să fi pierit fiindcă s-au lăsat amăgiţi de o senzaţie de securitate; oamenii par ispitiţi să piară în acelaşi fel. Din fericire pentru ei, totul arată că nu vor avea acest privilegiu.

Scriitorul trebuie să trăiască *nemijlocit în* limbă, nu să *mediteze* asupra ei.
Caracteristic pentru o literatură epuizată, golită de substanţă, e faptul că pică *în reflecţie.*

7

22 mai. Ai denigrat Istoria, ai crezut chiar că-i poţi întoarce spatele şi-o poţi uita. Ei însă nu-i vine greu deloc să te facă să-ţi aminteşti de ea.

E întotdeauna straniu să asişti la evenimente la care n-ai contribuit în niciun fel, nici măcar ca simplă fiinţă vie.

Când credem în ceva şi când negăm acel ceva, ne închipuim întotdeauna că-l putem modifica, stăpâni, manevra. Când însă lucrul ne e totalmente străin, ne scapă şi nu putem găsi cu niciun chip calea să ni-l subordonăm prin interes sau ură.

Între toţi întemeietorii de religii, Buddha a mers cel mai departe; doar el a văzut problema esenţială, unică: să biruieşti această lume, să ieşi din ea *fără s-o părăseşti.* Nici paradis şi nici infern; ci biruinţa asupra acestei lumi, şi asupra tuturor lumilor.

Atâţia ani în care n-am făcut nimic altceva decât să ne creăm legături; iar când înţelegem că n-au slujit la nimic, e prea târziu ca să le rupem: am prins gust pentru ele, şi e nespus mai greu să ne îndepărtăm decât să ne agăţăm de ele.

Pentru ca detaşarea să fie cu putinţă, ar trebui s-o fi învăţat odată cu alfabetul şi să fi ştiut de la bun început că a dori înseamnă a transcende dorinţa, iar a trăi înseamnă a te situa deasupra vieţii.

Când trăieşti în miezul lor, evenimentele se caracterizează prin aceea că te împiedică să priveşti Istoria. Orice *actualitate* este în chip necesar nefilozofică.

O pasiune are întotdeauna dreptatea de partea ei în imediat: în viitor însă niciodată.

Omul care se ţine deoparte nu are niciodată greşeala de partea lui – fiindcă n-a avut niciodată dreptatea.

„Sooner murder an infant in its cradle than nurse unacted

desires”. (Mai bine ucizi un prunc în leagăn decât să nutreşti dorinţe neîmplinite.) (Blake)

Dacă am spune lucrurilor pe nume, nicio formă de societate n-ar putea supravieţui mai mult de o secundă.

Nu întâmplător ordinul trapist a apărut în Franţa. Se va spune însă: italianul sau spaniolul nu vorbesc oare mai mult decât francezul? Fără îndoială. Numai că nu se *ascultă* vorbind; în vreme ce francezul îşi *savurează* elocinţa şi nu *uită* niciodată că vorbeşte; este conştient de asta în chip absolut. Doar el putea considera tăcerea o formă extremă de asceză.

Recitesc *Infernul.* Şi-mi spun că este poate cea mai frumoasă carte scrisă vreodată. Impresie extraordinară. Dispreţul meu pentru limba italiană nu e justificat. Cât de concis e totul şi câtă sensibilitate în fiecare vers!

Walpole scrie în 1765 că la Paris religia era *ateismul* şi că, în anumite medii, însuşi Voltaire era considerat *bigot* (fiindcă a avut slăbiciunea să recunoască existenţa unui creator).

Fericirea de a şti că nu ai nimic de propovăduit.

Februarie, martie, aprilie, mai – rareori am trecut printr-o perioadă mai sterilă, mai insipidă.

„... singurul secret al fericirii este să abandonezi totul”. (Cristina a Suediei)

Anxietatea perpetuă consumă energia de care am avea nevoie pentru a simţi cu adevărat teama. De aceea şi este ea aproape o formulă de viaţă, spre care trebuie să tindem.

Tot ce cunoaştem în profunzime încetează să mai conteze pentru noi.

Orice *convingere* provine dintr-o insuficientă examinare a lucrurilor, nu e decât un punct de vedere *încremenit.*

Pot să-i recunosc cuiva toate meritele (mă gândesc la

J.P.S.), şi totuşi să-l socotesc un ins vrednic de plâns. De ce? Fiindcă am mai mult decât sentimentul, am *senzaţia* că n-a înţeles nimic, că esenţialul îi scapă şi-i va scăpa întotdeauna.

Am pierdut până şi capacitatea de a-mi *închipui* un eveniment care să-mi fie favorabil.

1 iunie 1968

În faţa *Odeonului*. În mijlocul unui grup de studenţi mai mult sau mai puţin anarhişti, un domn între două vârste vinde *Lumina,* organ al tămăduitorilor (?), şi vorbeşte despre „Dumnezeu" ca singur răspuns la marile întrebări. Disputa se încinge, studenţii devin agresivi şi unul dintre ei îl întreabă pe domnul respectiv:

„Ştiţi în ce constă argumentul ontologic?

— Nu sunt învăţat", răspunde bătrânul colportor.

Ar trebui să renunţăm să căutăm *esenţa* lucrurilor. E un obicei prost pe care l-am căpătat, acela de a vrea tot timpul să fixăm evanescenţa şi să aflăm temeiul ei durabil. Nimic nu *ascunde* nimic. Dar poate că există ceva în noi. Şi de acest ceva e important să ne agăţăm.

Nu trebuie citiţi scriitorii *al căror nume e pe toate buzele.*

Trebuie citit doar din nevoie lăuntrică şi la întâmplare, aşa cum îţi vine. Aproape toate cărţile pe care le-am citit din cauza cutărui sau cutărui articol au fost cărţi fără însemnătate. Fenomene care ţin de epocă şi nimic altceva.

Mai bine să citeşti din plăcere un autor *depăşit* decât, din snobism, un autor la modă. În primul caz, te îmbogăţeşti cu substanţa altuia, în cel de-al doilea, consumi fără folos.

A citi autori *inactuali* în epoci tulburi – cea mai bună dezintoxicare cu putinţă.

Bomba atomică este speranţa… inconştientă a veacului.

A vorbi despre bomba atomică ţine de jurnalism şi de Apocalipsă, de prostul-gust, în fond.

Nestatornicie, trăsătura esenţială a D-nei de Maintenon, potrivit lui Saint-Simon.

În foarte proasta lui carte *Autoportret,* pictorul american Man Ray povesteşte că, începând să aibă insomnii, luase hotărârea de a-şi curma zilele. În consecinţă, într-o noapte, şi-a pus revolverul lângă pat cu gândul să-l folosească în caz că somnul s-ar lăsa aşteptat. A adormit adânc, iar insomnia nu i-a mai revenit niciodată de atunci.

Acest „miracol" a fost cu putinţă doar fiindcă luase *cu seriozitate* hotărârea de a se sinucide. „Inconştientul" său a preferat somnul, morţii.

Laşitatea te face subtil.

Royer-Collard îi scria, în 1837, lui Tocqueville: „Nu e întotdeauna nevoie de ciocan împotriva edificiilor prost alcătuite; o pală de vânt e câteodată de-ajuns… "

Timon din Atena a început ca dansator. Potrivit debut pentru un sceptic.

6 iunie

P.V., medic la periferie, îmi spune că în ultimele zece zile unii au îmbătrânit cu zece ani, într-atât i-a afectat perspectiva de a pierde totul din pricina războiului civil. *Posesiunea*! Cu neputinţă să mă simt solidar cu burghezul, oricine ar fi el.

Dacă fiecare ar percepe cu claritate locul neînsemnat pe care-l ocupă în societate – şi în univers – lucrurile ar merge foarte bine, fără piedici. Cum însă fiecare trăieşte de parcă ar fi centrul a tot ce este, lucrurile nu pot decât să iasă prost.

Modestia – dacă ar fi posibilă şi dacă ar fi compatibilă cu viaţa – ar fi unica soluţie. Ar trebui însă ca ea să fie împărtăşită de toţi, ceea ce este de neînchipuit. S-ar spune că o fiinţă vie nu este vie decât fiindcă nu poate fi modestă.

A răscoli o societate înseamnă să trezeşti megalomania mai mult sau mai puţin adormită în sufletul fiecăruia.

Într-o scrisoare către Tocqueville, Gobineau povesteşte că

spectacolul din ’48 l-a oripilat atât de tare încât, dacă n-ar fi fost însurat, ar fi intrat la mănăstire. Ideile sale despre inegalitatea raselor, despre stricarea rasei albe, despre copiii degeneraţi etc. Îşi au obârşia în experienţa trăită în timpul Revoluţiei de la ’48. Sunt deci, în esenţă, o *răzbunare* de aristocrat.

Nimic nu cred să fie mai obositor decât un neînţeles, un ignorat. Reduce totul la el însuşi; sarcasmele lui abia dacă acoperă elogiile pe care şi le adresează neîncetat şi care suplinesc cu generozitate, cu prea multă generozitate, pe cele ce nu i-au fost acordate. Mi-e dor de oamenii – atât de rari, într-adevăr – care au reuşit şi care sunt mai modeşti decât le merge vorba. Cel puţin, ei nu au toată vremea reproşuri de făcut, iar vanitatea lor răscumpără în ochii noştri morga învinşilor.

Tacit îl laudă pe Nerva pentru că a ştiut „să împace două principii cândva incompatibile, principatul şi libertatea”.
(cum s-ar spune socialism şi libertate)

E oare adevărat că e nevoie de generozitate ca să nu fii mâhnit?

Deosebirea dintre un om de acţiune şi un gânditor e că un gânditor nu face şi nu poate face – niciodată – o eroare tragică; de aceea el nu-şi *riscă* şi nu-şi poate risca viaţa – în timp ce omul de acţiune numai asta face.

Duminică. După o lună de înţepenire, întâia zi la ţară. Mers greoi, din lipsă de antrenament. Ca să scrii cu uşurinţă, trebuie să scrii în fiecare zi; la fel e şi cu mersul.

Luni
Zărit pe Adamov[1] la Luxembourg. Avea un aer *fericit.* Sunt atâţia ani de când nu ne mai vorbim! De ce? La Paris, nu ştii niciodată în ce raporturi eşti cu cineva. O vorbă spusă undeva şi care ajunge denaturată la urechile unuia care o repetă altuia etc.
Nu e niciun motiv pentru ca prieteniile să dureze mai mult decât pasiunile sau sentimentele obişnuite (stima şi celelalte).

[1] Vezi nota 1, p. 289.

Din nou cufundat (*refugiat)* în Tacit.
Antichitatea pentru mine înseamnă el – şi Eschil.

Într-o scrisoare din 1858 – la un an de la apariţia *Florilor răului*! — Tocqueville îi scrie lui Gobineau că Lamartine e ultimul mare poet şi că va trebui aşteptat multă vreme ca să apară un geniu atât de remarcabil. Îi reproşează lui Gobineau că se îndoieşte de Franţa, câtă vreme aceasta a dat spirite eminente precum Thiers, Vuillemain, Cousin!!!...

Nu suntem nefericiţi decât fiindcă avem o idee prea clară despre bine şi rău.

11 iunie. Noaptea trecută, în timpul încăierărilor, spre ora 4 dimineaţa, a bătut clopotul la Sorbona. Nu ştiu de ce, m-am gândit la Noaptea Sfântului Bartolomeu.

La vârsta când scriam în româneşte *Cartea amăgirilor* (douăzeci şi cinci de ani?) trăiam cu o asemenea intensitate că îmi era literalmente teamă să nu sfârşesc ca întemeietor de religie... La Berlin, la München, am trăit extazuri frecvente – ce vor rămâne pentru totdeauna *culmile* vieţii mele. De atunci, n-am mai avut decât simulacre.

Cum să alegi între un popor aprig lipsit de judecată şi un popor greoi dar chibzuit? Ar trebui să trăieşti, după împrejurări, când în sânul celui dintâi, când în sânul celui de-al doilea.

Pretutindeni în lume, dar cu deosebire în Franţa, totul e guvernat de un principiu al contagiunii: nu se poate rezista modei, oricare ar fi ea. Trebuie să fii la zi. Mania asta e sursă de înnoire şi totodată de frivolitate. Principiul schimbării trebuie găsit în tine însuţi, tot ce vine din afară este lipsit de însemnătate.

12 iunie. Singura „filosofie" adevărată e cea a pustnicului care nu vrea să aibă nimic de a face cu această lume.

Pe termen lung, toleranţa dă naştere unui rău mai mare

decât intoleranţa – aceasta e tragedia *reală* a Istoriei. Dacă această afirmaţie e adevărată, nu există acuzaţie mai gravă adusă umanităţii.

Legea omului, în starea lui naturală, era să lupte în fiecare zi pentru propria existenţă. Trăia într-o nesiguranţă continuă, mereu la pândă, fără niciun răgaz, fără nicio şansă de a scăpa de teamă, nu de teama de viitor, ci de cea a zilei de mâine în sensul strict al cuvântului. Era un luptător viclean şi feroce, care nu-şi putea oferi luxul de a adormi liniştit.

Ei bine, acest animal hăituit a fost preschimbat în funcţionar, a fost băgat într-o cuşcă unde nu mai are nici griji, nici nelinişti. Asta nu e *normal*. Într-o bună zi cuşca va sări în aer, iar animalul îşi va regăsi libertatea, şi sănătoasele lui spaime de odinioară.

Nu ştiu să existe ceva mai *fals* decât imaginea pe care şi-o făceau romanticii germani despre Grecia antică. Tot ce ţinea în ea de spiritul avocăţesc şi de sofistică, de pălăvrăgeala interminabilă şi de impostură, de histrionism mai cu seamă – le scăpa cu desăvârşire. Grecia lui Nietzsche este şi ea falsă: nimeni nu era mai nepotrivit decât el ca să simtă tot ce era neîndoielnic frivol şi – cum să spun? – *parizian* avant la lettre, la atenian mai ales.

Prin fire, sunt violent – prin opţiune, sceptic. Cum să împac tendinţe atât de divergente? Cum să trăiesc, în fiecare clipă, în contradicţie cu mine însumi? în ce parte voi înclina de fiecare dată? Pe *cine* mă voi hotărî să aleg? Cărui *eu* să mă aliniez?

De am avea măcar curajul să nu avem opinii despre orice lucru!

Sau dacă nu, a emite o opinie ar trebui să fie un act la fel de important ca rugăciunea. Să te pui în starea de rugăciune pentru a îndrăzni să ai o opinie! Doar cu condiţia asta ar putea *cuvântul* să dobândească o oarecare demnitate sau să-şi recucerească vechiul său statut, de va fi avut vreodată unul de care să poată fi mândru.

De ce e oare orice tăcere sacră? Deoarece cuvântul este,

afară de clipele excepţionale, o profanare.

Singurul lucru care-l aşază pe om mai presus de animal este cuvântul; şi tot el îl situează adesea mai prejos.

Cuvântul – instrumentul înălţării şi căderii omului.

Numai din când în când ar trebui să aibă omul dreptul de a deschide gura. Iar exterminarea vorbăreţilor ar trebui să fie funcţia esenţială a societăţii.

Spre o generalizare a ordinului trapist.

Mi-am reprimat toate pasiunile, încercând să rămân scriitor. Dar lucrul este aproape imposibil, un scriitor nefiind scriitor decât în măsura în care îşi salvgardează şi îşi cultivă pasiunile, sau chiar şi le aţâţă şi le exagerează. Scriem cu impurităţile noastre, cu contradicţiile noastre nesoluţionate, cu defectele, cu resentimentele, cu resturile noastre... adamice. Nu suntem scriitori decât fiindcă nu l-am învins pe vechiul om din noi, ba mai mult, scriitorul reprezintă triumful vechiului om, al vechilor tare ale umanităţii; e omul de *dinainte*a Mântuirii. Pentru scriitor, Mântuitorul chiar n-a venit; sau opera sa de mântuire n-a fost încununată de succes. Scriitorul se bucură de păcatul lui Adam şi nu înfloreşte decât dacă fiecare dintre noi îl reînnoieşte şi îl ia asupră-şi. Materia oricărei *opere* o constituie umanitatea tarată în esenţa ei. Nu se poate crea decât pornind de la Cădere.

Omul nu face tot ce face decât pentru că a încetat să fie înger.

Orice act ca atare nu este cu putinţă decât fiindcă ne-am rupt de Paradis.

Orice creator se răzvrăteşte împotriva ispitei angelismului.

J. EI. F. Îmi povesteşte că un anume Monod (?), pe care-l văzuse de curând în acea zi, i-a spus că a petrecut patruzeci de zile într-un sicriu în fundul unei pivniţe! Acelaşi M. ar fi devenit apoi nazist, apoi francmason, apoi nu mai ştiu ce.

Oamenii *interesanţi* nu se întâlnesc decât în rândul spiritelor de rangul al doilea, în rândul rataţilor mai ales (deşi cuvântul ratat nu înseamnă mare lucru). Un om care se dăruie total unei opere nu-şi poate permite luxul să aibă un destin.

Mă gândesc la scrisoarea în care Schiller îi atrage atenţia lui Hölderlin asupra prolixităţii obişnuite la poeţii germani.

Indiferent ce operă nemţească, poetică sau de alt gen, ar câştiga forţă dacă ar fi redusă măcar cu jumătate. Nici Hegel, nici Schopenhauer şi nici chiar Nietzsche n-au ştiut să se oprească la timp. Mania de a aprofunda, de a se explica la infinit, de a nu omite nimic ne face să-i citim cu teama de a nu-i putea citi până la capăt.

Când nimeresc peste un eseu filosofic în care e vorba despre „metafizică" sau „filosofie", îl dau deoparte imediat.

Vreau să văd *gândirea* în acţiune, nu întrebările despre modalităţile şi disciplinele care invită la gândire. Pascal a vorbit despre propria lui angoasă, *nu* despre psihologia angoasei. Toate ramurile moderne ale cunoaşterii sunt făcute pentru aceia care nu pot scoate nimic din ei înşişi, care nu au substanţă şi nici măcar trăiri asupra cărora să-şi exercite spiritul. Ar trebui să filosofăm ca şi cum „filosofia" nici nu ar exista, ca şi cum am fi cel dintâi filosof. Deci ca un om al cavernelor, fascinat sau îngrozit de spectacolul ce i se desfăşoară sub ochi.

„Nimic nu trebuie pus la inimă" – iată care ar trebui să fie cea dintâi poruncă (cel dintâi precept al unui nou decalog).

Mi-e ciudă pe mine de fiecare dată când sufăr şi nu ratez niciun prilej de a suferi.

Secretul poeziei lui Rimbaud în raport cu contemporanii săi stă în distrugerea metaforei; cu cât o metaforă e mai incoerentă, cu atât ne place şi ne frapează mai tare.

Treptele distrugerii metaforei.

Logica metaforei clasice ni se pare insuportabilă.

17 iunie. În miezul unor evenimente importante, singurul rol la care pot aspira este acela de spectator care se află în treabă.

Rădăcina tuturor dezgusturilor este dezgustul de sine însuşi.

Se istoveşte în mâhnire.

Totul la mine începe de la măruntaie şi sfârşeşte în fraza bine adusă din condei.

Trăiesc între rânjet şi urlet.
La mijloc: un suspin sfărâmat.

Mi se întâmplă adesea să recitesc cărţi pe care le împrumutasem de la Institutul catolic sau de altundeva; peste tot urme de scrum, reziduuri ale fumătorului înrăit care am fost.
M-am lăsat complet de fumat acum aproape cinci ani, şi lucrul ăsta e cea mai mare mândrie a vieţii mele.

O butadă e de preferat unui tratat indigest.

Cu cât un filosof e mai „profund”, cu atât dovedeşte că este insensibil la plictis.
Profunzimea şi insensibilitatea la plictis sunt termeni corelativi.

M-am detaşat total de Germania şi de cultura germană. Ba chiar şi de limbă.
Pretenţiile, prolixitatea, prostia cu sistem, snobismul fără nuanţe, profunzimea bovină, cretinismul cu principii – toate astea mi-au devenit din fericire străine. Am biruit – la drept vorbind, de multă vreme – o idolatrie ridicolă, infantilă, ce m-a făcut să sufăr atât.
O superstiţie mai puţin. Cu atât mai bine.

Am o adevărată *afecţiune* pentru gândirea lui Tocqueville.

20 iunie 1968
Îmi plac spiritele pasionate, provocatoare şi care poartă o rană tainică – precum Tocqueville.

Să discearnă dacă o carte e rodul unei necesităţi lăuntrice sau doar al trudei – iată care ar trebui să fie funcţia criticului. Cum însă majoritatea, de fapt cvasitotalitatea cărţilor sunt rodul străduinţei, criticul este prea obişnuit cu ea ca să mai poată *simţi* excepţiile.

Jane Howard telefonează de la Londra ca să vadă dacă am trecut cu bine peste „*riots*[1]. Aproape întotdeauna evenimentele par mai importante privite de departe decât de aproape.

Chiar şi o scrisoare, ca s-o scriem cum se cuvine, cere să ne aflăm într-o stare de graţie.

Ar trebui să reconsider „problema” sinuciderii: mi se pare că am neglijat aspectele ei cele mai interesante. Le-aş putea aborda acum, căci am remarcat că vara mă simt mai dispus să atac un asemenea subiect. Să fie oare căldura? Să fie lumina? Soarele m-a îmboldit întotdeauna să *regândesc* această lume şi mi-a provocat crize de melancolie uneori cu neputinţă de îndurat. „Tenebrele” mele m-au împiedicat să mă pun la unison cu splendoarea ce mă înconjoară; din întâlnirea între ceea ce simt şi ceea ce văd se naşte dispoziţia sumbră şi tot ce rezultă din ea.

Vara este anotimpul marilor neputinţe. *Soarele e furnizor de gânduri negre.* Nimic nu îndeamnă la melancolie cum o face un peisaj devastat de lumină. Să ne ferim de vară ca de ciumă.

21 iunie. I-am povestit, ieri, lui Doreen că guvernul ar trebui să pună la dispoziţia publicului o sală sau o clădire oarecare în care oamenii să poată să se întâlnească, să vorbească, să rostească discursuri, să se descarce în cuvinte. Îmi răspunde că în China antică, atunci când femeile erau mâniate sau aveau vreun motiv de mâhnire, se ridicau pe mici estrade, anume înălţate pe stradă pentru ele, şi dădeau frâu liber furiei sau tristeţii lor. Această „instituţie” îmi pare mult mai eficace decât metoda psihanalitică sau confesionalul.

Voltaire scrie despre Carol de Austria că a poruncit să fie deschise mormintele tatălui său, al mamei sale şi al primei sale soţii: „A sărutat ceea ce mai rămăsese din acele cadavre, fie urmând într-asta exemplul unor regi de demult ai Spaniei, fie vrând să se obişnuiască cu grozăvia morţii, fie încredinţat fiind

[1] Răzmeriţe. (*N.t.*)

de o tainică superstiţie că deschiderea acelor morminte va întârzia ceasul când va trebui să fie aşezat în al său propriu”. (*Secolul lui Ludovic al XIV-lea)*

E totuşi greu să ne obişnuim cu cadavrul care *vom fi…*

Orice idee care *reuşeşte* e în chip necesar o pseudoidee.

Toţi aceşti compatrioţi care se agaţă de mine, care-şi închipuie că pot să fiu un sprijin, în vreme ce întreaga mea existenţă atârnă de un fir de păr, de nu cumva e de-a dreptul în aer. Cum oare să le explic situaţia mea? Şi cum m-ar putea crede? Descumpăniţi care aleargă după o epavă.

22 iunie

Am fost la piaţă. Am aşteptat o jumătate de oră pentru patru ouă. Criză de nervi, furie, femeile astea vorbăreţe mă scot din fire. Am aşteptat numai ca să-mi dovedesc mie însumi că-mi pot ţine în frâu nervii, că mă pot stăpâni, şi le-am suportat efectiv pe toate femeile alea fără să urlu. După aceea însă, *cât pe ce* s-o fac.

Mereu aceeaşi poveste: toate strădaniile de a ne stăpâni se întorc împotriva noastră sau noi ne întoarcem împotriva lor. Sănătatea înseamnă să-ţi dai frâu liber umorilor, să fii ceea ce eşti.

Adineauri, priveam oamenii trecând pe bulevardul Saint-Germain. lui se părea că-i pentru prima oară că privesc fiinţe de asemenea speţă. Toţi îmi erau străini.

Cine erau? De unde veneau? în ce categorie de vieţuitoare să-i aşez? Ce nume să le pun?

Deodată, revelaţia:

— Sunt pur şi simplu maimuţe!

(Vreau să spun că n-am avut niciodată senzaţia atât de clară şi aproape constrângătoare a originilor *noastre.* N-ar trebui niciodată să le pierdem din vedere atunci când vorbim despre om.)

„Aş vrea să am virtutea de a fi indiferent faţă de succes, dar n-o posed”. (Tocqueville, într-o scrisoare către Dna Swetchine)

Ceea ce mă sperie este că fac mari progrese în această „virtute”. Şi asta nu e bine pentru „randamentul” meu. Trebuie să mă supraveghez şi să-mi înfrânez aceste apetituri de anonimat.

Poftă de a fi mai abătut decât sunt, deşi sunt peste poate — cumplită criză de „*despondency”* [1] de „*dejection*” [2] de melancolie virulentă şi demodată.

Poţi cădea în demenţă prin automatismul deznădejdii – simplu mecanism.

Singura valoare în care cred e libertatea.

O operă, în cazul că lucrăm la ea, ne împiedică să vedem realitatea ca realitate: sau mai degrabă ca non-realitate. Ceea ce este în ceea nu suntem şi *ceea ce nu este în ceea ce suntem* — a discerne acest lucru e cu putinţă doar pentru un spirit eliberat de orice activitate, ca şi de orice proiect. O operă la care suntem înhămaţi este o piedică, un obstacol, de vreme ce paralizează zborul liber al spiritului; ea îl împiedică apoi să ajungă la gândul irealităţii, fiindcă este infinit de reală pentru cel ce lucrează la ea şi o face; pe măsură ce-o elaborează, îi e cu neputinţă să se îndoiască de existenţa ei, se ataşează de ea, iar ea se substituie „realităţii[11], ţine loc de realitate. Iată de ce un spirit angajat, activ, eficace nu poate avea decât o viziune abstractă a irealităţii, şi nu una *trăită.* Această trăire e privilegiul spiritelor *pustii* care, înainte de a percepe vidul exterior, vidul *în toate câte sunt*, l-au simţit şi *vegheat* în ei înşişi. Să ne desprindem de toate dacă vrem să cunoaştem Totul, esenţa lui, adică *ceea ce nu este.*

Omul *pustiu* – doar el este în stare să coboare în adâncul fiinţei, acolo unde nu mai există fiinţă în fiinţă, unde ceea ce este e indistinct de ceea ce nu este, unde totul *este* şi *nu* este – pentru totdeauna.

---

[1] Deprimare. (*N.t.*)

[2] Descurajare. *(N.t.)*

Pasiunea sinuciderii.

Sinuciderea este o chestiune de nerăbdare. Te saturi să tot aştepţi moartea. Un strop de răbdare ar rezolva lucrurile, evident. A-i vorbi însă de răbdare unui pătimaş înseamnă a strica orzul pe gâşte…

Nimic nu-l putea tulbura, nici chiar succesul.

Revoluţiile sunt *sublimul* literaturii de proastă calitate.

Cuvântul *revoluţie* are asupra francezilor efectul unui afrodiziac.

Omul, acest exterminator. — Tot ce vieţuieşte va sfârşi prin a pieri în faţa atacurilor sale, şi în curând vom vorbi despre ultimul păduche.

S-a spus că, maimuţa fiind „sedentară”, omul n-ar putea exista pretutindeni dacă s-ar trage din ea; dar o dată ce s-a desprins cu adevărat de ea, nimic nu-l putea împiedica să-şi urmeze instinctele nomade, de animal răufăcător doritor să se strecoare pretutindeni.

Nevoia mea este de a mă intoxica de… renunţare.

E justă remarca lui Karl Barth potrivit căreia credinţa nu ucide voinţa, ci o pune în mişcare.

Şi, mai notează el, nici nu sufocă inteligenţa, ci şi-o aserveşte.

Ura e leacul plictiselii. Iată de ce timpul nu pare lung în epocile agitate.

Orice literatură începe cu imnuri şi sfârşeşte cu exerciţii.

25 iunie. Adineauri, la Librăria universitară, în faţa mulţimii nemăsurate a cărţilor de lingvistică, m-a apucat o criză de nervi şi am ieşit furios şi dezgustat.

Adevărata ecuaţie nu este viaţă = durere, ci viaţă = iluzie.

Câtă vreme o fiinţă se poate amăgi, trăieşte, dar încetează să trăiască îndată ce nu mai reuşeşte să se amăgească. Iluzia este motorul şi secretul faptei.

Sinuciderea ar trebui să fie o chestiune de gust şi de uzanţă, de cuviinţă, de onoare „burgheză”.

Mă leg de lucrurile acestei lumi la fel ca orişicine. Şi de câte ori o constat, sunt mâhnit şi total neputincios. Pe vremuri, n-aveam decât un costum, şi mă simţeam foarte bine; acum am cinci, şase sau şapte, şi vreau să mai am încă. E un amănunt cam ridicol, dar „elocvent” şi dureros.

Dacă dorinţa mea de renunţare ar depăşi stadiul unei toane, devenind o obsesie şi o necesitate – ce pas înainte aş face!

La mine însă totul rămâne veleitate, sfâşiere, contradicţie, poftă neîmplinită.

27 iunie. Azi-dimineaţă, în pat, *mi-am dat seama* deodată că sunt bătrân: cincizeci şi şapte de ani! Abia mă trezisem, de fapt eram pe jumătate adormit. Constatarea, în starea asta de semitrezie, m-a răscolit. La ce mi-or fi slujit atâţia ani? Să găsesc câteva formule împotriva lui Dumnezeu şi împotriva mea.

Albii merită din ce în ce mai mult numele de *Feţe palide* pe care li-l dădeau indienii din America.

Imposibilitatea de a discuta cu cineva care invocă un „zeu”.

(Impresia de neonestitate pe care o dau cărţile de teologie).

Nu-i nimic de făcut: în tot ce priveşte atitudinea în faţa vieţii, nu mă pot bizui decât pe cei vechi. De la moderni, nu mă interesează decât extravaganţele, cabotinajul, capriciile şi grăuntele tragic de care nici nu sunt conştienţi.

În istorie, toate nenorocirile vin de la tineri. Altfel spus, de la viaţă.

Atâta vreme cât tinerii vor socoti că lipsa de experienţă e

un criteriu deopotrivă pentru acţiune şi pentru adevăr, trebuie să ne aşteptăm la *evenimente.*

Două feluri de a te înşela: a fi tânăr şi a fi bătrân.

Nu te poţi opri să nu zâmbeşti ori de câte ori vorbeşti cu un tânăr sau cu un bătrân.

Tinerii nu valorează ceva decât atunci când li se pun beţe în roate şi mai ales când sunt persecutaţi.

Sunt un *curios*, sastisit de întreaga lume.

Să asculţi Bach în marile magazine, în timp ce-ţi cumperi izmene!

Ori de câte ori mă cufund într-un tratat de teologie, mă smulg repede din el, într-atât îmi este de nesuferită importanţa nemăsurată ce se acordă acolo lui Dumnezeu şi omului.

Toată lumea trădează pe toată lumea. Infidelitatea universală.

De libertate, ca şi de sănătate, nu ne bucurăm când o avem: şi una, şi cealaltă, degradate la rangul de truisme câtă vreme sunt la îndemână, devin miracole îndată ce le pierdem. Nimeni nu *strigă* în gura mare că-i sănătos şi că e liber: şi totuşi asta ar trebui să facă toţi cei care posedă această dublă şansă. Nimic nu este mai caracteristic sorţii ce ne-a fost hărăzită decât imposibilitatea de a fi *conştienţi* de fericirea noastră.

Singura mea justificare: n-am scris nimic care să nu fi izvorât dintr-o mare suferinţă. Toate cărţile mele sunt rezumate de dureri şi disperări, chintesenţă de zbucium şi venin, toate reprezintă unul şi acelaşi strigăt.

27 iunie. Mers la *Sainte-Genevieve,* după mai bine de treizeci de ani. Într-adevăr, mergeam acolo în 1935 cu Bucur Ţincu şi Zoita[1]! Emoţie foarte intensă. Când mă gândesc că

[1] Bucur Tincu (1910-1987), eseist, jurnalist, profesor de filozofie; prieten din copilărie al lui Cioran la Răşinari. Zoita Kawka, prietena poloneză a lui Bucur Ţincu. (N. ed. fr.)

vreme de atâţia ani am trecut aşa de des prin faţa acestei biblioteci fără să intru!

Primesc chiar acum o scrisoare de la Sorana Ţopa, care-şi anunţă vizita în luna august. Mânie, furie, exasperare. *Simt* că nu am *nimic* să-i spun, că problemele ei nu mă mai interesează deloc, că e ridicol să reluăm divagaţiile de acum treizeci şi cinci de ani, şi toate astea la Paris şi în româneşte! Nu, nu şi iar nu! În plus, are şaptezeci de ani; – ceea ce mi se pare indecent şi îngrozitor. E adevărat că n-am decât treisprezece ani mai puţin decât ea, deci o nimica toată ca diferenţă. Nu-i mai puţin adevărat că acest *Timp regăsit* la care sunt martor de trei ani, această procesiune de fantome, aceste conversaţii în jurul trecutului meu nu-mi sunt benefice. Ba dimpotrivă. Parcă nici n-aş mai locui în Franţa! De altminteri, nu mai am prieteni aici. Cei de dincolo i-au îndepărtat – spre marele meu regret. Trebuie să mă eliberez de obârşiile mele. Prea mă trag îndărăt, tăindu-mi cheful, şi aşa anemic, de a merge înainte.

Toate scrisorile astea din România mă îmbolnăvesc de-a dreptul. Prieteni sau necunoscuţi care se bizuie pe mine, care vin la Paris *pentru mine*! — Când mă gândesc în ce măsură sunt o povară pentru mine însumi, ideea de a fi un reazem pentru altcineva îmi provoacă deopotrivă ameţeala şi scârba.

Am avut întotdeauna o anumită plăcere a distrugerii, dar pe plan metafizic şi implicând fărâmiţarea cosmosului ca minimă exigenţă.

1 iulie. Ieri, duminică, plimbare la ţară, spre Sermaise.
Din cauza caniculei, orgie de miresme: flori, copaci, ierburi – ai fi zis că se întrec în *mirosuri.*

Tocmai ascult cvintetul pentru clarinet – care a lăsat o urmă adâncă în existenţa mea. De câte ori îl aud, nu pot uita că Mozart l-a scris în acelaşi timp cu *Recviemul* – adică în ultimul său an de viaţă.

Citesc într-o carte despre Zen: „Îndoiala şi teama, invidia şi ura, toate celelalte sentimente contrare credinţei”.

Aceste sentimente negative care „divizează” nu sunt deloc contrare credinţei; în sine da, dar nu în fapt: războaiele religioase au avut loc în epoci dominate de credinţă. Ceea ce mi se pare adevărat este că credinţa e compatibilă cu toate sentimentele pe care teoretic le exclude. Ba chiar creşte şi înfloreşte în măsura în care nu e consecventă cu ea însăşi.

Pentru liniştea spiritului, şi cu atât mai mult pentru meditaţie, nimic nu ajută mai mult decât să fii „uitat”. Este condiţia ideală, dacă vrei să te regăseşti. Nimeni nu se mai află între tine şi ceea ce contează: eşti la acelaşi nivel cu esenţialul. Cu cât ceilalţi ne întorc spatele, cu atât lucrează întru desăvârşirea noastră: ne salvează abandonându-ne.

Ascultând cvartetul *in re* minor de Faure: e vorba de dantelă, nu de geniu.

Să faci altceva decât lucruri ieşite din comun este într-adevăr inutil.

Să faci o operă care să nu intereseze pe nimeni. Aproape c-am reuşit.

3 iulie. Nostalgia Potopului.
Copleşit de urât.
Nimic nu este mai cumplit ca deznădejdea *spirituala.*
Haos, sânge de plumb, materie zdrobită, came străină, trup expropriat.

Anxietatea ne stimulează şi ne fascinează, ne reglează toate mişcările, dispune de noi. Înţelept este deci să ne lăsăm pe mâna ei şi s-aşteptăm să ne împartă tot binele pe care e în stare să ni-l dea.

Decepţia în stare pură, Decepţia ca *izvor.*

Sunt uluit de spusele cardinalului de Retz despre La Rochefoucauld: „A avut întotdeauna o nehotărâre în toate cele; şi nici nu ştiu cărui fapt să i-o atribui... Vedem efectele acestei nehotărâri, deşi nu-i ştim cauza. N-a fost niciodată războinic,

deşi a fost foarte milităros. N-a fost niciodată, în chip firesc, un bun curtean, deşi s-a străduit întotdeauna să fie. N-a fost niciodată un om devotat unei cauze, deşi toată viaţa a fost angajat. Aerul acesta rezervat şi sfios, pe care i-l vedeţi în viaţă… ”

… *nehotărâre*, cum să nu văd aici trăsătura esenţială a propriului meu caracter? Nu mă pot *hotărî în* nimic. Oscilez până la delir, nu pot cu niciun chip să adopt o opinie şi nici să aparţin unui loc, nu pot să îmbrăţişez o cauză şi nici să-mi aflu rădăcini undeva. Şi despre mine s-ar putea spune, în legătură cu tot ce am făcut sau mai degrabă cu ce am avut intenţia să fac: „N-a fost niciodată asta, deşi… ”

Sunt contrariul omului *deplin,* înţelegând prin asta că nu ader la ceva decât în parte. Sunt omul reticenţelor, nu afirm decât pentru a retracta imediat, nu mă identific cu nimic, afară doar de ritmul pretinselor mele convingeri, îmi îmbrăţişez fără rezerve incertitudinile.

La mine, scepticismul e visceral înainte de a fi intelectual. Este produsul chimismului meu cel mai intim, e purtătorul de cuvânt al organelor mele.

Cauza nehotărârii obişnuite de care suferea La Rochefoucauld trebuie căutată în *melancolia* sa. Căci melancolia surpă toate actele: nu poţi să iniţiezi niciunul pe care ea să nu-l fi subminat deja. Melancolia este inaderenţă la lume; şi prin chiar acest fapt invită la *ezitare* înainte de orice iniţiativă luată în cadrul acestei lumi.

Sunt ispitit de extreme, de tot ce face ca existenţa să fie extraordinară şi – derizorie.

Nu pot să mă situez la nivelul fiinţei, mereu deasupra sau dedesubtul ei, rareori pe aceeaşi treaptă cu ea şi încă şi mai rar *în* ea.

X îmi spune că instituţiile de aici au *ceva putred.* Remarc că exprimarea este inexactă: *sclerozat* ar trebui spus, căci *putred* ar însemna că mai au în ele ceva viu.

Francezul şi spriţul Utopiei. Uşurinţa cu care francezul

construieşte un sistem social, pasiunea pe care o pune în edificarea lui, fără să ţină seama de datele concrete, ireductibile, este pur şi simplu uluitoare. Lipsit de imaginaţie metafizică (e incapabil să priceapă marile sisteme de tip nemţesc), face în schimb dovadă de inventivitate de cum e vorba să *regândească* societatea: aici nimic nu-i mai stă în cale, niciun considerent, de orice fel ar fi, nicio chemare la „realitate”; se dezlănţuie, delirează în raţionamente, îşi împinge divagaţiile până la capăt fără să se sinchisească de experienţă. Are „bun-simţ” în metafizică, adică nu e metafizician; dar nu are mai deloc în viziunile lui „sociale”; de aceea joacă lesne aici rolul de inovator, şi de iresponsabil, căci poate să susţină orice nerozie „generoasă”. Obsesia *egalităţii* este şi motivul pentru care îl ispiteşte utopia, căci ce e utopia dacă nu construcţie pură, în sine, *pornind* de la şi *năzuind* la egalitatea instaurată?

Ideea centrală a sistemelor utopice nu este *libertatea,* ci *egalitatea.* Dacă ar fi libertatea, construirea unei utopii ar fi anevoioasă, ba chiar imposibilă.

În fond, orice utopie reprezintă o serie de postulate la care subscrie numai utopistul (şi naivii pe care reuşeşte să-i convingă).

Din instinct de conservare sau din milă pentru viitorul său, scriitorul ar trebui să se ocupe numai de cuvinte, nu de limbaj şi mai puţin încă de lingvistică.

Există un grad de conştiinţă fatal oricărei creaţii, şi chiar oricărei *iniţiative* a spiritului.

Ştiu bine

(… fiindcă a sunat telefonul, nu mai ştiu ce voiam să spun. Dacă a existat vreodată un gând „sugrumat”, acesta e.)

Detest tot ce rezultă din combinaţiile pure ale intelectului, tot ce nu poartă, într-un fel sau altul, pecetea impurităţilor sufletului.

Îi spun acelui ucrainean francez, profesor în America, că Sartre, pe care, după mine, îl preţuieşte prea mult, e lipsit de „ţinută”, sau, cum spun nemţii, de „formă interioară” (*innere Form*).

Sartre e un ins prea artificial ca să fie vulgar sau pur şi simplu viu. Totul la el e funciarmente ireal. Este o marionetă şi un monstru.

6 iulie

Cu neputinţă să mă interesez de altceva decât de absolut.

Îţi vine câteodată să le strigi tuturor foştilor zei: „Fie-vă milă de noi, încercaţi să reexistaţi!”

Dacă citesc atâta, o fac cu speranţa de-a întâlni într-o zi o singurătate mai mare ca a mea.

Nu ne-ar interesa atâta fiinţele, de n-am avea speranţa de-a întâlni într-o zi pe cineva mai singur decât noi.

7 iulie. Oameni, oameni, pretutindeni oameni, la orice oră din zi şi din noapte!

Indiferenţa *conştientă* – cea mai nobilă atitudine pe care o putem adopta pe acest pământ.

Utopie: să fii la fel de indiferent ca un idiot şi să te porţi ca el, dar ca un act reflectat, deliberat.

Să te iei la întrecere în indiferenţă cu idioţii, să te străduieşti să dobândeşti prin luciditate o perfecţiune pe care ei o posedă din naştere!

Adesea, dimineaţa, când îmi fac nodul la cravată, mă gândesc la cutare, mort de curând: pe X îl doare-n cot, a terminat cu *asta.*

8 iulie. N-am adus nimic nou, afară de o deprimare mai luminoasă – mai luminoasă, fiindcă e mai clară, mai tranşantă.

Sunt atât de refractar la acţiune, încât ca să mă hotărăsc să înfăptuiesc vreuna trebuie să citesc mai întâi o biografie a lui Napoleon…

Sinuciderea fiind concluzia logică a toate, singura resursă care ne rămâne este iraţionalul.

Una peste alta, dacă nu ne sinucidem e fiindcă sunt prea multe motive de a o face.

Ascultând *Cele Şapte Cuvinte ale lui Cristos* de Haydn – îmi spuneam adineauri că scepticismul meu este în fond religios şi că nu degeaba spiritele de care mă simt cel mai aproape sunt Pascal şi Dostoievski.

Ce fericit sunt în clipele când reuşesc să mă ridic *deasupra* îndoielilor mele! Niciodată, îmi pare, nu sunt mai mult eu însumi decât în clipele acelea! Poate fiindcă îmi sunt atât de neobişnuite.

Deznădejdea, această iluminare de-a-ndoaselea, ne dezvăluie latura cealaltă, umbra lăuntrică a lucrurilor. De aceea ne dă o senzaţie atât de vie de adevăr... Dintr-odată, ni se pare că totul sare în aer, că totul zboară în ţăndări îndată ce deznădejdea ne *separă* de toate; – iar această separare este cunoaştere.

(Mi-am ratat viaţa *din dragoste pentru această deznădejde.)*

„La ce lucraţi?”, mă întreabă Marga B.

„Nu lucrez, n-am lucrat niciodată”, i-am răspuns. Această veche şi invariabilă replică pe care o produc în toate ocaziile mă scuteşte de orice explicaţie suplimentară. I s-ar fi pus oare lui Pyrrhon o asemenea întrebare? întrebările ce n-ar fi putut fi adresate modelelor mele nu vreau să-mi fie nici mie adresate.

Am eu oare mutra cuiva care *pregăteşte* ceva, care confecţionează o carte?

Biata Sorana Ţopa, care vrea să vină la Paris să discute cu mine probleme metafizice. La ea, care e singură, înţeleg nevoia de a vorbi; pentru mine însă, care văd atâta lume, orice întâlnire este un chin în plus, un supliment epuizant de trăncăneală. Iluzia fiecărui vizitator că ai timp pentru el, fiindcă nu se gândeşte la *ceilalţi*, la cei care înaintea lui au venit să-ţi fure, să-ţi *violeze* timpul.

Ce contact cu realitatea reprezintă mersul zilnic la piaţă!

Dacă există vreun loc unde nu poţi pluti în nori, acesta e!

Sunt unii care vor să trăiască şi să moară în pace; – sunt alţii care văd lucrurile altfel. — Asta-i tot. Istoria e simplă în temeiurile ei, multiplă şi derutantă în manifestări. Nebunia celor agitaţi va prevala întotdeauna asupra înţelepciunii celor paşnici – fiindcă demonul, care-i inspiră pe cei dintâi, e mai aproape de intimitatea „vieţii" decât zeul care-i călăuzeşte pe ceilalţi. Căci, într-adevăr, „viaţa" nu este de esenţă divină, ci demonică.

Sunt literalmente *asediat* de compatrioţii mei. Cu neputinţă să scap de ei, afară doar dacă le declar război.

E o nenorocire să ai ambiţii; nu-i o nenorocire să nu ai niciuna.

Singurul om puternic e cel care a *uitat* să dorească.

Vorbă nimerită a portăresei mele despre Franţa invadată de muncitori străini: „Francezii nu mai vor să muncească, vor toţi să *scrie... "* îmi spune.

Se gândea desigur la faptul că francezii vor să devină funcţionari ...

I-am trimis o scrisoare Soranei Ţopa, în care îi spun că nu cred că-i util să ne revedem, înţelegând că-mi vine extrem de greu să mai privesc în faţă, după mai bine de treizeci de ani, oameni care au contat în viaţa mea. Mi-e atât de teamă să nu-i dezamăgesc! Ar fi trebuit să adaug că mi-e la fel de teamă să nu fiu dezamăgit de ei.

Oricum, trimiterea acestei scrisori este un act de o cruzime fără seamăn din partea mea. Însă m-am săturat de acest perpetuu *Timp regăsit* în care trăiesc de trei sau patru ani.

Angoasa asta car*e precedă* toate motivele de a fi angoasat, care *inventează* toate aceste motive.

Procesul *angoasării* este următorul: simt cum creşte în mine o indispoziţie irepresibilă, o indispoziţie vidă, acaparatoare, care îşi caută un conţinut sau care vrea să se fixeze de orice: primul pretext ieşit în cale îi e bun, se năpusteşte asupra lui, îl înconjoară şi îl mistuie; a găsit în sfârşit cu ce să se hrănească.

Şi lucrurile se petrec aşa în fiecare zi: un fapt divers, o scrisoare, un telefon, o amintire, o senzaţie, totul, dar absolut totul îi pică de minune; nu e deloc *năzuroasă* angoasa asta, se mulţumeşte cu orice. De aia înfloreşte în orice împrejurare. E făcută să biruie, de vreme ce totul îi reuşeşte, chiar şi ceea ce o înfruntă. E o otravă potenţată de antidotul ei.

13 iulie. Am dat, într-o biografie a lui Byron, peste numele *Malamocco,* mic cătun în apropiere de Veneţia. Când te gândeşti că am fost acolo de mai multe ori. Câtă melancolie trezeşte în mine acest gând acum!

Iubesc scepticismul, dar scepticismul patetic. Această limitare e cheia vulnerabilităţii mele.

Cum să mă apăr de senzaţia că viaţa nu e altceva decât un dram de materie *suspectă*?

Singura cale de a-ţi păstra singurătatea este de a jigni pe toată lumea, începând cu cei pe care-i iubeşti.

Sartre oportunistul, filosoful fără coloană vertebrală.

Fiecare soluţie pe care omul crede că a găsit-o pentru problemele sale nu face decât să le deplaseze, de nu cumva le sporeşte gravitatea.

Nimic nu compromite mai mult un filosof decât nevoia de a fi aplaudat.

14 iulie. M-am gândit adineauri la zilele petrecute în vara lui 1944, la Courtenay, în Loiret. De atunci, niciodată nu m-am gândit la ele într-un chip atât de precis. Am zărit acum, am *văzut* cadrul, detaliile vieţii pe care am dus-o acolo, cu oamenii şi evenimentele ei. Toate astea au dispărut definitiv. Ideea *trecutului* e absolut insuportabilă. *Ceea ce a fost* – nu, e peste puterile mele.

A trăi înseamnă să te zbaţi în funcţie de viitorul apropiat. Când evoc o perioadă oarecare din viaţa mea, ştiu bine că nu trăiam atunci decât prin prisma aşteptării. Chiar şi acum, când

n-ar mai trebui să privesc atât de mult înainte, drept în faţa mea, continui totuşi să *aştept,* mizez pe-un simulacru oarecare de viitor.

Omul trăieşte în aşa măsură în aşteptare, încât a închipuit ideea nemuririi tocmai din nevoia de aşteptare *pe durata veşniciei.*

Am vorbit oare aici despre intoxicarea mea cu tutun? îi spuneam acum două luni unui chirurg australian, venit să cineze la noi, că am fost un fumător atât de înrăit că nu era chip să iau cea mai neînsemnată hotărâre fără să aprind o ţigară, şi că în cele din urmă am socotit că dependenţa asta totală, subjugarea asta sunt intolerabile. Când m-am lăsat de fumat, a fost o adevărată izbăvire.

Chirurgul, vizibil interesat de ceea ce spuneam, mi-a povestit că ajunsese în aceeaşi situaţie ca şi mine şi că odată, în mijlocul unei operaţii foarte grave, s-a oprit brusc, neputându-se hotărî ce cale să apuce. A părăsit deci sala şi s-a dus să fumeze o ţigară afară. *Apoi,* fără dificultate, *a ştiut* ce trebuie făcut, a luat o hotărâre care s-a dovedit bună de vreme ce operaţia, în pofida tuturor temerilor sale, avea să reuşească.

De când nu mai fumez, mă simt mai puţin capabil să înfrunt problemele vieţii practice (fără să mai pun la socoteală scăderea randamentului intelectual care a urmat de aici!), dar, în sfârşit, nu mai am senzaţia că sunt sclavul unei otrăvi, al unui stăpân necruţător.

Să scrii cărţi, să scrii cărţi. Epicur a scris trei sute şi n-a rămas niciuna.

Dacă o pagină, dacă un „gând” de-al meu ar putea să-mi supravieţuiască, ar fi de-ajuns. De altminteri, nu are niciun fel de importanţă. Nu respectul posterităţii şi nici, bineînţeles, pe cel al prezentului trebuie să-l căutăm, ci respectul de noi înşine, acesta este important: *să fii împăcat cu tine însuţi,* asta e totul. Şi dacă sunt nesigur întotdeauna şi pretutindeni e tocmai fiindcă n-am ajuns la această împăcare.

Important nu este ceea ce gândesc alţii despre noi, ci ceea ce gândim noi despre noi înşine în străfundul fiinţei noastre. Dacă ne-am preţui sincer, cu adevărat, toţi muritorii ne-ar putea scuipa, noi nici măcar nu ne-am da seama. Dificultatea este de

a fi într-adevăr încredinţat că impresia bună pe care o avem despre noi înşine corespunde cu aceea pe care Dumnezeu însuşi şi-a făcut-o despre noi.

Sunt sătul de toate stindardele.

A crea o operă înseamnă să te gândeşti la acea operă şi la nimic altceva. Or, eu nu reuşesc să mă gândesc la ceea ce *ar trebui* să fac; nu-mi place să fac decât ceea ce nu trebuie să fac, îmi place să-mi trădez cauza, să mă aşez de-a curmezişul datoriei mele.

Doamne, fă să nu fiu cel din urmă – sau, dacă nu, să fiu cu adevărat ultimul!

Să te poţi răzbuna ca Dante!

Lucrul asupra căruia nu mi-am schimbat deloc opinia: îndoiala mea privind utilitatea filosofiei în clipele importante ale vieţii.

Filosofia mă va fi ajutat să-mi *teoretizez* indispoziţiile, să le transpun în formule, să le găsesc echivalentul, abstract, convenţional, oarecare, să le golesc, să le sărăcesc, să le fac suportabile.

Mă macin de atâta vreme că-i de mirare că mai am ce măcina.

15 iulie. Cred că astăzi Sorana a primit scrisoarea inumană, prostesc de crudă, pe care i-am scris-o şi pe care n-o merita. Ce să fac? Nu mai pot reveni asupra ei. Dar n-aveam dreptul s-o formulez în asemenea termeni. Mai bine aş fi tăcut, trecând drept laş, decât să-mi dau aere de superioritate de care mi-e ruşine şi chiar groază.

Dar dacă vreau să-mi apăr singurătatea, trebuie s-o fac în primul rând împotriva prietenilor, ei sunt cei care mi-o încalcă, cei care mi se vâră în suflet. Oamenii care ne sunt indiferenţi ne protejează. Duşmanii ne oţelesc.

Numai prietenii ne vlăguiesc, căci cu ei totul e o dramă

permanentă, o atmosferă de jigniri subtile – nefastă la culme pentru echilibrul nostru şi pentru sănătatea noastră „morală”.

Fără îndoială că, dacă mi-am „lichidat” toţi prietenii, am făcut-o dintr-o precauţie instinctivă. Mă apăr cum pot de toţi cei cărora aş avea să le dau socoteală. Căci prietenii sunt cenzori teribili, de care trebuie să ne temem şi să-i evităm dacă nu vrem să intrăm în nebănuite complicaţii.

16 iulie. „Nu te lăsa cuprins de melancolie, căci ea împiedică orice bine”. (Tauler, *Predică pentru buna folosire a zilei)*

Ar trebui să rostesc zilnic, la sculare, acest îndemn.

Aş da orice să ştiu dacă îmi caut liniştea cu adevărat.

O zi fără întâlniri, fără palavre, fără repetarea până la saţietate a aceloraşi vorbe, fără eternele comentarii asupra „evenimentelor”, fără clămpăneala pro sau antirevoluţionară.

George Bălan îmi povesteşte că, luând de la Solesmes regulamentul sfântului Benedict, îl deschide la întâmplare şi primul lucru pe care îl citeşte este că, dacă dintr-un motiv sau altul lipseşte din mănăstire, la întoarcere călugărul nu trebuie să povestească ce a văzut sau ce a făcut în lume. Fără îndoială ca să nu dea *idei* confraţilor.

Bălan a fost să-l vadă, la recomandarea mea, pe Gabriel Marcel, ca să-i vorbească despre criza religioasă prin care trece. Acesta, foarte tulburat, s-a sculat în toiul discuţiei ca să-i întindă mâna în semn de comuniune. Bălan, ca urmare fie a influenţei româneşti, fie a celei ruseşti, i-a sărutat mâna… Gestul acesta, inuzitat şi chiar de neînchipuit în Franţa, l-a mişcat cu siguranţă adânc pe G. M.

Momentul cel mai critic pentru un profet este acela în care sfârşeşte prin a se pătrunde de ceea ce rosteşte…

Dualitatea firii şi a gusturilor mele: am luat de curând de la bibliotecă *Predicile* lui Tauler şi o carte despre Nero.

Între Renunţare şi Cruzime.

Sorana a răspuns la scrisoarea mea. Răspunsul ei e cum nu se poate mai *nobil.* A înţeles că sunt nefericit, văzând şi simţind ce era fals în insolenţa mea, în refuzul de a o vedea.

P. S. Tocmai acum însă *aş putea* s-o văd.

Nu vreau să-mi revăd vechii prieteni. Ideea acestei confruntări mă scoate din sărite. Nu vreau să văd în ce hal au decăzut, şi nici ca ei să vadă halul în care am decăzut eu. Urmează apoi teama mea de orice abuz emoţional, ca şi de demonstraţiile de efuziune cu care sunt obişnuiţi compatrioţii mei. Mi-a pierit cheful de trecutul meu, îl voi uita, nu mă inspiră în niciun fel, nu reuşesc să extrag nimic din el. Vechii mei prieteni, retrageţi-vă în umbră! Sunt un bătrân nebun, fug de *martorii* mei.

La douăzeci de ani avem despre sinucidere o idee ceţoasă şi lirică. Apoi, ea devine din ce în ce mai clară şi mai seacă: dobândeşte încet-încet contururi de truism, şi nu ne trece prin cap că ne-a putut părea *stranie* cândva.

O existenţă se schimbă din clipa când sinuciderea i se pare *normală.*

Cititorul înfrigurat e întotdeauna un rău judecător. Dar autorul înfrigurat nu este neapărat rău scriitor.

Nu înţelepciunea, ci Timpul este leac în toate cele.

(Banalitatea asta mi-a venit în minte în legătură cu cearta dintre mine şi Jackson, când cu prefaţa mea despre Valéry. Furia mea s-a domolit numai din pricina uzurii, a uitării, iar nu a reflecţiilor pe care le-am putut aduce în sprijinul calmării mele.)

Câte nopţi n-am trăit în care toate motivele mele de a persevera au fost puse la îndoială şi în care ziua de mâine mi se părea nu doar cu neputinţă, ci şi cu neputinţă de închipuit.

Punctul de cotitură pentru un profet este acela în care sfârşeşte prin a se pătrunde de ceea ce rosteşte, în care este

copleşit de prorocirile lui. Din această clipă, nemaifiind liber, ci un sclav, un automat şi un disperat, îşi va petrece timpul regretând vremea în care prevestea catastrofe fără să prea creadă în ele, epoca în care ameninţările lui erau exerciţii iar temerile, ironii.

Rolul lui Ieremia sau al lui Isaia, câtă vreme sunt sinceri, nu e un rol comod. Iată de ce majoritatea profeţilor *preferă* să fie impostori.

19 iulie. Adineauri, la poştă m-am înfuriat, fiindcă n-au vrut să-mi elibereze o scrisoare adresată unui domn Cibran.

În fiecare zi, iar şi iar, nenorocirea de a nu-mi stăpâni nervii, de a fi în fond depăşit de mine însumi.

Cu siguranţă că istoria nu se repetă în amănunt, dar păstrează câteva caracteristici permanente care fac ca orice eveniment, cât de neprevăzut ar fi, să nu fie neprevăzut decât în aparenţă. Fondul este acelaşi, şi cum râcâi puţin dai de stigmatele maimuţei pornite pe o cale greşită.

Uşurarea ce urmează oricărui gând amar: e ca şi cum am fi scăpat de o mare cantitate de venin. Deodată te simţi mai blând şi mai uşor, simţi cum îţi cresc aripi…

De îndată ce vine vorba de „iertare”, de „gesturi generoase”, de sentimente mari, de „împăcare”, cădem în fals, în teatral şi nu mai ştim ce e cu noi. *Falsul* acesta nu există însă niciodată în ocaziile mai frecvente ce-i drept, când se întâmplă să fim meschini. Fiindcă meschini suntem în chip firesc, fără niciun efort.

Privesc revederea cu această S.Ţ. – care spune că are şaptezeci de ani – ca pe o adevărată teroare. Nu, nu trebuie să vină. A fost o reacţie *sănătoasă* din partea mea faptul că am refuzat să-mi revăd mama. După o anumită vârstă, n-ar trebui să ne mai arătăm celor pe care i-am cunoscut îndeaproape, de teamă să nu stricăm imaginea pe care au păstrat-o despre noi.

Aseară, între ora 8 şi 8 1/2, în grădina de la Palais Royal, tăcere ca de mănăstire, în mijlocul Parisului.

21 iulie. Şase ore de umblat, sub un soare torid, în Vexin – Chiar, Vigny…

Pe un drum pustiu, am reflectat în după-amiaza asta la faptul atât de banal şi totuşi atât de înspăimântător al trecutului, al oricărui trecut ca atare: *unde* sunt anii pe care i-am trăit? Când mă gândesc că această clipă în care mă zbucium va ajunge *într-o clipă* în imensul cimitir temporal pe care-l reprezintă fiecare existenţă, îmi pierd şi ultimele rămăşiţe ale dorinţei de a dăinui.

22 iulie. Nimic nu este mai îndreptăţit ca mila de sine însuşi.

De ce sunt un ratat? Fiindcă am aspirat la fericire, la o fericire supraomenească, şi fiindcă, neputând s-ajung la ea, m-am înfundat în contrariul ei, într-o tristeţe subumană, animală, mai rău chiar, într-o tristeţe de insectă. Am dorit fericirea gustată în apropierea zeilor, şi n-am obţinut decât această apatie de termită.

Nu ştiu ce a putut să mă oprească pe această cale a fericirii. Fără îndoială, nu eram făcut pentru ea. Ca întotdeauna în cazul meu, *predestinarea* explică totul.

Mă socoteam chemat să devin un mistic (de parcă mistic se poate *deveni*! mistic *eşti)* – dar trebuie să spun că firea mea era a unui sceptic, sau mai degrabă a unui *eretic* al scepticismului.

În fond, scepticismul e antipodul fericirii. M-am cufundat în îndoială fiindcă ţinteam prea sus. Scepticul e un mistic ratat. Naufragiază în îndoială fiindcă s-a încrezut prea tare în fervorile sale, iar când acestea l-au părăsit, nu i-a mai rămas decât să se agaţe de o doctrină care le denunţă, le contestă valoarea şi le reduce la schimbări de umoare, superficiale şi lipsite de dimensiune metafizică: capricii sau denaturări ale psihicului. Scepticismul este o autopedepsire: căci scepticul nu poate efectiv să-şi ierte că s-a oprit la mijlocul drumului. Şi se răzbună pe tot ce a urmărit, incriminează idealul pe care nu l-a putut atinge, îl înjoseşte şi-l batjocoreşte, loveşte în sine prin intermediul celui mai vechi, celui mai drag vis al său.

23 iulie. Noapte cumplită, furnicături dureroase în picioare şi toţi nervii întinşi, torturaţi.

Trupul acesta asediat de durere.

De ce mă gândesc atât la sinucidere? Fiindcă de cum cobor *mai jos* de trecutul meu sau îmi reprezint ziua de după moartea mea, nu reuşesc să aflu un sens neînsemnatului accident survenit între aceste două durate.

Nu este bine ca omul să stăruie asupra timpului care-i precedă naşterea, nici asupra celui care urmează morţii sale. Reflecţia asta e funestă infimului interval care se interpune între cele două.

Luther mort de Lucas Formagel. Mască terifiantă, plebee, agresivă, de un sublim porcin.

E semn de mare slăbiciune să fii răscolit de ceea ce ai scris tu însuţi. Păcatul complezenţei este cel mai jalnic şi cel mai des întâlnit.

Este plăcut şi chiar mângâietor să vorbeşti despre „lumea aceasta” când n-ai nicio speranţă într-o altă lume. Savurezi astfel latura amară a credinţei.

A ne educa să nu lăsăm urme reprezintă o luptă de fiecare clipă pe care o purtăm contra noastră – cu unicul scop de a ne dovedi că am putea deveni înţelepţi, ba chiar că aproape suntem.

O mare problemă: cum să rămâi în umbră fără a suferi din pricina asta?

M-am răzvrătit împotriva ambiţiilor mele, le-am sugrumat, în loc să le utilizez, să extrag din ele un surplus de vigoare aidoma tuturor celor care au făcut să se vorbească despre ei, care i-au depăşit pe ceilalţi *în renunţare.*

Cu resturi de pasiune ajungi doar la resturi de gând.

25 iulie

A putea să te sinucizi şi a nu o face înseamnă să fii un autocrat care nu face uz de autoritatea sa.

Angoasă viscerală, de neînvins, copleşitoare: orice, o ştire sau o aducere-aminte, capătă proporţii neobişnuite, ca şi cum ar fi vorba de catastrofe nemaipomenite. Fleacuri promovate la rang de realităţi cosmice. Totul se preschimbă în angoasă, totul este angoasă. Sunt manevrat de ea ca şi cum aş fi o nimica toată, o insectă. Senzaţie de umilire insuportabilă. Ori de câte ori sunt în prada unor mari sentimente negative (angoasa fiind unul dintre ele), am impresia că sunt nimicul absolut, o ruşine a naturii. Ce putem face împotriva umilinţei de a simţi teamă în mijlocul non-realităţii generale în care trăim?

Lumea asta care nu face nici cât un scuipat e totuşi capabilă să mă cufunde într-o panică ce n-ar avea sens decât pentru un credincios.

Am reuşit să cunosc tot zbuciumul imaginabil în inima unui univers care mi-e totuşi străin.

Toate ereziile creştine mă ispitesc: sunt tot atâtea adevăruri *supărătoare* sau *primejdioase* pe care creştinismul oficial le-a înlăturat sau le-a înăbuşit. Aici, în ele, se află viaţa, ba chiar adevărata viaţă.

Dacă omul îşi impune să creadă în ceva, e numai ca să nu se sinucidă, căci sinuciderea e consecinţa logică a constatării că nimic nu rezistă în faţa unei analize riguroase, a unei reflecţii necruţătoare.

E straniu că stau să vorbesc atâta despre sinucidere, când de fapt iubesc viaţa cum o iubeşte orişicare, ba chiar mai mult ca orişicare.

De multă vreme însă am căpătat convingerea (funestă?) că sunt singurul care a înţeles ceva, şi că toţi ceilalţi sunt sortiţi iluziei. Afară de Buddha şi de Pyrrhon, văd pretutindeni doar naivi, sărmani naivi strălucitori.

Citesc undeva: Nero a fost personificarea cruzimii.

Eroare. A fost personificarea *fricii.* Este cu totul altceva.

Întotdeauna am trăit cu conştiinţa imposibilităţii de a trăi. Şi ceea ce m-a făcut să suport viaţa a fost curiozitatea de a vedea cum o să trec de la o clipă la alta, de la o zi la alta, de la un an la altul – cu această conştiinţă.

Intrigat de o problemă insolubilă, izvorâtă din străfundul fiinţei mele.

27 iulie. Adineauri, l-am întâlnit pe P.C. care, la salutul meu, a răspuns printr-o abia perceptibilă înclinare a capului. Cu aerul lui onctuos, ai fi zis că-i un episcop distant, condescendent, care schiţa o binecuvântare ca să ascundă o grimasă.

Ca să nu-i port pică, trebuie să mă gândesc la nefericirile lui (la nefericirile care l-au făcut atât de nemilos, de exigent, de crud faţă de prietenii lui şi de toată lumea). De-ar veni odată omul fericit, ca să-l putem detesta fără atâtea mofturi.

Dac-am putea deveni *de neumilit,* am rezolva problema cea mai importantă – am *fi* superiori zeilor.

Dacă aş găsi o definiţie exhaustivă a anxietăţii, n-aş mai scrie, cred, niciun cuvânt în plus şi mi-aş considera cariera încheiată într-un mod triumfal.

Când vreau să scriu ceva în timp ce aştept o vizită, mă simt stingherit ca şi când aş avea o mitralieră îndreptată asupra mea.

Tendinţa credinciosului de a socoti frivol pe oricine nu are convingeri religioase.

De notat că necredinciosul nu-l socoteşte superficial pe credincios fiindcă e credincios. Diferenţa asta de optică spune multe. Cine are dreptate? Nu se ştie. Fapt este că tot ce-i religios într-un fel sau în altul participă la o anumită profunzime, de n-ar fi decât la acea profunzime a obnubilării fără de care nu există credinţă. A-ţi pierde iluziile nu înseamnă să fii profund. A ţi le păstra însă în număr mare, a *dobândi* multe mai cu seamă, asta da, are oarece legătură cu ceea ce se numeşte profunzime.

28 iulie

Duminică. Pe un câmp de lângă Auvers-Saint-Georges (nu departe de Chamarande), m-am lungit şi m-am simţit deodată solidar cu pământul, una cu el. Atingeam *lutul* Genezei, eram ca el, eram el. Moartea nu e decât întoarcerea *la ceea ce suntem.*

Cu o viziune despre viaţă ca a mea, oricine s-ar fi sinucis.

Nu mică este preţuirea ce mi-o port când mă gândesc că am putut-o suporta.

29 iulie

E limpede că acela care practic nu se gândeşte niciodată la sinucidere îşi curmă zilele mai lesne decât acela care se gândeşte neîncetat la ea. Motivul e simplu: *actul* însuşi este violent, rapid şi reclamă o hotărâre promptă, nereflectată aproape. Cel a cărui gândire n-a fost nicicând preocupată de sinucidere nu va avea, atunci când va simţi imboldul ei, nicio apărare împotriva acestui impuls subit: va fi fascinat, copleşit, orbit şi în cele din urmă biruit de revelaţia unei rezolvări definitive, pe care n-o luase în considerare înainte; – pe când celălalt va putea întotdeauna să întârzie un gest pe care l-a rumegat de nenumărate ori în mintea sa, care nu are nicio noutate pentru el, un gest pe care-l cunoaşte în profunzime şi pe care se va hotărî impasibil să-l făptuiască, dacă se va hotărî vreodată.

A gândi înseamnă să temporizezi, înseamnă să nu acţionezi, înseamnă…

Citit o viaţă a sfântului Ieronim. Mortificările sale în deşertul Chalcis, amintirile sale de la Roma, scrisoarea de la Bethleem după prădarea Romei de către Alaric. — Secolele al IV-lea şi al V-lea – neîntrecute în oroare – şi în fascinaţie.

După 410, femeile romane, violate sau nu de către goţi, au fugit din Roma, şi puteau fi găsite pe plajele Egiptului sau ale Asiei Mici, unde erau vândute ca sclave.

Scrisoarea sfântului Ieronim, n-o să uit niciodată impresia pe care mi-a făcut-o atunci când am citit-o prima oară acum mulţi ani. Mi s-a părut întotdeauna de o actualitate de netăgăduit.

Papa a condamnat de curând mijloacele contraceptive, „pilula”. Sunt indignat. E o măsură criminală. Celibatarul ăsta imbecil îndrăzneşte să se amestece în viaţa intimă a familiilor şi să sorteascăă deznădejdii sau infamiei atâtea fete tinere care au „păcătuit”… Tineretul Romei, în loc să protesteze fără noimă, ar face mai bine să ia Vaticanul cu asalt.

Am dat până adineauri un interviu pentru *Time Magazine:* vreme de două ceasuri am vorbit despre mine, vreau să spun că am răspuns la întrebările ce mi s-au pus asupra tuturor subiectelor imaginabile.

În Franţa nu m-aş fi pretat la o asemenea operaţiune; cum însă, în cazul de faţă, e vorba de alt continent…

I-am spus ziaristului că pentru mine viaţa este „an intriguing Nothingness" [1] Voiam să spun că ceea ce face ca viaţa să mi se pară interesantă este tocmai faptul că e imposibilă şi de netrăit. Trebuia să-i fi spus că sunt „a religious-minded nihilist" (un nihilist cu spirit religios).

(Îmi amintesc că am cumpărat de la Gibert[2] înainte de război *Lacrimi şi sfinţi*, care aparţinuse unui soi de mare gogoman ajuns la Paris nu se ştie de ce, ba da, ca să facă studii de drept: după trei luni, cheltuindu-şi banii ce-i fuseseră trimişi pentru tot anul, s-a întors în România. Ei bine, individul ăsta făcuse pe marginea paginilor o serie de însemnări, furioase în parte, dintre care cea mai nimerită, acum când mă gândesc, mi se pare aceasta: „Se remarcă la imbecilul ăsta o tendinţă persistentă de a se zugrăvi".

Avea dreptate gogomanul.)

Plătim pentru fiecare act comis, bun sau rău: el se întoarce negreşit contra noastră. Izbăvirea rezidă deci în nonacţiune. Fericirea de a te abţine.

E cu putinţă să fi consimţit să dau un interviu pentru o revistă cu un tiraj de milioane de exemplare? Mi-e ruşine, dar nu e primul lucru ruşinos din viaţa mea. Poate că n-aş fi acceptat, dar am o oarecare poftă de a *exista* în altă parte, de vreme ce în Franţa nu am nici măcar statutul de fantomă.

Îi explicam adineauri ziaristului american oarecum stupefiat că sunt produsul insomniei, că nu nenorocirile m-au făcut să văd lucrurile aşa cum le văd, ci doar *veghile* mele, acele nopţi în care, la douăzeci de ani, stăteam cu fruntea lipită de geam privind în întuneric.

---

[1] „Un nimic ce intrigă". (*N.t.*)

[2] Gibert, lanţ de librării din Paris. (*N.t.)*

L-am întâlnit pe C. pe care-l credeam interesant, dar care mi-a făcut impresia unui mic-burghez oarecare străduindu-se să fie sarcastic.

Viaţa e sacră, spuneţi. Foarte bine. Într-o ejaculare sunt circa 800 de milioane de spermatozoizi. Izbândeşte doar unul singur. Ce s-a întâmplat cu ceilalţi? Nu erau şi ei sacri?

… Obiecţiile mele sunt la fel de neghioabe ca şi afirmaţiile pe care vor să le distrugă.

Adineauri, pe la ora 11 noaptea, se turna o scenă în piaţa Saint-Sulpice. Se repetă aceleaşi mişcări de multe ori, potrivit ritualului bine cunoscut. Un C.R.S.[1], evident din provincie, îi spune unuia din tovarăşii săi (căci stătuseră în piaţă ceva vreme): „După asta, n-aş mai da pentru nimic în lume zece franci ca să văd un film”.

Aceleaşi vorbe s-ar putea spune despre orice lucru căruia i-am văzut dedesubturile (dragoste etc.).

Cu toate astea, ginecologii iubesc, groparii fac copii, cinicii scriu, disperaţii fac proiecte.

În bloc cu mine locuieşte un fost contabil, rănit în război, care se plânge tot timpul de sănătate, se dă de ceasul morţii, îşi exagerează suferinţele. Are şaptezeci şi cinci de ani. Îi spun că lucrurile trebuie privite „filosofic”.

— *Obligatoriu*, a fost răspunsul lui. Despre utilitatea adverbelor…

Cum se leagă şi se complică toate în viaţă! Acceptasem din slăbiciune acel interviu din *Time.* Ziaristul, fără să-mi ceară permisiunea, s-a apucat să dea telefon la toată lumea (Ionesco, Beckett şi Dumnezeu mai ştie cui) ca să le ceară părerea despre mine. Se poate aşa ceva? Oamenii ăştia or să creadă că eu sunt la originea acestui gest. E umilitor şi e stupid – dar aşa-mi trebuie. N-ar fi trebuit să accept. M-aş fi înjosit oare să dau un interviu în *Match*? Este de-a dreptul stupefiant. Din partea mea, este o capitulare şi o renunţare. Am stat deoparte atâta timp ca

[1] C.R.S., Compagnie Républicaine de Sécurité ; membru al acestui corp de poliţie. (N.t.)

să ajung aici! Dac-aş putea să împiedic publicarea interviului, aş face-o. Dar e prea târziu. Am comis o trădare faţă de tot ce însemnam în propriii-mi ochi.

(E adevărat că toate astea nu mi s-ar fi întâmplat dacă n-aş fi suferit umilirea aia neînchipuită la Gallimard…)

E un mare curaj acela de a voi să-ţi asumi condiţia de ignorat. Am acest curaj, pentru Franţa, dar nu pentru străinătate. Să fie oare fiindcă părerea străinătăţii mi-e *indiferentă*?

Sunt nevolnic, vreau să spun că nu-s în stare să mă *deranjez* pentru niciun adevăr. Sunt pasiv, tot ce pot e să sufăr – pentru orice lucru, enorm sau derizoriu.

„Întreaga filosofie nu face cât o oră de suferinţă”. — Afirmaţia asta a lui Pascal am făcut-o inconştient din vremea insomniilor mele, de câte ori am citit sau recitit un filosof.

Singuraticul care pactizează cu lumea e mai demn de dispreţ decât omul frivol care-şi recunoaşte frivolitatea şi care este deci onest faţă de sine şi de ceilalţi.

Cât de adâncă este remarca lui Tacit că ultima dorinţă pe care o biruie înţeleptul este dorinţa de glorie (sau mai degrabă: gloria e ultima prejudecată, ultima vanitate de care se leapădă înţeleptul). Puterea de a rămâne *necunoscut* e rară, ba chiar inexistentă – fireşte, la acela care a dat ochi cu faima.

Trebuie să recunosc: ideea însăşi de a mă *lupta* pentru ceva îmi repugnă şi mă depăşeşte. Am trecut definitiv de vârsta la care-ţi place să te baţi, să te pui în valoare, să ieşi în evidenţă. De altminteri, de ani de zile nu fac decât să-mi abandonez vechile poziţii, să tăgăduiesc cu înverşunare. Vreau să fiu lăsat în pace!

Şi totuşi…

Sunt cufundat cu totul în Luther. Iar ce-mi place la el e verva, furia, invectiva, acţiunea. Iată un om care îmi place, dar care totuşi, în opoziţie cu preferinţele mele actuale, voia să schimbe, să răstoarne totul. Îmi aduce aminte de orgoliul dement pe care-l aveam în tinereţe, şi de aceea, cred, mă

pasionează. De altfel, n-am încetat niciodată să fiu atras de temperamentul său, de grosolănia lui savuroasă, de profetismul său *condimentat* de scatologie.

2 august. Vreme mohorâtă – venită la fix. Vreme pe gustul meu. Prietenii mei, norii (doar am vorbit despre tirani ca despre prietenii mei).

Lipsa soarelui e întotdeauna în avantajul „sufletului”.

(Cum să înlocuiesc „suflet”, cu ce cuvânt? E aşa de simplu să-l foloseşti, dar atât de inactual! Cu toate astea nu s-a găsit nimic mai bun. Poate însă că de-acum înainte folosirea lui ar trebui abolită – pe vecie.)

O trăsătură a caracterului meu. — Trăiesc destul de retras, o existenţă de timorat, departe de toate şi fără nicio pretenţie de actualitate. Şi totuşi, nu există eveniment, conferinţă internaţională, reuniune de nu mai ştiu ce, care să nu-mi ofere prilejul unor discursuri interioare, unor declaraţii mute, unor intervenţii violente fără gesturi, de parcă aş fi în centrul istoriei actuale şi unul dintre protagoniştii ei cei mai importanţi.

Şi mă gândesc la toţi oamenii aceia pe care-i întâlnesc zilnic pe străzi şi care vorbesc singuri cu glas tare, care gesticulează, care susţin o dezbatere fără sfârşit, care lansează replici unui interlocutor absent, care se cred la tribuna Camerei sau undeva în toiul unui miting sau în toiul unei revoluţii – mă gândesc la toţi aceşti oameni şi mă întreb dacă nu-s unul dintre ei.

Dacă-mi place atât Luther e fiindcă nu poţi citi nimic de el, scrisoare, tratat, declaraţie, fără să-ţi spui: iată un om în carne şi oase.

Şi, într-adevăr, nu e niciodată *abstract*, tot ce afirmă e plin de sevă, este *el însuşi* peste tot. Este opusul detaşării – acest ideal, atât de potrivnic firii mele, de care mă agăţ cu înverşunare de atâţia ani, zadarnic.

M-am lansat în scepticism cum alţii se lansează în desfrânare sau ascezã.

Cvasitotalitatea chinurilor noastre vine din faptul că ne ocupăm de lucruri care nu ne privesc. E aproape sigur că numai

cârtiţa a pus la punct o formulă eficace de a-şi duce zilele.

Incredibil! Direcţia lui *Time Magazine* îi cere de la New York corespondentului său la Paris o precizare suplimentară: toate cărţile mele sunt la fel de *slim* [1] ca *Ispita[1].*

Miezul nopţii. M-am gândit adineauri, în timpul plimbării mele de noapte, că moartea are totuşi partea ei bună, şi mă gândeam la zbuciumatul de Muselli, cu furia lui nepotolită, şi pe care acum nimic nu-l mai tulbură, nu-l mai indignează şi nu-l mai irită. A obţinut această pace foarte simplu, fără niciun efort, ai spune că a fost sfârşitul unui om ales: ceea ce cu siguranţă nu a fost.

Concepţia antică potrivit căreia moare tânăr acela pe care-l iubesc zeii este fără îndoială unul din lucrurile cele mai adevărate şi mai greu de îndurat care s-au spus vreodată. E aici o judecată asupra vieţii de pe urma căreia aceasta nu-şi poate reveni.

Am remarcat că reuşesc în viaţă oamenii care au aerul absent, încurcă-lume, generoşi şi calzi, dar care în fond sunt numai calcul, viclenie, intrigă. Mă gândesc la cutare şi cutare…

Numesc *naiv* un spirit care nu ştie ce este o negaţie, care n-a *dus până la capăt* niciuna.

Un profet al îndoielii mai degrabă decât un om care se îndoieşte cu adevărat.

Reflecţia asupra vieţii nu este neapărat fără sfârşit. Ea comportă o limită, de vreme ce, atunci când cugeţi mereu la acest subiect, e cu neputinţă să nu te izbeşti mai devreme sau mai târziu de sinucidere, care opreşte înaintarea gândirii, care se ridică precum un zid înaintea reflecţiei. Astfel, atunci când ne pierdem în vagul vieţii, sinuciderea se prezintă ca o piatră de hotar, un punct de reper, o *certitudine,* o realitate pozitivă; – gândirea are în sfârşit la ce să rumege, nu mai divaghează.

---

[1] Subţiri. (N.f.)

În ameţeala ce pune stăpânire pe gândire de îndată ce se apleacă asupra vieţii, adică asupra vagului însuşi, sinuciderea apare ca un parapet.

Îmi este întotdeauna teamă de un scandal, de calomnia împotriva căreia nu te poţi apăra.

Dar îmi spun: dac-aş fi mort, ce mi-ar păsa că se spun despre mine cutare sau cutare orori? Pentru omul cel mai defăimat de pe pământ, Moartea e nu doar o eliberare, ci şi o achitare. Nu mai eşti *vinovat,* nu mai eşti un *monstru* îndată ce te afli în pământ. Moartea este cu adevărat imorală. Iar sinuciderea e şi mai şi. Îţi vine să comiţi toate crimele cu putinţă şi să-ţi spui: Ce contează, un singur glonţ mă va elibera de remuşcare şi voi cunoaşte o linişte deplină aidoma celei de care se bucură inocenţii.

6 august. Anxietatea în sine este simptom de „nebunie” şi deopotrivă reacţie cum nu se poate mai normală *având în vedere* calitatea îndoielnică a fiinţei ca fiinţă.

Plimbare la ţară. Torfou, Saint-Sulpice-de-Favieres. Singura plăcere în toate aceste sate o reprezintă pentru mine bisericile. De altminteri, bisericile îmi plac cel mai mult în Franţa, mai mult chiar decât peisajul.

Scepticismul este drogul meu. Mă întăreşte – şi mă anihilează.

1 sept. 1968

Zece zile minunate la familia Nemo, la Cretiniere, apoi două săptămâni de vis la Dieppe, în apartamentul lui Albert.

De câteva zile se vorbeşte despre invadarea României[1]. M-am săturat de toate aceste tragedii pe care le-am prevăzut de atâta vreme.

Este lipsit de noimă, ba e chiar ridicol, să vrei să joci un rol

[1] În noaptea de 20 spre 21 august Armata Roşie şi trupele Pactului de la Varşovia au invadat Cehoslovacia. Nicolae Ceauşescu, care practica o formă de „naţional-comunism", a refuzat atunci să trimită trupe. (N. ed. fr.)

pe faţa unei asemenea planete.

Infernul adevărat? Ar fi neputinţa totală de a uita.

Soarta celui care s-a revoltat prea mult este să nu mai aibă energie pentru a fi dezamăgit.

Pascal despre Montaigne: „Inspiră o nepăsare faţă de izbăvire”.

3 septembrie
Vorbit vreme de şase ore în engleză. Tâmpenii la nesfârşit.

„Ori de câte ori mă gândesc la răstignirea lui Cristos, comit păcatul invidiei”. (Simone Weil)
Sunt uimit de orgoliul acestei femei insuportabile care a frizat sfinţenia.
Voinţa ei de martiraj, sublima ei neruşinare. Dar ce e un martir? Un amestec de sfânt şi de provocator.

„Dumnezeu nu are deci puterea să răsplătească decât strădaniile lipsite de răsplată pe pământ, strădaniile făptuite în gol… ” (Simone Weil)
„Iubirea de Dumnezeu e curată atunci când bucuria şi suferinţa inspiră o *egală* recunoştinţă”. (Simone Weil)

Nu cunosc această iubire, căci nu pot spune că trăirile mele mă fac să *exult,* că mă aduc în acea stare de euforie viguroasă pe care o trăieşte adevăratul credincios în faţa oricărui neajuns şi chiar în faţa loviturilor sorţii. Am înţeles că nu am „vocaţie” spirituală când am văzut în ce măsură totul, suferinţele ca şi bucuriile, se transformă la mine în acreală, în sensul ăsta, *Silogismele* – cartea care mă trădează cel mai tare – mă condamnă.

O americancă mă întreabă dacă am încredere în eficacitatea dopurilor Quies. Îi răspund că nu. Vrea apoi să-i recomand un mijloc de apărare împotriva zgomotului. — Nu-i decât unul, i-am răspuns. — Care? — Sinuciderea.
Americanca n-a insistat.

4 sept. – Toată dimineaţa, o violenţă interioară pe care nici după-amiază nu reuşesc s-o stăpânesc. Nevoie de a ataca aproape de nestăpânit. Agresivitatea e pesemne o trăsătură esenţială, era să spun trăsătura dominantă, a firii mele. De cine să mă iau? Alegerea mea se opreşte asupra unuia şi altuia. De cum mă aplec însă un pic asupra „subiectului", constat că nu merită osteneala.

N-ar trebui să-l atacăm decât pe Dumnezeu. Doar el merită osteneala.

Dna de Laffayette: „Ajunge faptul de a exista".

Claudel a declarat odată: „Sunt de partea lui Jupiter împotriva tuturor Prometeilor".

Orice „creator" e pe trei sferturi un distrugător. Creăm întotdeauna *împotriva* cuiva sau a ceva. Orice creator este *rău.*

Insula din Polinezia unde, pentru cea mai mică ofensă suferită, indigenii se aruncau de pe un pisc în mare.

Nu sunt credincios, nici măcar religios, e lucru cert, însă nu pot să-i plâng pe cei ce nu-l au decât pe Dumnezeu.

Strigătul nearticulat din adâncul fiecărei fiinţe, singurătatea ce se întinde dincolo de Dumnezeu…

Doamne, fă să mă mântuiesc sau să pier.

Toţi cei care pier sunt mântuiţi.

A pieri este formula tainică a mântuirii.

Prin ce va înlocui omul rugăciunea, după ce s-a rugat milenii în şir? Este o obişnuinţă, aproape un instinct, care reclamă surogate.

6 sept. Adineauri, făcând prostia să trec strada pe roşu, era cât pe ce să fiu strivit de o maşină care mergea cu foarte mare viteză. Cred că am *pălit* pe loc.

Două şi jumătate noaptea. — Am cinat la nişte prieteni în

Montmartre. Portăreasa era la post. Am vorbit tot timpul ca un apucat. Portăreasa i-a spus gazdei: „Ce om interesant!”

Auzind asta, i-am spus gazdei: „Vreau să mă-nsor cu ea”.

Portăreasa, care e măritată, mi-a aruncat o privire nostalgică la plecare.

Fără comentarii.

Ca şi credinţa, îndoiala este o *nevoie.* Scepticismul este la fel de neclintit ca religia, şi la fel de durabil. Cine ştie dacă nu e menit să aibă o carieră mai lungă decât ea.

Pentru sceptic, îndoiala reprezintă o certitudine, certitudinea lui. S-ar prăbuşi dacă ar fi silit să renunţe la ea. De aceea nici nu se poate lipsi de ea.

Scepticul ar cădea într-o stare de prostraţie totală dacă ar fi deposedat de motivele de a se îndoi.

Îndoiala are rădăcini tot atât de adânci ca rugăciunea.

În infern, se mai poate încă spera; în paradis însă, nu mai e loc pentru speranţă, nu mai e loc pentru nimic. Iată de ce nimic nu e mai demoralizant ca idealul realizat.

9 septembrie. îmi dau seama că între mine şi femeia care şi-a părăsit bărbatul şi a stat într-o clinică de psihiatrie, distanţa nu e chiar atât de mare, căci angoasa care o frământă se află şi în mine, mai puţin *aparentă* desigur, dar la fel de reală ca în cazul ei, şi că în fond doar întâmplarea face că mă pot stăpâni. E adevărat că am avut norocul să-mi pot *comenta* stările şi să le stăpânesc, fie şi doar în clipele în care mi le explicam mie însumi.

Experienţa fundamentală pe care am avut-o pe acest pământ e experienţa Vidului – a vidului de fiecare zi, a vidului eternităţii.

Cu toate astea, din pricina ei am întrevăzut stări care l-ar face să pălească de invidie pe misticul cel mai pur sau mai înverşunat.

Când mă gândesc la ce am vrut să fac, mi se pare că am încercat să găsesc o formulă de viaţă, un mod de a mă obişnui

cu existenţa, şi că strădaniile mele n-au reuşit şi nici n-au eşuat. Adevărul este că mi-a fost cu neputinţă să mă opresc la una din formulele care m-au ispitit. Am trecut prin mai multe etape sau mai degrabă m-am zbătut pe mai multe planuri, fără să găsesc un moment sau un loc privilegiat. Nu, n-am găsit o formulă de viaţă cu care să mă pot mândri. Acest eşec este caracteristica şi aproape gloria mea.

Mai zilele trecute, l-am zărit pe o alee laterală din grădina Luxembourg pe Beckett, care citea un ziar cam cum ar face-o unul din personajele sale. Stătea pe un scaun, având aerul absorbit şi absent, aşa cum e de obicei. Avea şi aerul că-i cam bolnav. N-am îndrăznit să-l abordez. Ce să-i spun? Ţin mult la el, dar e mai bine să nu ne vorbim. E atât de *discret*! Or, conversaţia cere un minimum de dezinvoltură şi de cabotinaj. Este un joc – de care Sam e incapabil. Totul la el trădează omul monologului mut.

12 septembrie. Mă vizitează A.A., pe care nu l-am mai văzut de treizeci şi cinci de ani. Era subţire, delicat, aproape imaterial şi plin de artificii şi de ticuri – pe care le-a păstrat şi agravat în toţi aceşti ani. Am avut un adevărat şoc văzându-l transformat în domnul ăsta gras, burtos, greoi, dar totuşi iute şi cu aceeaşi voinţă de a face glume cu orice preţ. Lăudăroşenia, înfumurarea lui sunt dezarmante. Citează din el însuşi fără încetare, îmi aduce un interviu pe care l-a dat nu mai ştiu când şi pe care-l ţine în portofel, îşi etalează cunoştinţele şi face nenumărate mutre care te fac să râzi şi i»»»

care până la urmă te scot din sărite. Dar, lucru important, e sincer şi chiar mişcat când evocăm prieteni comuni, vii şi morţi, şi vorbeşte despre ei cu bun-simţ, în ciuda ridicolului său egocentrism. Nu mi-a dat nicio clipă senzaţia c-ar fi un prefăcut. Este chiar afectuos. Pentru un personaj ca el, este un lucru extraordinar şi greu de crezut. Ceea ce te împiedică să-l iei totuşi în serios e vocea lui stridentă. Parcă ar fi o bătrână vorbind la un miting.

Îi spuneam adineauri la telefon lui D. că ar trebui să ne sinucidem la treizeci şi cinci de ani, că n-ar trebui să depăşim această vârstă având în vedere cât de jalnică e starea noastră

fizică *apoi.* N-ar trebui să acceptăm *principiul* îmbătrânirii, ar trebui să refuzăm chiar şi ideea de rid.

Argintescu[1] a folosit o expresie foarte nimerită: „banalităţi superioare", „platitudini superioare".

Trist lucru este un om de spirit aflat mereu *pe punctul* de a fi strălucitor, în pragul butadei – dar niciodată al geniului.

A explica ceva prin Dumnezeu înseamnă să accepţi o soluţie facilă. Dumnezeu nu explică nimic, asta şi este forţa lui. De altminteri, nu recurgem la el decât atunci când nu îndrăznim să înfruntăm o realitate şi apucăm o cale ocolită. *El* este acest ocol.

N. Argintescu-Amza (1904-1973), critic de artă, eseist şi traducător, coleg de studii cu Cioran la Berlin în 1933. (*N.t.)*

Sunt de partea catarilor şi a oricărei erezii prigonite de Biserică. Dar dacă una din aceste secte ar fi biruit, ar fi fost tot atât de intolerantă pe cât a fost creştinismul oficial. Catarii, la care îmi plac atât de mult anumite puncte doctrinare, i-ar fi depăşit, în caz de victorie, pe inchizitori.

Dacă vrem să rămânem în limitele adevărului, pentru orice victimă trebuie să avem o milă lipsită de iluzii.

13 sept. — La trezire, mi-am adus aminte de profeţia lui Alexandr Blok: „Cu ochii lui mijiţi, mongolul priveşte la Europa aflată în agonie".

L-am întâlnit de curând pe C.V. Gheorghiu[2], *preot.* Mereu alunecos. Nu ştiu ce să cred despre omul acesta. E un abis. Îmi povesteşte şederea lui în Turcia, pe lângă patriarhul Athenagoras, călătoria în Grecia, apoi conflictele cu românii de

---

[1] N. Argintescu-Amza (1904-1973), critic de artă, eseist şi traducător, coleg de studii cu Cioran la Berlin în 1933. (N.t.)

[2] Scriitor de expresie română apoi franceză, Constantin Virgil Gheorghiu (1926-1992) este autorul romanului Ora 25 (1949), care a cunoscut un imens succes. în 1963, a fost hirotonit preot după ritul ortodox românesc. Pronazist şi antisemit virulent în timpul războiului, a fost apoi agent de influenţă al regimului comunist. (N. ed.fr.)

la Paris sau din România. Oficiază acum într-o biserică rusească ce ţine de patriarhul Moscovei şi tună şi fulgeră întruna împotriva „bolşevicilor”. A lucrat cu ambasada noastră de aici şi în acelaşi timp scrie împotriva regimului comunist. E un amestec de nebun, de şarlatan, de reptilă şi de Smerdiakov. Aceeaşi indispoziţie ca acum zece ani, la ultima noastră întâlnire. Chiar nu ştiu ce să cred despre acest om. Simţul meu psihologic e prins pe picior greşit. Sunt într-un sens prea „occidentalizat” ca să-l pot înţelege. Întruchipează un fenomen tipic balcanic. E un amestec de român, de rus, de ţigan şi de grec. Ce-am spus despre el când l-am văzut întâia oară rămâne exact: „Omul ăsta are prea multe cusururi ca să nu aibă talent”. Extrem de smerit, dar în fond agresiv şi pus pe combinaţii cum nu e îngăduit să fii. Când ne-am întâlnit m-a îmbrăţişat. Doamne!!! Faptul că un asemenea om a devenit preot e o dovadă cum nu se poate mai bună că Biserica e pierdută. Şi cruciuliţa aia (sau decoraţia?) pe care o purta la butonieră!

Ceea ce mă surprinde este că nu-mi inspiră dezgustul pe care în mod normal ar trebui să-l trezească în mine. De ce? Fiindcă este, cum am spus, un pic, ba chiar mai mult *nebun* şi că din pricina asta există în el ceva *real.* Şi, într-adevăr, nici vorbă ca totul să fie minciună în el.

Vorbeam ieri cu Paleologu despre situaţia din România. Şi ne spuneam că e păcat că nu reuşim să ne detaşăm, să fim indiferenţi. Într-adevăr, e greu să reuşeşti, şi asta fiindcă e o ţară nerealizată şi maltratată de Istorie. Un francez sau un englez îşi poate spune că ţara lui şi-a trăit traiul, desigur, dar ea a realizat misiunea pentru care a venit pe lume, şi-a făcut datoria. Ce mai contează atunci viitorul? Pe când o ţară care nu s-a putut realiza, care n-a depăşit stadiul de făgăduinţă, de ea este greu să te detaşezi, tocmai pentru că n-a trăit, pentru că a fost înăbuşită în germen.

Puncte metafizice de Leibniz. Expresia asta mi se pare de cel mai mare interes.

Ori de câte ori am început să mă îndoiesc de previziunile mele sinistre, istoria a venit să le confirme şi să-mi redea astfel încrederea.

Catastrofa se întâmplă întotdeauna, desigur, dar nu la data pe care am prevăzut-o. În medie m-am înşelat cu zece ani în profeţiile mele.

Orice profeţie, chiar şi cea mai sinistră, se împlineşte, cu condiţia să avem răbdare să aşteptăm un secol.

Schilem, care a venit să mă vadă acum un an, a murit de un cancer. Tot timpul cât a stat la mine (circa trei ore) avea aerul că se scuză că-i evreu. Era cât pe ce să-i spun: „Complexele tale sunt ridicole. Să fii evreu înseamnă ceva, să fii român nu înseamnă nimic. Aveţi avantajul de a fi copleşiţi

de un destin prodigios, de ce vă ruşinaţi de el? Românii ar trebui să sufere de complexele voastre, căci ei, într-adevăr, ce-ar putea invoca? Nu ştiu să existe ceva mai stupid decât dispreţul pe care-l arată evreilor. Ar trebui să fie mândri că au un număr atât de mare printre ei”.

15 septembrie. Ascultat o emisiune despre Frederic al II-lea şi Voltaire. Regele îl socotea pe Voltaire mai presus de Sofocle, Eschil, Virgiliu! Îi îndemna pe scriitorii germani să nu-şi folosească propria limbă, în care nu se poate exprima, spunea el, niciun adevăr subtil, niciun sentiment profund. Ceea ce a reprezentat Franţa în secolul al XVIII-lea este aproape lipsit de echivalent în istorie, căci e îndoielnic că Atena a avut, în ochii romanilor ştiutori de carte, prestigiul de care se bucura Parisul în străinătate, în epoca saloanelor.

Toate aceste lucruri sunt cunoscute şi arhicunoscute. Vorbesc cu toate astea despre ele fiindcă îndeamnă cu deosebire la tristeţe, astăzi când Franţa şi Europa occidentală în ansamblul său nu mai sunt nici măcar umbra a ceea ce au fost.

Istoria nu mai este decât o serie de centre de interes şi de putere. Poate c-ar fi mai bine să exprim acest truism astfel: o serie de demisii.

Tot ce-am scris se reduce la un *Mic Inventar al Insolubilului.*

La drept vorbind, am aflat Insolubilul pretutindeni, în orice fapt de viaţă, căci nu există rezolvare pentru nimic. Aprofundaţi orice realitate şi o să vedeţi la ce duce.

De la 18 la 24 septembrie. Saint-Émilion, Dordogne *(Cadouin!),* Lot, *valea râului Célé*, pământul calcaros dinspre Livernon.

Să mergi de-a lungul râurilor şi să spargi nuci ca vagabonzii şi copiii – asta e fericirea.

Toate cusururile te fac rău; căci ce altceva este un cusur decât *conştiinţa unei limitări*? Or, ăsta e un lucru pe care nimeni nu-l poate suporta fără acreală.

Problema nu este să lucrezi, ci *şi fii.* Este ceea ce scriitorii uită fiindcă au interes să uite.

E *normal* cel ce pătrunde taina aversiunilor sale. Avem aici de-a face cu o cunoaştere, cu o acţiune de care doar puţini sunt în stare.

I. mi-a spus într-o zi: „Îl detest pe Sartre fiindcă nu mă citează niciodată".

Doar un om adevărat este capabil de o asemenea mărturisire.

27 sept. Trei ore de conversaţie cu un ziarist despre Ionesco, căruia vrea să-i facă un portret. Din tot ce i-am spus n-a reţinut decât câteva anecdote: nimic important. Două file cel mult! M-am cheltuit în zadar.

Două ceasuri petrecute cu Nicolae Comşa care, la întoarcerea din România, după douăzeci şi cinci de ani de absenţă (părăsise Parisul în 1943 ca să-şi viziteze tatăl bolnav!), îmi descrie soarta prietenilor noştri comuni. Jale pe toată linia. De zece ani judecătorul Vâlcu creştea găini, iar Ion Tatu, un soi de geniu, vindea îngheţată.

Remuşcarea: o formă superioară de trăncăneală, o pisălogeală sfâşietoare, o *deviere* a regretului.

28 septembrie. Întâlnit pe Pierre Nicol, pe care nu-l mai văzusem de mai mulţi ani, căci stă în Madagascar, şi care îmi citează o vorbă pe care i-aş fi spus-o prin 1952:

„Occidentul e un putregai *care miroase frumos".*

Într-adevăr, un cadavru parfumat.

Văd cum unul sau altul din prietenii mei sunt mistuiţi de ambiţie, îşi distrug viaţa, îşi otrăvesc existenţa, se spetesc muncind, comit orice josnicie – de ce? Ca să se *vorbească* despre ei.

Anton Golopenţia – omul cel mai delicat pe care l-am cunoscut, prietenul minunat a cărui moarte în puşcărie (acum cincisprezece ani) m-a întors pe dos.

Am petrecut trei ceasuri ieri în compania fiicei sale, inteligentă şi fermecătoare. În clipa când mă despărţeam de ea, a avut un mic zâmbet şi o scânteie în priviri care, deodată, mi-au redat imaginea fizică a tatălui ei.

Golopenţia a fost acela care mi-a vorbit despre *Rembrandt* al lui Georg Simmel şi mi-a împrumutat *Zauberberg*b[1].

1 octombrie. Furie, nervozitate. Două seri una după alta de frustrare şi plictiseală.

Se anunţă că *sufletul* e pe cale de dispariţie în Franţa – şi, pretutindeni.

„Rugăciunea omului trist nu are niciodată forţa să se înalţe până la altarul lui Dumnezeu*”. (Păstorul* lui Hermas, carte scrisă către anul 140 al erei noastre.)

Literatura contemporană din Franţa se reduce la raporturile limbajului cu el însuşi.

A. Bosquet mi-a cerut să scriu un text despre el pentru un număr special al unei reviste belgiene care îi este consacrat. L-am scris, dar fără complezenţă şi fără amabilitate. Mă îndoiesc că se va declara mulţumit de el. Dar toţi prietenii care îţi cer să le faci elogiul sfârşesc prin a te scoate din sărite.

3 octombrie 1968. Gabriel Marcel mă sileşte să urmăresc la televizor o piesă, *Tribul* – în care indigeni marocani joacă precum actorii de la Comedia Franceză.

[1] *Muntele vrăjit,* romanul lui Thomas Mann. (*N.t.)*

Apoi, Nikita Magaloff interpretând Chopin cu un aer languros. Televiziunea este o ruşine, o oroare şi e jalnic să vezi un filosof de optzeci de ani interesându-se de asemenea clovnerii.

4 octombrie 1968. Pierre Nicol, care e avocat la Lumea (?) în Madagascar, povesteşte că pe podişurile înalte, racila este furtul boilor. Un băiat nu se poate însura dacă n-a furat. Isprava asta e socotită o dovadă de virilitate. Înainte, neînţelegerile erau reglementate de Consiliul Bătrânilor; astăzi, le reglementează justiţia. Furtul unui bou se pedepseşte sever: cinci ani de închisoare! Dar când hoţul se întoarce în sat după executarea pedepsei, este sărbătorit, se taie un bou şi are loc un chiolhan general, cu dansuri şi orgii.

Nicol a reuşit să scoată din închisoare pe unul din aceşti hoţi, care era totuşi vinovat. Individul în cauză, drapat în „toga" sa, vine la biroul de avocatură, îşi întinde toga pe pământ, se lungeşte pe ea şi, în semn de recunoştinţă, îi sărută picioarele avocatului său.

Am fost la clinica de psihiatrie din Cartierul universitar să-l văd pe Jean-Yves Goldberg. I-am pus o sumedenie de întrebări. Răspunsurile lui sunt atât de laconice că dialogul nu se poate lega. Are un *faraway look*[1]. Îţi întinde o mână *absentă.* Nu pare să-i fie teamă şi mi-a spus că nu simte că starea lui actuală reprezintă o schimbare în raport cu starea dinainte. Ne-am despărţit în stradă, eu fiind mai descumpănit decât el. După câteva minute, îl zăresc în piaţa Saint-Sulpice pe Henri Massis, umbră funebră, mergând agale, revenit din infern ca să-i sperie pe trecători. Acum patruzeci de ani scria *în apărarea Occidentului,* cane proastă dar vie, care a iscat mare vâlvă. Îşi supravieţuieşte de cel puţin treizeci de ani.

Claudel explică foarte bine de ce Pascal nu a făcut impresie în timpul vieţii. Deoarece, convenindu-se brusc, n-a mai trecut prin toată perioada de tatonări şi de perplexităţi prin care, tocmai, e folositor Pascal pentru aceia care nu şi-au găsit calea încă. În fapt, Pascal este un gânditor pentru necredincioşi. De unde şi „perenitatea" sa.

[1] O privire de departe, detaşată. (***N.t.)***

Toată noaptea, obsedat de privirea rătăcită, închisă în sine al lui Jean-Yves Goldberg. Un Sfinx: să fie oare schizofrenie? Există un prag al tăcerii pe care dacă-l treci te apropii de condiţia de mort în viaţă; *vorbirea* este un semn al vieţii şi de aceea nebunul care vorbeşte ne este mai aproape decât non-nebunul taciturn, ce nu poate deschide gura.

5 oct. Acest Arg. Amza – ce personaj! Îmi telefonează, mă scoate din sărite, vreau să-l trimit la plimbare – apoi îmi spune: „Nu-ţi poţi imagina ce plăcere îmi face să te aud. E o plăcere enormă, monstruoasă. Aş fi în stare s-o analizez pe patru pagini… ”

La auzul acestor vorbe, îi dau întâlnire chiar astăzi după-amiază…

Am sacrificat doi ani pentru compatrioţii mei; acum, s-a terminat. M-au desfiinţat pe jumătate.

7 octombrie. Seară cu H. Michaux.

Înainte de a ne despărţi, vorbim despre eventualitatea – îndepărtată – a unui război care ar duce la nimicirea unei mari părţi din omenire. Michaux mă întreabă dacă lucrul ăsta mă afectează în vreun fel. Îi răspund că da, dar că-n acelaşi timp *aştept* această catastrofă pe care am prevăzut-o de multă vreme.

El îmi spune că-i e indiferentă supravieţuirea Argentinei, dacă această lume trebuie să dispară.

Am terminat de citit studiul Simonei Weil despre *Iliada.* Viziune falsă. Cum poate spune că universul grec începe cu epopeea şi se termină cu Evanghelia? Ce au în comun Ahile şi ceilalţi cu pescarii din Iudeea?

Să vorbeşti despre *tandreţe* în legătură cu *Iliada*! apoi judecata asta stupefiantă: „Romanii şi evreii au crezut că sunt, şi unii, şi alţii, dincolo de mizeria umană obişnuită, cei dintâi în calitate de naţiune aleasă de destin să stăpânească lumea, ceilalţi prin privilegiul Dumnezeului lor şi pe măsura ascultării pe care i-o arată. Romanii îi dispreţuiau pe străini, pe duşmani, pe învinşi, pe supuşii lor, pe sclavii lor; de aceea nu au avut nici

epopee, nici tragedie. Ei înlocuiau tragedia cu luptele de gladiatori. Evreii vedeau în nenorocire semnul păcatului şi, în consecinţă, un motiv legitim de dispreţ; îşi priveau duşmanii învinşi de parcă ar fi fost urâţi chiar de Dumnezeu şi osândiţi să ispăşească fărădelegi – ceea ce îngăduia, ba chiar făcea necesară cruzimea. Aşa se face că niciun text din Vechiul Testament nu are un sunet comparabil cu cel al epopeii greceşti, sau poate doar anumite părţi ale poemului lui Iov. Romanii şi evreii au fost admiraţi, citiţi, imitaţi în faptele şi vorbele lor, citaţi ori de câte ori trebuia justificată o crimă, de-a lungul a douăzeci de veacuri de creştinism*”. („Iliada* sau poemul forţei”, *Izvorul grecesc,* p. 41)

„Evanghelia este o ultimă şi fabuloasă expresie a geniului grec, *Iliada* fiind cea dintâi”. (p. 39)

10 octombrie. Jean Paulhan a murit. Mi-a fost prieten şi apoi mi-a devenit „duşman”. A făcut greşeala să-mi ceară o prefaţă la ultimul său volum de *Opere complete.* Am refuzat, comunicându-i prin acelaşi emisar că nu puteam scrie despre el în *starea de spirit* în care mă aflam atunci – dar că o voi face altă dată, într-un text *gândit* etc.

Rezultatul: a prins pică pe mine şi la Premiul Criticii şi-a mobilizat toţi prietenii împotriva mea. Gestul acesta meschin din partea lui îmi atenuează „mâhnirea”. A fost cu toate astea cineva.

Voioşia era trăsătura esenţială a lui Paulhan. Şi tocmai asupra ei nu puteam stărui în perioada când mi-a cerut să scriu despre el.

Am frunzărit la întâmplare o carte a lui Karl Rahner despre sfântul Toma. Jargon stupefiant şi greţos. În fond, partea cea mai slabă a lui Heidegger provine din scolastică.

Nu există râs în creştinism.

N-aş putea să ader decât la o religie în care Creatorul şi-ar râde de Creaţiune – un Dumnezeu zeflemitor.

Totul ar fi atât de simplu dacă am accepta un Dumnezeu zeflemitor.

Simone Weil e ridicolă: să găseşti milă în *Iliada* şi cruzime

doar în Vechiul Testament.

Cât priveşte cruzimea, tot un drac. Dumnezeul oştirilor nu e nici pe departe mai sălbatic decât Zeus şi şleahta lui!

Gingis Han l-a chemat pe cel mai mare înţelept daoist al vremii sale să-l însoţească în expediţia împotriva Samarkandului, Buharei…

L-a tratat foarte bine pe chinez. Cât despre ce avea să înţeleagă dintr-o înţelepciune atât de subtilă! Totuşi cruzimea e perfect compatibilă cu un anume simţ metafizic…

Să mergi la înmormântarea unui prieten este un indiciu de insensibilitate. N-ar trebui să ne îngăduim să-l vedem în asemenea împrejurări.

Deunăzi, la conferinţa lui Elie Wiesel despre rabi Nachmann, când conferenţiarul a vorbit despre orgoliul rabinului care spunea că dacă oamenii ar şti cât îi datorează s-ar prosterna cu toţii în faţa lui, am auzit în spatele meu o femeie spunându-i tinerei ei vecine, poate fiica ei: „Auzi, dragă!”

Paulhan îmi ceruse să scriu despre el. Voia aşadar să-l *judec.* Am crezut că-i mai bine să-l refuz. S-a supărat. Nu eram făcuţi să ne înţelegem. Era un om *evaziv* – în sensul bun şi în sensul rău. Tot eschivându-se, a sfârşit prin a nu mai fi nimic.

Gingis Han mă trimite cu gândul la Wilhelm Cuceritorul. La amândoi, o cruzime *stranie*, complexă.

13 octombrie. În Antichitate, a poseda o bibliotecă era un privilegiu pe care particularii nu-l aveau. Aristotel pare să fi fost primul care a avut una. Cărţile erau atât de costisitoare că era practic imposibil să strângi mai multe laolaltă, sau doar dacă erai rege, *tiran* etc.

Fericite vremuri!

Scriind despre cuvântul „cădere”, Noica afirmă că există tragic şi în ascensiune. Da, în măsura în care prevesteşte prăbuşirea.

Dacă ne gândim bine, n-au existat decât două imperii: cel roman şi cel mongol. Acesta din urmă l-a depăşit pe cel dintâi în întindere, în putere şi mai ales în fast.

Gingis Han a pus să fie omorât un istoric persan care îl zugrăvise într-un stil prea înzorzonat. Crezuse că-şi bătea joc de el.

Guénon, Daumal – nişte fanatici.

15 octombrie. Azi-dimineaţă, în pat, m-am gândit la marele meu noroc de a nu fi mistuit de setea de putere. La drept vorbind, am cunoscut această sete în tinereţe. Am însă meritul de a o fi biruit. Măcar pe acest plan pot vorbi *de progres.*

Am învăţat să bat la maşină folosindu-mă de *Ultimul om* de Blanchot. Motivul e simplu. Cartea e admirabil scrisă, fiecare frază este splendidă în sine, *dar nu înseamnă nimic.* Nu există niciun *sens* care să te prindă, să te confişte. Nu există decât *cuvinte.* Text ideal ca să te joci pe clapele maşinii de scris. Acest scriitor gol este totuşi unul dintre cei mai profunzi de azi. *Profund* prin ceea ce întrevede mai degrabă decât prin ceea ce exprimă. E hermetismul elegant; sau mai degrabă retorică fără *elocinţă.* Un retor enigmatic. Cineva, un ziarist, a spus bine cândva: un *limbut.*

Alaric spunea că *„un demon îl împinge împotriva Romei”.*

„Amestecul dintre grotesc şi tragic este agreabil pentru spirit, aşa cum sunt disonanţele pentru urechile blazate”. (Baudelaire)

„Urechile blazate” – de aici vine entuziasmul pentru muzica atonală.

Cheltuim mai multă energie într-o oră de conversaţie decât într-o oră de mers pe jos.

Toată lumea e nemulţumită că este ce este, afară de francezi.

Nimic nu e mai josnic ca un linguşitor. De ce? Fiindcă nu-i chip să te aperi de el. Nu-i poţi accepta laudele fără să cazi în ridicol! nu poţi nici să-l repezi şi să-i întorci spatele. Te comporţi prosteşte, de parcă te-ai bucura de exagerările sale. El crede că te-a îmbrobodit şi îşi savurează triumful, fără ca tu să-l poţi aduce la realitate. Ce josnicie!

Atila nu s-a îndreptat asupra Romei deoarece sfetnicii lui se temeau să nu aibă soarta lui Alaric, care a murit la scurtă vreme ce a devastat oraşul în 410.

Atila s-a lăsat, pare-se, convins.

Este de necrezut cât de puţin capabil e spiritul să prevadă, să accepte, să *asimileze* catastrofele. Nu văd în jurul meu decât oameni care nu *vor* să creadă în aşa ceva. E o reacţie de apărare absolut firească aici, dar şi o lipsă de cultură istorică. Or, ce altceva este istoria decât o ştiinţă a catastrofei? Cel care o cultivă se obişnuieşte cu ea, ba chiar începe să-i placă…

N-or să îndrăznească (asta şi-au spus şi cehii recent… până când au văzut). Romanii n-au crezut nici ei că Alaric o să îndrăznească. Un om politic care respinge ideea catastrofei este un naiv şi pregăteşte ruina ţării sale.

Fac în aceste zile revizia finală la *Demiurgul cel rău.* Silă, plictiseală, „scârbă” profundă? Reacţiile astea nu trebuie uitate când se vor regăsi întocmai la cititor.

Un manuscris pe care l-ai păstrat prea multă vreme în casă devine un musafir incomod. Nu ştii cum să mai scapi de el, cum să-l dai pe uşă afară. Abia când ajungi la acest grad de exasperare te duci, în fine, la editură.

Dacă omul caută un *sens* în toate cele, o face doar din masochism.

Am intenţia să scriu un eseu despre dezmembrarea Imperiului roman. De citit Gibbon printre alţii.

Întreg eseul trebuie să se inspire din situaţia actuală a Europei occidentale, care aminteşte mult de Roma secolului al V-lea.

Am terminat de citit o carte despre Genseric.

Cărţile de istorie îndeamnă la cinism, tot atât, ba chiar mai mult decât cele de biologie.

Demiurgul cel rău – pe tot parcursul cărţii am abuzat de cuvântul *vertij.* Trebuie să-l înlătur înainte s-o predau editorului.

.

Voi scrie oare un articol despre *Völkerwanderung* [1]?

22 octombrie. M-am gândit adineauri la Marie şi la Thesi Tante, cum le chemam pe cele două surori la care stăteam în gazdă la Sibiu. Sunt pesemne singurul om pe lume care se mai gândeşte la cele două fete bătrâne – la zece ani o dată! îmi amintesc de dimineaţa în care Marie Tante a venit să ne anunţe: *„Kinder, Thesi Tante ist gestorben.*" [2]Am izbucnit cu toţii în râs – noi, adică cei patru români.

Isprăvind în fine *Demiurgul cel rău,* pot spune că niciuna din cărţile mele nu m-a lăsat atât de indiferent. Şi totuşi, ea e rodul câtorva ani de proastă dispoziţie – nu şi de lucru, din păcate! Poate că acesta e motivul pentru care nu simt nicio uşurare, nicio mulţumire că am terminat-o. Nu m-a costat niciun efort, n-am aşadar niciun motiv s-o urăsc dar nici să mă simt legat de ea.

De stabilit când începe un popor să-şi piardă specificul.

Frunzărit *Jurnalul* a doi preoţi italieni, care vorbesc despre mizeria din Sicilia cu un ton adevărat, rar la nişte prelaţi. La un moment dat, într-o familie nevoiaşă aflată într-o stare de sărăcie lucie, spun că au fost ispitiţi să se slujească de un citat din Biblie pentru a o consola, dar c-au simţit cât de inutil, ba chiar cât de nepotrivit le-ar fi gestul.

Cuvântul nobleţe, dacă are un sens, n-ar putea desemna decât consimţământul de a muri pentru o cauză pierdută.

---

[1] Literal: migraţie; aici: invaziile barbare. *(N. ed. fr.)*

[2] „Copii, Thesi Tante a murit." (*N. t.*)

Un manuscris este încheiat când orice îmbunătăţire pe care i-o aducem nu e în fapt decât o *anti-găselniţă* (!).

Ieri, duminică (27 octombrie?), vreo treizeci de kilometri pe jos. Şapte ore de mers dincolo de Étampes. Vreme ideală de toamnă. Iubesc galbenul pe cât urăsc verdele.

Cum i-am spus lui S.: toamna e *la fix.*

28 octombrie. Am predat astăzi la editură *Demiurgul cel rău.* Uşurare.

În stadiul la care am ajuns, a merge la o editură înseamnă să intru în contradicţie cu tot ce gândesc, cu tot ce cred. Dar am nevoie să-mi *trădez* convingerile cele mai intime, căci dacă faptele mele li s-ar conforma în totalitate, aş înceta să mă mai manifest în vreun fel. Or, mai sunt încă în stare să am *senzaţii...*

Începând cu un anumit moment al evoluţiei sale, o naţiune nu mai are decât vocaţia de a capitula.

31 octombrie. Am vopsit terasa, zidurile şi grilajul, vreme de patru ore în timpul cărora nu m-am gândit la nimic. Tot atâtea ore câştigate.

1 nov. Toată noaptea un torţionar nevăzut mă înţepa cu mii de ace. Nu era, vai, un vis!

Am greşit sabotându-mi pasiunile; – nimic nu se poate crea fără ele. Ceea ce se numeşte „viaţă” sunt pasiunile şi nimic altceva.

2 nov. Am ascultat o emisiune despre problema morţii, *astăzi.* Nicio remarcă importantă sau, măcar, emoţionantă.

Am trecut de la viziunea poetică la viziunea obiectivă a irealităţii, de la „visul unei umbre” la decepţia riguroasă.

Am scris în *Demiurgul cel rău* că semnul că ai înţeles totul este să verşi lacrimi fără motiv, să plângi fără obiect. Gândindu-

mă mai bine, afirmaţia mi s-a părut neghioabă şi mi-am propus s-o elimin. Dar ascultând ieri *Recviemul* lui Mozart, mi-am schimbat părerea.

Istoria Conversaţiei – îmi place acest titlu al unei cărţi pe care n-am citit-o şi al cărei autor îmi e necunoscut.

Când Armata lui Napoleon a trecut peste Niemen, n-a întâlnit nicio rezistenţă. Nimeni. Napoleon, singur, înaintează călare în pădure, câţiva kilometri. Nimeni. În astfel de clipe este el cu adevărat extraordinar. Cine, afară de Alexandru, ar fi făcut un asemenea gest?

N-am fost niciodată „sănătos”, dar am reuşit, ca bolnav, să fac o figură destul de onorabilă.

3 noiembrie. — Vis fantastic când eram pe punctul de a mă trezi. Marea dezlănţuită, retrăgându-se inexplicabil, în vreme ce nişte poliţai înaintau prin mâlul în care se zbăteau nişte înecaţi: unii dintre ei săltau în aer, decolau de-a binelea, ca nişte elicoptere.

Ori de câte ori mi-am urmat „linia”, am avut motive să fiu mulţumit. Când însă, dintr-un motiv sau altul, m-am îndepărtat de ea, am căzut în minciună. *Eul* meu este ceea ce supravieţuieşte eliminării tuturor influenţelor pe care le-am suferit.

Orice „influenţă” e rea, câtă vreme e perceptibilă, *resimţita.* Dacă e însuşită şi depăşită, poate fi utilă.

Să-i uiţi pe toţi aceia pe care i-ai admirat – iată un imperativ salutar.

Omul s-a născut dintr-o voinţă de depăşire – şi a devenit nebunie a depăşirii. Să se depăşească, să se depăşească întruna, aceasta e mania, boala sa. Dacă ar fi ştiut să rămână în sine, în limitele fiinţei sale, să trăiască din resursele, din capitalul său în loc să se întindă şi să vrea să adune şi să cucerească – ce făptură admirabilă ar fi!

Îi spuneam ieri unui tânăr că, fără creştinism, sfântul Augustin ar fi fost un scriitor oarecare de la sfârşitul lumii antice. Însă noua religie, care i-a subminat, i-a *atacat* fondul păgân, a creat în el o tensiune extrem de violentă şi de benefică, din punct de vedere literar bineînţeles. Nu există pasiuni puternice decât în preajma unui zeu *recent.*

5 nov. Dacă prin minune teama de moarte ar dispărea, „viaţa" n-ar mai avea niciun mijloc de apărare: ar fi la cheremul capriciilor noastre. Şi-ar pierde deci orice valoare şi poate orice semnificaţie. Recomandându-ne cu atâta insistenţă să ne eliberăm de această teamă, înţelepţii nu ştiu ce fac. Habar nu au că sunt nişte distrugători.

Fost la expoziţia lui M. Nu avem dreptul să facem acelaşi lucru, să ne repetăm peste măsură. Trei pânze ar fi fost acceptabile, chiar frumoase. Douăzeci – înseamnă un abuz. De ce nu o sută, în definitiv?

Pictorul, poetul, romancierul, filosoful etc. lucrează, bineînţeles, potrivit regulilor sale şi îşi respectă genul: iar dacă se repetă, ceea ce este inevitabil, trebuie totuşi s-o facă de fiecare dată altfel. Altminteri cade în automatism.

Dacă vrei să *gândeşti* trebuie să te eliberezi de amintire. Gândirea merge înainte, nu se întoarce îndărăt; sau, dacă o face, o face în *vederea* unei acţiuni a spiritului, care implică neapărat contribuţia viitorului.

Trebuie să privim înainte, altfel ne împotmolim în regret. Starea elegiacă este improprie gândirii, îi paralizează avântul. Spiritul trăieşte în *posibil* chiar dacă nu se lasă sedus de niciun miraj.

Când privim înainte, ajungem neapărat la un rezultat, oricât de mediocru, oricât de iluzoriu ar fi. De altminteri, a fi *practic* asta înseamnă şi nimic altceva. Iată de ce rumegarea trecutului n-a adus nimănui nimic bun. Ideea creştină a vieţii după moarte este fundamental practică, „prospectivă". Ne agăţăm de viitor, trăim în proiect, înaintea noastră deci. Creştinismul e tot ce poate fi mai pozitiv. Ce-i de mirare că a fost atât de întreprinzător în cursul istoriei sale şi că a favorizat întotdeauna

acţiunea?

În *Bardo Thödol, Cartea tibetană a morţilor*, se spune că dacă ne pătrundem de învăţătura ce ni se dăruieşte în ea, este cu neputinţă s-o uităm chiar dacă suntem urmăriţi de-o sută de călăi.

Carte minunată, ilizibilă în traducerea franţuzească făcută de o cucoană.

Citit câteva pagini din *Orlando* de Virginia Woolf. Trebuie să spun că n-am avut noroc, căci am dat peste paginile în care-şi bate joc de saloane şi de secolul al XVIII-lea, de Dna du Deffand mai cu seamă, pe care o tratează cu o superioritate ridicolă, spunând că din tot ce a spus şi a scris marea oarbă rămân cel mult trei vorbe de duh, lipsite de semnificaţie în fond. Am aruncat cartea care mă scotea din sărite. Neîndoielnic cercul de la Bloomsbury nu era la înălţimea celui al prietenei lui Walpole.

Creştinismul – ce aventură sadică!

Aproximaţia este singura certitudine pe care o pot concepe.

Să nu scrii despre nimeni. Să te gândeşti la realităţi şi nu la probleme, la lucruri şi nu la idei. Problemele şi ideile sunt impasuri sau deznodăminte. Important este să gândeşti – sau să *crezi* că gândeşti – pornind de la ceea ce este viu.

(Trebuie să gândeşti pornind de la tine însuţi. Este, în aparenţă, lucrul cel mai lesnicios, dar în realitate cel mai dificil, căci nu ajungi la el decât dacă ai avut şansa să acumulezi tainice dezastre.)

7 nov. Bazarul de la Hotel de Ville. Coşmarul opulenţei. Acumulare fantastică de tot ce vrei. O abundenţă care-ţi face greaţă. Şi e magazinul cel mai ieftin din Paris. E de înţeles dezgustul tinerilor faţă de societatea de consum. Dar cum să opreşti acest proces de multiplicare a obiectelor? în condiţiile actuale, el e fatal. Şi n-ar putea fi cu adevărat oprit decât prin distrugerea nu a *acestei* societăţi, ci a oricărei societăţi.

Înfăţişarea acestor magazine se schimbă complet la fiecare cinci ani. Înainte, vreme de un secol se producea şi se vindea

acelaşi model de obiecte, cu câteva înfloriturі în plus sau în minus.

Lupii sunt foarte sociabili. Au limbajul lor. Un englez care i-a studiat relatează că în Alaska, când îşi fac vizite (!), îşi dau de ştire printr-un anume urlet şi că acest semnal se transmite de la un lup la altul, de-a lungul şi de-a latul teritoriilor pe care le ocupă, astfel că toţi sunt preveniţi de sosirea oricăruia dintre ei cu mult înainte.

De-a lungul veacurilor, omul s-a istovit să creadă. A consacrat atât de puţin timp îndoielii! A trecut de la o credinţă la alta, de la o convingere la alta, iar îndoielile sale n-au fost decât scurte paranteze între două înflăcărări. La drept vorbind, nu erau îndoieli, ci pauze, clipe de răgaz, ce urmau ostenelilor credinţei, ale oricărei credinţe.

Sunt făcut pentru invectivă şi pentru rugăciunea fără cuvinte. Explozie şi muţenie.

Chietudinea era numită de unii, începând din secolul al XVII-lea, *„rugăciunea simplei priviri”.*

8 nov. Am reuşit, în *Tratat,* isprava de a uni retorica şi scepticismul. Nu-mi fac un titlu de glorie din asta, dimpotrivă.

Neobrăzarea nu este acceptabilă decât în cazul nebunilor.
(De altminteri, neobrăzarea este o formă de nebunie, primul stadiu al nebuniei.
A fi neobrăzat înseamnă să nu-ţi cunoşti propria micime, lipsa de însemnătate, limitele reale – înseamnă, cu alte cuvinte, să fii dezechilibrat. Echilibrul înseamnă să ştii ce eşti şi câte parale faci, să-ţi cunoşti neajunsurile şi să vrei să le îndrepţi, să-ţi vezi propriile limite şi să ţii seama de ele.)

Cred că aş fi fost cu totul altul dacă aş fi putut să-mi înving stupoarea de a fi om.

Adineauri o tânără suedeză m-a abordat în englezeşte ca să-mi ceară bani. I-am dat, nu mult la drept vorbind, iar când

am vrut să-i spun că sunt, ca şi ea, şomer, n-am găsit cuvântul englezesc…

Toţi tinerii ăştia care-mi cer bani fiindcă îşi închipuie că sunt bogat. Mă văd purtând pălărie, care este deopotrivă semn de bunăstare şi vai! de bătrâneţe. Nu le pot spune că pălăria e legată de guturai mai degrabă decât de mijloace…

Am terminat de frunzărit ultimul număr din É*phémère.*

Poezie *vitrificată.* Obscuritate… transparentă, rece, deliberată, moartă. Versuri *sticloase*… în sensul în care se spune ochi *sticloşi.*

Singur precum un monstru. Cine întrupează mai bine ideea de singurătate: Dumnezeu sau diavolul?

Napoleon spunându-i lui Metternich că pentru el un milion de oameni nu contează. *Ce-mi pasă,* mie, de un milion de oameni?

Orice ordin de mărime, orice treaptă de desăvârşire împinse la extrem frizează monstruosul. *Sfântul* este şi el un monstru – în sensul în care e şi Dumnezeu, aşa cum cuceritorul este monstru în sensul în care cu certitudine este şi diavolul.

Este monstruos tot ce e unic şi trezeşte *admiraţie,* adică uimire, adică amestec de fascinaţie şi de teamă. Un monstru, chiar cumplit, ne atrage în chip tainic, ne urmăreşte, ne obsedează. Monstrul realizează *în chip exterior* tot ce e mai adânc în noi, este îngroşarea fantastică a calităţilor şi tarelor noastre ascunse. Monstrul este portdrapelul nostru…

Nenorocirile cele mai mari sunt nenorocirile prevăzute.

Epicur şi Heraclit datorează enorm faptului că din opera lor n-au supravieţuit decât fragmente.

Un filosof câştigă dacă este *completat* de discipolii săi, chiar şi după două milenii. Menirea lor este să-şi închipuie ce cuprindeau părţile dispărute şi să umple lacunele după placul lor.

Ce mi se pare extraordinar e că studenţii, în timpul evenimentelor din Mai, nu l-au invocat nici pe Gide, nici pe Valéry, nici pe Claudel, ci pe *Artaud* care era abia cunoscut şi cu

siguranţă dispreţuit de aceste trei vedete.

Mi-ar plăcea să scriu o carte mângâietoare, o *Viaţă a lui Iisus* pentru necredincioşi.

Sunt însă prea în dezacord cu mine însumi şi prea ispitit de ironie ca să pot, nu spun să duc la bun sfârşit această sarcină, dar măcar s-o încep.

Contemporanii unui scriitor sunt cei care îi surprind cel mai bine laturile ridicole. Citeam aseară un fragment dintr-un articol în care Moller parodiază maniera lui Kierkegaard. Acesta este atât de venerat acum că dacă cineva s-ar deda la un exerciţiu asemănător celui al lui Moller, s-ar compromite. Şi totuşi, Moller a surprins de minune tot ce e iritant în scrierile lui Kierkegaard – a cărui prolixitate este de-a dreptul insuportabilă. Nimeni n-a fost vreodată atât de profund şi totodată atât de afectat.

Viaţa nu este ireală, e amintirea unei irealităţi.

Pentru mine, Dumnezeu nu înseamnă nimic. Şi totuşi cunosc, întocmai ca oricare altul, acele stări de *invocaţie,* ce fac din El ceva mai însemnat decât totul.

Nevoia *fizică* de ceva suprem, de Dumnezeu să spunem, nu apare cu adevărat decât în deznădejde.

Esenţă a *abandonului.* Nu suntem cu adevărat abandonaţi decât de Dumnezeu. Oamenii nu pot decât să ne părăsească.

Un credincios care şi-a pierdut credinţa, „graţia”, l-ar putea acuza cu îndreptăţire pe Dumnezeu de trădare.

Faimoasa „agresivitate” pe care Freud a prezentat-o ca pe o mare descoperire este una din componentele esenţiale ale Păcatului originar. Psihanaliza este în mare măsură tributară teologiei. Şi la una, şi la cealaltă, aceeaşi viziune necruţătoare asupra omului.

Impotenţii de geniu – o cărticică extrem de proastă apărută într-o colecţie medicală, pe care am frunzărit-o într-o librărie. Sunt citaţi, printre alţii, Hume, Gibbon, Swift, Kierkegaard, adică

spirite de-a dreptul *pătimaşe.*

13 nov. Mahmureală.

Azi-noapte, azi-dimineaţă mai degrabă, în pat, m-am gândit c-ar trebui să scriu un eseu despre *atenţia acordată timpului.* Căci boala mea de toate zilele se reduce tocmai la exacerbarea, la aţâţarea acestei atenţii. Azi-dimineaţă, aşadar, la trezire, întâia senzaţie pe care am avut-o a fost aceea a curgerii orelor, a orelor independente de orice act, de orice raportare exterioară faţă de curgerea ca atare. Conştiinţa aceasta extremă a timpului a fost blestemul întregii mele vieţi. Încă din copilărie am perceput ruptura între timp şi de tot ce nu e timp, statutul lui separat de cel al fiinţei, domnia sa. Domnia sa, regatul său, imperiul său. Îmi amintesc perfect acea după-amiază de vară – trebuie să fi avut cinci sau şase ani – când totul s-a golit în jurul meu şi nu mi-a mai rămas decât senzaţia unei *treceri* fără conţinut, a unei goane în sine, a unei curgeri care m-a înspăimântat. Timpul se desprindea de fiinţă *pe socoteala mea.* Nu mai exista *lume,* nu mai exista decât timp. De atunci, nu mai trăiesc decât din întâmplare în eveniment; nu mai trăiesc decât în absenţa evenimentelor, în timpul ce nu se mai coboară la eveniment.

Infernul nu este poate decât conştiinţa timpului.

Fără capacitatea de a uita, trecutul nostru ar atârna atât de greu asupra prezentului că n-am avea puterea să atacăm o altă clipă şi, ca să zic aşa, să *pătrundem* în ea. Iată de ce pare viaţa atât de suportabilă firilor uşuratice, celor care, tocmai, nu-şi amintesc.

16 nov. Bodhidiama (?), care a introdus budismul în China, adormind într-o bună zi în toiul meditaţiei, şi-a tăiat pleoapele drept pedeapsă.

„Dumnezeu nu-i fără de păcat, căci a făcut lumea” (proverb bulgăresc). E un proverb bogomilic, cu siguranţă.

În fond, în loc să-l imite pe Dumnezeu, omul ar fi trebuit să facă pe dos: să *de-c*reeze.

Mi se pare însă că se apropie de asta, ba chiar că o să reuşească.

Concertul nr. 17 în *sol major* (?) pentru pian şi orchestră de Mozart.

Barenboim

Tot atât de frumos şi de sfâşietor ca şi concertul pentru clarinet.

Eşti dintr-odată cuprins de o melancolie ce nu te părăseşte.

L-am regăsit astăzi pe acel Mozart pe care îl iubeam şi despre care scrisesem la Paris în 1935 un mic text apărut în *Vremea:* „Mozart şi melancolia îngerilor”.

Tot despre concertul de Mozart. E incredibil ce *satisfacţii* îţi poate da melancolia! Pe lângă ea, nimica nu contează.

Prajapati se jertfeşte deliberat, se *dezmembrează:* fiecare parte a trupului său dă naştere unui sector al universului. *Universul ca dezmembrare a lui Dumnezeu.*

Să te slujeşti de mitologii şi de teologii pentru confesiuni indirecte.

Cele şapte cuvinte ale lui Cristos de Haydn cu cvartetul danez. E mult mai frumos fără cor.

P.V. Îmi spune că Rusia actuală seamănă cu cea a lui Nicolae I. Analogia este doar aparentă. Căci în prima jumătate a secolului al XIX-lea, Occidentul era viguros, *exista:* existau Anglia, Franţa, Prusia, în vreme ce acum toate aceste ţări sunt pe jumătate ficţiuni. Poate că Rusia nu e cuceritoare; dar vidul occidental o atrage şi s-ar putea ca într-o zi să nu mai reziste poftei de a umple acest vid.

17 noiembrie. Ninge vârtos. Întreaga copilărie mi se întinde înainte.

Sunt încă obsedat de concertul de Mozart.

Melancolia ca limită, ca treaptă supremă de neadeziune la

lume, este caracteristica sufletelor religioase care nu pot să creadă. Melancolia este staţionară: ea nu *înaintează* către Dumnezeu, împiedică credinţa. Repet: e vorba de melancolia care nu îngăduie o stare mai puternică, mai intensă decât ea (disperare etc.), şi care reprezintă maximul a ceea ce putem atinge în chip de refuz al acestei lumi.

17 noiembrie. Adineauri eram în pat, după un somn de după-amiază. Trezindu-mă, imposibilitate de a mă ridica din pricina frigului. Şi mă gândeam la atâtea ceasuri petrecute altă dată la fel, gândindu-mă la toate şi la mine. Îmi spuneam: aşa vei fi în mormânt, singur, singur, singur. Trebuie spus că aceste clipe în care luăm cunoştinţă, cu extremă intensitate, de adevăratele noastre dimensiuni, deci de inexistenţa noastră, sunt cele mai *adevărate*, cele mai uşor de justificat, şi, prin urmare, cele pentru care există cele mai multe argumente: au evidenţa de partea lor, de nu şi profunzimea.

Zăpada pe care o văd pe acoperişuri trezeşte nevrozele paradiziace ale primilor mei ani.

Trăim, de nu o vom fi depăşit deja, ultima fază a Dumnezeului celor două Testamente. Ce altă divinitate s-a risipit oare cu atâta statornicie?

Când zeii se risipesc, apar *semne.* Se poate spune că civilizaţia noastră actuală este ansamblul acestor semne, pe care toată lumea le percepe, dar pe care fiecare le interpretează în funcţie de propriile presentimente sau speranţe.

Regretul tău de a nu fi trăit în secolul al IV-lea sau al V-lea al erei noastre e ridicol: trăieşti aceeaşi epocă *acum.* Trebuie să te bucuri de şansa care îţi îngăduie şi-ţi va îngădui să vezi lucruri nemaivăzute.

Trebuie să nu mă mai gândesc la timp dacă vreau să mă înserez în el.

Dacă vreau să recâştig timpul, trebuie să-l distrug în conştiinţa mea, să nu-l mai percep ca distinct de mine.

Koestler atacă budismul Zen ca un jurnalist. Nu cunoaşte

nimic din el, dar observă foarte bine anumite laturi îndoielnice. Semnificative sunt întâlnirile sale. Astfel, vorbeşte despre un bonz ajuns la starea de Buddha, care îşi cumpărase de curând un televizor…

Să nu cer niciodată nimănui să scrie despre mine. Cred că nu am făcut-o niciodată. În orice caz e un lucru oribil. Şi totuşi, îl face oricine ţi-a adus un serviciu şi, mai grav, oricine are dreptul să se considere prietenul tău.

Frunzărit o lucrare despre critică. Tot ce înseamnă teorie literară mă oripilează. O practică aceia care nu *simt* nimic prin ei înşişi.

Defectul literaturii franceze este că în cadrul ei critica a jucat întotdeauna un rol însemnat. Un scriitor, să ţină seama de tezele cutărui sau cutărui Aristarc!

Boileau şi Academia – cele două dezastre ale Literelor din Franţa.

Din fericire, un Saint-Simon, nesocotindu-se literat, a făcut totul pe cont propriu.

Sunt încă sub vraja (în sensul tare) concertului de Mozart. Ce a putut oare să atingă în mine, ce coardă tainică? Există în Mozart amintirea unei *alte* lumi, amintirea unui lucru despre care memoria noastră, a celorlalţi, nu mai păstrează nicio urmă.

Sartre a reuşit să scrie în genul lui Heidegger, nu însă şi în genul lui Căline. Contrafacerea e mai lesnicioasă în filosofie decât în literatură. Acest ambiţios care-şi închipuia că e destul să *vrei* ca să ai talent. N-a reuşit nici măcar sădea iluzia „profunzimii”: lucru foarte la îndemână pentru orice filosof care trage cu ochiul spre literatură.

18 noiembrie. Vorbit, la dejun, cu o tânără de optsprezece ani, care are adică *patruzeci* de ani mai puţin ca mine. Diferenţa este fantastică şi totodată nulă.

Trebuie să recunosc că simţi o anumită plăcere să flecăreşti cu cineva care are iluziile intacte.

Chiar şi spiritele foarte subtile spun prostii. Astfel, Chamfort

îi tratează pe jansenişti ca pe o coterie demnă de dispreţ şi se miră că o atare sectă a avut adepţi precum Pascal şi Arnauld.

După atâta vreme, am reascultat Wagner, primul act din *Walkiria.* Ei bine, vechea seducţie acţionează încă, până la un punct. Reluarea interminabilă a aceluiaşi motiv sfârşeşte prin a te antrena, şi, fascinat, *depui armele.* Nu mai ai chef să te opui, revii pentru o clipă la vechea înflăcărare. Există cu siguranţă ceva fals la Wagner. Dar ce forţă are făcătura lui! Nu e un zeu, cum credea Mallarmé; este un semizeu. Nietzsche l-a pizmuit, atacurile lui echivalează cu o demolare. Invidioşii, meschinii, cei care stau la pândă, *nedrepţii* sfârşesc întotdeauna prin a birui.

Repetarea insistentă a unui motiv în literatură este exasperantă (mai puţin pentru orientali, dacă ne gândim la textele budiste); în muzică, sfârşeşte prin a deveni obsedantă; îţi intră în sânge. Efectul cântului gregorian şi al tuturor rugăciunilor cântate, ritmate, de aici vine: ele ţin de o tehnică desăvârşită de copleşire a „sufletelor”.

Am citit că în 1959 la Bombay, din trei milioane şi jumătate de locuitori, şapte sute de mii dormeau pe stradă.

În cincizeci de ani, o treime din omenire va dormi sub cerul liber.

Am încetat să mai cred în nimicire, mai precis cred încă în viitorul nimicirii, dar fără să-i mai adaug vreo notă sentimentală, vreo nuanţă pasională. Mă aflu în situaţia unui demon dezabuzat.

Diavolul este un fervent, *nădăjduieşte*: crede în toate gogoşile romantismului.

Dezabuzarea diavolului echivalează cu „moartea lui Dumnezeu”. Căci un diavol care nu mai e întreprinzător a căzut la fel de jos ca un zeu defunct.

19 noiembrie. Scenă grotescă la biblioteca Institutului catolic. În W.C.-ul în care intru, un om de serviciu străin îmi spune cu o voce de castrat dar foarte agresivă că nu am voie să intru: făcea curăţenie şi apa curgea peste tot. Tonul cu care mi-a vorbit m-a înfuriat şi i-am răspuns cu tonul meu de zile mari.

Eram literalmente scos din fire. Puţin a lipsit să nu-i sar la beregată. Reacţiile astea ţin de nebunie, fără nicio îndoială. Sunt în aşa fel alcătuit că-i înţeleg perfect pe nebunii furioşi şi pe nebunii apatici: cele două forme de nebunie le am într-adevăr în mine.

Frunzărit scrisori ale lui Teilhard de Chardin scrise în timpul războiului. Într-una dintre ele, trimisă de la Pekin, deplânge faptul că, asociindu-se cu ruşii şi cu japonezii, Hitler a trebuit să respingă una din teoriile care-i erau cele mai dragi: rasismul. De aici avea să rezulte pentru el, pentru Hitler, o „pierdere spirituală”!! Să vorbeşti de „pierdere spirituală” referindu-te la Hitler înseamnă să faci dovada unei penibile naivităţi. Nu mai puţin penibilă şi naivă este remarca părintelui despre perioada de după război: ca urmare a tensiunii generale existente în lume, ce forţe constructive vor fi eliberate la sfârşitul ostilităţilor! Şi totul în aceeaşi notă. Un optimism de nezdruncinat. Iată un om care n-a învăţat nimic de la gnostici şi nici măcar din catehism. E dureros să te simţi de partea Bisericii, să accepţi legitimitatea suspiciunii sale faţă de o doctrină care nu aduce decât iluzii şi delir. Ce imbecil, acest iezuit! Gusturile sale literare: socoteşte *Idiotul* aproape ilizibil şi nu reţine din el decât un mic paragraf, mai degrabă nesemnificativ pe gustul meu, care i-a plăcut şi pe care-l citează. Vorbeşte adesea, în schimb, de romanele lui Sartre, pe care le citeşte cu atenţie, fără să le admire, din fericire.

Important e că Dostoievski nu-l cucereşte. Există oare ceva mai semnificativ şi mai compromiţător? Ce dovadă mai bună de sărăcie spirituală?

De unde vine teama mea de *toate*? Dintr-un dezechilibru nervos desigur. Dar şi din ideea pe care mi-o fac despre fiinţe, despre *tot ce mişcă.* Privesc cu suspiciune *existentul* ca atare. Mi-e teamă de ceea ce este, nu de ceea ce nu este.

Panikkar face o remarcă foarte justă: dacă India a supravieţuit mongolilor, musulmanilor şi chiar englezilor, ea datorează acest fapt sistemului castelor. E mai uşor să distrugi o societate egalizată decât o societate compartimentată.

Nu cred să fi primit nicio scrisoare de la un necunoscut normal. De la acei necunoscuţi, bineînţeles, care mi-au scris ca nişte apucaţi, cărora le-am oferit ceva şi care-mi mărturiseau că simt că au afinităţi cu mine. Epave, decăzuţi, nefericiţi, bolnavi, sfâşiaţi, incapabili de inocenţă, măcinaţi, loviţi de tot soiul de infirmităţi secrete, căzuţi la toate examenele din această lume, târând după ei proaspăta sau foarte vechea lor disperare.

Nu mi-au cerut niciodată nimic, fiindcă ştiau că nu le pot oferi nimic. Voiau doar să-mi spună că m-au înţeles...

E straniu cum trăiesc de la o vreme cu obsesia unei explozii iminente; mi se pare c-o aud. Cu mulţi ani în urmă, pe când scriam *Ispita de a exista,* aveam senzaţia unei prăbuşiri viitoare, a degringoladei, a rupturii, a surpării.

Toate astea înseamnă anxietate într-un grad anormal. Trebuie să mă resemnez şi s-o las să treacă de la sine.

Porfir îşi începe *Viaţa lui Plotin* cu următoarele cuvinte: „Filosoful Plotin, care a trăit în zilele noastre, părea ruşinat că are un trup".

Nu cunosc început mai strălucitor. Extraordinarul din prima lovitură. Ar trebui întotdeauna să pornim astfel, cu *esenţialul.*

Model de diatribă filosofică: atacul lui Plotin împotriva gnosticilor. Execuţie perfectă, riguroasă, dar nu neapărat convingătoare.

Citind *(recitind* ar fi mai potrivit) *Viaţa lui Plotin* de Porfir, m-am gândit la Wittgenstein. Două spirite misterioase şi... generoase, doi sfinţi *necanonizabili.*

21 noiembrie. Vreme de două ceasuri, am încercat să repar chiuveta care curgea. Am reuşit, dar m-am rănit la mână. Aventurile mele de instalator sfârşesc întotdeauna astfel.

Ar trebui să ne obişnuim cu priveliştea sângelui.

Obiectul nu are realitate decât pentru muncitorul manual. Nu are nicio realitate pentru cel care vorbeşte despre el în abstract.

M-am gândit astăzi după-amiază, în pat, la bătăliile lui Napoleon, pe urmă la cutare sau la cutare prieten care se zbate

nebuneşte ca să se vorbească despre el, la atâţia şi atâţia scriitori pe care-i cunosc personal sau din auzite, apoi am urcat pe firul timpului până la Plotin şi mi-am spus: ce formă de viaţă reprezintă o *eroare* mai mică decât alta? *Pe cine* să prefer? Concluzia mea a fost de o complezenţă fără egal: pe cel ce stă întins şi meditează la ceea *ce fac* alţii. Lene sau înţelepciune? Sau reacţie de ins nefericit care vrea să se justifice? Important e că, optând pentru modul meu de viaţă, pentru „soluţia" mea, n-am avut nicio clipă senzaţia că vreau să mă justific, să mă scuz; dimpotrivă, aşa credeam şi aşa cred şi acum; punctul meu de vedere e singurul care se poate susţine în absolut.

Câteodată cred că am ajuns la limita conştiinţei, că nu mai există, adică, nimic inconştient sau instinctiv în mine, că nu sunt doar cel care se vede pe sine, ci şi cel care a epuizat fenomenul *vederii de sine* şi care, prin urmare, nu mai are nicio rezervă de existenţă care să-i permită să se dedubleze, să privească existenţa şi să se privească privind-o.

22 noiembrie. Azi-dimineaţă, aproape de ora 3, de la Şcoala militară la Odeon, am luat-o pe străzi complet pustii. Nu era ţipenie. Frig. Şi mi-a venit ideea că umblu printr-un oraş ai cărui locuitori au fost cu toţii nimiciţi instantaneu (război bacteriologic?). Nici angoasă, nici satisfacţie. Şi mi-am spus că te obişnuieşti repede cu condiţia de supravieţuitor.

Slăbiciunea mea este de a nu fi niciodată superior răului pe care-l fac.

Din nou, criză de furie. E oare cu putinţă să las să treacă zilele în aşa hal? Sunt luni de zile de când n-am scris nimic, nimic, nimic! Mă agit ca o târfă lipsită de clienţi, îmi căşunează pe toate cele şi mă blestem! Sau mă consolez de sterilitatea şi de eşecurile mele lăsându-mă purtat de voluptatea de a şti că *nu mai exist* pentru nimeni. De parcă aş fi existat vreodată! *Inventez* această *uitare* care, fie reală, fie falsă, îmi dă o amărăciune liniştitoare. Să nu mai exişti pentru nimeni! Dar toată lumea ajunge negreşit aici, mai devreme sau mai târziu. E marea mângâiere a învinşilor.

O slăbiciune de care n-am reuşit să mă dezbar: dulceaţa

compătimirii de sine.

Azi-dimineaţă am reflectat din nou la *posibilităţile* pe care le oferă sinuciderea. Şi mi-am depăşit repede accesul de furie.

Ar trebui să înscriem pe frontispiciul primăriilor şi bisericilor: *Suntem cu toţii nişte învinşi.*

E mai uşor de trăit cu această deviză decât cu false comunicate de victorie.

Am citit, într-o carte de critică, despre un poet din secolul trecut: „indignat de monstruozităţile istoriei, dar dezarmat de interesul pentru mecanismul ei”.

… E exact cazul meu.

Să te simţi *supravegheat* de Dumnezeu – nu-i deloc sigur că în viitor omul va mai încerca acest sentiment.

Cu cât istoria merge înainte, cu atât omul va fi mai neîncrezător în sine, iar într-o zi va trăi frica absolută *faţă de* sine însuşi.

Ne aflăm în punctul în care Păcatul originar a început să-şi arate roadele, ba chiar şi le-a arătat cu adevărat, în punctul în care el e abolit de desăvârşirea lucrării sale şi în care omul intră în faza hotărâtoare a blestemului ce apasă asupra lui. Păcatul originar se îndreaptă către stadiul său istoric. Fiziceşte, omul va supravieţui istoriei, propriei sale istorii. Păcatul originar îşi va fi epuizat atunci toate efectele.

Nu cred în Păcat în sensul său creştin. Cred însă că omul este un animal *însemnat*, că este cu adevărat atins de o tară iniţială, graţie căreia, tocmai, a lunecat din condiţia animală către cea umană.

Care e natura acestei tare? Nu pot s-o definesc, dar cred cu tărie că ea rezidă în forţa unui apetit mai mare decât fiinţa care îl nutreşte. Apetit disproporţionat faţă de puterile omului şi care s-a strecurat în el împingându-l să iasă din hotarele sale. Căci, sub toate aspectele, omul a încercat – cu succes – să iasă din limitele firii sale şi să se îndepărteze de ele în chip tragic. Se poate atribui unei tare această forţă centrifugă, această forţă funestă care-l îndepărtează de el însuşi; cu cât îşi caută mai mult natura adevărată, cu atât se îndepărtează şi fuge de ea, iar când va fi ajuns la capătul acestei goane, va exploda sau se va

nărui.

Tara aceasta se află la originea isprăvilor sale, ea este cauza succeselor şi, implicit, a nimicirii sale.

Post-istorie. *Văd* limpede omul ajuns la capătul parcursului său, când nu va mai avea nimic de *spus.*

Cele două obsesii ale mele care la drept vorbind sunt una: Păcatul originar şi sfârşitul istoriei, punctul de pornire şi punctul de oprire al omului.

Când ni se anunţă o veste proastă, un eşec la care ne aşteptam, orgoliul ne sileşte să spunem: „Păcat, dar asta e „sau „Mi-e egal" etc.

Întotdeauna, fără nicio excepţie, indiferenţa în cauză e afectată. Ceea ce numim un eşec *usturător* este un eşec aşteptat, la care ne-am gândit îndelung. Când suntem anunţaţi că s-a arătat într-adevăr, că a venit, toate orele pe care i le-am dedicat, toate orele în care el era unicul subiect al „meditaţiilor" noastre, se însumează şi se confundă în una şi aceeaşi decepţie pe care n-o putem disimula decât dându-ne aere de detaşare şi de superioritate. Însă această decepţie acumulată, *aritmetică*, cu cât se poate manifesta mai puţin, cu atât ne mistuie mai tare în taină; *ustură,* ne perpeleşte la foc mic. Nimic nu ne consumă mai mult decât ea, şi aceasta numai şi numai fiindcă nu îndrăznim s-o recunoaştem.

E. B. se apucă să polemizeze cu Koestler despre Zen. La ce bun să discuţi cu nişte jurnalişti? Dar E.B. este el însuşi jurnalist – în teologie.

Nu combatem pe cineva decât dacă ne seamănă, dacă suntem la acelaşi nivel cu el. Iubirea reciprocă, ura reciprocă înseamnă recunoaşterea faptului că suntem din acelaşi aluat.

A fi deasupra sentimentelor, dincolo de orice condiţie.

Ca să-i înţelegi pe ceilalţi, trebuie să fii obsedat de tine însuţi până la dezgust, acest dezgust fiind un simptom de sănătate, o condiţie necesară pentru a privi dincolo de propriile neajunsuri.

Actul suprem al vieţii spirituale este *renunţarea.*

A avea *bunuri* e un lucru grav; ceea ce este însă infinit mai rău e să fii ataşat de ele. Căci ataşamentul ca atare este izvorul tuturor celor rele, iar detaşarea cauza tuturor celor *cu adevărat* bune.

26 noiembrie. Aş vrea să scriu ceva despre problema *nivelului spiritual.* Dar nu-s sigur că sunt în stare.

Gândul mă poartă dintr-odată la cimitirul din Răşinari unde bieţii mei părinţi au devenit pământ.

„Nici Dumnezeu nu-i fără de păcat, de vreme ce a creat lumea" – acest proverb bulgăresc, pe care l-am citat chiar aici, cred, acum câteva zile, nu-mi dă pace. Trebuia să-l aşez ca moto la *Demiurgul cel rău.* Din punct de vedere spiritual – şi geografic – sunt un bogomil.

Tot ce mă pune în dezacord cu lumea îmi e consubstanţial, este bagajul meu din naştere, patrimoniul meu ereditar. Am învăţat foarte puţin din experienţă. Decepţiile mele m-au precedat întotdeauna.

26 nov. Vremea asta de primăvară, de vară târzie, mă cufundă într-o melancolie… radicală.

Nu înţeleg de ce a polemizat Kierkegaard cu Biserica. De când am încetat să mai atac, să mai polemizez în scris, nu-i mai pot urma pe ceilalţi în indignarea lor şi mi-e cu neputinţă să pricep cum de mai poate ataca instituţii un spirit care a abordat marile probleme.

Scepticismul meu, pe care l-am practicat atâta vreme, a sfârşit prin a-mi toci colţii. Ţinută prea multă vreme după gratii, sălbăticiunea nu mai catadicseşte – sau nu mai poate să sară asupra nimănui; scepticismul e cuşca filosofului, locul în care-şi pierde instinctele; *după aceea*, e liber, bineînţeles, mai liber chiar decât oricare altul, numai că libertatea lui nu-i mai slujeşte la nimic. E liber *într-un pustiu.*

Scepticismul? o libertate totală – şi inutilizabilă.

De multă vreme, din prima tinereţe, ştiu că nu-s bun de

nimic pe acest pământ. Prin acest fapt, şi doar prin el, am dobândit un soi de dimensiune religioasă. Da, sunt un om lipsit de întrebuinţare „pământească”, străin de toate faptele săvârşite de ceilalţi. Vocaţia mea este aceea a unui *irealizat.*

Cu cât facem mai multe progrese „interioare”, cu atât scade numărul celor cu care putem *într-adevăr* comunica. La sfârşit, îi pierdem pe toţi şi nu ne mai rămâne decât Totul.

Un ratat al îndoielii şi un ratat al Extazului. Cred că mi-a reuşit destul de bine acest dublu eşec.

Boala ne proiectează în afara Speciei. Orice bolnav se află în marginea zoologiei.

O armată care înaintează nu are sentimentul şi nici măcar presentimentul înfrângerii. Omenirea se târăşte înainte şi crede că merge spre victorie. Unde merge cu adevărat nu pot ghici decât aceia care s-au retras din acest marş, care-i ghicesc capătul.

Adevărul nu se dezvăluie decât proscrisului, celui care nu va semna niciodată un comunicat anunţând o victorie.

În timpul războiului din ’914, părinţii mei fiind deportaţi de unguri, noi, copiii, am rămas cu bunica şi cu una din mătuşile noastre, Stanca (?). Aceasta din urmă ne povestea, în fiecare seară, poveşti înspăimântătoare, cu răpiri de copii, cu crime comise de demoni, cu scalde la miezul nopţii în râul din apropiere, în care se zbenguiau zâne despuiate şi malefice ...

Reuşise, nebuna, să ne bage frica în oase, în aşa hal că niciunul dintre noi nu îndrăznea să iasă pe întuneric. Sora mea, îndeosebi, avea să fie marcată pentru toată viaţa. Eu am tras după mine prin ani ceva din nopţile în care stăteam înmărmuriţi şi ne priveam fără o vorbă, în vreme ce mătuşa aceea blestemată vorbea, vorbea...

„Omul tiranic este acela care, treaz fiind, este aşa cum am văzut că este omul în vis”. (Platon, *Republica* 576 b) Citat de comunicat lui *Michaux,* în legătură cu *Temperament de noapte.*

Adevărata fericire este starea de conştiinţă fără referire la nimic, fără obiect, în care conştiinţa se bucură de imensa absenţă care-o umple.

Adineauri m-am înfuriat ascultând ştirile la radio. Am simţit că-mi „clocoteşte" sângele. Pe moment, aş fi fost în stare de orice. Pe urmă, mi-am amintit că trebuie să mă stăpânesc şi să nu-mi mai *dau drumul*. Înţelepciunea este, poate, o invenţie a popoarelor iuţi şi pline de cruzime. Japonezii s-au legat de Zen ca de un antidot şi de o pavăză; au văzut în el o armă împotriva lor înşile, un leac distilat de caracterul lor ca să se apere de propriile-i excese.

Numai un individ – sau un popor – capabil de exces dezvoltă o înţelepciune şi se leagă de ea. Cine este din fire moderat nu are nevoie de aşa ceva; va secreta mai degrabă *excitante.*

(Aceste explicaţii prin nevoia de compensare devin în cele din urmă fastidioase; sunt de altminteri prea facile: toată lumea apelează la ele – e o lene a spiritului, un automatism, o modă. Întrebuinţarea lor ne face să părem iscusiţi şi actuali*. Înainte,* ne lipseam lesne de ele; erau însă, e drept, vremuri în care li se cerea oamenilor doar înţelepciune şi nimic altceva.)

Nu mai citesc în nemţeşte. De luni de zile n-am mai citit până la capăt o carte în această limbă care-mi plăcea atâta. Acum ea face parte definitiv din elanurile mele trecute. Intră multe elemente în acest abandon. La ce bun să le enumăr? Voi cita unul singur: nu am o minte suficient de clară ca să frecventez mai multă vreme fără riscuri un idiom care îndeamnă la echivoc, ba chiar trăieşte pe seama lui.

Kierkegaard e profund, cu siguranţă. Dar este şi prolix: din pricina acestui cusur a şi fost atât de apreciat de profesori.

(Prolixitatea lui nu poate fi comparată decât cu cea a lui Platon, ba nu, e mult mai mare. Singuraticii ăştia suferă de un discurs prea bogat. Vorbesc puţin; iar când scriu, nu se mai pot opri. Conversaţia are, după cum se vede, şi partea ei bună: scade entuziasmul în faţa foii albe de hârtie.)

Ceea ce mă atrage la mistici nu este iubirea lor de Dumnezeu, ci groaza lor de lumea aceasta, din pricina căreia îi

iert pentru toate suspinele de fericire pe care le împart cu atâta generozitate.

Nu l-am putut citi niciodată până la capăt pe Lautréamont. Îmi amintesc c-am încercat s-o fac întâia oară la Bucureşti prin 1930 sau ’31. Decepţie. Prea retoric. Am reînceput de două ori, cu acelaşi rezultat. Elocinţa asta byronianã îmi displace, poate fiindcă a reprezentat întotdeauna pentru mine o prea vie ispită. Prima mea carte în româneşte *(Pe culmile disperării*) şi prima mea carte în franţuzeşte, *Tratatul,* au un caracter liric supărător, la care m-am opus cât mi-a stat în putinţă. Aşadar, un instinct sănătos m-a împiedicat să-mi placă şi să frecventez *Cânturile lui Maldoror.*

Din aceleaşi motive poate n-am prea frecventat opera lui Şade. Ar trebui adăugat că într-o anumită măsură am oroare de tot ce-i place literatului parizian.

Nu-l poţi înţelege pe Sade decât dac-ai trecut prin perioade, oricât de scurte, de abstinenţă sexuală forţată. Mi s-a întâmplat câteodată, în focul celor mai aprige obsesii ale „cărnii”, să mă gândesc la chinurile pe care trebuie să le fi trăit Marchizul în închisoare.

Occidentul nu mai este atras decât de blasfemie.

Ateismul rusesc şi ateismul indian – ambele au o coloratură religioasă. Cel francez, dimpotrivă, n-are deloc. E catastrofal de laic.

Toată noaptea vise monstruoase, copleşitoare, pe care nu le poţi desluşi la trezire, căci ţin de romanul poliţist, gen cu neputinţă de înghiţit. Mizeriile astea încâlcite, inextricabile, care ne subminează inutil creierul şi care ne fac să ne dăm jos din pat mai obosiţi decât eram când ne-am urcat – ar trebui găsit un mijloc de a face să dispară acest sinistru bâlci nocturn.

Pentru Quintilian, o frază în care abundă adjectivele evocă o armată în care fiecare soldat ar fi urmat de propriul lui valet.

Când scriem, trebuie să ne gândim la martiriul cititorului şi al traducătorului. Cu gândul la acesta din urmă mai ales, ar

trebui scriitorul să facă orice sacrificiu ca să fie clar şi pe înţeles.

Nu trebuie să ne gândim să scriem cărţi, ci să spunem câteva lucruri esenţiale, de care să nu roşim la sfârşitul vieţii.

Un filosof este un ins care-şi *explică* gândul la nesfârşit. De un asemenea prost-gust artistul nu e, din fericire, în stare.

Numesc ne filosof pe acela care nu poate avea prostul-gust de a-şi explica gândul.

Apus în grădina Luxembourg învăluită-n ceaţă. Aşa-mi închipui că arată un parc danez.

Sunt atât de sătul de „frazeologia" creştină, încât, pentru a putea citi un text „spiritual" în care Dumnezeu revine mult prea des, îl înlocuiesc cu Dao – câteodată cu un succes total. Dar nu merge întotdeauna. Întreg acest limbaj este prea personal şi prea aproape de „iubirea" profană. Şi nici n-ar putea fi altfel într-o religie în care totul este dialog, conversaţie, relaţie între persoane. Greşeala ţine chiar de calitatea zeului în cauză. Căci Dumnezeul creştin nu este decât un Iehova epurat, la suprafaţă doar.

Degeaba îl admir pe unul sau pe altul din misticii creştini, nimic nu mă poate face să nu privesc ultimele două milenii drept nebuneşti, nefaste, delirante. Creştinismul este cu adevărat o aberaţie, *de îndată ce ne întoarcem la cei vechi.* Când îi uit, suport destul de bine Crucea.

Ceea ce-mi place în creştinism e latura morbidă. Este dezechilibrul instituţionalizat.

În *Jomal Do Comercio* de la Rio de Janeiro din 2 XI 68, un necunoscut, Correia de Sá a scris de curând unul din articolele cele mai serioase care s-au scris vreodată despre mine.

Îmi place faptul că e într-un „Jurnal de Comerţ".

1 decembrie. Umblat vreme de şase ore fără oprire. Mai sus de Sermaise, în pădure, frunzele cădeau azi-dimineaţă ca nişte confeti. Am urmărit mai multe în graţioasa lor cădere, în valsul lor perpendicular – şi nu m-am putut opri la sfârşit să fac câteva

reflecţii elegiace. Melancolia era obligatorie. Nimic n-a fost lipsă la apel, nici măcar comparaţia făcută de Homer între muritori şi „ivirea frunzelor”.

Nivel spiritual

De ce-au fost oare inventaţi Dumnezeu, îngerii etc.? Ca să avem *cu cine* vorbi. („De acum înainte nu vei mai vorbi cu oameni, ci cu îngeri”, îi spune Iisus (?) sfintei Tereza.) La un anumit grad de singurătate sau de intensitate există din ce în ce mai puţini oameni cu care ne putem întreţine; sfârşim chiar prin a constata că nu mai avem *semeni.* Ajunşi în acest punct extrem, ne întoarcem către cei *nesemeni* (?), către îngeri, către Dumnezeu. Aşadar, din lipsă de *interlocutor* (?) aici pe pământ ne căutăm noi unul în altă parte. Sensul profund al rugăciunii este acesta: imposibilitatea de a ne adresa cuiva aici, nu fiindcă am trăi la un nivel spiritual înalt, ci din sentimentul că suntem abandonaţi...

În vreme ce în cazul sfinţilor, al misticilor, nu-i vorba de abandon, ci de *stare* limită, de izolare prin imposibilitatea de a mai dialoga cu aproapele tău.

N-ar exista *absolut* dacă omul ar putea suporta un grad extrem de singurătate. Nu-i vorba de singurătatea abandonului; dimpotrivă, în acest punct extrem poate exista o *plenitudine* în singurătate; numai că însăşi această plenitudine este *insuportabilă*, căci este prea mare pentru un *eu:* extazul îl *creează* pe Dumnezeu în chip aproape automat; în caz contrar, l-ar omorî, tocmai fiindcă extazul e prea plin, prea vast pentru cel *singur.* Trebuie să existe o *majusculă,* fie Dumnezeu fie Vidul – supremă persoană sau supremă impersonalitate – orice majusculă se iveşte dintr-un paroxism.

2 dec. Azi-noapte m-am gândit la cuvântul românesc: *nimicnicie*[1]*,* care vine de la *nimic*[2]*,* de la neant, şi care exprimă sentimentul de vanitate, de frustrare, de zădărnicie. Un sentiment de *neantitate.*

---

[1] În româneşte, în original. (*N.t.*)

[2] În româneşte, în original. *(N.t.)*

Mi se cere să fac cutare sau cutare demers, să intervin pe lângă X sau Y.

E imposibil să faci pentru altul ceea ce nu faci pentru tine. Sau mai degrabă: accept să-mi risc sau chiar să-mi sacrific viaţa pentru altul, dar nu să mă *deplasez* pentru el, să mă duc la un birou, să solicit, să *aştept.*

Oamenii nu-i urmează decât pe aceia care le împart iluzii. Nu s-au văzut niciodată oameni strânşi în jurul unui dezamăgit.

Am citit de curând câteva articole despre Paulhan în care se spune că nu era alunecos, că pe nedrept a fost socotit astfel. Adevărul e că era în cel mai înalt grad atât din fire, cât şi din calcul: era felul lui de a-şi disimula incapacitatea de a se pronunţa, era şi precauţia pe care şi-o lua contra oricărei dezminţiri viitoare. Rostea o judecată echivocă, oraculară, care-i îngăduia „să scape cu faţa curată”. Avea geniul piruetei. Un farsor de mare clasă, un „artist”.

Lectura este duşmana gândirii.

E mai bine să te plictiseşti decât să citeşti, căci plictisul este un sâmbure de gândire (sau de viciu sau de orice altceva) – în vreme ce ideile altora nu vor fi pentru noi decât obstacole; în cel mai bun caz, remuşcări.

Putem iubi pe oricine, afară de aproapele nostru.

Religiile au *reuşit* fiindcă au negat această evidenţă. Iubirea de aproapele neputându-se realiza, nu riscau să fie depăşite: poruncile lor rămâneau deci mereu „valabile”, „noi”, surprinzătoare, demne de a fi dorite, acceptate.

Paradisul ar suprima orice formă de religie. (în acest sens, ateismul utopiilor este îndreptăţit.)

Existenţa religiilor este semnul cel mai grăitor al pierderii paradisului.

(Poate că ar trebui spus: pământul nu este infernul, e pur şi simplu non-paradisul. Este aici ceva mai mult decât un eufemism.)

— Ce înseamnă iluminarea?

— A vedea în adâncul lucrurilor.

Iluzia înseamnă a crede în cuvinte. A înceta să te laşi amăgit de ele înseamnă trezire, *cunoaştere.*

Francezii au avut până acum mari calităţi şi defectele acestor calităţi. Acum nu mai au decât resturile acestor calităţi. Defectele însă au rămas în chip straniu intacte.

1934 – 1935. Singurătatea mea berlineză nu poate fi imaginată de un om normal. Cum de nu mi-au cedat *nervii*? N-am fost niciodată atât de aproape de prăbuşire – şi de sfinţenie…

Cred că, ajutat de câteva momente excepţionale, fără seamăn, am atins în treacăt acele limite pe care le ating adesea sfinţii şi care fac din ei monştri *pozitivi,* monştri – din fericire şi din nefericire – inimitabili.

Oricare ar fi problema care mă preocupă, nu pot s-o tratez fără să pun în ea un strop de amatorism, de nesinceritate disperată. Atât e de adânc sădită în mine groaza de orice convingere.

Tragedia curiozităţii (Adam), a dorinţei (Eva), a invidiei (Cain) – aşa a început istoria, aşa continuă şi aşa va sfârşi.

Invidia e sentimentul cel mai *firesc* şi totodată cel mai universal, de vreme ce sfinţii înşişi s-au invidiat între ei.

Doi oameni care fac acelaşi lucru sunt virtualmente duşmani.

Un scriitor poate admira sincer un toreador, nu însă un confrate.

Invidia e fiziologică. A trăi înseamnă să secretezi venin.

Nietzsche şi Wagner. Tragedia a izbucnit din pricina invidiei primului, care a ştiut atât de bine s-o ascundă.

Din laşitate numim *iluzie* ceea ce nu este decât o *farsă.*

Am citit că peste cinci sute de mii de ani Anglia va fi

complet acoperită de ape. Dacă aş fi englez, fie şi numai această perspectivă ar fi de-ajuns să mă paralizeze, să mă împiedice să fac ceva.

Fiecare îşi are propria unitate de timp. Pentru unii, e ziua, pentru alţii, săptămâna, luna sau anul. Pentru alţii iarăşi, o viaţă sau un secol, sau un mileniu. Această unitate e încă la scară umană; este deci perfect compatibilă cu orice proiect şi orice îndeletnicire.

Sunt însă unii care îşi iau drept unitate timpul însuşi şi care se înalţă adesea mai presus de el; pentru aceştia, care e îndeletnicirea, care e proiectul ce merită dus la bun sfârşit? Acela care vede prea *departe*, care este prezbit în materie de timp nu se mai poate mişca; sau dacă se mişcă, o face din automatism, nu din convingere.

Citit scrisori ale lui Şade către soţia şi către soacră-sa. Au fost scrise la Vincennes, între 1778 şi 1784. – Patetice şi prolixe.

6 dec. (?) – De la Clichy la Odeon, cu taxiul. Un ceas! Cu neputinţă de înaintat. Blestemaţii se înghesuiau unii în alţii. Automobilul a fost inventat că să putem merge mai repede. Iată însă că, în oraşe, a devenit un factor de imobilitate. Mai devreme sau mai târziu, orice invenţie a omului, orice dispozitiv ajunge să-şi nege funcţia primordială. Am putea numi acest fenomen *trădarea obiectelor.*

Omul e cu adevărat lipsit de şansă: toate invenţiile sale îi folosesc doar pentru o clipă, apoi i se întorc împotrivă. Traversând Parisul azi după-amiază, îmi spuneam că profetul cel mai sumbru nu şi-ar fi putut închipui un spectacol cumplit precum cel la care eram martor şi care este absolut cotidian. Degeaba încerc să-mi reprezint viitorul: nu reuşesc, mintea mea nu e destul de înclinată către grozăvie.

Orice „progres” comportă un coeficient negativ; nu-i nimic de făcut.

Astă-seară, în timpul plimbării mele obişnuite, am *văzut* în cele mai mici detalii piesa pe care aş putea-o face din povestea acelei false sfinte portugheze, Maria Vizitaţiunii, ale cărei isprăvi le-am citit într-o cărţulie despre fenomenele fizice ale misticismului. Ar fi ocupat singură scena vreme de două ceasuri, iar monologul ar fi tratat despre toate aspectele pe care le

comportă o sfinţenie îndoielnică dar plină de patetism. E de la sine înţeles că piesa în cauză, după ce a fost perfect elaborată în mintea mea, acolo va rămâne.

Poţi crede în Dumnezeu, dacă te menţii la un nivel foarte înalt şi foarte abstract. Îndată însă ce te raportezi la accidentele cotidiene, care alcătuiesc în fond viaţa, nu mai găseşti nimic care să te ducă la Dumnezeu, şi nici măcar la un zeu. — Credinţa este o imaginaţie care refuză concretul, care nu se încurcă cu ceea ce-o respinge. Nu se poate crede fără imaginaţie.

În timpul Ocupaţiei, Picky Pogoneanu, bolnav de poliomielită, fiind numit în post la Stockholm, a venit să se îngrijească la Paris unde i-a consultat pe toţi marii medici şi pe toţi marii tămăduitori. Într-o zi mi-a spus: „Sunt absurde toate suferinţele astea pe care le îndur. Nu ştiu ce să fac cu ele. Dacă aş fi poet, aş putea să scot ceva de aici. Sunt însă, din nefericire, diplomat”.

Toată lumea, inclusiv fratele meu, mă întreabă la ce lucrez, co scriu: or, eu nu scriu, nu lucrez, iar dacă fac mărturisirea aceasta, nu sunt crezut. De altminteri, este foarte greu să explici altuia că ai pierdut cheful pentru aceste lucruri, că ţi se pare nedemn să „produci”, să te „manifeşti”, să te „arăţi”, că orice expresie ţine de „omul exterior”, c-ai părăsit imperiul faptei.

Veşnica problemă: cea a *nivelului spiritual.* Dacă nu te afli la acelaşi nivel cu cineva, nu te poţi înţelege cu el. Nivelul spiritual se măsoară prin gradul de înstrăinare faţă de lume. Dar cum să stabileşti în chip obiectiv acest grad? Atunci când vorbesc cu cineva, ştiu la ce să mă aştept din partea lui, ştiu *până unde* pot merge cu el. El însă nu ştie. Crede că mă înţelege. Şi poate că mă înţelege în felul lui. Căci nimic nu spune că, într-un anumit domeniu, n-a mers mult mai departe decât mine. Cu toate astea, de experienţă spirituală e capabil doar acela pentru care contează din ce în ce mai puţine lucruri, pentru care cercul intereselor se restrânge pe măsură ce merge înainte.

Important nu este să ştii, ci *să fii.* Or, *a fi* este isprava cea

mai dificilă cu putinţă. Căci *a fi,* pe plan spiritual, înseamnă să nu fii *nimic* pe planul lumii.

13 dec. Noapte albă.

De necrezut cât de normală apare, în toiul nopţii, sinuciderea.

Adevărul nu se află nici în reacţiune, nici în revoluţie. Ci în punerea sub semnul întrebării deopotrivă a societăţii şi a celor ce-o atacă.

A doua zi după o noapte albă ne chinuie aproape totdeauna nevoia de a face profeţii.

Sănătatea, ca şi libertatea, nu are conţinut pozitiv, de vreme ce nu ne bucurăm conştient de ea arunci când o posedăm. Ea nu ne aduce aşadar nimic, nu poate îmbogăţi pe nimeni. Astfel, ar fi absurd să spunem că unul sau altul a făcut cutare descoperire sau a avut cutare viziune fiindcă e sănătos. Abia când suntem bolnavi descoperim lucruri noi, sănătatea fiind o stare de *absenţă,* de vreme ce n-o înregistrăm. Ar trebui să ne putem spune în orice clipă: *Sunt sănătos,* şi astfel să dobândim o bunăstare reală, *conştientă.* Numai că această conştientizare ar fi în contradicţie cu sănătatea şi ar dovedi doar că ea este compromisă sau cât pe ce să fie. Orice sănătate conştientă este o sănătate primejduită. Sănătatea este un bun, desigur, dar celor ce-o posedă le-a fost refuzată şansa de a-şi cunoaşte fericirea. Iată de ce putem vorbi fără exagerare de pedeapsa *meritată* a celor sănătoşi.

13 decembrie 1968 – Când te gândeşti că, în infinitatea timpului, nu va mai exista niciodată un alt 13 decembrie *identic* cu acesta. Veşnica Reîntoarcere este o copilărie. Totul este *unic* şi pierdut pe veci.

În mod normal, ar trebui să nu mai scriu şi să nu mă mai manifest. Da, dac-aş trăi în altă epocă. În epoca noastră însă, trebuie să faci ceva, cât de puţin, ca să nu crăpi. Nu am *forţa morală* să fiu vagabond: de aceea trebuie *să produc* (sau să *mă* produc) din când în când.

Sunt cinci zile de când n-am ieşit din odaie. Lumea exterioară mi se pare îndepărtată, de neînţeles. E adevărat că afară am aceeaşi senzaţie – mai puţin puternică şi mai puţin misterioasă, se înţelege.

14 decembrie. Faţă-n faţă cu Timpul, să-i *auzi* curgerea, să asişti la volatilizarea fiecărei clipe, la această inepuizabilă agonie.

Ce înseamnă o clipă în *viaţa* Timpului?

Ce-ar fi să încercăm să ne reprezentăm *totalitatea* clipelor, adică a clipelor care s-au scurs de când e lumea lume! Niciun creier n-ar putea suporta o asemenea operaţiune, vreau să spun că faptul de a o concepe *primejduieşte* spiritul.

Nu aspiraţia către o altă lume, ci oboseala de lumea aceasta îmi stârneşte interesul pentru religii.

Când lucrurile nu merg, mă bag în pat, trag obloanele şi *aştept.* La drept vorbind, n-aştept nimic, mă golesc pe dinăuntru, încerc să uit tot ce mă sâcâie, oameni şi lucruri, încerc să mă uit chiar şi pe mine însumi, şi rămân lungit ca şi cum m-aş afla într-un sicriu în străfundurile universului.

Aceasta e terapeutica vacuităţii: să devii absent faţă de toate, să te cufunzi în adâncul acestei absenţe şi să te cureţi de toate impurităţile care înjosesc şi incomodează spiritul. Să te eliberezi şi să te birui pe tine însuţi, *să faci pe mortul* cu o conştiinţă absolută, adică goală de orice conţinut, să lichidezi orice urmă mentală din trecut – pentru un sfert de oră sau pentru un minut.

Două feluri de adevăr: cele descoperite pe calea raţionamentului şi cele descoperite pe calea suferinţei.

Nu sunt sensibil decât la cele din a doua categorie. Ceea ce mă limitează în chip considerabil.

Azi-noapte, am visat că Mircea Vulcănescu urma să ţină o conferinţă într-o biserică din Paris. Mă duc aşadar la biserica respectivă cu Ionesco. E ticsită şi nu seamănă cu niciuna din bisericile Parisului. Aşteptăm aproape o oră. Nici urmă de

conferenţiar. Ieşim, Ionesco pleacă, iar eu mă întorc în biserică unde Mircea soseşte, însoţit, între alţii, de Jeanne Hersch (logica visului: J.H. este prietenă bună cu fata cea mare a lui Vulcănescu). Conferinţa este strălucitoare, profundă, dar, pe măsură ce înaintează, conferenţiarul îşi schimbă înfăţişarea, iar eu nu îmi mai recunosc prietenul.

(Un amănunt: la începutul conferinţei, M.V. Îşi cere scuze publicului pentru că a fost reţinut la Versailles... Or, tocmai la Versailles, în 1938, ne expusese lui Noica, lui Wendy şi mie, viziunea sa despre parc ca lume cu o fereastră deschisă către infinit...)

Am citit un „descântec" din secolul al X-lea, în care „demonul" era poftit să iasă din bolnav sau din posedat. Sunt enumerate în ea toate părţile trupului, chiar şi cele mai neînsemnate: parcă ai de-a face cu un tratat de anatomie dement. Frumuseţea acestui exorcism constă în belşugul de amănunte, în excesul de exactitate, în caracterul *neaşteptat.* Să-i spui demonului: *Ieşi din unghii!* Ce lucru frumos şi absurd totodată.

Ignoranţa e o stare desăvârşită. E de înţeles că acela care se bucură de ea nu vrea s-o părăsească.

Adineauri, cineva spunea la radio că *Saint Glinglin*[1](?) de Queneau este capodopera timpului nostru...

Arbitrarul în literatură este într-adevăr prea mare. Abia când îţi dai seama de acest lucru pân' la exasperare, înţelegi voluptatea pe care o poţi avea cultivând geometria.

Ce altceva este un scriitor decât un ins care exagerează totul din pricina temperamentului, care acordă o însemnătate nemeritată tuturor celor ce i se-ntâmplă, care-şi exacerbează senzaţiile *din instinct*? Dac-ar simţi lucrurile aşa cum sunt şi n-ar reacţiona faţă de ele decât potrivit valorii lor...

„obiective", n-ar putea prefera nimic, deci n-ar putea aprofunda nimic.

Un scriitor nu atinge adevărul decât denaturând totul.

[1] Sfântul Aşteaptă. (N.t.)

Este extrem de anevoios să fii un impostor, dacă nu ai o înclinaţie pentru asta. Impostorul este un sceptic neatins de o conştiinţă morală.

Dacă mă zbat în continuare, e fiindcă, în taină, sunt încredinţat că faptul de a avea conştiinţa propriei decăderi mă împiedică să fiu un decăzut.

Decăzutul care se judecă pe sine încetează să fie decăzut. Într-atât conştiinţa pe care o avem despre starea noastră ne face stăpâni asupra ei.

Toată lumea repetă până la saţietate că grecii nu aveau simţul istoriei. Lucrul e adevărat numai în parte. Cum să explicăm viziunea *vârstelor* la Hesiod, care este o viziune tipic istorică, dacă dăm la o parte orice deschidere către devenirea istorică, către succesiunea generaţiilor etc.?

Când te gândeşti că în zorii Greciei, în plină lume posthomerică, Hesiod crede că omenirea se afla în vârsta de fier, aproape la capătul istoriei! Ce-ar fi spus câteva veacuri mai târziu? Ce-ar spune astăzi?

Exceptând veacurile îndobitocite de ideea progresului, omul a crezut întotdeauna că a ajuns la marginea prăpastiei. Şi asta spune multe despre devenirea sa.

Privind istoria în ansamblul ei, te întrebi prin ce miracol, ştiind tot ce ştia, a reuşit omul să-şi reînnoiască iluziile.

Ceea ce se numeşte *experienţă* nu e nimic altceva decât decepţia asociată unei cauze pe care am îmbrăţişat-o pătimaş o vreme. Cu cât a fost mai mare înfrigurarea, cu atât mai mare o să fie decepţia. A avea experienţă înseamnă să-ţi *ispăşeşti* entuziasmele.

N-aş fi înţeles poate nimic din viaţă dacă n-aş fi îmbrăţişat prosteşte, cu înfrigurare, câteva cauze care mă fac acum, când mă gândesc la ele, să roşesc. Datorez însă acestor eşecuri, acestor „remuşcări”, stropul de înţelepciune pe care l-am dobândit.

Am început adineauri o scrisoare „violentă” la adresa lui K.L., traducătorul „meu” german care nu catadicseşte să-mi

răspundă la scrisori. Dar n-am scris decât prima frază, căci mi-am amintit, la ţanc, efectul catastrofal pe care l-au avut întotdeauna scrisorile-ultimatum pe care le-am trimis adevăraţilor sau pretinşilor mei prieteni. În loc să „clarifice" o situaţie, ele n-au făcut decât s-o încurce pentru totdeauna. Nu-i mai puţin adevărat că întreruperea acestei scrisori, cu gândul de a scrie alta mai târziu, cu calm, mi-a lăsat impresia unei laşităţi de neiertat. Mai bine s-o rupi cu toată lumea decât să-nghiţi o umilinţă după alta.

Să nu confundăm verva cu talentul. Verva este cel mai adesea semnul caracteristic al falsului geniu.

Fără ea însă, pe de altă parte, se cade-n plictiseală. Căci ea este aceea care dă sarea şi piperul adevărurilor şi, bineînţeles, erorilor.

18 decembrie. Toată înţelepciunea constă în a şti *şi pierzi.*

Bogăţia dă naştere putreziciunii.

Lucrul cel mai rău: distracţiile. *Omul* nu poate rezista în faţa lor.

Când *automatizarea* va fi fapt împlinit, va trebui să ne aşteptăm la răsturnări şi la dezastre nemaiîntâlnite. Munca este un blestem necesar, cu care omul s-a obişnuit şi de care nu se mai poate lipsi. Lucru atât de adevărat încât, între sclavia absolută şi libertatea absolută, ar suporta-o mult mai lesne pe cea dintâi decât pe cea de-a doua. Lanţurile oferă o securitate pe care n-o vom întâlni în libertate, care este o *beţie.*

Revoluţiile sunt urzite de necăjiţi (de sărmani) şi de trântori: unii din nevoie, din deznădejde; ceilalţi din plictiseală, din ură de sine. Trântorii *tânjesc* după răsturnări. Din motive opuse, cele două extreme ale scării sociale se întâlnesc. Aşa se explică rolul jucat de aristocraţie în ’89 şi în agitaţia politică ce-a avut loc de-a lungul secolului al XIX-lea în Rusia. La fel, inteligenţia de origine burgheză în mişcările revoluţionare de astăzi. În fond, toţi îmbuibaţii se urăsc în chip tainic şi doresc să fie măturaţi într-un fel sau în altul. Preferă, oricum, ca lucrul să se facă cu propriul lor concurs. Aici se află poate aspectul cel mai interesant, cel mai caracteristic al oricărei revoluţii.

Ar trebui să ne obişnuim cu ideea că n-avem nimic de câştigat din faptul că trăim, după cum nu avem nici din faptul că murim. Pornind de la această certitudine ne-am putea *organiza* cum se cuvine existenţa.

Starea cea mai rea, cea mai primejdioasă pentru un muritor este tristeţea. În ea îşi realizează el integral condiţia de muritor, în ea este el muritor într-un chip absolut.

Am fost multă vreme îndrăgostit de tristeţe, deci în stare de păcat. Căci tristeţea este un păcat împotriva speranţei. Câtă dreptate are teologia! Nu trebuie să suspinăm după ceea ce vatămă. Or, tristeţea este exact asta, vorbesc despre *tristeţea care o iubim,* pe care o cultivăm, pe care o savurăm.

Tristeţea nu este o nefericire extremă, ci o nefericire constantă.

Omul trebuie *umilit.* Primejdiile ce rezultă de aici sunt mult mai mici decât cele pe care le iscă aroganţa sa.

Singurul mod de a înţelepţi un animal arogant din fire este de a-i arăta din ce noroi e plămădit.

Nu trebuie subestimate însă primejdiile umilirii.

Din partea cui am avut cel mai mult de suferit? Din partea celor care au fost umiliţi. Mi-e teamă de toţi aceia care au suferit. Tremur în faţa unei victime nevinovate.

20 decembrie. Am aflat aseară că tatăl Simonei Weil era epileptic. Asta explică enorm de multe lucruri, afară bineînţeles de ceea ce este esenţial.

Aseară, M.-M. Davy îmi spunea că n-am dreptate să pun accentul pe păcatul originar, că nu este adevărat că Iisus a venit ca să-l răscumpere pe om etc. După ea, a venit pentru ca omul să devină Dumnezeu. Mi s-a părut un lucru atât de absurd la masă.

Frunzărit o carte despre sfântul Pavel. Aceeaşi veşnică antipatie faţă de această figură sinistră, înfiorătoare – *pe care o înţeleg atât de bine.*

Se vorbea aseară despre viaţa de după moarte. Toată

lumea avea aerul să creadă în ea. Dar dacă credem în ceea ce este propriu-zis de neconceput, de ce n-am crede în indiferent ce? De ce să exprimăm îndoieli şi de ce să suspectăm pe cineva? Ar trebui să fim consecvenţi şi să aprobăm totul fără nicio rezervă.

De cum şi-a găsit genul, un scriitor e terminat.

Un tânăr critic, vorbind despre una din primele opere ale lui Michaux, *Ecuator,* o califică drept *ontologie anecdotică* (!).
Evident, se poate spune orice.

Nebunul ca atare nu înseamnă nimic. El nu prezintă interes decât în intervalul de timp în care *ştie* că-i nebun. Nu-i vorba, la drept vorbind, despre intervalele lucide care pot fi clipe liniştite, ci despre acea angoasă în care, fiind lucid, se *simte* nebun. În chip straniu, „intervalele lucide" coincid pentru el cu *uitarea* nebuniei. Iată de ce nu sunt semnificative.

Am sfârşit prin a mă simţi mai mult sau mai puţin solidar cu toţi scriitorii pe care i-am atacat.

Nu prietenii, ci duşmanii sunt aceia care îşi *pun pecetea* pe viaţa noastră.

24 dec. Cum să reacţionezi faţă de linguşitorul dezinteresat, care îţi face complimente fiindcă e-n firea lui s-o facă? Să-i spui să înceteze înseamnă să-l insulţi: ar fi ca şi cum i-ai spune să înceteze de a mai fi ceea ce este. Cel mai bine este să-i suporţi tămâierea. El va fi mulţumit de sine, iar tu, dezgustat, o *să-l imiţi.*
Fireşte, nu-i vorba despre linguşitorul perfid, nici despre cel mânat de calcul şi nici despre lăudătorul din milă, din generozitate, care vrea să te facă fericit fiindcă te socoteşte prea vrednic de plâns – nu, e vorba doar despre linguşitorul înnăscut, despre linguşitorul din fire – despre un bolnav, în fond.
Cel mai penibil e când te linguşeşte de faţă cu martori – care cred că accepţi, că exulţi. Cel mai bine, în acest caz, este să priveşti linguşeala ca pe-o încercare a nervilor şi s-o suporţi cu resemnare, aşa cum suporţi o groază de alte neajunsuri mai

mult sau mai puţin cotidiene.

24 dec. *Mesia* de Händel.

Comentatorul de la radio îndrăzneşte să spună că Händel era indiferent în materie de religie, ba chiar că-şi bătea joc de ea, potrivit mărturiilor aduse de contemporani. Cu toate astea, Händel însuşi a mărturisit că în timp ce lucra la *Mesia* a avut sentimentul că trăia în ceruri...

Sublimul *continuu...*

25 dec. Semnul că-mi place o bucată muzicală, că ea se adresează celor mai tainice adâncuri ale fiinţei mele, este dorinţa, atunci când o ascult, de a stinge lumina, dacă e noapte, de a trage obloanele, dacă e zi. E ca şi cum ai asculta-o în mormânt. Aşa-l ascult pe Bach de obicei – Bach, tovarăşul meu cel mai fidel de-a lungul anilor.

Într-o cârciumă la ţară, am citit în *France-Soir* un reportaj despre zborul spre lună al celor trei astronauţi americani. Ziaristul vorbeşte despre rugăciunea pe care Borman a compus-o de Crăciun şi pe care le-a transmis-o camarazilor lui la N.A.S.A. Şi ziaristul adaugă: „Au fost câteva minute de *stânjeneală*". Ceea ce voia să spună, având în vedere contextul, era: „câteva minute de *emoţie*". Stânjeneală o fi fost pentru el, în niciun caz pentru prietenii cosmonautului.

26 decembrie. O tânără cântăreaţă germană mă întreabă care este adevărata semnificaţie a pasiunii mele pentru Bach. Îi răspund că Bach e pentru mine un *leac contra-ndoielii.*

(Este aproape un calambur, şi am oroare de calambururi[1].)

Toată ziua am fost intrigat de o muscă – spectacol insolit în plină iarnă – care n-a încetat să se mişte încolo şi încoace prin odaie. Astă-seară o văd aterizând pe masa mea, fără să-mi dea atenţie şi fără să se teamă: rămâne nemişcată, ea, atât de săltăreaţă din fire, vreme de câteva minute bune. S-a oprit pe plicul ăsta alb, ca într-o stare de prostraţie. Mi-e milă de ea, mă *gândesc* la ea, dar cum s-o ajut? Dintr-odată îşi ia zborul şi dă ocol odăii. Mă simt eliberat şi aproape fericit.

[1] În text, *anti-doute*, joc de cuvinte intraductibil cu *antidote.* (*N.t.*)

Găsesc într-o carte despre Bertrand Russell această remarcă nimerită: „O carte clasică se poate defini ca o carte pe care oamenii cred că o ştiu fără s-o fi citit”.

27 decembrie. Azi-dimineaţă, la trezire, primul lucru la care m-am gândit a fost acesta: intuiţia cea mai profundă pe care a avut-o omul este aceea a jocului universal.

Îndată ce încetezi să suferi şi te gândeşti la toate suferinţele dintotdeauna, la incredibila lor inutilitate, la faptul că au dispărut tot atât de definitiv ca şi cei care le-au îndurat, nu te poţi împiedica să socoteşti toate astea ca pe un spectacol ce nu poate amuza pe nimeni, nici măcar pe un zeu. *La ce bun,* refrenul banal şi totuşi înspăimântător, triumfă până la urmă asupra tuturor făgăduielilor şi tuturor iluziilor. Acest *la ce bun* reprezintă adevărul de pe acest pământ, ba chiar adevărul pur şi simplu. Am trăit cincizeci şi şapte de ani, dar în materie de revelaţii filosofice, mărturisesc că n-am găsit ceva mai bun.

Muzică şi matematică, da – limbaj, nu. Să facem un salt în afara cuvintelor!

Marie-Madelaine Davy, care a cunoscut-o bine pe Simone Weil şi a scris o cărticică despre ea, mi-a spus deunăzi că nu-i place la S.W. *voluptatea nefericirii.* — E tocmai ceea ce mie îmi place la ea. De altfel, nu mă pot interesa de o fiinţă decât dacă are această voluptate, dacă nefericirea o preocupă în chip de realitate şi problemă, dacă face din ea substanţa meditaţiilor sale. Dar pentru a te putea gândi la ea într-o asemenea măsură, trebuie să ai, să recunoaştem, nu har, ci un soi de har de care necredinciosul beneficiază în egală măsură cu credinciosul.

Orice scrisoare de la o necunoscută este tulburătoare. Femeile au o manieră directă, un *ton* al lor pe care bărbaţii nu-l pot dobândi fără să cadă în fandoseală.

O operă nu contează, *nu există,* decât dacă e pregătită în umbră la fel de minuţios cum este pregătită o lovitură de către un bandit.

În ambele cazuri, ceea ce importă e *cantitatea* de atenţie.

28 dec. *Zăpadă* – adică toată copilăria mea, adică bucurie.

29 dec. Ninge – iar eu ascult *„Jesu meine Freude”*[1].
Ce-mi pot dori mai mult?
(Femeia care realizează emisiunea, neştiind sensul cuvântului „Freude”, spune, după terminarea motetului: „Vom asculta din Bach ceva mai puţin trist!”)

Interesul meu profund pentru evrei şi pentru tot ce este evreiesc. Toţi, nişte *cazuri.* Simone Weil, Kafka. Figuri din *altă* lume. Numai ei au mister. Neevreii sunt prea *transparenţi.*

Încerc să scriu ceva drăguţ pentru cutare sau cutare cu ocazia Anului Nou. Nu reuşesc, nu *simt prezenţa* celui căruia aş vrea sau ar trebui să mă adresez. Numai pasiunea şi interesul găsesc imediat limbajul necesar. Detaşarea e din nefericire triumf asupra limbii. Detaşarea nu *inspiră:* barează calea spre cuvinte.
Îndată ce încetezi să mai iubeşti limba, treci *de partea cealaltă.* Iubirea de cuvânt ne leagă de ceilalţi.
Numai în sensul ăsta se poate accepta ca limba să fie socotită *sfântă* (o, Valéry!).

Nu voi renunţa la aceste caiete, căci reprezintă singurul contact pe care-l am cu „scriitura”. Sunt luni de când nu am mai scris nimic. Dar acest exerciţiu zilnic are partea lui bună, îmi permite să mă apropii de cuvinte şi să-mi vărs în ele, deopotrivă, obsesiile şi toanele: esenţialul şi neesenţialul vor fi în egală măsură consemnate aici. Căci nimic nu este mai arid şi mai futil decât urmărirea „ideii”. *Neînsemnatul* trebuie să aibă drept de cetate, cu atât mai mult cu cât prin el avem acces la esenţial. Anecdota se află la originea oricărei experienţe capitale. Iată de ce e mult mai captivantă decât ideea.

Se întâmplă rar să întâlneşti un spirit *liber.* Iar dacă există aşa ceva, în niciun caz nu există în cărţi. Când scriem, purtăm în chip misterios lanţuri. Se întâmplă însă ca o fiinţă să se elibereze şi să se dezvăluie într-o conversaţie intimă, în care se

[1] „Iisus, bucuria mea“. (*N.t.*)

îndepărtează în chip necesar de convingerile sale obişnuite, ba chiar îi place să le puncteze lipsurile. Nu suntem liberi decât în mijlocul îndoielilor şi slăbiciunilor noastre – şi când suntem eretici în raport cu noi înşine.

Îi spuneam adineauri unui neamţ că e ridicol să vorbeşti de filosofi existenţiali băgându-i în aceeaşi oală. Diferenţa dintre Pascal şi Heidegger este aceea dintre un *Schicksal* şi un *Beruf* [1]

Am vorbit aproape fără încetare timp de două ore şi jumătate. Unde să mai găsesc, *pe urmă*, forţa de a scrie, şi mai ales *naivitatea*? Pentru că există în conversaţie un scepticism extrem de nefast oricărei *creaţii.*

„Democraţia" este un fenomen de îmbătrânire, să spunem de maturizare, de dezinteres... instinctual (!), de epuizare. Franţa a fost coaptă pentru regimul parlamentar *după* Napoleon. Democraţia nu este cu putinţă decât dacă un popor este sătul de aventură, dacă a pierdut gustul provocării şi al cuceririi. Lucru adevărat pentru multe ţări, mai puţin Anglia. Precizarea este importantă. Căci e singura ţară care-şi poate permite luxul să cucerească şi să poarte dezbateri. (Dar Senatul roman?)

Îmi vine deodată în minte machisardul care, prins de germani, în momentul în care locotenentul urma să ordone execuţia, i-a spus: „Nu vă e ruşine să împuşcaţi un tuberculos?"

Replică de geniu care i-a salvat viaţa.

Totul este o chestiune de generaţie. Dacă cea care urmează după tine nu se interesează de opera ta, e ca şi cum n-ai fi trăit niciodată. Am vorbit cu un sociolog german (de vreo treizeci de ani) despre Simmel. Abia dacă-i ştia numele!

Progresul este *nedreptatea* pe care fiecare generaţie aflată în ascensiune o comite împotriva celei care o precedă.

S-au publicat în volum „poeziile" Simonei Weil. Ce eroare! N-avea nimic de poet în ea. Imitatoare a lui Valéry; non-poezie. În proza ei nu există niciun strop de lirism. În schimb, există, în

[1] Destin şi vocaţie. (N.t.)

ea o fermitate, o rigoare suverană.

N-ar trebui să scriem, ca Valéry, „cugetări” încă din zori, ci ar trebui să aşteptăm sfârşitul zilei, ceas mult mai prielnic aforismelor, aceste mici bilanţuri mai mult sau mai puţin cotidiene.

Să nu ai credinţă e o infirmitate sau o nedreptate? Niciuna, nici alta.

CIORAN
Caiete II

SCRIERI ÎN LIMBA ROMÂNĂ
Pe culmile disperării ediţia întâi - 1934 / prima ediţie postbelică, Humanitas-1990
Cartea amăgirilor 1936 / 1991
Schimbarea la faţă a României 1936 / ediţie revăzută de autor-1990
Lacrimi şi sfinţi 1937/ 1991
Amurgul gândurilor 1940 / 1991
Îndreptar pătimaş Humanitas - 1991
Mon Pays/Ţara mea Humanitas - 1996

SCRIERI ÎN LIMBA FRANCEZĂ
Précis de décomposition Tratat de descompunere
Gallimard - 1949 Humanitas - 1992
Syllogismes de l’amertume - 1952 Silogismele amărăciunii - 1992
La Tentation d’exister - 1956 Ispita de a exista - 1992

Histoire et utopie - 1960 Istorie şi utopie - 1992
La Chute dans le temps - 1964 Căderea în timp - 1994
Le Mauvais démiurge - 1969 Demiurgul cel rău - 1995
De l'inconvénient Despre neajunsul
d'être né - 1973 de a te fi născut - 1995
Écartèlement - 1979 Sfârtecare - 1995
Exercices de l'admiration - 1986 Exerciţii de admiraţie - 1993
Aveux et anathèmes - 1987 Mărturisiri şi anateme - 1994
Afon Pays/Ţara mea Humanitas - 1996

PUBLICISTICĂ, CORESPONDENŢĂ, CONVORBIRI
Singurătate şi destin
Humanitas - 1992
Convorbiri
Humanitas - 1993
Scrisori către cei de-acasă
Humanitas-1995

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României CIORAN, EMIL
Caiete / Cioran. — Bucureşti: Humanitas, 2005
3 vol.
ISBN 973 – 50 – 0855 – 6
Vol. 2: 1966 – 1968. – 2005. – ISBN 973 – 50 – 0857 – 2
821.135.1 – 94

E.M. CIORAN
CAHIERS 1957 – 1972
© Êditions Gallimard, 1997
© HUMANITAS, 1999, 2003, pentru prezenta versiune românească

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/222 85 46, fax 021/224 36 32
www.humanitas.ro
Comenzi CARTE PRIN POŞTĂ: tel. 021/311 23 30,
fax 021/313 50 35, C.P.C.E. – CP 14, Bucureşti
e-mail: cphumanitas.ro
www.librariilehumanitas.ro

ISBN 973 – 50 – 0855 – 6
ISBN 973 – 50 – 0857 – 2

La preţul de vânzare se adaugă 2%, reprezentând valoarea timbrului literar ce se virează Uniunii Scriitorilor din România, Cont nr. R092 RNCB 5010.0.000 0171 0001, B.C.R. Filiala sector 1, Bucureşti

Redactor
VLAD ZOGRAFI
Tehnoredactor
DOINA ELENA PODARU
Corector
NADEJDA STĂNCULESCU
Apărut 2005
BUCUREŞTI – ROMÂNIA
Lucrare executată la „ACCENT PRINŢ” – SUCEAVA